MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

ACADEMIA MILITARĂ A FORȚELOR ARMATE „ALEXANDRU CEL BUN”

AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ

Nr. 1 (25) / 2021

Revista MILITARĂ

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA MILITARĂ A FORȚELOR ARMATE „ALEXANDRU CEL BUN”
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ

Revista MILITARĂ

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

Nr. 1 (25) / 2021

Chișinău, 2021

Revista MILITARĂ

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 1 (25)/2021

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor-şef:
colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în ştiinţe politice, conferenţiar universitar

Secretar responsabil:
colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în ştiinţe tehnice, conferenţiar universitar

Colegiul de redacţie:
maior **Marin Butuc,** doctor în filologie
Svetlana Cebotari, doctor habilitat în ştiinţe politice
colonel (r) **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie
general de divizie (r) **Ion Coropcean**, doctor în ştiinţe politice
colonel (r) **Valeriu Cuşnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
colonel (r) **Ion Giurcă**, doctor în ştiinţe militare (România)
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferenţiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
colonel (r) **Constantin Moştoflei**, doctor în ştiinţe militare (România)
Alexandru Roşca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)
colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în ştiinţe militare (România)
Ion Xenofontov, doctor în istorie
Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conţinutul ştiinţific al textelor.

Adresa redacţiei: str. Haltei 23, mun. Chişinău, Republica Moldova, MD-2023
e-mail: revista.militara@gmail.com
Tel.: (+373 22) 54-51-60

ISSN 1857-405X

9 771857 405003

© Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”, Agenţia pentru Ştiinţă şi Istorie Militară, 2021
© Autorii, 2021

SUMAR
SUMMARY

SECURITATE ŞI GEOPOLITICĂ
SECURITY AND GEOPOLITICS

6 ***Vladislav COJUHARI, Veaceslav PERJU***
ENSURING THE SECURITY OF AGGLOMERATED STRATEGIC AREAS BASED ON BIOMETRIC TECHNOLOGIES
ASIGURAREA SECURITĂȚII ZONELOR STRATEGICE AGLOMERATE BAZATE PE TEHNOLOGII BIOMETRICE

14 ***Ali SALLMAN, Veaceslav PERJU***
ENSURING THE STATE SECURITY BY CREATING OF HIGHLY PROTECTED COMPUTER NETWORKS
ASIGURAREA SECURITĂȚII DE STAT PRIN CREAREA REȚELELOR DE CALCULATOARE ÎNALT PROTEJATE

22 ***Marin BUTUC***
PARTICULARITĂȚI ALE COMUNICĂRII STRATEGICE ÎN CONTEXTUL SPAȚIULUI INFORMAȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA
PECULIARITIES OF THE STRATEGIC COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF INFORMATIONAL SPACE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

28 ***Cătălina BUDURIN, Svetlana CEBOTARI***
SPĂLAREA BANILOR – FORMĂ DE MANIFESTARE A CRIMEI ORGANIZATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA
MONEY LAUNDERING – A FORM OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

37 ***Cătălina BUDURIN, Svetlana CEBOTARI***
FORME DE MANIFESTARE ALE CRIMEI ORGANIZATE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
FORMS OF ORGANIZED CRIME IN THE EUROPEAN AREA

46 ***Oleg SOLOMON***
PROCESUL DECIZIONAL ŞI EVIDENȚELE ŞTIINȚIFICE: ASPECTE ANALITICE
DECISION-MAKING AND SCIENTIFIC EVIDENCE: ANALYTICAL ASPECTS

ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA
MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

54 ***Ion COROPCEAN***
STUDIU ISTORIOGRAFIC AL INSTITUȚIONALIZĂRII SERVICIULUI MILITAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA
HISTORIOGRAPHIC STUDY OF THE INSTITUTIONALIZATION OF MILITARY SERVICE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

66 ***VEACESLAV BÂRDAN***
DRONELE – PRODUS AL INOVAȚIILOR TEHNOLOGICE UTILIZATE ÎN SCOPURI MILITARE
DRONES – A PRODUCT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION USED FOR MILITARY PURPOSES

ISTORIE
HISTORY

75 ***Anatolie LEȘCU***
GAIUS IULIUS VERUS MAXIMINUS THRAX, ÎMPĂRAT ROMAN DE ORIGINE TRACICĂ
GAIUS IULIUS VERUS MAXIMINUS THRAX, ROMAN EMPEROR OF THRACIAN ORIGIN

82 ***Ion FRIPTU, Veaceslav BÂRDAN***
NAVIGAȚIA MARITIMĂ AUTOHTONĂ LA TRACO-GEȚII ANTICI
AUTOCHTHONOUS MARITIME NAVIGATION OF THE ANCIENT THRACIANS-GETAE

96 ***Ion FRIPTU, Veaceslav BÂRDAN***
APORTUL CORĂBIERILOR MOLDOVENI ÎN ARHITECTURA NAVALĂ UNIVERSALĂ: CELEBRUL PÂNZAR MOLDOVENESC
CONTRIBUTION OF MOLDOVAN SHIPBUILDERS INTO THE UNIVERSAL NAVAL ARCHITECTURE: THE FAMOUS MOLDOVAN PANZAR

105 ***Ecaterina COREȚCAIA***
REÎNTOARCEREA DIN INFERN
RETURN FROM HELL

115 ***Nicoleta CERNEI, Viorel BOLDUMA***
RĂZBOIUL DE LA NISTRU: DOI EROI CU DESTINE DIFERITE
THE DNIESTER WAR: TWO HEROES WITH DIFFERENT DESTINIES

LECȚII DE ISTORIE
HISTORY LESSONS

123 ***Ion Valer XENOFONTOV***
VIAȚA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ
POLITICAL LIFE IN THE INTERBELLIC ROMANIA

PERSONALIA
PERSONALITIES

141 ***Anatolie LEȘCU***
VIAȚA ȘI ACTIVITATEA GENERALULUI CONSTANTIN BRĂESCU
LIFE AND ACTIVITY OF GENERAL CONSTANTIN BRĂESCU

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY

145 ***Lidia PRISAC, Ion Valer XENOFONTOV***
ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE" A MINISTERULUI AFACERILOR INTERNE
"ȘTEFAN CEL MARE" ACADEMY OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

146 ***Ion Valer XENOFONTOV, Lidia PRISAC***
ACADEMIA MILITARĂ A FORȚELOR ARMATE „ALEXANDRU CEL BUN"
"ALEXANDRU CEL BUN" MILITARY ACADEMY OF ARMED FORCES

FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA

147 ***Ion Valer XENOFONTOV***
TUDOR LUPAȘCU, OFIȚER ÎN ARMATA SOVIETICĂ DISLOCATĂ ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ
TUDOR LUPASCU, OFFICER IN THE SOVIET ARMY DISPLACED IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

APARIȚII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING

149 ***Ion Valer XENOFONTOV***
MICROISTORII ALE DESTINELOR INDIVIDUALE
MICROHISTORIES OF INDIVIDUAL DESTINIES

151 ***Constantin TCACI***
O RADIOGRAFIE A RĂNILOR SUFERITE DE POPOR
A RADIOGRAPHY OF THE WOUNDS SUFFERED BY THE PEOPLE

SECURITATE ȘI GEOPOLITICĂ
SECURITY AND GEOPOLITICS

ENSURING THE SECURITY OF AGGLOMERATED STRATEGIC AREAS BASED ON BIOMETRIC TECHNOLOGIES

Vladislav COJUHARI [1],
Veaceslav PERJU [2]

Summary
In the article are described the features which are using in biometric technologies, the factors from which depends the biometric systems' reliability and the general structure of a biometrical system. Is presented the state of the arts regarding the using of the unimodal biometric systems. There are described the results of the masked person identification using 3 kind of the algorithms – image moments features algorithm, principal component analyses algorithm and correlation algorithm.
Keywords: biometric, feature, identification, person, security, system, unimodal, multimodal

ASIGURAREA SECURITĂȚII ZONELOR STRATEGICE AGLOMERATE BAZATE PE TEHNOLOGII BIOMETRICE

Sumar
În articol sunt descrise caracteristicile utilizate în tehnologiile biometrice, factorii de care depinde fiabilitatea sistemelor biometrice și structura generală a unui sistem biometric. Este prezentată utilizarea sistemelor biometrice unimodale. Sunt descrise rezultatele identificării persoanei mascate folosind trei tipuri de algoritmi – algoritmul caracteristicilor momentelor imaginii, algoritmul de analiză a componentelor principale și algoritmul de corelație.
Cuvinte cheie: biometric, caracteristică, identificare, persoană, securitate, sistem, unimodal, multimoda

[1] *Vladislav COJUHARI, Ministry of Internal Affairs of Republic of Moldova.*
[2] *Veaceslav PERJU, doctor habilitate, Armed Forces Military Academy "Alexandru cel Bun", Republic of Moldova.*

INTRODUCTION

State security ensuring is one of the national priorities which suppose the identification and application the most effective forms and ways in the respective field.

The continuous development of the national security system is a process undertaken through national and departmental policy documents, as well as through the international agreements concluded by the Republic of Moldova. Automatic recognition of humans is an integral aspect of the state security ensuring. A number of applications ranging from smartphone access to international border crossing depend on the use of authentication mechanisms to reliably identify an individual. Traditionally, ID cards and passwords have been used to verify the identity the persons. But, the well-known shortcomings of such credentials has prompted the use of biological features such as fingerprints, faces etc. for automatic and accurate recognition.

Article is dedicated to analysis of the biometric technologies in application for persons' identification.

In section 2 are described the features which are using in biometric technologies, such as physiological biometrics, behavioural biometrics, and human electrocardiogram signals. The are presented the factors from which depends the biometric systems' reliability and the general structure of a biometrical system.

In section 3 is described the state of the arts regarding the unimodal biometric systems. There are presented the advantages and disadvantages of these systems. There are described the results of the masked person identification using 3 kind of the algorithms – image moments features algorithm, principal component analyses algorithm and correlation algorithm.

Section 4 is dedicated to the multimodal biometric systems. It is shown that these systems can ensure the high accurate and secure identification in comparison with unimodal biometric systems. There are described different types of the multimodal systems.

In section 5 are described the possibilities, which can use pattern recognition, machine learning and biometrics technologies in the forensics domain.

BIOMETRIC TECHNOLOGIES

Basically, biometrics information considered as most secure method is used in areas such as: security systems, surveillance systems, access control, verification and authentication, forensic investigations, border control, security monitoring etc. Its application has cut across diverse fields of endeavour [1].

Biometric technologies are defined as the computerized technique of verifying and recognizing the identity of a human being, using the following features [2, 3].

1. Physiological biometrics, which includes facial, ear, hand and hand vein infrared thermo grams, hand and finger geometry, retina, fingerprint, palm print, iris, voice, DNA (Figure 1).

2. Behavioural biometrics, such as gait, signature and keystroke, which is the features that measure human actions.

3. The human electrocardiogram signals, used in individuals recognition and authentication.

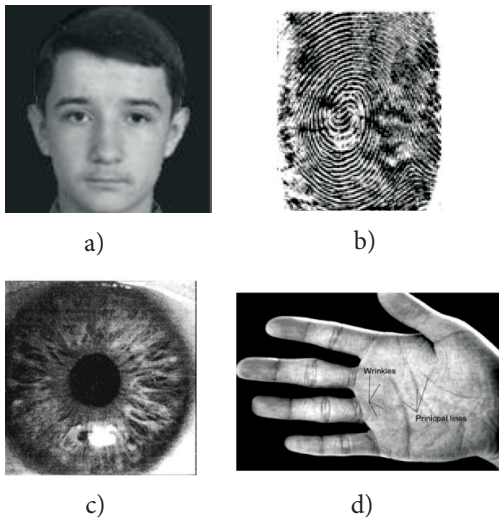

Figure 1. Physiological biometrics: a) – face; b) – fingerprints; c) – iris; d) – palm print

Biometric identifiers depend on the uniqueness of the factor being considered. For example, fingerprints are generally considered to be highly unique to each person. Fingerprint recognition, especially as implemented in today's smartphones for logging into the system, is the first widely used mass market application of a biometric authentication factor.

The term "Biometric technologies" can be defined as a programmed method of verifying and recognizing the identity of an enrolled individual. Stability of the biometric factors is of a great importance. The greatest privacy issue of using biometrics is that physical attributes like fingerprints and retinal blood vessel patterns are generally static and cannot be modified. This is in distinction to non biometric factors like passwords and tokens, which can be replaced if they are breached or compromised.

The increasing ubiquity of high-quality cameras, microphones and fingerprint readers in many of today's mobile devices means biometrics will continue to become a more common method for authenticating users, particularly as Fast ID Online (FIDO) has specified new standards for authentication with biometrics that support two-factor authentication with biometric factors.

While the quality of biometric readers continues to improve, they can still produce false negatives - when an authorized user is not recognized or authenticated, and false positives - when an unauthorized user is recognized and authenticated.

The reliability of a biometric system depends on the following characteristics [1]. Availability (universality): indicates that an individual should have distinct characteristics. Availability is measured by FTER (Failure to Enrol Rate). Distinctiveness: this asserts that two individuals should adequately have different characteristics. Distinctiveness is measured by FMR (False Match Rate), which is also called "Type II Error".

Robustness (permanence): it declares that characteristics should be constant over a period of time with respect to matching characteristics; hence, the traits should be stable over age. The Robustness is measured by FNMR (False Non-Match Rate), which is also called "Type 1 Error".

Accessibility (collectability): it asserts that the features can be measured using quantitative method, and can also be easy to image with electronic sensors.

A biometric system is a pattern recognition device that acquires physical or behavioural data from an individual, extracts a salient feature set from the data, compares this feature set against the features set sto-

red in the database and provides the results of the comparison.

A biometric system is composed of four modules.

1. Sensor module. This component acquires the raw biometric data of an individual by scanning and reading. For example, in case of fingerprint recognition, an optical fingerprint sensor may be used to image the ridge pattern of the fingertip. The quality of raw data is influenced by the scanning or camera device that is used.

2. Quality assessment and feature extraction module, which is using for further processing, the quality of the acquired raw data is first assessed. The raw data is subjected to signal enhancement algorithm to improve its quality. This data is then processed and a set of salient features extracted to represent the underlying trait. The feature set is stored in the database and is referred as template. For example, the position and orientation of minutia in a fingerprint image is extracted by the feature extraction module in finger print biometric system.

3. Local decision-making module. In this module, the extracted templates are then matched against the stored templates and a matching score is given. On the basis of the matching score, the preliminary identity of a person is validated or ranked.

4. Output decision-making module. The data from one or more local decision-making modules are processed supplementary and final identity of the person is made.

5. System database module. This module acts as storage of biometric system. During the enrolment process, the template extracted from raw biometric data is stored in the database along with some biographic information (such as name, address, etc.) of the user.

UNIMODAL BIOMETRIC SYSTEMS

The unimodal biometric system consolidates the obtained result from one biometric feature for the purpose of an individual identification. The unimodal systems are widely used in security protection applications due to the simplicity and low cost [4].

In articles [5, 6]] is described a system for face recognition based on using of Image Moments Features algorithm, Principal Component Analyses algorithm and Correlation algorithm.

The software application has the possibility to capture the images via a video camera, to create the faces data base and to realize different algorithms of recognitions (Figure 2).

Figure 2. The face recognition software interface

The recognized image is shown in the near the input one. "Open" button allows to open an image from the memory. The "Clean" button empties the output image and other information.

The initial image was masked by different added elements such as beard, moustache, glasses and artificial changes of the face form (Figure 3). Using the system it was determined the probability of correct recognitions (Table 1).

a)

b)

Figure 3. a) – initial face image;
b) – masked face images

Table 1.

Results of recognition of the faces with additional elements

	Recognition algorithm	Probability of correct recognition p_A
1	IMF1	0.6
2	PCA	0.8
3	Correlation	0.85

The unimodal systems are characterized by some disadvantages. For the first the vulnerability of biometric sensor to bad or noisy data exists, which can be as a result of imperfect acquisition of captured biometric feature. This limitation can influence the results of the correct recognition.

The unimodal system cannot work perfectly with definite groups of population. For instance, fingerprint images might not be accurately captured from much younger children and elderly people because of underdeveloped fingerprint ridges and faded fingerprints respectively [7].

Although, biometric traits are likely to exist among every person, there could be some exemptions where a person is unable to make available a particular biometric trait due to pathological conditions. For example, iris images might not be acquired from an individual with pathological eye condition. All these factors stated limitations might not provide accurate match in a unimodal biometrics system because there is no other biometric trait of the same individual to fuse and determine the identity of the enrolled user.

With large population to enrol, the unimodal biometrics are susceptible to inter-class similarities of biometric features. Facial recognition may not perfectly work for identical twins, even as it could be difficult for the camera to make a distinction between the two subjects that could lead to erroneous matching. The unimodal biometric systems are relatively exposed to spoof attacks, where enrolled data can be easily forged or imitated. For example, rubber fingerprints can be used to spoof fingerprint recognition systems.

Unimodal biometric which rely on evident single source of data for authentication may not achieve the preferred performance requirements [7]. Some kinds of the errors in the systems are of the next nature.

1. Noise in sensed data due to faulty or inappropriately maintained sensors from build-up of dirt on fingerprint sensor. In addition, voice could be distorted by cold, iris recognition performance can be altered by wearing glasses and light variations cold distort face recognition system.

2. Uniqueness (inter-class similarities and intra-class variations) – biometric trait is expected to vary considerably across two individuals. When an individual interacts with the sensor erroneously, the intra-class variations occur, while the individual characteristics form the inter-class similarities.

3. Spoof attack – with single source of biometrics data, a fake trait of an enrolled user can be introduced and saved as template in the database. In this case, an impostor might attempt to use artificial fingerprint to spoof the sensed data when the trait is used.

In this order of ideas, it is impossible to state that a unimodal biometric system is good in enhancing the security level/ensuring a higher public order level.

MULTIMODAL BIOMETRIC SYSTEMS

Multimodal biometric is based on more than one biometric trait for the purpose of individual identification using. Multimodal biometric systems are more reliable than unimodal because many independent biometric modalities are used [8, 9].

The use of multimodal biometric system may result high accurate and secure biometric identification system, as provide high accurate identification due to universality. The failure in multimodal biometric systems of any one technology may not influence seriously the individual identification as different technologies can be successfully employed. Hence the spoofing can extremely be minimized and improve the efficiency of the overall system. The reduction in failure to enrol rate in multimodal biometric system is very significant and which is one of main advantages of this system.

A multimodal biometric system fuses multiple biometric technologies such as fingerprint, facial recognition, iris scanning, voice recognition and hand geometry. The multimodal systems measures two or more different biometric characteristics by taking input from single or multiple sensors [9], for example, the system that combines iris and face characteristics, captured by same or dissimilar biometric imaging devices. Or, a biometric system that combines face and fingerprint recognition and permits users to be verified and identified using either of the modality.

Based on the traits and sensors many different types of multimodal systems are there:

1. Single biometric trait, multiple sensors. Multiple sensors are used to record the same biometric characteristic. The raw data taken from different sensors can then be combined at the feature level or matcher score level to improve the performance of the system.

2. Multiple biometrics. Multiple biometric traits such as fingerprints and face can be combined. Different sensors are used for each biometric characteristic. The interdependency of the traits ensures a significant improvement in the performance of the system. A commercial product BioID uses voice, lip motion and face of a user to verify identity.

3. Multiple units, single biometric traits. Two or more fingers of a single user can be used as a biometric trait. It is inexpensive way of improving system performance, as it doesn't require multiple sensors or incorporating additional feature extraction or matching modules. Iris can also be included in this category.

4. Multiple snapshots of single biometric. In this more than one instance of the same biometric is used for the recognition. For e.g. multiple impressions of the same finger or multiple samples of the voice. Multiple matching algorithms for the same biometric: In it different methods can be applied to feature extraction and matching of the biometric characteristic.

PATTERN RECOGNITION, MACHINE LEARNING AND BIO METRICS IN FORENSICS DOMAIN

There are four possibilities, which can use pattern recognition, machine learning and biometrics technologies in the forensics domain [10].

1. New representations (features) extracted from forensic evidence. Instead of storing a single encoding, say for fingerprints, is possible to generate multiple encodings. As large databases of forensic evidence become available, we could use new machine learning/pattern recognition tools such as deep networks to learn new representations that either may perform better than handcrafted features or could be used in conjunction with handcrafted representations to boost performance. State-of-the-art performance for unconstrained face recognition has already been achieved using convolution neural networks.

2. Design automated systems for forensic evidence that are still manually analysed by forensic specialists thereby being time consuming, costly and subjective.

3. Use automated systems for 'triage': an automated system when presented with forensic evidence can be used to determine if a decision can be rendered in the 'lights-out' mode with no human intervention, if a forensic expert is needed to visually assess the data, or if the evidence is non-informative.

4. Developing probabilistic models for defining uncertainty in decisions rendered by automated systems or for describing the strength of the forensic evidence. This would entail analysing large databases of forensic evidence in order to glean statistically significant conclusions.

CONCLUSIONS

There are described the general theory of biometric systems - the features which are using in biometric technologies - physiological biometrics, behavioural biometrics, and human electrocardiogram signals; there were analysed the factors influence the reliability of biometric systems – availability, robustness, accessibility; it is presented an optimal configuration of a biometric system; the are presented the factors from which depends the biometric systems' reliability and the general structure of a biometrical system.

There are described the unimodal and multimidal biometric systems. It was shown that the unimodal systems (UMS) are widely used in security protection applications due to the simplicity and low cost. Unfortunately, UMS are characterized by some disadvantages, such as the vulnerability of biometric sensor to bad or noisy data, non perfect work with definite groups of population, not all persons are able to make available a particular biometric traits due to pathological conditions; facial recognition may not perfectly work for identical twins; the systems are relatively exposed to spoof attacks.

The multimodal biometric systems may result high accurate and secure identification, as provide high accurate identification due to universality. The failure of any one technology may not influence seriously the individual identification as different technologies can be successfully employed. The spoofing can extremely be minimized and improve the efficiency of the overall system.

There are described the possibilities, which can use pattern recognition, machine learning and biometrics technologies in the forensics domain.

BIBLIOGRAPHY:

1. K. Jain, A. Ross, S. Prabhakar. An introduction to biometric recognition. In: IEEE Transactions on Circuits and Systems for Video Technology, vol. 14, no. 1, pp. 4-20, 2004.

2. R. Singhal, N. Singh, P. Jain. Towards. In: An Integrated Biometric Technique. International Journal of Computer Applications, vol. 42, no. 13, pp. 20-23, 2012.

3. R. Gad, M. Mohamed, N. El-Fishawy. Iris Recognition Based on Log-Gabor and Discrete Cosine Transform Coding. In: Journal of Computer Science and Engineering, vol. 5, no. 2, pp. 19-26, 2011.

4. S. Chitroub, A. Bouridane. Multimodal Biometric Person Recognition System based on Iris and Palmprint Using Correlation Filter Classifier, In: Proc. of the Second International Conference on Communications and Information Technology, Hammamet, Tunisia, June 26-28, 2012, pp. 782-787.

5. V. Perju, D. Casasent, O. Ciubotaru. The systems for persons' identification and verification on the basis of face correlation recognition. In: Optical Pattern Recognition XVII. David P. Casasent, Tien-Hsin Chao, Editors. Proc. SPIE 6245 (2006).

6. V.L. Perju, D.O. Casasent, V.V. Perju, S.N. Zavrotschi, Optical-electronic moments features based recognition system controlled by parameters of the input images. In: Optical Pattern Recognition XIV. David P. Casasent, Tien-Hsin Chao, Editors. Proc. SPIE 5106, p. 241-248 (2003).

7. T. Meva and C. K. Kumbharana. Comparative Study of Different fusion techniques in multimodal biometric authentication. In: International Journal of Computer Applications, vol. 66, no. 19, 2013.

8. P. Sanjekar, J. Patil. An Overview of Multimodal Biometrics, In: Signal & Image Processing: An International Journal (SIPIJ), 2013, 4 (1).

9. M. Shahin, A. Badawi, M. Rasmy. A Multimodal Hand Vein, Hand Geometry and Fingerprint Prototype design for High Security Biometrics, CIBEC'08, 2008.

10. R. Frischholz, U. Dieckmann. A multimodal biometric identification system. In: Computer. 2000; 33 (2): p. 64-68.

ENSURING THE STATE SECURITY BY CREATING OF HIGHLY PROTECTED COMPUTER NETWORKS

Ali SALLMAN[1] ,
Veaceslav PERJU[2]

Summary

This article discusses some security issues in computer networks then it proposes the usage of Software-Defined Networks as a solution, after providing a better security in communication between SDN multiple controllers to insure the security of SDN in precise and the insure the security of computer networks generally. In this work we propose a framework that contains 3 different types of controllers' topology and each topology can use 4 algorithms, HYDRA, VPN, Double RSA, and least but not last blockchain which is the core of our security framework since it has a great deal of importance for securing different technologies so, it will be a great opportunity to use it to insure the security of SDN which is a better security solution for networks itself.

Keywords: software, defined, network, cyber, security, attack, threat, VPN, hydra, blockchain, RSA, DoS, DDoS, MITM

ASIGURAREA SECURITĂȚII DE STAT PRIN CREAREA REȚELELOR DE CALCULATOARE ÎNALT PROTEJATE

Sumar

Acest articol abordează unele probleme de securitate în rețelele de calculatoare, apoi propune utilizarea rețelelor definite de software ca o soluție, după ce a oferit o securitate mai bună în comunicarea între mai multe controlere SDN pentru a asigura securitatea SDN în mod precis și pentru a asigura securitatea rețelelor de calculatoare în general. În această lucrare propunem un cadru care conține trei tipuri diferite de topologie a controlerelor și fiecare topologie poate utiliza patru algoritmi, HYDRA, VPN, Double RSA și cel mai puțin, dar nu ultimul blockchain, care este nucleul cadrului nostru de securitate, deoarece are o mare importanță pentru securizarea diferitelor tehnologii, așa că va fi o mare oportunitate să o folosim pentru a asigura securitatea SDN, care este o soluție de securitate mai bună pentru rețele.

Cuvinte-cheie: software, definit, rețea, cibernetic, securitate, atac, amenințare, VPN, hidra, blockchain, RSA, DoS, DDoS, MITM

[1] *Ali SALLMAN, 1SRG Corp., Iraq.*

[2] *Veaceslav PERJU, doctor habilitate, Armed Forces Military Academy "Alexandru cel Bun", Republic of Moldova.*

INTRODUCTION

Gradually, internet got into every one's life in all aspects; now everything is automated and managed by internet, from money transfer, navigation, and media to phone apps that let as control cars, remote control devices and new era homes called smart homes. An example of internet's importance nowadays is the internet blocking in Iraq back in July 2018 for few days to prevent the usage of social media websites by protesters, which costs the country about (40 million dollars a day) [1-5].

In section 2 are described the some fields of the cyber security protection and the main types of existing attacks and cyber threats.

In section 3 are presented the techniques and methods used to defend the networks against the threats. It was shown, that traditional network architecture provides complexity in the management, configuration and resource allocation to some extension. The main attention is paid to SDN - Software Defense Networks. There are emphasized the advantages of SDN technologies such as cost saving, configuration accuracy, consistency and flexibility through programmability, security, centralized data routing, simplifying VLAN configuration, eases the pressure off of the perimeter, providing a more efficient policy management, optimizing data flow, the scalability and performance of network is developed, growing technology need, freedom and independence from vendor-constrained software and hardware. Section 4 is dedicated to new SDN algorithms and topologies HYDRA, VPN, Double RSA, Blockchain. There were described proposed 3 new SDN – based topologies using of 3 and 6 controllers. In section 5 are presented the data regarding evaluation of the effectiveness of cyber security protection.

CYBER SECURITY FIELDS OF PROTECTION

Since every computer or device in the modern world is connected to a network whether it was a local area network (LAN) or a wide area network (WAN) and these host devices contain important information, then it is necessary to provide a decent security level of the computer networks. Some important fields of protection are the next ones.

National Security. Waging a war against a country doesn't necessarily has to be by missiles or tanks, new era of wars is entered now. Protecting a country's networks and internet from viral attacks is protecting its national security, it's people's lives, automated gas pipelines, traffic, T.V channels live stream, stock market, etc.

Bank accounts. It is obvious that nowadays the world of economy is digitalized in most parts and to leave it unprotected means financial catastrophes. So, there is a growing need for protecting countries economy and individual's economy as well, through the protection of their bank accounts and financial lives.

Network speed disruption. The Internet was designed and made as a connection means for the military in the first place, and now after it entered the civil service to be available for everyone, we should not forget that disabling the Internet network itself for a certain country or slowing its speed is a gigantic problem for that it is of a great deal of importance for daily use and it turns the whole world into a small village and controls the trains, flights, vehicles traffic etc.

The main types of attacks and cyber threats in the Internet are: Denial of service (DoS) and distributed denial of service (DDoS) attacks; Man-in-the-middle (MitM) attack; Phishing and spear phishing attacks;

Drive-by-attack; Password attack; SQL injection attack; Cross-site scripting (XSS) attack; Eavesdropping attack; Birthday attack; Malware attack; Data leaks; IoT vulnerabilities; Timing channels.

From all the previously mentioned is clear the importance of creating a highly protected networks that tries to reach the necessary level of the computer networks' secure, to create a secure cyber space that can be a safe environment for individuals, entities and structures of the state.

DEFENSE TECHNIQUES

The main techniques and methods used to defend the network against the threats are: VPN; VLAN; Packets Filtering; Packets dropping; Traffic quarantine; MAC and/or IP address change; Deep packet inspection; Reconfiguring the network and changing the topology; Bandwidth control; Redirection; Ports blocking; CDP; ACL; SDN.

From these kinds of the defense techniques and methods one of the perspective is SDN – Software Defense Networks approach, taking into account the next factors.

Cost saving. When building and managing the infrastructure devices for the used network. So, in order to start anything new, we should know what's in it for us because it could be less in the expenditures, hence it will be useless to refurbish the network and update it. Also, virtualization plays a major role in cost saving.

Configuration accuracy, consistency and flexibility through programmability. SDN technology provides control and central management and programmable network which gives flexibility in the design, application, management, security improvement, time, speed, automation, reliability, problem solution and error overriding, which suits largely the big needs and future continuously changeable services.

Security. Despite that the centralization of the controller could make new security threats show up but for the current time we could say the SDN provides a great deal of security in the foreseen future of networks especially against the ever-evolving security threats, in this design we now have only one device to configure it that will act as both the mind and the firewall at the same time, it will control the flow tables that exist in the switches via the ONF-made open flow protocol , which will restrict the routes for unwanted data packets, and it will also be easier to monitor the networks status through one device or software (In case of controller virtualization) than monitoring multiple devices which will be a hideous procedure because we will have more network vulnerabilities since every single device will be a potential attack point in case of traditional networks.

Centralized Data Routing. One of the main features of SDN is its capability to guide and route all traffic through a one single, centralized controller. When talking about network security, SDN could be used to route packets through a single firewall which will increase the efficiency of IDS and IPS data capture.

Simplifying VLAN Configuration. Organization that use VLANs to enhance their security level are aware that managing configurations isn't easy to do, so, imagine if some enterprises might comprise thousands of them. SDN provides automation of configuration furthermore, enhances the traceability of those configurations.

Eases the Pressure off of the Perimeter. Currently network perimeters are under huge pressure and to defend internal networks from a wide variety of potential attacks and threats. SDN can provide a more dynamic way to route traffic through security appliances and applications using security processing on the basis of flow, which could take a great deal of the pressure off of perimeter defenses.

Providing a More Efficient Policy Management. Instead of the need to physically configure security solutions, SDN leverages central control and administration for the whole infrastructure of managing security policies which will make network operator roles more efficient and facilitate his tasks as well.

Optimizing Data Flow. A second expected business benefit of the SDN approach is the optimization of data flows. So instead of having one path from the communication flow source to its destination, an SDN controller is capable of specifying multiple paths per flow. Also, this method permits to split the flow's traffic across multiple nodes.

The scalability and performance of Network is developed by optimizing and enhancing the network path for a particular data flow on the basis of source and destination nodes.

Growing technology need. Increasing data stacks and soaring internet speed also new types of data stacks like clouds, growing number of internet users all over the world, is making a huge pressure on networks and they are getting too slow to deal with that.

SDN Provides freedom and independence from vendor-constrained software and hardware: by developing our own apps for our own needs and by creating open projects like the open network foundation (ONF).

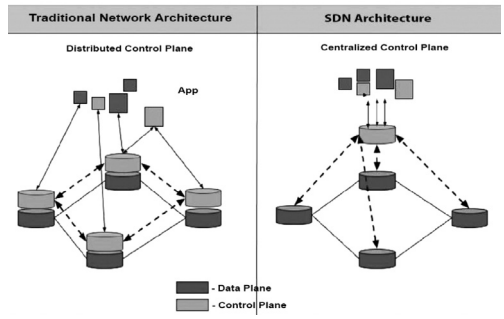

Figure 1. Traditional and software-defined networks

As we can see from the Figure 1, the traditional network architecture provides complexity in the management, configuration and resource allocation to some extension. Instead of having a brain and a muscle in every node (hardware and software that manages it) we can have one brain for the whole network hardware or one software that can manage other software of the network and make a single point of management for the whole environment, which will facilitate the whole procedure of administrating the network, orchestrating the instructions and easily enforce security policies.

NEW SDN ALGORITHMS and TOPOLOGIES

Centralization: now despite that centralization of SDN architecture is one of the main positive features of SDN and an advantage in SDN over the classical architecture in one hand but on the other hand it represents a potential threat itself in the same time by creating a single point of failure.

East-westbound API: there is not much concentration on them, they could by attacked by MITM, DDoS or DoS types of attacks [6-8].

HYDRA. It's a distributed controller system, where the backup controller takes lead directly in case of a DDoS or DoS attack on the main controller (we differentiate main from backup using priority number). there will be a botnet in the proposed framework regardless of the topology used and after blocking the IP of the attacker and the infected controller, we'll counter attack the attackers resource IP while all controllers in the topology will be alerted of an attack and the a new controller will be directly elected as the main controlling entity so, the attack of the attacker even if it was able to infect the main controller, it will trigger an alert in the environment so, the attacker will now lose the opportunity to continue the attack not just because his IP will be blocked but also because the environment will have a whole new main controller that was backup previously and it's info will be unknown to the attacker and hence comes the HYDRA-like behavior.

VPN. Since Virtual private networking provides tunneling between two endpoints, we'll use VPN to create a point to point tunneling between every 2 controllers; because VPN provides a high level of security so, in case of an attack or attempt to break the connection or the tunnel, the connection will be disconnected directly and that will alert the whole network of an attack so, it could help against MITM attack. But, in case if the attacker was able to infiltrate the VPN tunneling then, we will use the next algorithm which is RSA.

Double RSA. Inside the tunneling connection we'll use the public key RSA algorithm to exchange the keys of connection to start a connection session and of course that's beside the IPsec algorithm used in VPN.

Blockchain. Blockchain is a promising technology and most people would know it from its biggest participation in information technology which is cryptocurrency. The blockchain is a public ledger which works like a log by keeping a record of all transactions in a chronological order, secured by an appropriate consensus mechanism and providing an immutable record [3] so, we can say that the blockchain is a decentralized ledger of all transactions across a peer-to-peer network. Using this technology, participants can confirm transactions without the need for a central certifying authority.

Potential applications include fund transfers, settling trades, voting and many other uses [4]. Our proposed algorithm uses blockchain technology to create blocks of hashes between controllers to authenticate and validate the connection between controllers. We could use blockchain to start an authenticated session or if we wanted a more robust but time and resources consuming approach we could add a hash in every packet, which means using them along the session till the end. So, blockchain is for connection authentication.

There were proposed 3 new SDN – based topologies. The topology 1 is presented on Figure 2 and contains 3 controllers, where there's a main controller and 2 backup ones just in case of an attack or a disruption that may stop the first or main controller. the main controller controls the whole network and its nodes and sends an update every 10 seconds that informs the backup controllers about any change in the topology or network configuration and it also acts like a beacon that alerts the controllers if there's a latency in the update message and it took more than 10 seconds then it will be taken that the main controller has been infected by a DDoS attack or any type of threat hence, comes the role for the second controller which

was a backup to become the next main controller and the same thing now goes between the new main controller and the third controller which now became the new second controller until the previous main one will be maintained and restored then everything goes back to its previous state. And of course if the new main controller which was the previously the second one got attacked as well then the same procedure will be applied and it will be replaced with the third controller. Of course the assignment of controllers could be by using a priority number to choose the main, the first backup (second) and the (second backup) third controller.

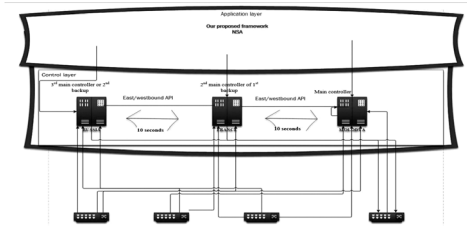

Figure 2. SDN topology based on one main and 2 backup controllers

On Figure 3 is presented SDN topology 2. In this topology we'll use also 3 controllers which work together as a whole one entity integrated together where the info is processed synchronously where each controller will deal with any area or slice of the network especially if it was closer to this slice or segment than other controllers (of course the distance will be calculated on how many hops in the path between the network slice and the controller).

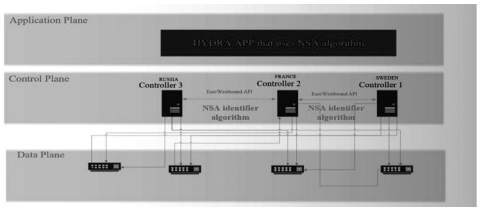

Figure 3. SDN topology based on 3 main controller

On Figure 4 is presented SDN topology 3 which consists of 6 controllers. This topology is a hybrid one of the first and second topology. There will be 3 main controllers that work like one controller simultaneously and each one will have a backup controller just in case if it's down then, the backup will take control instead of the infected one. The only update will be between each main controller and its backup one, and it will be every 10 seconds as well.

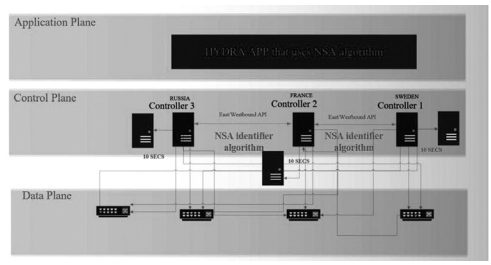

Figure 4. SDN topology based on 6 controllers

EFFECTIVENESS OF CYBER SECURITY PROTECTION

We can use the security risk assessment law [9] that quantifies and shows the possibility of a threat acts upon a vulnerability successfully and the severity of the results of that attack would be:

$$R = P*V, \quad (1)$$

where P represents the probability or likelihood of the vulnerability occurrence, and V represents the value or cost of the asset.

Using formula (1), we can estimate theoretically how much our proposed framework will reduce the security risk of a computer network, hence insuring its security.

Since a server is the most important part and has the highest value node in the network environment, which we will install our controller software in, it has the highest asset value or impact and taking from the same previous resource

[9] the servers can have the value V=100 as an asset impact, estimating that the framework will reduce the likelihood of attacks occurrence P (like DDoS, MITM attacks) from 0.025 to 0.015. Then the risk factor will be reduced from 2.5 to 1.5, in accordance with formula (1).

CONCLUSIONS

There are described the some important fields of the cyber security protection such as National Security, Bank accounts, Network speed disruption.

There are listed the main types of attacks and cyber threats in the Internet as: Denial of service (DoS) and distributed denial of service (DDoS) attacks; Man-in-the-middle (MitM) attack; Phishing and spear phishing attacks; Drive-by-attack; Password attack; SQL injection attack; Cross-site scripting (XSS) attack; Eavesdropping attack; Birthday attack; Malware attack; Data leaks; IoT vulnerabilities; Timing channels.

There are presented the techniques and methods used to defend the networks against the threats. It was shown, that traditional network architecture provides complexity in the management, configuration and resource allocation to some extension. The main attention is paid to SDN – Software Defense Networks. There are emphasized the advantages of SDN technologies such as cost saving, configuration accuracy, consistency and flexibility through programmability, security, centralized data routing, simplifying VLAN configuration, eases the pressure off of the perimeter, providing a more efficient policy management, optimizing data flow, the scalability and performance of network is developed, growing technology need, freedom and independence from vendor-constrained software and hardware.

There are described the new SDN algorithms and topologies HYDRA, VPN, Double RSA, Blockchain. There were described proposed 3 new SDN – based topologies using of 3 and 6 controllers.

There are presented the data regarding evaluation of the effectiveness of cyber security protection, which show that if the framework will reduce the likelihood of attacks occurrence (like DDoS, MITM attacks) from 0.025 to 0.015, the risk factor will be reduced from 2.5 to 1.5.

REFERENCES:

1. Internet blocking. 2019. [accessed: 12.05.2019] available: https://netblocks.org/reports/study-shows-extent-of-iraq-internet-shutdown-and-social-media-restrictions-during-protests-zPyXjzAE.

2. Proceedings of ITSEC-2012 - International Conference on Information Technologies and Security. Edited by Veacheslav Perju. Chisinau, Republic of Moldova, 2013.

3. Proceedings of ITSN-2017 International Conference on Information Technologies, Systems and Networks 2017, Chisinau, Republic of Moldova, 17 – 18 Oct. 2017. Edited by Veacheslav Perju – Chisinau: ULIM, 2017. 360 p.

4. V. Perju, I. Sofronescu, L. Gram, The systems for explozives, drugs and contraband detection. Milit. Acad. of Armed Forces "Alexandru cel Bun", Centre of Strategy and Security Studies. – Chișinău: Academia Militară "Alexandru cel Bun", 2015.

5. Veaceslav Perju. High Precision Weapons – Defense and Strategy. Chisinau, Armed Forces Military Academy "Alexandru cel Bun", 2019.

6. I. Ayesha, SDN controllers' security issues: MS thesis. University of Jyväskylä – Finland, 2017.

7. D. Puthal, S. Movants, Everything you wanted to know about Blockchain: its Promise, Components, Processes and Problems, Australia-USA, 2018.

8. C. Herweijer, D. Waughray, S. Warren Building Block (chain)s for a better planet, world economic forum, 2018.

9. N. Vlajic, Security Risk Management, Computer Security Management Assessment and Forensics, 2013.

PARTICULARITĂȚI ALE COMUNICĂRII STRATEGICE ÎN CONTEXTUL SPAȚIULUI INFORMAȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Marin BUTUC[1]

Sumar

În Republica Moldova, noțiunea de comunicare strategică, pentru domeniul de securitate, a devenit tot mai frecvent atestată la nivelul studiilor și al abordărilor științifice, care țin de funcționarea sistemică a statului. Cu toate acestea, la moment, constatăm că Republica Moldova nu dispune de condiții favorabile depline: nici politice, nici sociolingvistice, dar nici mediatice; astfel, buna condiționare a unei comunicări strategice nu există deocamdată. Cadrul normativ atotcuprinzător, privind coordonarea comunicării instituționale, nu are sorți de izbândă într-o atare stare de lucruri, deoarece comunicarea strategică reprezintă o stare de lucruri condiționată de mediul politic, informațional, social, economic, cultural etc. Situația politică și sociolingvistică pune la grea încercare comunicarea instituțională din țara noastră. Poate fi considerată rezultativă exercitarea funcțiilor comunicării strategice, la nivel național, doar asigurând condiții favorabile instituțiilor statului, pentru a susține o comunicare strategică, care să fie orientată pe efortul de a consolida și orienta condițiile în scopul intereselor și politicilor naționale.

Cuvinte cheie: comunicare strategică, comunicare instituțională, securitate națională, funcționare sistemică, politică națională

PECULIARITIES OF THE STRATEGIC COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF INFORMATIONAL SPACE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

In the Republic of Moldova, the notion of strategic communication, in the security field, has become more and more frequently attested in studies and scientific approaches, related to the systemic functioning of our country. However, at the moment, we find that the Republic of Moldova does not have full favorable conditions neither political, nor sociolinguistic or media; thus, the good conditioning of a strategic communication does not exist yet. The all-encompassing normative framework, regarding the coordination of institutional communication, has no chance of success in such cases, because the strategic communication represents a situation conditioned by the political, informational, social, economic, cultural environment, etc. The political and sociolinguistic situation brings a lot of difficulties for institutional communication. The exercise of strategic communication functions, at national level, can be considered fruitful only through ensuring favorable conditions for state institutions, in order to support a strategic communication, which should be oriented on the effort to consolidate and orient the conditions for national interests and national policies.

Keywords: strategic communication, institutional communication, national security, systemic functioning, national policy

[1] *Marin BUTUC, dr., conf. cercet, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

INTRODUCERE

În Republica Moldova, noțiunea de comunicare strategică, pentru domeniul de securitate, a devenit tot mai frecvent atestată la nivelul studiilor și al abordărilor științifice, care țin de funcționarea sistemică a statului. Astfel, s-au propus diverse recomandări în raport cu aplicabilitatea factorului informațional, ca instrument de putere, în paralel cu factorii diplomatici, militari și economici [4, p.14].

Deși tardiv definită, în contextul literaturii de specialitate cu referință la statul național Republica Moldova, totuși, la etapa actuală, conform Strategiei Naționale de Apărare, acest tip de comunicare constituie elementul informațional indispensabil al autorităților naționale, reprezentând unul dintre instrumentele pe care statul le are la dispoziție, pentru a-și atinge obiectivele în sfera securității și apărării [6]. Se intenționează, pe această direcție, ca eforturile să fie orientate nu atât pe elaborarea unei viziuni comune și unificate de comunicare strategică, cât pe transformarea structurilor de comunicare instituțională și pe elaborarea unor forme de colaborare și interacțiune dintre ele. Respectiva viziune unificată pretinde a fi implementată la nivelul tuturor autorităților publice și la nivelul tuturor politicilor și strategiilor naționale [6]. E necesar să recunoaștem că un anume tip de comunicare, cu atât mai mult instituțională, comportă un caracter reglementat nu doar la nivelul conținutului informațional emis, dar și la cel al formei de exprimare (îndeosebi, stilistico-sintactică).

Procesul sus-numit este orientat pentru a coordona comunicarea strategică (conținutul discursiv și acțiunile ulterioare) și a consolida efectul strategic al obiectivelor naționale pe termen lung, concomitent și de a promova comportamentul publicului țintă, favorabil intereselor naționale.

În acest context, comunicarea strategică este productivă și funcțională doar atunci când dispunem de obiective naționale definite clar de un cadru normativ protectiv, dar și de un spațiu informațional într-un mediu lingvistic pe potrivă.

APLICABILITATEA UNOR POLITICI DE COMUNICARE INTERINSTITUȚIONALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

La nivel de conținut informațional, comunicarea strategică va trebui să parcurgă îndelungate și anevoioase etape până își va găsi forma desăvârșită și bine definită în cadrul instituțiilor statului. Această întârziere are loc din cauza divergențelor dintre clasele politice și dintre grupurile de interese nu numai ale celor localnice, dar și ale exponenților altor state, având diverse scopuri în Republica Moldova. Aceste interese se regăsesc în expresia politică a partidelor de la putere. Un exemplu concludent, în acest sens, rămâne a fi starea de lucruri privind *Strategia de informare și comunicare în domeniul apărării și securității naționale pentru anii 2012-2016*, care a fost compromis de politica dezbinatorie a partidelor. Acest document a constituit prima și mult așteptata încercare de a institui un mecanism interinstituțional de coumunicare la nivel național. Menirea acestui document important a fost de a stabili o modalitate de colaborarea dintre instituțiile statului, având drept scop informarea societății despre reforma sectorului de securitate și aprofundarea cooperării cu partenerii externi în domeniul apărării. Totodată, este reflectată și contribuția Republicii Moldova la asigurarea securității regionale și internaționale. Dar divergențele dintre partidele politice duce la compromitere.

Invocăm doar un singur caz; este bine cunoscut faptul că în septembrie 2017 a fost amplu reflectată în presă disputa dintre Preşedenţie şi Guvern, privind participarea unui contingent al Armatei Naţionale, format din 57 de militari, la stagiul de instruire „Rapid Trident 2017", desfăşurat la Centrul internaţional de menţinere a păcii Yavoriv din Ucraina, la care au luat parte militari din 14 ţări. La 5 septembrie 2017, Preşedinţia a anunţat că a respins cererea Ministerului Apărării de a permite plecarea contingentului sus-menţionat la aplicaţii militare internaţionale, desfăşurate în Ucraina sub egida SUA. A doua zi, pe data de 6 septembrie, Guvernul Republicii Moldova a aprobat hotărârea cu privire la plecarea militarilor, iar Preşedinţia a anunţat că a suspendat hotărârea pe care o va ataca la Curtea Constituţională. În presa susţinătoare a respingerii participării militarilor moldoveni, subiectul dat a fost interpretat tendenţios, calificându-l drept o încălcare a suveranităţii şi neutralităţii Republicii Moldova, or aceasta, deşi s-a ştiut bine că scopul aplicaţiilor a fost întru dezvoltarea nivelului de interoperabilitate şi consolidare a capacităţilor de apărare şi promovare a imaginii Armatei Naţionale pe arena internaţională; cel mai mult însă în scopul participării de perspectivă în cadrul misiunilor de menţinere a păcii[2].

Cu siguranţă, o atare dezinformare a pus în dificultate imaginea instituţiilor statului responsabile de sectorul de securitate. Totodată, a compromis contextul de cooperare a R.M. cu partenerii externi. Cu certitudine, acest caz constituie un exemplu clasic de eşuare a unui cadru normativ, privind coordonarea comunicării instituţionale cu referire la un subiect de securitate.

Din cele menţionate, devine clar că în condiţiile în care fiecare actor politic caută să-şi atribuie rolul dominant pe un anumit domeniu, în cazul sus-menţionat pe segmentul securităţii şi apărării naţionale, statul Republica Moldova, din punct de vedere al cadrului legal, seamănă să nu aibă politici funcţionale de securitate la nivel naţional.

„SUVERANITATEA INFORMAŢIONALĂ" A REPUBLICII MOLDOVA

În Republica Moldova mai sunt diverşi factori care crează condiţii ce vin să compromită din start orice încercare a unui cadru normativ privind coordonarea comunicării instituţionale. De aceea, în ţara este atestat un spectru larg de indici ai unui război hibrid, care se manifestă nu de la apariţia şi vehicularea acestei noţiuni (după evenimentele tragice din Ucraina, din anul 2014), dar cu mult timp înainte, chiar de la declararea independenţei şi suveranităţii statului R.M. Particularităţile acestui război asimetric pun în dificultate cadrul de politici la nivel naţional, politici care vizează comunicarea instituţiilor statului pe diverse domenii (nu doar pe cele ale securităţii şi apărării), care vin să compromită noţiunea de comunicare strategică, spre care aspiră toate instituţiile de stat.

Factorul decisiv al oricărei forme de agresiune asimetrică îl constituie componenta informaţională [7, p.109]. La o simplă analiză a circuitului informaţional din Republica Moldova, constatăm grave necorespunderi cu particularităţile statutare ale intituţiilor statului. În acest caz, mijloacele de informare în masă sau cele

[2] Militarii moldoveni participă, începând cu anul 1996, la exerciţii militare şi la programe de instruire cu statut internaţional.

care asigură circuitul informațional în stat, au rolul determinant de perturbare a evoluției și dezvoltării firești a țării.

La nivel de conținut, furnizorii de informație străină[3] au scopul subversiv de a controla gândirea populației statului. Ei utilizează propaganda și campanii ample de intimidare și inducere în eroare. Prin acest gen de război se încearcă indirect de a impune un control asupra activității statului. Republica Moldova comportă o vulnerabilitate incontestabilă în fața unor astfel de pericole [8]. Spațiul informațional este nesecurizat și este supus unor atacuri fără precedent din partea unor actori statali și nonstatali din interior și din exterior. În acest sens, cetățenii, autoritățile țării și statul, în general, ajung a fi cu toții vulnerabili în raport cu propaganda exesivă și mesajele de dezinformare; împreună devin victime ale unor manipulări informaționale, fapt ce poate duce la riscuri majore de securitate națională.

Reiterăm aceeași părere precum că particularitățile spațiului informațional moldovenesc țin de aspectul formei și conținutului; forma ține de „limba de comunicare" (limba rusă), folosită drept „armă" decisivă, conținutul ține de volumul informației distribuite.

Analizând situația limbii oficiale din Republica Moldova (limba română), sub aspectul ei de funcționalitate, constatăm, cu regret, că ea nici pe departe nu corespunde statutului de limbă de stat. După părerea mai multor sociolingviști, respectiva situație lingvistică este determinată de mai mulți factori. Unul dintre aceștia ar fi tergiversarea adoptării unei noi Legislații Lingvistice, conformă statutului de stat suveran. Lipsește și o politică lingvistică orientată spre consolidarea strategică a statului, ceea ce crează inexistența unei consecvențe, perspicacități și a unei voințe politice în acest sens. Actualmente, funcționarea Legislației Lingvistice, aprobată în condițiile statului Uniunea Sovietică, este, în fond, contraproductivă. Există o presă majoritar de limbă rusă, posturile de televiziune recepționate pe întreg teritoriul republicii sunt preponderent de limbă rusă. Panouri și afișe publicitare la fel scrise în limba rusă. Limba oficială a statului este subminată și subestimată de unități comerciale, întreprinderi, cinematografe (care funcționează într-o altă limbă decât cea oficială), de instituții care-și perfectează corespondența și actele administrative doar în limba rusă [5, p. 28].

Cu referire la conținutul informațional, este evident că volumul informației în limba rusă reflectă un vast circuit, care reprezintă situația lingvistică din Republica Moldova, situație care alcătuiește de facto produsul mediatic al Federației Ruse. Informația din Rusia reprezintă expresia specificului ei național, social-psihologic al intereselor și necesităților ei. Informațiile difuzate comportă un conținut social-politic reacționar, deoarece prin ele se încearcă să se submine autoritatea și demnitatea R.M.

În asemenea condiții, cetățeanul moldovean este pus în dificultatea de a trăi cu sentimentul apartenenței la două țări, la două culturi naționale, evident, din cauza a două politici naționale, ceea ce în contextul unui stat tânăr, aflat la început de cale, este un mare paradox: o politică străină o submină pe cea reală, de bază.

Bineînțeles că într-o atare situație și comunicarea strategică a statului Republica Moldova este nu doar compromisă și subminată, dar profanată. Promovarea informației altui stat, duce la neîncrederea cetățenilor față de statul lor, duce la pe-

[3] Republica Moldova este consumatoarea unui produs mediat de proveniență din Federația Rusă.

riclitarea intereselor naționale și economice. Această dualitate politică din respectivul stat, drept urmare, poate scinda definitiv societatea, de vreme ce este orientată spre o atare finalitate.

Așadar, Republica Moldova nu dispune de condiții favorabile depline nici politice, nici sociolingvistice, dar nici mediatice; buna condiționare a unei comunicări strategice nu există deocamdată. De aceea, oricît de profesioniști ar fi mentorii unei comunicări instituționale cu un vădit caracter funcțional, doar eșecul pare să încununeze rezultatul. Nici cadrul normativ atotcuprinzător, privind coordonarea comunicării instituționale, nu are sorți de izbândă. Situația sociolingvistică din Republica Moldova a pus la grea încercare comunicarea instituțională. Comunicarea strategică nu este o piesă pe care o „montezi" în cadrul instituției de stat, pentru a o face să funcționeze, ci o stare de lucruri condiționată de mediul politic, informațional, social, economic, cultural etc.

Pentru o bună aplicabilitate și difuzare, la nivel de societate, a conținutului informațional al unei instituții, se impune necesitatea unor anumite raporturi ale unor parteneriate cu mass-media. Cooperarea cu reprezentanții instituțiilor de presă se poate realiza nu doar prin antrenarea mass-media în campanii de informare, dar și prin reflectarea în mijloacele de informare în masă a subiectelor referențiale unei comunicări instituționale. În eventualele parteneriate, se constată că mass-media asigură un rezultat parțial și insuficient, în raport cu obiectivele scontate. Acest fapt are loc din cauza mai multor factori, bine știuți precum: prezența masivă pe piața autohtonă a surselor de informare rusești, angajarea politică a surselor de informare în masă și cel mai mult lipsa pluralismului în presă. Aceste impedimente au pus în dificultate și implementarea Strategiei de informare și comunicare în domeniul apărării și securității naționale pentru anii 2012-2016.

Figura 1. Factori de influență asupra comunicării strategice

CONCLUZII

Prin urmare, comunicarea strategica nu este un algoritm de funcționare a instituțiilor statului, ci efectul unui impact direct al actorilor politici și al politicului din mass-media, dar și a situației sociolingvistice. Astfel, un stat suveran, subminat lingvistic, politic și informațional, nu poate asigura aplicabilitatea cadrului normativ asupra coordonării comunicării instituționale. În asemenea condiții, câștigă teritoriu de funcționare nu strategiile de informare și comunicare, elaborate profesionist de către angajații instituțiilor statului, dar informația și narativele care dețin supremație în domeniul comunicativ-informațional al statului. În condițiile actuale, domină acea limbă de comunicare care dispune de un suport material mult mai mare pentru a fi promovată. Limba care monopolizează presa și sistemul audiovizualului dictează totul într-un stat contemporan.

În condițiile în care un stat tolerează și funcționarea altei limbi, nu mai câștigă aproape nimic sistemul comunicării strategice a instituțiilor statului, ci informația care este subvenționată mult mai mult și care apare într-un volum și cu o frecvență mult mai mare în fața societății civile. Din aceste considerente, am constatat necesitatea urgentă de a întreprinde următoarele acțiuni:

- definirea și determinarea, la nivelul documentelor de politici de stat, a priorităților și intereselor naționale în contextul relațiilor internaționale;
- aprobarea unui cadru legal privind asigurarea securității statului, care ar oferi posibilități de reacție la pericolele iminente;
- adoptarea de urgență a unei noi Legislații Lingvistice, în conformitate cu statutul de stat național, independent și suveran;
- stabilirea și implementarea cotelor lingvistice privind funcționarea posturilor radio și TV, difuzate de pe teritoriul național;
- stabilirea și implementarea cotelor de volum informațional, privind produsul mediatic național, în raport cu cel de proveniență străină (după ex. Ucrainei);
- introducerea limbii oficiale (limba română) ca unica limbă utilizată în formă scrisă (pentru publicitate, corespondeța instituțiilor cu statut divers);
- restricționarea posturilor ce prezintă pericol la nivel de securitate națională;
- crearea unei instituții cu scop de supraveghere a consumului informațional;
- alinierea acțiunilor la practicile și politicile Uniunii Europene, privind combaterea propagandei și a dezinformării;
- antrenarea mijloacelor de informare autohtone în combaterea propagandei și dezinformării;
- cultivarea spiritului critic la nivelul societatii (activități de cercetare, educație și sensibilizare).

Poate fi considerată rezultativă exercitarea funcțiilor comunicării strategice, la nivel național, doar asigurând condiții favorabile instituțiilor statului, pentru a susține o comunicare strategică, care să fie orientată pe efortul de a consolida și orienta condițiile în scopul intereselor și politicilor naționale. Aceste acțiuni să se realizeze prin utilizarea informațiilor, programelor și acțiunilor coordonate de informare publică, prin diplomație publică și acțiuni de informare la nivel național.

BIBLIOGRAFIE:

1. A. Bantoș, Situația limbii de stat în Republica Moldova: de jure și de facto, În: Limba Română, nr. 9-10, Anul XVIII, Chișinău, 2008, p. 2-46.

2. I. Chifu, O. Nantoi, Război informațional. Tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu", București, 2016.

3. A. Ciobanu, Limba ca factor decisiv în politica națională a statului, În: Limba Română, nr. 6, Anul XIII, Chișinău, 2003, p. 24-35.

4. Petre Duțu, Cristina Bogzeanu, Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2010.

5. M. Purice, Legislația lingvistică și problemele limbii de stat În: Limba Română, nr. 9-12, Anul XI, Chișinău, 2001, p. 28-33.

6. Strategia Națională de Apărare, Chișinău, 2016.

7. Евгений Магда, Гибридная агрессия России: уроки для Европы, Киев, Каламар, 2017, 282 с.

8. http://www.report.md/politic/Peter-W.-Schultze-Impotriva-Moldovei-se-duce-un-razboi-informational-parte-a-razboiului-hibrid-137 (accesat: 12.03.2020).

SPĂLAREA BANILOR – FORMĂ DE MANIFESTARE A CRIMEI ORGANIZATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Cătălina BUDURIN[1],
Svetlana CEBOTARI[2]

MONEY LAUNDERING – A FORM OF ORGANIZED CRIME IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The Republic of Moldova, although is a state with a relatively weak economy and still in the process of development, is of interest to the European community. Having a frozen conflict on its territory, respectively an uncontrolled area in the left region of the Dniester, Transnistria, Moldova is often / used / as a transit area for organized criminal groups, which, using the country's border vulnerabilities, transport various illicit products, destined for other developed European countries, in order to obtain high incomes. Thus, an illegal method, present in the Republic of Moldova and used by criminal networks to obtain benefits is money laundering.

The purpose of this article is to analyze money laundering as a method of economic crime and as a form of manifestation of organized crime.

Keywords: Republic of Moldova, European community, transit area, criminal groups, organized crime

Republica Moldova, deși este un stat mic, cu o economie relativ slabă și încă în proces de dezvoltare, reprezintă interes pentru comunitatea europeană din perspectiva asigurării securității europene și, inclusive, a frontierei comune pe care o are cu România. Având un conflict înghețat pe teritoriu său, respectiv o zonă necontrolată în regiunea stângă a Nistrului, Transnistria, Republica Moldova adesea este /folosită/ drept zonă de tranzit pentru grupările criminale organizate, care, folosindu-se de vulnerabilitățile frontierelor țării, transportă diferite produse ilicite, având drept destinație alte state europene dezvoltate, cu scopul obținerii veniturilor mari. Astfel, o metodă ilicită, prezentă în Republica Moldova și utilizată de către rețele criminale pentru obținerea beneficiilor este spălarea banilor. Spălarea banilor-o metodă a crimei economice, o formă de manifestare a crimei organizate, conform mai multor investigații realizate, reprezintă, Republica Moldova drept un actor în realizarea ilegalităților menționate.

Obiectivul Republicii Moldova de a se consolida ca un stat de drept și, în acest sens, de a oferi cetățenilor săi un înalt nivel de siguranță într-un spațiu al libertății, securității și justiției, poate fi atins prin prevenirea și combaterea criminalității, iar un element cheie aici îl constituie

[1] *Cătălina BUDURIN, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale.*

[2] *Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Academia Militară „Alexandru cel Bun"; Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale.*

necesitatea existenței unui mecanism statal eficient de cercetare a infracțiunilor. Deși mecanismul național existent de cercetare a infracțiunilor, cu toată infrastructura și reglementările procedurale, a fost de nenumărate ori expertizat și avizat pozitiv de diferite structuri europene notorii ca fiind conform standardelor internaționale, se impune remarca, că în toate intervențiile de expertiză și consultative ale partenerilor de dezvoltare (Consiliul Europei, Comisia de la Veneția/ Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, OSCE), accentul a fost pus mai cu seamă pe materia drepturilor omului, adică pe faptul că reglementările legale naționale să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, statului aparținându-i toată discreția, dar și responsabilitatea pentru eficiența mecanismului autohton de combatere a criminalității [6, p.17].

Spălarea banilor reprezintă acțiuni, stabilite în Codul penal al Republicii Moldova (art. 243), orientate spre atribuirea unui aspect legal sursei și proveniențeiveniturilor ilicite ori spre tăinuirea originii sau apartenenței unor astfel de venituri, adică legalizarea venitului legal [4, p.175].

Cercetătorul J. Rub, în anul 2015 în cadrul Universității de Stat din Moldovaa efectuat cercetări cu referire la fenomenul spălării banilor în Republica Moldova și în Israel. În cadrul cercetărilor, autorul remarcă faptul că acest fenomen este unul extrem de practicat în comparație cu ceea ce se cunoaște, întrucât multe dintre infracțiuni nu sunt identificate și respectiv investigate și înregistrate. Spălarea de bani este un termen utilizat pentru a descrie procesul prin intermediul căruia infractorii încearcă să ascundă proveniența inițială a unor resure, astfel încât acestea să creeze impresia că ar proveni din surse legale, defapt provenind din acțiuni ilicite. Drept metodă de spălare a banilor în cadrul unei afaceri legale, grupările criminale utilizează amestecul banilor legali cu cei proveniți din activități ilicite, având loc astfel o omogenizare a bugetului total [12].

Legislația Republicii Moldova dispune de o serie de acte normative adoptate cu intenția de a preveni și combate fenomenul de spălare a banilor. Organul abilitat pentru a urmări executarea și implementarea legilor privind fenomenul spălării banilor este Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, care este un organ de ocrotire a normelor de drept, specializat în contracararea infracțiunilor economico-financiare și fiscale, precum și a corupției [13]. Centrul împreună cu Banca Națională a Moldovei, Comisia Națională a Pieței Financiare, Ministerul Finanțelor, Camera Notarială, Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Camera de Stat pentru Supravegherea Marcării și Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației, este responsabil de reglementarea și controlul modului de executare a legilor cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului. Astfel, spălarea banilor reprezintă o infracțiune globală, fără granițe și limite, spălătorii de bani urmărind obținerea avantajelor economice pe cale ilegală. Cu toate că se iau măsuri în acest sens, Republica Moldova este influențată de fenomenul spălării banilor. Acest pericol viciază sistemul politic și economic al țării, astfel încât statul devine dependent și subordonat grupurilor crimei organizate, fapt inadmisibil într-un stat de drept [12, p. 178].

Pentru o mai bună percepție a fenomenului, oportună este definirea conceptului spălării de bani. Astfel, conform definiției oferite de către Uniunea Avocaților din Republica Moldova, spălarea de bani este "procesul prin care infractorii încearcă să ascundă originea și posesia reală a veniturilor provenind din activi-

tățile lor criminale, prin acest proces de spălare a banilor, oferindu-se o aparență legală a profiturilor obținute ilegal de către infractori care, fără a fi compromiși, beneficiază, ulterior, de sumele obținute illegal. De asemenea, un aspect care trebuie menționat este că spălarea banilor are loc în trei etape:

1) Plasarea – deplasarea fizică a veniturilor obținute prin intermediul activităților legale pentru ca acestea să fie separate de masa infracțională pentru a elimina pericolul urmăririi de către organele de aplicare a legii;

2) Stratificarea - veniturile provenite din acțiuni ilegale sunt separate de sursa lor prin formarea unor straturi complexe de tranzacții financiare proiectate pentru a induce în eroare organele legii și de asemenea pentru a asigura anonimatul persoanelor implicate;

3) Integrarea – banii spălați revin la dispoziția infractorilor, aceștia fiind introduși defapt în cadrul economiei legale, cu iluzia provenientei licite a acestora [15].

La 15 noiembrie 2001, Republica Moldova a adoptat Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor, care totuși nu aduce îmbunătățiri majore, ci reiterează situația prezentă. În 2002, Parlamentul Republicii Moldova ratifică Convenția cu privire la spălarea banilor. Cu toate acestea, capacitatea de implementare de către Moldova a dispozițiilor convenției, s-au dovedit a fi limitată, motiv pentru care Guvernul și-a anunțat intenția de a modifica și respectiv completa Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor [14].

În acest context, luând în considerație comentariile și informațiile suplimentare formulate în cadrul reuniunii grupului de la Washington, legea urma a fi modificată. Recomandările includeau: ratificarea principalelor instrumente privind lupta cu corupția, în special Convențiile Consiliului Europei în domeniul dreptului penal și civil privind corupția; ajustarea legislației naționale în conformitate cu dispozițiile convențiilor adoptate; adoptarea unui cadrul eficient pentru cooperarea internațională, în special în ceea ce privește asistența juridică reciprocă în materie penală, inclusiv cooperarea pe aspectul investigării în domeniul financiar și al spălării banilor; implementarea unor măsuri funcționale pentru eficientizarea cooperării internaționale, cu accent pe asistența juridică reciprocă prin asigurarea unei proceduri de asistență organizată, inclusiv promovarea contactelor directe și a comunicării între judecători și procurori, specializarea și formarea personalului prin susținerea rețelelor judiciare la nivel european și international [14].

În anul 2002, Republica Moldova a înființat în acest sens Centrul de combatere a corupției și infracțiunilor economice. Deși s-au înregistrat unele progrese odată cu instituirea unui cadru legal privind combaterea și prevenirea spălării banilor, reieșind din standardele internaționale, în luna noiembrie a anului 2010, Curtea Constituțională a anulat mai multe dispoziții importante din legea cu privire la combaterea spălării banilor. În 2011, totuși, parlamentul Republicii Moldova a adoptat modificări relevante în această lege, stabilind pragul de 10.000 USD pentru tranzacțiile în numerar și reglementând capacitatea de a îngheța conturile implicate în tranzacțiile considerate a fi suspecte. În acest sens, Moldova a beneficiat de o pregătire pe aspectul tehnicilor de investigare financiară din partea Departamentului de Investigații Financiare a IRS. Conform investigațiilor elaborate, din 165.199 de cazuri suspecte raportate, doar 4 dosare penale sunt inițiate drept reprezentând acuzații de spălare de bani, în anul 2006 fiind înregistrate 0 cazuri [12].

Având statutul de țară în curs de dezvoltare, cu instituții insuficient de pregătite

pentru a face față pericolelor emitente, Republica Moldova se confruntă cu o serie de probleme cauzate de fenomenul corupției, care conform Indicelui de Percepție a Corupției reieșind din studiul realizat de Transparency International în 2019, se clasează pe locul 120, din totalul de 180 de țări evaluate [17].

Într-un raport privind spălarea banilor în Republica Moldova, elaborat de către Departamentul de Stat al SUA în anul 2012, se evidențiază că resursele de bani spălate provin în mare măsură din evaziunea fiscală, contrabanda și corupție, aceasta având loc prin intermediul sistemului bancar. Conform acestui raport, aplicarea reglementărilor menite să diminueze acest fenomen, sunt sporadice și chiar nefuncționale pe alocuri [12].

Între 2010 și 2014, Republica Moldova a fost implicată în cazul Laundromat, o schemă internațională în care fonduri obținute prin mijloace ilicite au fost transferate din Federația Rusă în SUA și țări europene, cu concursul a peste 50 de hotărâri judecătorești pronunțate în Republica Moldova, iar RISE Moldova, o comunitate a jurnaliștilor de investigație, a efectuat în 2014 o analiză minuțioasă a acestui caz, dezvăluind schema de spălare a banilor.

Republica Moldova s-a dovedit a fi un actor important din punct de vedere a proceselor ilicite de spălare a banilor cu participarea rețelelor criminale organizate, care aveau drept scop "folosirea" Republicii Moldova în calitate de intermediar în cadrul schemelor criminale complexe. Cu scopul prevenirii fenomenului respectiv, cu ajutorul asistenței acordate de către partenerii externi de dezvoltare, s-a reușit elaborarea și ulterior adoptarea Planului național de acțiuni privind reducerea riscurilor în domeniul spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2017-2019 [7], proces care urma să demareze în anul 2007, când a intrat în vigoare Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului [8].

O lege nouă în acest sens a fost elaborată în anul 2017, care era o condiție obligatorie impusă de către Uniunea Europeană conform Acordului de Asociere semnat cu Republica Moldova, care a intrat în vigoare în 2018 [9]. O mare parte din activitățile incluse în acest plan au drept obiectiv fortificarea capacităților autorităților publice. Dar conform experților acesta s-a dovedit a fi nu totalmente funcțional, întrucât planul nu conține toate domeniile supuse anumitor vulnerabilități în raport cu problema spălării banilor, iar drept exemplu servește sectorul energetic, considerat a fi o "gaură neagră", care aduce daune economice semnificative societății.

Experții de la Transparency International Moldova au analizat evenimentele din perioada anilor 2016-2017, și au constatat că Republica Moldova a interpretat un rol important în cadrul spălătoriilor de bani la nivel regional. A fost perioada în care a fost realizat așa-zisul "jaf al secolului", caracterizat prin extragerea din sistemul bancar autohton a circa 13 % din PIB. Republica Moldova a fost, și rămâne a fi în zona de risc și sub pericolul de a se transforma într-o țară cu regim off-shore. Un element care a marcat importarea schemelor de spălare a banilor în Republica Moldova, a fost marcat de ieșirea Letoniei din zona spălătoriei regionale de bani de proveniență dubioasă, fapt care a avut loc datorită solicitării Uniunii Europene. De asemenea, actualmente se consideră că Republica Moldova devine o zonă atractivă din acest punct de vedere datorită unor asemenea mijloace precum oferirea cetățeniei contra investițiilor, liberalizarea capitalurilor etc., aceasta întâmplându-se în timp ce Uniunea Europeană este focusată pe eliminarea Ciprului din cadrul circuitului de mijloace

de proveniență obscură. Aceste evoluții creează impedimente pentru investigarea independentă și veritabilă a fraudelor din sistemul bancar, blochează implementarea legilor și normelor convenite cu partenerii de dezvoltare,diminuează importanța raportului Kroll, dar și împiedică funcționalitatea instituțiilor și perspectiva recuperării fondurilor fraudate [18].

Conform specialiștilor în domeniu, rapoartele companiei Kroll cu privire la fraudele bancare din Republica Moldova, scot în evidență legătura procedurilor de spălare a banilor cu sistemul bancar leton, adică câteva bănci letone, care reprezintă principalele elemente în realizarea fraudelor bancare din ultimii ani [1].

Republica Moldova în ultimii ani a atras atenția comunității internaționale datorită fraudelor bancare și schemelor complexe de spălare de bani care au avut loc pe teritoriul țării, printre cele mai cunoscute cazuri evidențiindu-se dosarul Magnitsky, Landromatul rusesc și "furtul miliardului", care au implicat tranzacții efectuate prin conturi bancare, acestea fiind monitorizate de instituții de supraveghere ca Banca Națională a Moldovei și Serviciul Prevenire și Combatere a Spălării Banilor, capabile datorită mecanismelor deținute să prevină tranzacțiile date și să sancționeze persoanele responsabile din administrația băncilor implicate. Astfel, pentru a bloca acțiunile respective și a preveni ilegalitățile care au avut loc, trebuiau întreprinse următoarele măsuri: efectuarea unor analize și cercetări pentru identificarea beneficiarilor finali, în special a nerezidenților; suspendarea tranzacțiilor suspecte [18].

Referindu-ne la unul dintre evenimente care au marcat evoluția de mai apoi a economiei țării, în 2014 a fost furat din sistemul bancar aproximativ 1 miliard USD, unde au fost implicate și instituțiile statului, ceea ce a marcat partenerii internaționali ai Republicii Moldova (FMI, Banca Mondială, Delegația UE etc.), să sublinieze necesitatea îmbunătățirii transparenței afacerilor, supravegherii statului și mecanismelor de prevenire și combatere a spălării banilor, obiectiv care mai apoi a fost completat de cerințele Acordului de Asociere cu UE [16].

Conform studiului realizat de către specialiștii de la Transparency International Moldova în colaborare cu Comunitatea "Watch.Dog.MD", în perioada anilor 2010-2014, utilizând hotărâri judecătorești care s-au dovedit a fi ilegale privind datoriile false, mai multe miliarde de dolari de la băncile rusești prin intermediul băncilor moldovenești și a instanțelor au fost spălate, și cu toate că inițial s-a vehiculat să au fost găsite doar 20 de miliarde de dolari ca fiind de o proveniență suspectă, actualmente s-a constatat în baza dovezilor disponibile că suma fondurilor spălate este de aproximativ 70 miliarde de dolari, fonduri transferate către un grup de societăți de tip off-shore cu conturi în băncile occidentale [16]. Banii respectivi se consideră ca provenind din împrumuturi bancare frauduloase, achiziții fictive legate de contracte guvernamentale, deturnare de fonduri din trezoreria Federației Ruse, evaziunea fiscală și contrabandă, aceștia ulterior ajungând în 5140 de companii din 96 de țări. În baza acestor ordonanțe judecătorești ilegale, companiile rusești au transferat banii către băncile din Moldova, în numele unui executor judecătoresc numit de instanța judecătorească. Astfel, schema respectivă a avut asemenea obiective ca: spălarea activelor obținuți fraudulos; transferul de fonduri către băncile occidentale și punerea lor în circulație legală; evitarea problemele juridice legate de repatrierea banilor în Federația Rusă prin emiterea de ordonanțe judecătorești pronunțate de instanțele din Moldova [16].

O schemă de spălare de bani a fost detectată în anul 2015, cu implicarea cetățenilor din Republica Moldova, România și Marea

Britanie. Conform acestei scheme, mai multe sume de bani au fost transferate și ulterior extrase de pe conturile bancare a șapte cetățeni moldoveni. Ulterior s-a constat că originea banilor proveneau din infracțiuni cibernetice [2].

În octombrie 2017, în cadrul unui eveniment organizat de OSCE, Banca Mondială și Uniunea Europeană, au fost prezentate rezultatete Evaluării Naționale a Riscului din Moldova privind spălarea banilor și finanțarea Terorismului. A fost prezentat de asemenea un Plan de acțiuni privind diminuarea riscurilor reieșind din complexitatea problemei prezentate. Specialiștii prezenți la eveniment au discutat posibilitățile de soluționare a lacunelor din legislație, propunându-și îmbunătățirea acesteia, inclusiv a reglementărilor și măsurilor naționale de combatere a spălării banilor [10].

În scopul combaterii evaziunii fiscale, toate statele Uniunii Europene realizează un schimb automat de informații între ele și statele terțe conform Directivei UE privind cooperarea administrativă și standardului comun de raportare al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), totuși nici în 2018 Republica Moldova nu a acceptat să implementeze schimbul informațiilor cu alte țări. Aceasta reprezintă o amenințare semnificativă la adresa integrității economice a țării, întrucât în acest fel devine imposibilă combaterea evaziunii fiscale în cazul în care rezidenții țării sunt posesorii unor conturi bancare nedeclarate peste hotare, ceea ce reprezintă pericole și pentru statele UE. Aceasta se întâmplă deoarece Republica Moldova, conform unui program special din anul 2017 oferă posibilitatea cetățenilor străini de a primi cetățenia țării în schimbul unor investiții, fapt care crește enorm pericolul ce acești cetățeni să abuzeze de această cetățenie, prin convingerea băncilor că nu sunt cetățeni ai UE ci ai Republicii Moldova, ceea ce le-ar permite să evite raportarea către conturile bancare deținute peste hotare către autoritățile responsabile din UE [16].

În 2018, Banca Națională a Moldovei a aprobat regulamentul privind cerințele de bază pentru prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțarea teroristă în activitatea băncilor. Programul include o serie de politici, proceduri, controale la nivel intern și promovarea unor standarde etice profesionale menite să prevină activitatea grupărilor infracționale organizate orientată spre spălarea banilor și finanțarea terorismului. De asemenea, se atrage o atenție sporită complexității activității bancare, riscurile identificate cu privire la spălarea banilor, tipurile de clienți, produsele și serviciile prestate, inclusiv nivelul de risc asociat cu clienții și tranzacțiile efectuate de aceștia [11].

În acest context, merită atenție raportul din 2019 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei conform căruia funcționalitatea instituțiilor democratice din Republica Moldova "scandalul cu frauda bancară", adică transferurile ilegale de bani din sistemul bancar din anul 2014, s-au dovedit a fi ineficiente. Totuși, adunarea și-a manifestat acordul în raport cu măsurile luate de către parlamentul Republicii Moldova în vederea creării unei comisii parlamentare de investigație pentru relansarea anchetei, salutând totodată publicarea raportului Kroll 2 și cooperarea pe deplin cu justiția moldovenească în vederea recuperării banilor furați [20].

Potrivit adunării parlamentare, către anul 2018, în cadrul unei vizite în Republica Moldova, cel de-al doilea raport, elaborat de compania americană Kroll, solicitat autorităților de a fi eliberat în scopul stabilirii fraudei bancare, nu a fost disponibil, având acces doar către un rezumat. Conform informației obținute, pierderea netă a celor trei bănci constituind suma de 600 milioane USD [20, p. 10].

Conform raportului publicat de către Consiliul Europei în iunie 2019 cu privire la măsurile de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului, se menționează că autoritățile au înregistrat progrese semnificative prin tehnicile variate de investigare, investigațiile financiare rămânând a fi una dintre prioritățile majore a serviciilor de urmărire penală. Cu toate acestea, rezultate investigațiilor și urmăririlor penale nu sunt proporționale în conformitate cu riscurile identificate, ceea ce denotă că sistemul rămâne a fi unul insuficient de functional [2, p.9]. Astfel, în conformitate cu raportul publicat, Consiliul Europei solicită Republicii Moldova folosirea pe deplin a cadrului legislativ întru combaterea spălării banilor și sporirea eficacității activității instituției abilitate [3].

Reieșind din complexitatea problemei prezentate, inclusiv varietatea cazurilor și schemelor în care Republica Moldova a fost implicată, poate fi constatat prezența unui nivel ridicat al criminalității economice organizate în țară, în special sub forma spălării banilor. Cu toate că s-au luat mai multe măsuri în acest sens, nu fără implicarea partenerilor de dezvoltare externi, Moldova rămâne a fi vulnerabilă la adresa amenințărilor și riscurilor cauzate de grupările criminale organizate ce intenționează să săvârșească activități ilicite, Moldova figurând drept actor principal în unele cazuri, iar în altele având rolul de țară intermediară. Legile elaborate și convențiile adoptate în acest sens, au avut un impact pozitiv asupra evoluției sistemului de combatere a fenomenului spălării banilor, dar totuși acesta s-a arătat a fi insuficient, fiind necesară o îmbunătățire a abordărilor mai întâi de toate la nivel legislativ. Rapoartele elaborate de către partenerii externi scot în evidență faptul că o mare parte din infracțiuni nu sunt investigate ca atare, ceea ce datorează și numărul scăzut de cazuri care ajung a fi investigate penal. Aceasta nu diminuează riscurile, ci le crește constant, astfel încât pericolul continuării schemelor frauduloase crește, iar infractorii continuă cu succes să-și îndeplinească scopurile. În acest context, relevant este Acordul de Asociere, care vine să reglementeze o armonizare legislativă a metodelor de combatere și prevenire a fenomenului, inclusiv funcționalitatea instituțiilor responsabile.

BIBLIOGRAFIE:

1. BNM. Raportul final Kroll. 2017, 54 p. http://www.bnm.md/files/Kroll_%20Summary%20Report_Ro_final_2.pdf (vizitat 20.02.2020).

2. Consiliul Europei. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Republic of Moldova. Fifth Round Mutual Evaluation Report, 2019. https://rm.coe.int/moneyval-2019-6-5th-round-mer-repmoldova/168097a396 (vizitat 17.04.2020).

3. Consiliul Europei. Moldova should increase the effectiveness of its confiscation regime and the criminal asset recovery. Strasbourg, 2019. https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/money-laundering-moldova-should-increase-the-effectiveness-of-its-confiscation-regime-and-the-criminal-asset-recovery (vizitat 15.03.2020).

4. E. Chihai, Spălarea banilor ca formă a crimei organizate. Materialele lucrării Conferinței Internaționale la Criminologie cu tema: „Criminalitatea în Republica Moldova: Probleme actuale și measures Republic of Moldova. Fifth Round Mutual Evaluation Report, 2019 . https://rm.coe.int/moneyval-2019-6-5th-round-mer-repmoldova/168097a396 (vizitat 17.04.2020).

3. Consiliul Europei. Moldova should increase the effectiveness of its confiscation regime and the criminal asset recovery. Strasbourg, 2019. https://www.coe.int/en/web/moneyval/-/money-laundering-moldova-should-increase-the-effectiveness-of-its-confiscation-regime-and-the-criminal-asset-recovery (vizitat 15.03.2020).

4. E. Chihai, Spălarea banilor ca formă a crimei organizate. Materialele lucrării Confe-

rinței Internaționale la Criminologie cu tema: „Criminalitatea în Republica Moldova: Probleme actuale și căi de soluționare", ULIM, Chișinău, 2013.

5. S. Gaibu, A.Knobel, Republica Moldova – studiu de caz al noilorscheme de spălare a banilor. Lecții de învățat și consecințe pentru UE, Centrul Analitic Independent „Expert-Grup", 2018, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Republica_Moldova_-_studiu_de_caz_al_noilor_scheme_de_spIlare_a_banilor.pdf (vizitat 23.02.2020).

6. E. Harujen, Noul concept de investigate a infracțiunilor promovat de procuraturii. 2017

7. Hotărârea de Guvern nr. 791 pentru aprobarea Planului de acțiuni privind reducerea riscurilor în domeniul spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2017-2019 din 11.10.2017. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=371901 (vizitat 02.03.2020).

8. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 190 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului din 26.07.2007. http://lex.justice.md/md/325094/ (vizitat 06.03.2020).

9. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 308 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului din 22.12.2017. http://lex.justice.md/md/374388/ (vizitat 13.03.2020).

10. OSCE supports the launch of Moldova's National Risk Assessment and Action Plan on combating money laundering and terrorist financing. 2017. https://www.osce.org/secretariat/351496 (vizitat 30.03.2020).

11. Regulation on requirements for prevention and combating money laundering and terrorist financing in the activity of banks. BNM, No. 200, Chișinău, 2018. https://www.bnm.md/en/printpdf/content/regulation-requirements-related-prevention-and-combating-money-laundering-and-terrorist (vizitat 15.04.2020).

12. J. Rub, Money laundering: ring around the whole collar. Moldova State University, nr.3(83), 2015. https://www.researchgate.net/publication/329143820_Money_laundering_ring_around_the_white_collar (vizitat 15.04.2020).

13. Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor. http://spcsb.md/ro/page/about (vizitat 15.04.2020).

14. SPAI. General Assessment Report for Moldova final report. 2002. http://www.oecd.org/countries/moldova/37152716.pdf (vizitat 25.02.2020).

15. Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Criteriile și factorii privind riscurile de spălare a banilor și finanțarea terorismului în activitatea liber profesioniștilor (avocaților), Chișinău. http://uam.md/media/files/files/criteriile_si_factorii-converted_465431.pdf (vizitat 24.04.2020).

16. S. Tofilat, V. Negruta, „Laundromatul rusesc" – schema de spălare a 70 miliarde dolari facilitată de elitele politice din Moldova. Comunitatea WatchDog. MD. Transparency International – Moldova, 2019, p. 7. https://watchdog.md/wp-content/uploads/2019/06/Laundromatul-Rusesc-Studiu.pdf?fbclid=IwAR1FBdn0w4B6CO1Aa9iY0lwEqNUZwEFG4B_H0Gz4OWN0E28a4AHmQySvrQ4 (vizitat 19.02.2020).

17. Transparency International. Country data. Corruption Perception Index. https://www.transparency.org/country/MDA (vizitat 24.03.2020).

18. Transparency International – Moldova. Monitorizarea evoluțiilor în sectorul financiar-bancar (decembrie 2016 – octombrie 2017). Chișinău, 2017. http://www.transparency.md/wp-content/uploads/2017/10/TI_Moldova_Monitorizarea_evolut%CC%A7iilor_i%CC%82n_sectorul_financiar_bancar.pdf (vizitat 26.02.2020).

19. Transparency International – Moldova. Politici responsabile pentru dezvoltare durabilă. Observator de politici publice, Nr. 5, 2018. http://www.transparency.md/wp-content/uploads/2018/02/TIM_Observator_5.pdf (vizitat 15.02.2020).

20. M. Vareikis, M. Blondin, The functioning of democratic institutions in the Republic of Moldova. Report. Council of Europe, Parliamentary Assembly, 2019. http://www.assembly.coe.int/LifeRay/MON/Pdf/TextesProvisoires/2019/20190910-MoldovaInstitutions-EN.pdf (vizitat 19.02.2020).

FORME DE MANIFESTARE ALE CRIMEI ORGANIZATE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

Cătălina BUDURIN[1] *,*
Svetlana CEBOTARI[2]

FORMS OF ORGANIZED CRIME IN THE EUROPEAN AREA

Summary

The beginning of the 21st century can be characterized by the presence of a phenomenon that has a negative impact on European security – organized crime. This phenomenon is gaining momentum not only at local, national, regional level, but is advancing towards transnational status. The purpose of this article is to analyze the manifestations of organized crime in the European space.

Keywords: Republic of Moldova, European space, transit area, criminal groups, organized crime

Începutul secolului al XXI-lea poate fi caracterizat prin prezența unei multitudini de schimbări în domeniile socio-cultural, a gândirii și a modului de viață. Actualmente, suntem prezenți la instaurarea rețelelor criminale în toate spațiile geografice ale mapamondului. Astfel, în conformitate cu această tendință, globalizarea s-a extins inclusiv și în sfera criminalității. În acest sens, crima organizată obține amploare mult mai mare, de la nivel local, național, regional, avansând spre statutul de nivel transnațional.

Dezvoltarea mijloacelor de transport și a căilor de comunicație, a schimburilor comerciale și a turismului la scară mondială, creșterea vitezei mijloacelor de transport, a permis deplasarea tot mai rapidă a infractorilor în diferite țări pentru săvârșirea de fapte penale, inclusive și evitarea de răspunderii juridice, ascunderea sau valorificarea procesului infracțiunilor. Asistăm astfel, la un fenomen de globalizare al comerțului, al pieței financiare, al protecției drepturilor omului etc. [2, p. 16]. Elementele evidențiate au favorizat dispariția limitelor dintre național, regional și international condiționând întrepătrunderea problemelor politice, economice și sociale. Astfel, deschiderea granițelor a semnificat nu doar creșterea cooperării economice, culturale și politice dintre state, dar inclusiv și slăbirea controlului la frontieră, care respectiv a dus la creșterea criminalității. De la o zi la alta formele de manifestare a crimei organizate s-au diversificat, acestea trecând de la domenii tradiționale, cum sunt jocurile

[1] *Cătălina BUDURIN, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale.*

[2] *Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Academia Militară „Alexandru cel Bun"; Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale.*

de noroc, camăta și prostituția, la traficul internațional de autoturisme furate, traficul cu opere de artă și obiecte arheologice furate, frauda cardurilor de credit, comerțul illegal cu animale și păsări rare etc., ajungându-se la organizarea activității infracționale după modelul companiilor legale (sectoare de preluare, producție, transport, valorificare, protecție) [20, p. 12].

Specialiștii din domeniu sunt de părerea că traficul de droguri, crima organizată și terorismul sunt amenințări care afectează grav securitatea națională și internațională. În acest sens, de menționat este faptul că democrațiile în formare din Europa Centrală și de Est, sunt deosebit de vulnerabile la aceste amenințări. Statele din aceste zone s-au transformat - pe plan intern - cu o triplă transformare: de la economia centralizată la cea de piață; de la regimul politic autoritar la cel democratic; de la un sistem centralizat, de securitate, la un sistem național de securitate, independent. Fiecare dintre ele se află în diferite stadii, tranzacția făcându-se în diferite stadia [22, p. 12].

De asemenea, oportunitățile pentru criminalitate și terorism, au crescut ca urmare a libertăților democratice, a deschiderii spre lumea civilizată și opțiunii pentru piețele libere. Drept urmare, democrațiile în formare au avut și încă mai au la dispoziție puține reglementări pentru a administra corect și legal tranzacțiile economice, care au favorizat desfășurarea de către infractori a activităților economice ilicite, precum fraudele bancare, extorcarea, comerțul ilicit, formarea ilegală de corporații, delapidarea și piața neagră.

Un număr tot mai mare de organizații criminale din străinătate și-au creat și continuă să-și creeze legături în rândul infractorilor autohtoni și al unor oameni de afaceri, funcționari publici, responsabili politici, etc., dispuși a face compromisuri oneroase. Drept urmare, actele de contrabandă, traficul de droguri, prostituția, proxenetismul, afacerile cu autoturisme, spălarea banilor, fraudele financiar-bancare, contrafacerea și plasarea de monedă falsă, sustragerea și comercializarea ilicită a obiectelor de artă și patrimoniu, exploatarea ilegală a forței de muncă, introducerea frauduloasă de deșeuri toxice și radioactive, transferurile ilegale de capital în străinătate etc., au dobândit un caracter tot mai organizat și o dimensiune internațională.

În acest context o relevanță deosebită o reprezintă crima organizată, ca fenomen global, care datorită consecințelor negative produse, a constrâns organismele specializate la nivel de stat sau internațional să întreprindă măsuri mai hotărâte de prevenire și de combatere. Astfel, crima organizată vizează în mod direct, obiective a căror realizare afectează grav securitatea națională, deoarece rețelele clandestine acționează sistematic, deplin conspirat, urmărind să controleze și să pună în dependență, pe calea corupției, șantajului și violenței, actul decizional la nivel statal.

Făcând o retrospectivă în trecut, putem menționa că în perioada anilor ’90 Spania a fost statul care a atins cifră de aproximativ 350.000 de milioane pesete anual, obținută prin intermediul traficului de droguri, constituindu-se astfel ca țara europeană cu cele mai multe confiscări de stupefiante și de precursori, iar numeroase așezări turistice din această țară au fost alese de diferite mafii internaționale pentru operațiile de spălare a banilor. În acest context, putem menționa și cazul Germaniei care, conform datelor publicate de Guvernul Federal, în 1995 înregistra 782 de cazuri, dintr-un număr total de 7.922 de suspecți (cifră care totuși se consideră conform unor estimări a fi mult mai mare). Infracțiunile care aveau loc la un nivel internațional, erau de un număr destul de mare – 69,5%, din numărul total, Rhinewestphalia – avea 90%

cazuri internaționale. Grupările criminale din Germania dețin relații cu grupările din Olanda și Turcia în domeniul traficului de droguri, traficul de arme și produse nucleare – comis de către persoanele venite din țările C.S.I., traficul de țigări de către vietnamezi, traficul de mașini furate – baza în Polonia și Cehia. De asemenea, acestea găsesc legături cu diferite asociații ale crimei organizate, inclusiv Mafia Rusească, PKK din Kurdistan, Cartelul Columbian CALI, Cartelul Madellin, Camorra.

Crima organizată din Grecia la fel are specificul și formele sale de activitate precum: terorismul, traficul și consumul de droguri, apariția sindicatelor gangsterilor și a ucigașilor, asociații de asasini. În Polonia se înregistrează mai multe infracțiuni în domeniul financiar sau economic, aceasta fiind considerată drept țară de tranzit pentru contrabandă de țigări, stupefiante, substanțe radioactive, mașini furate, emigrări ilegale etc. [18, p. 180].

Alăturându-se spațiilor tradiționale ale crimei organizate, teritoriile Europei Centrale și de Est, precum și ale republicilor fostei URSS au devenit în ultimul deceniu, scena pe care se desfășoară activități de mare anvergură ale organizațiilor criminale care și-au construit strategii proprii, exploatând la maximum dislocarea economică, deschiderea granițelor, controlul social relaxat, mecanismele privatizării, descentralizarea puterii, gradul ridicat de corupție în sistemul politic, financiar și administrativ. Reieșind din demersul analitic, sunt vizate principalele forme de manifestare ale crimei organizate în spațiul european.

Una dintre cele mai cunoscute și periculoase forme ale crimei organuzate etse traficul de persoane, considerat a fi noul tip de sclavie al secolului XXI și care este o parte componentă a migrației ilegale, fiind considerat un fenomen extrem de periculos, în rezultatul căruia se obțin câștiguri substanțiale, acesta fiind organizat și desfășurat de către rețelele criminale bine structurate. În cadrul acestei forme specifice a crimei organizate, se include traficarea migranților ilegali dar, în special traficul de persoane în scopul exploatării sexuale a femeilor și copiilor, care reprezintă un fenomen global de proporții, în urma cărora grupările de crimă organizată obțin profituri mari. Astfel, aceste grupări sunt elementele esențiale ale structurilor care controlează piața sexului comercializat, implicarea cărora are forme diferite [22, p.88]. Traficul de persoane se dezvoltă cu o viteză alarmantă. Această formă a crimei organizate implică următoarele activități: transferul ilegal de imigranți, a femeilor pentru a fi angajate în activități de prostituție, a forței de muncă, pentru munci în condiții inumane, traficul de copii și adopții ilegale la prețuri exorbitante. Traficul de ființe umane este un tip specific al crimei organizate care face abuz asupra demnității și drepturilor fundamentale ale omului. Aceasta include exploatarea criminală a oamenilor vulnerabili în scopuri economice sau, respective, în scopuri de obținere a profitului. De obicei victimele acestui tip de crimă sunt de diferite genuri și vârste. Traficarea are diferite forme: exploatarea sexuală (inclusiv prostituția); lucrul sau oferirea anumitor servicii forțat; sclavia sau alte activități relatate; îndepărtarea anumitor organe. Traficarea mai poate lua forma unor activități cu scopul criminalității forțate (furtul sau cerșitul), comercializarea și traficul de droguri. În ultimul deceniu, autoritățile de aplicare a legii în UE, au asistat la creșterea traficului în interiorul Uniunii Europene. Astfel, în 2014 conform datelor oferite de Europol, majoritatea victimelor traficului de persoane (71%), erau cetățeni ai UE [8]. Rutele considerate a fi practicate în scopul traficului de persoane în Europa, sunt din China și Nigeria [19]. Conform

statisticilor, în perioada anilor 2010-2012, 69 % din victimele traficate în spațiul Uniunii Europeane erau cetățenii acesteia, primele 5 țări catalogate la acest capitol fiind: Bulgaria, România, Belgia, Germania și Spania. În afara UE (31%), cel mai des sunt traficate persoanele din Nigeria, Turcia, Albania, Brazilia și Maroc [16, p.12]. Afectând majoritatea țărilor din întreaga lume, în Europa se înregistrează anual peste 140.000 victime, ceea ce oferă exploatorilor un venit anual de circa 3 miliarde USD.

O altă formă a crimei organizate, prezentă pe întreg mapamondul, este traficul ilicit de droguri. Această reprezintă o formă periculoasă și răspândită de manifestare a crimei organizate, fiind aparent o afacere mare, care conform concluziilor oferite de Europol, aducea a cincea parte din veniturile totale generate de crima organizată. Modalitatea de traficare a drogurilor se schimbă constant, aceasta fiind condiționată de creșterea complexității tehnice și organizaționale a rețelelor criminale, rentabilitatea oferită de aceasta fiind constantă. Grupurile de crimă organizată implicate în activitățile ce vizează traficul illegal de droguri, devin tot mai specializate. Aspectul geografic joacă un rol major în acest sens, întrucât activitățile respective sunt concentrate în anumite zone geografice, iar instabilitatea din regiunile învecinate ale Europei, afectează profund piața drogurilor din Europa. Astfel, traficul de droguri e considerat a fi un factor de destabilizare suplimentară pentru țările care deja se confruntă cu alte probleme de ordin economic, politic, social etc. Una dintre rutele utilizate în acest sens este așa-zisa Rută sudică, care cuprinde Afganistan-Pakistan/Iran-Golful Persic- Africa de Est. Această rută reprezintă un pericol enorm, deoarece prin intermediul acesteia se asigură furnizarea heroinei și a altor medicamente spre spațiul European [14].

Spania este considerată a fi principala țară europeană pentru transbordarea canabisului marocan. Prin intermediul Spaniei, în spațiul european ajung circa o treime din cantitatea totală de canabis confiscat. Datorită importurilor de cocaină din Venezuela, Italia de asemenea se remarcă la acest capitol. În regiunea sudică a țării, în special în perioada anilor 2004-2005, activitatea grupărilor criminale Camorra a dus la creșterea semnificativă a consumului de droguri în Italia.

În comparație cu anii precedenți, actualmente se formează o imagine puțin diferită a originii drogurilor în spațiul european, aceasta datorându-se faptului că grupările criminale europene au început a se aproviziona datorită plantațiilor interne, acestea fiind amplasate în mai multe țări europene: în Marea Britanie spre exemplu practica plantațiilor de canabis este într-o strânsă legătură cu imigranții vietnamezi. De asemenea, la capitolul producerea medicamentelor sintetice, piața europeană este suplinită de producătorii locali, Europa considerându-se a fi principalul producător de amfetamină [19, p. 3]. Importul de canabis și cocaină în Europa are loc prin intermediul Spaniei și Portugaliei (Peninsula Iberică), în timp ce heroina intră în Europa prin intermediul rutei balcanice care implică țările din sud-estul Europei și Ruta Mătăsii prin Federația Rusă. Olanda și Belgia la rândul lor de asemenea servesc drept puncte de trecere pentru aceste substanțe, ocupându-se totodată cu producerea medicamentelor sintetice precum amfetamina etc. Producerea metamfetaminei este concentrată în Republica Cehă și Slovacia, găsindu-se laboratoare producătoare și în asemenea țări ca Lituania, Germania și Polonia.

Europa de sud-est este considerată un punct de intrare pentru traficanții de droguri, existând un așa-zis cartel balcanic

pentru cocaină. În 2013, în Europa au fost interceptați curieri care transportau droguri pe cale aeriană în majoritatea țărilor mai sus menționate, la lista cărora se adăugâ Franța și Germania, curierii interceptați provenind din peste 100 de naționalități diferite. De asemenea, o altă metodă experimentată de către rețelele criminale în transportarea ilicită a drogurilor este prin intermediul încărcăturilor sau containerilor prin porturile maritime. Porturile din Rotterdam, Olanda și Anvers sunt cele mai mari din Europa, fiind ținta traficanților. În 2013, în Rotterdam au fost confiscate 10 000 kg cocaină, poliția olandeză estimând că 25-50% din cocaina care ajunge în Europa, intră prin porturi, acestea gestionând anual circa 11 milioane de containere, dintre care doar 50.000 sunt scanate, ceea ce constituie o problemă majoră în procesul identificării tuturor focarelor transportatoare de droguri spre țările europene. Alte porturi mari pentru transportarea de droguri sunt Algeciras și Valencia în Spania, și Hamburg în Germania [5].

O problemă actuală, inclusiv o modalitate de implementare a scopurilor ilegale de către grupurile criminale, este **migrația ilegală**. Aceasta s-a dezvoltat mai cu seamă datorită crizei migrației din Europa, care drept rezultat a dat naștere unei rețele complexe, nemiloase și multinaționale de contrabandă cu migranții, în urma cărora grupurile criminale implicate au obținut profituri de miliarde de euro.

Anul 2014 înregistrează peste un milion de imigranți, lupta cu acest fenomen fiind unul dintre domeniile prioritare ale Europolului în combaterea criminalității în cadrul ciclului de politici UE 2018-2021. Creșterea semnificativă a numărului de migranți ilegali a avut un impact enorm asupra imaginii Europei, astfel încât s-a resimțit substanțial implicarea rețelelor criminale în contrabanda cu migranții. Peste 90 % dintre migranții care au sosit în spațiul UE ilegal s-au folosit de aceste structuri pentru a le facilita trecerea la frontieră și în final pentru ajingerea ajungerea la destinație. În avans, rețelele criminale, la rândul lor, exploatează vulnerabilitatea migranților care vin din zonele afectate de conflicte armate sau alte probleme de ordin social, economic sau politic, expunându-i să plătească pentru servicii prin muncă ilegală.

În anul 2015, conform datelor Europol, veniturile rețelelor criminale în urma contrabandei cu migranții au fost între 3-6 mlrd EUR. Acest factor nu este deloc îmbucurător, întrucât veniturile respective contribuie la întărirea capacităților rețelelor criminale, ceea ce reprezintă un impact semnificativ de negativ și pe termen lung asupra economiei europene [10].

Sud-Estul Europei este caracterizat a fi una dintre cele mai importante regiuni de tranzit pentru imigranții ilegali din Turcia, China, Iran, Pakistan, Bangladesh, Irak, Afganistan și din alte țări ale Orientului Mijlociu și Asia în drumul lor spre Uniunea Europeană. Datorită poziției geografice, Bulgaria și România sunt cele mai importante puncte de intrare pentru imigranții ilegali. Până de curând Bosnia-Herțegovina și Serbia au fost puncte de intrare semnificative pentru un număr mare de imigranți, ceea ce reprezintă un aspect alarmant și deranjant al traficului de droguri.

În ultimii ani, traficul de femei din/ în și prin statele din Sud-estul Europei a crescut în ritm alert. Statele succesoare fostei Iugoslavii (în special cele cu o prezență internațională semnificativă) au devenit importante țări de destinație pentru femei și fete din Ucraina, Republica Moldova și România, Belgrad-ul devenind unul din cele mai importante centre de tranzit. Bulgaria, Macedonia și Albania sunt astăzi, de asemenea, țări de tranzit cruciale pentru

traficul de femei. În 2016 au fost atestate 510 000 de treceri ilegale la frontierele țărilor europene, număr semnificativ mai mic în comparație cu anul 2015, când mai mult de un milion de migranți au ajuns ilegal în UE prin rutele Mediteranei de Est și ale Mediteranei Centrale. În proporție de aproximativ 100% persoanele care au ajuns ilegal în spațiul european, au folosit rutele oferite de către rețelele criminale. În 2016, Oficiul European de Asistență și Azil a înregistrat 1 34 558 cereri de azil. În acest context, frauda cu documentele reprezintă o altă problemă enormă care a apărut datorită fluxului masiv de migranți în Europa, ceea ce este defapt o amenințare majoră asupra securității europene, întrucât aceste documente pot fi reutilizate pentru mai multe infracțiuni [7, p.49].

În contextual analizei formelor crimei organizate, nu mai puțină atenți o are criminalitatea economică organizată. Aceasta este o ată formă distinctă care constă în principal din: fraudele bancare, evaziunea fiscală și contrafacerea de produse, reprezentând încă o cale \tradițională\ de comitere a infracțiunilor în comparație cu traficul de droguri, furturile de autovehicule sau extorcare prin violență. Un rol major în acest sens îl are progresul în tehnologia calculatoarelor și ușurința de a fi exploatată de păturі tot mai largi ale societății, care deschid noi posibilități grupurilor infracționale și constituie o provocare deosebită la adresa autorităților însărcinate cu aplicarea legii.

Falsificarea cardurilor de credit și a activitățile infracționale săvârșite folosind tehnologia calculatoarelor constituie doar două dintre multiple manifestări circumscrise acestei probleme. De asemenea, transferul banilor peste granițe prin intermediul Internet-ului poate facilita activitatea de spălare a banilor și sporirea gradul de dificultate al depistării originii anumitor tranzacții. Astfel, actualmente, internetul găzduiește o mare diversitate de investiții fictive și de scheme piramidale. Deoarece tehnologia de codare este ușor accesibilă, grupurile infracționale pot comunica prin intermediul Internet-ului fără teama interceptării mesajelor, ceea ce reprezintă un pericol enorm pentru menținerea securității economice și respective, pentru limitarea și prevenirea activității organizațiilor criminale.

Criminalitatea economică mai este cunoscută și sub denumirea de infracțiune financiară, iar conform investigației realizate de Europol, printre cele mai cunoscute forme ale crimei economice sunt: exploatarea infracțională a normelor privind taxa pe valoare adăugată (TVA), în special în UE, care cauzează pierderi de miliarde de euro pentru statele membre; fraude accizabile, care cuprind contrabanda cu mărfuri impozitate, precum tutunul, alcoolul și combustibilul; spălarea banilor [11].

Referindu-ne la spălarea banilor, modalitate răspândită și exploatată pe deplin de organizațiile criminale, aceasta este valorificată datorită operațiunilor care includ traficul de persoane și înrobirea acestora, traficul ilicit de arme, droguri, organe, opere de artă și alte produse care creează noi piețe în toată Europa și respectiv oferă rețelelor criminale oportunități semnificative pentru obținerea veniturilor, care drept urmare trebuiesc spălate. Traficul ilegal de țigări de exemplu a adus o pierdere fiscală anuală de aproximativ 11 miliarde de euro [4]. În 2016 a fost demascată o rețea complexă implicată în spălarea banilor în baza traficului de droguri cu sediul în Maroc, ce activa în Europa de Sud și încasa circa 1 milion de euro pe lună, pe care-i transporta ulterior în Belgia și Olanda pentru a fi transferați spre Maroc prin Orientul Mijlociu, în urma operațiunii fiind confiscat mai mult de 7,1 milioane de euro [6, p.18]. Astfel, spălarea banilor

reprezintă o activitate esențială a grupurilor criminale, aceasta însumând circa 2-5 % din PIB-ul global conform UNDOC.

Una dintre recentele forme ale crimei organizate, este criminalitatea cibernetică. Inovațiile tehnice fiind valorificare în scopuri nobile servesc pentru binele social, dar la fe de ușor acestea pot fi utilizate pentru scopuri negative, nocive pentru societate. Cyber criminalii devin tot mai agresivi, motiv pentru care se duce o luptă acerbă cu această formă aparent modernă a crimei organizate. Criminalitatea cibernetică implică la rândul său o varietate complexă de forme de manifestare. Această formă a crimei organizate fiind aparent nou, datorită dezvoltării tehnologiilor comunicaționale reprezintă un pericol pentru menținerea securității la nivel international. Printre formele de manifestare a criminalității cibernetice identificăm: accesul neautorizat în sistemele informatice (activitățile de hacking); pierderea și furtul datelor; comerțul electronic; terorismul prin intermediul Internetului. Infracțiunile informatice sunt o mare problemă pentru comunitatea internațională, actualmente fiind destul de bine dezvoltată infrastructura de internet și sistemele de plăți online, care sunt afectate de activitatea acestor structuri criminale.

Alte forme de manifestare a crimei cibernetice sunt: găzduirea online a operațiunilor care implică vânzarea de arme, pașapoarte false, carduri de credit contrafăcute; comiterea fraudelor online, precum cele prin sisteme de plată online; găzduirea diverselor forme de exploatare sexuală online a copiilor; spălarea de bani etc. [9].

Conform statisticilor, cele mai vulnerabile țări din punct de vedere a atacurilor cibernetice, sunt: Malta (42 %), Grecia (41%), România (41%), Slovacia (40%), Spania (40%). Cea mai expusă țară este Malta, iar acest fapt se datorează lipsei legislației în domeniul securității cibernetice, precum și a unei cooperări internaționale slabe în acest domeniu. Cele mai pregătite țări pentru a face față atacurilor cibernetice, conform ratei de pregătire, sunt: Olanda (60%), Estonia (58%), Franța (57%), Italia (57%) și Marea Britanie (56%). Finlanda este considerată a fi cea mai cibernetică țară din UE cu un grad de vulnerabilitate de doar 29%, fiind cea mai sigură datorită celei mai mici rate în domeniul criminalității informatice din Europa și una dintre cele mai pregătite națiuni, cu angajamente de securitate cibernetică în vigoare [23].

Terorismul actualmente de asemenea este interpretat drept o formă a crimei organizate extrem de periculoasă și distrugătoare. Este un subiect actual datorită impunerii din ce în ce tot mai pregnante pe scena mondială a legăturii indisolubile dintre terorism, traficul de droguri și crima organizată, care se interconectează reciproc, deși la început se considera că avea existențe complet separate [17, p. 59].

Grupurile organizate și rețele de crimă organizată colaborează, amplificându-și capacitățile de a provoca daune societăților democratice cu arme convenționale, arme nucleare, arme de distrugere în masă și alte forme de război neconvențional, precum cel cibernetic și informațional. O asemenea apropiere se produce de exemplu între baronii afacerilor ilegale cu droguri care caută să-și protejeze fermele de cultură a plantelor stupefiante și teroriștii care au nevoie de bani pentru a cumpăra arme și pentru recrutări [21, p. 273].

Conform raportului publicat în anul 2017, cca 68 de persoane au murit și altele peste 844 au fost rănite drept rezultat al atacurilor teroriste, în 30% din atacuri utilizându-se explozive. De asemenea, 205 atacuri teroriste au eșuat datorită

intervenției organelor specializate, 975 de persoane fiind arestate pentru infracțiuni legate de terorism și în total realizându-se 439 de investigații [12]. Pecialiștii și responsabilii în materie din Uniunea Europeană sunt de părerea că terorismul reprezintă un fenomen multidimensional care include grupuri bine organizate, atacatori individuali anumite convingeri ideologice și căi de radicalizare. Astfel, în domeniul crimei organizate, Europol pune la dispoziție date alarmante care relevă gravitatea situație, fiind estimate 3600 de grupuri ale crimei organizate active pe teritoriul Europei, ceea ce reprezintă un impact economic negativ de aproximativ 2 miliarde de euro asupra spațiului și bugetului European. [1, p.3]. De remarcat, în acest context, este faptul că crima organizată recurge la terorism ca parte componentă a metodelor sale violente pentru atingerea obiectivelor în anumite momente sau etape. În anul 2018 au fost înregistrate 129 de atacuri aflate la etapa de declanșare, fie eșuate sau finalizate, raportate de către statele europene. Marea Britanie a înregistrat cel mai mare număr de atacuri (60), urmată de Franța, Italia, Spania, Grecia, Olanda, Germania, Belgia și Suedia. Acest număr este relativ mai mic în comparație cu datele oferite în anul 2017, care a înregistrat un număr mult mai mare de atacuri [13, p.17].

Traficul cu materiale strategice reprezintă cumulativ sau separat după caz: produse și tehnologii cu dublă utilizare (civilă și militară); produse militare (armamente, muniții, rachete, bombe, torpile, mine, vehicule terestre, aeriene și maritime și alte produse) etc. Proliferarea armelor în masă astfel, de asemenea reprezintă o problemă enormă, care facilitează activitatea rețelelor criminale. Conform Europol, armele și grupurile criminale organizate implicate în traficul de arme, provin în mare parte din Balcanii de Vest (armele sunt păstrate ilegal după finisarea conflictelor din zonă) și din fosta Uniune Sovietică. În 2014, Europol a estimat că aproximativ jumătate de milion de arme de foc sunt pierdute sau furate în UE [15]. Referindu-ne la acest subiect, comerțul online reprezintă o modalitate utilizată actualmente de către grupurile criminale, care s-a extins în special în ultimii ani. Mai cu seamă Darknet-ul este considerat a fi un facilitator pentru diverse activități infracționale, inclusiv comerțul cu droguri, armele de foc etc.

Astfel, problema crimei organizate este una actuală pentru spațiul european, aceasta manifestându-se datorită dezvoltării tehnologiilor informaționale și inovațiilor științifice sub aspectul unor noi forme de activitate ilicită, ceea ce complică și mai mult situația. Printre cele mai răspândite forme de manifestare a crimei organizate în spațiul european au fost identificate: traficul de ființe umane, traficul de droguri, migrația ilegală, criminalitatea economică, criminalitatea cibernetică, terorismul și traficul de materiale strategice. Conform detaliilor prezentate, cele mai expuse și vulnerabile țări sunt cele aflate la frontiera fie terestră a spațiului european, fie la frontiera maritimă, prin intermediul cărora rețelele de crimă organizată reușesc prin acțiuni ilicite să facă contrabandă și să transporte anumite obiecte/ bunuri de interes. Italia, Germania, Marea Britanie, Spania, Bulgaria, România, Polonia etc. rămân a fi unele dintre cele mai afectate țări de activitatea acestor structuri ilegale.

BIBLIOGRAFIE:

1. R. Bossong, EU-China Security Cooperation: performance and prospects. Countering Terrorism and Organized Crime: EU Perspectives. Europa University Viadrina, Frankfurt, 2014, p. 3. https://www.essex.ac.uk/-/media/documents/research/eu-china/eusc-organised-crime-,-a-,-terrorism-eu-bossong.pdf?la=en (vizitat 12.04.2020).

2. I. Chipăilă, Globalizarea și traficul de copii. Editura Sitech, Craiova, 2006, p. 16.

3. Cocaine trafficking to Europe, 2016, p. 4. http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/2641/Cocaine%20trafficking_POD2016.pdf (vizitat 02.03.2020).

4. Council of Europe. Commitee of experts on the evaluation of anti-money laundering measures and the financing measures of terrorism (MONEYVAL). Typologies Report on Laundering the Proceeds of Organised Crime, p. 12.

5. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Perspectives on drugs, 3.

6. European Union. Serious and organised crime threat assessment. Crime in the age of technology, European Police Office, 2017, p. 18.

7. European Union. Serious and organised crime threat assessment. Crime in the age of technology, European Police Office, 2017, p. 49.

8. Europol. Crime area. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas (vizitat 30.03.2020).

9. Europol. Crime areas. Cybercrime. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/cybercrime (vizitat 13.04.2020).

10. Europol. Crime Areas. Facilitation of illegal immigration. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/facilitation-of-illegal-immigration (vizitat 19.02.2020).

11. Europol. Crime Areas. Economic crime. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime (vizitat 15.05.2020).

12. Europol. Crime areas. Terrorism. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/terrorism (vizitat 05.03.2020).

13. Europol. European Union, Terrorism Situation and Trend Report. 2019, p. 17.

14. Europol. Crime Areas. Drug Trafficking. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/drug-trafficking (vizitat 17.03.2020).

15. Europol. Crime areas. Illicit firearms trafficking. https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking (Vizitat 17.04.2020).

16. Eurostat. Trafficking in human beings. Statistical working papers, 2015, p. 12.

17. A. Iacob, Lupta împotriva criminalității organizate, Ediția Sitech, Craiova, 2007, p. 59.

18. G. Istodor, Considerații generale privind evoluția crimei organizate. Symposia professorum, ULIM, Chișinău, 2002, p. 180.

19. Klaus von L. Organised Crime in Europe: Conceptions and Realities. Policing: A Journal of Policy and Practice, 2(1), 2008, p. 4.

20. D. Miclea, Combaterea crimei organizate. Editura MAI, București, 2004, p. 12.

21. L. D. Serge, R. Philippe, Cyber Mafia, Editura Antet, 1998, p. 273.

22. I. Tucmuruz, Crima organizată transfrontalieră: Factor de insecuritate pentru națiuni. București, Editura Universitară, 2011, p. 12.

23. Watts T. Which EU Country Is Most Vulnerable To Cybercrime? 2018. https://www.websitebuilderexpert.com/blog/eu-cybercrime-risk/ (vizitat 19.03.2020).

PROCESUL DECIZIONAL ȘI EVIDENȚELE ȘTIINȚIFICE: ASPECTE ANALITICE

Oleg SOLOMON[1]

DECISION-MAKING AND SCIENTIFIC EVIDENCE: ANALYTICAL ASPECTS

Summary

The quality of government act depends on the success of all decision-making processes developed inside of public administration, in their broad sense. If the public policies are very efficient and effective developed and applied by the government the level of live and satisfaction of citizens is also high. But to obtain some rational and complete public decisions which to respond to the purpose for which they were made they need to be very well informed and documented. Thus, the exercise through which the decision makers are utilizing the results of diverse scientific researches for identifying and substantiate the decision solutions represents the process of substantiating the decisions by the evidences. So, in this article we are going to analyze which are the categories of evidence that can be used in substantiating the decisions processes and how these evidences can influence these processes. What are the differences between the decision processes which operate with evidences and the decision processes which are not utilizing the evidences – is another question to look for an answer. Also, we'll identify the sources of evidences and the methods how decisions makers can find it.

Keywords: Decision, decision process, decision factors, to decide, efficient and effective decisions, evidences, ideological approach, approach based on rationality, purpose, decision solutions, scientific research, academic and research world

ASPECTE INTRODUCTIVE

Schimbările climaterice, migrația, presiunile fiscale și financiare, îmbătrânirea populației, excluziunea socială, corupția, mediul geopolitic flotant reprezintă probleme multidimensionale ale prezentului, care se regăsesc pe agenda tuturor guvernelor democratice, necesitând analize profunde și soluții strategice bine fundamentate [1].

Încă cu un secol în urmă, J. Dewey scria că sectorul public cu toate neajunsurile sale este obligat să identifice și să adopte cele mai importante decizii pentru toate situațiile sociale, în care faptele sunt cele mai obscure, precedentele lipsesc, iar noutatea și confuzia pătrund peste tot – acestea fiind problemele publice, reprezentate de o complexitate inedită [2], [3].

Actualmente, comun pentru toate guvernele este dezideratul de identificare

[1] *Oleg SOLOMON, doctor în științe administrative, colonel, Ministerul Apărării.*

a metodelor inovative de guvernare, astfel încât, eficiența publică să fie obținută cu resurse minime. Aceasta, presupune faptul că fiecare resursă economisită sau salvată ar putea fi utilizată tot în beneficiul cetățenilor, prin îmbunătățirea altui serviciu public, sau prin reducerea taxelor și impozitelor.

De aceea, diminuarea sau chiar eliminarea ineficiențelor instituționale și a disipărilor de resurse din cadrul exercițiului de realizare a actului public, constituie imperative ale prezentului, ce solicită metode și instrumente inovative de abordare. Astfel, guvernele și autoritățile publice administrative sunt încurajate să renunțe la metodele tradiționale de proiectare și realizare a politicilor publice și să se axeze mai mult pe identificarea noilor soluții de livrare a bunului public.

În pofida cheltuielilor financiare considerabile realizate în fiecare an, nu progresăm îndeajuns pentru a rezolva problemele sociale endemice, eșuăm în dezvoltarea soluțiilor eficiente, sau nu dispunem de capacitatea de a demonstra faptul că acestea sunt funcționale. Avem tendința de a finanța exact aceleași activități pe care le-am susținut și în anii precedenți, cu toate că performanța acestora nu poate fi măsurată, ceea ce înseamnă, că continuăm să finanțăm politici care nu funcționează și omitem oportunitățile de a îmbunătăți performanța publică prin adoptarea noilor soluții, cu mult mai eficiente. Aceste erori iterative admise de către factorii decizionali publici se datorează lipsei de informații sau evidențe, constată J. Liebman [2]. În acest context, elaborarea evidențelor cu privire la performanța guvernamentală, inclusiv eficiența politicilor implementate reprezintă obiective publice incontestabile, necesare pentru a demonstra contribuabililor că taxele și impozitele achitate sunt utilizate în cel mai rațional mod [2].

Utilitatea evidențelor științifice în fundamentarea deciziilor administrative.

Prin urmare, devine evident faptul că pentru îmbunătățirea actului de guvernare, trebuie în primul rând să eficientizăm procesele decizionale prin utilizarea unor evidențe exacte, relevante și actuale. Această necesitate a suscitat apariția paradigmei procesul de elaborare a deciziilor bazat pe evidențe (evidence-baced decision-making process). Noul curent de elaborare a politicilor publice în baza evidențelor a fost lansat de guvernele laburiste, începând cu anul 1997, când acestea au încercat să redea actului de guvernare o nouă imagine și dimensiune de percepție – cea a guvernului cu mandat de modernizare a actului de guvernare și determinat de a substitui procesul ideologic de elaborare a politicilor cu cel bazat pe raționalitate [4]. Afirmația ex-prim-ministrului Tony Blair „ceea ce contează este ceea ce funcționează", a devenit piatra de temelie a încercărilor guvernului Blair de a moderniza procesele de elaborare a politicilor [5].

Elaborarea și oferirea în mod sistematic a soluțiilor, care funcționează pentru diverse probleme cu care se confruntă societatea, reprezintă scopul abordării cu privire la elaborarea politicilor bazate pe evidențe. Odată cu apariția primelor rezultate concludente, curentul de elaborare a politicilor în baza evidențelor a devenit o abordare atractivă pentru o serie de state și comunități regionale și internaționale, preocupate de elaborarea unor politici inovative și eficiente [4].

Necesitatea stringentă pentru eficientizarea actului de guvernare a favorizat nevoia pentru mai multă informație cu privire la funcționalitate, performanță, calitate – informații ce pot fi obținute doar cu ajutorul cercetării sociale, preocupată de evaluarea programelor, inclusiv eficacității

implementării acestora, şi descoperirii noilor modele pentru rezolvarea problemelor complexe.

Trezirea interesului public pentru eficientizarea proceselor decizionale a oferit oportunități reale științelor comportamentale și sociale pentru ca acestea să oferi soluții noi sectorului public, în vederea obținerii unui control mai complet asupra realităților sociale complexe și amorfe.

Ajustarea incrementală a cotidianului și soluțiile bazate pe rețete ideologice nu au produs rezultatele scontate pentru problemele complexe cu care se confruntă guvernările astfel, suscitând elaborarea unei abordări moderne pentru procesul decizional public, bazată pe utilizarea evidențelor de înaltă calitate, extrase din diagnoze precise și cunoștințe derivate din legăturile de cauzalitate. Procesul de elaborare a deciziilor în baza evidențelor pledează pentru o abordare mai rațională, riguroasă și sistemică a situațiilor decizionale, bazată pe informații și date autentice și neinterpretabile [6].

Același punct de vedere îl exprimă și H. Davies, care consideră că procesul de elaborare a deciziilor în baza evidențelor reprezintă o trecere de la politicile elaborate în baza opiniilor, la politicile pregătite potrivit unei abordări mai raționale, care adună, sistematizează, evaluează critic și utilizează dovezi științifice de înaltă calitate, pentru a documenta actul decizional în cel mai complet mod posibil. În opinia acestuia, rezultatele cercetărilor științifice trebuie să ocupe un rol central în procesul de fundamentare a deciziilor publice, cercetarea fiind definită ca „orice efort sistematic de a crește stocul de cunoștințe".

Termenul evidență include toate tipurile de probe științifice obținute din rezultatele cercetărilor teoretice și empirice, analizele sistematice, studiile clinice randomizate, bunele practici, studiile de caz [4], informațiile statistice, rezultatele consultărilor cu părțile interesate, rezultatele evaluărilor exante, interim, ex-post, rezultatele modelelor statistice și economice, cunoștințele emanate de practicieni sau experți, care pot fi utilizate pentru informarea și documentarea procesului decizional astfel, încât să fie posibilă selectarea celei mai exacte soluții decizionale [8, p. 12].

Prin urmare, orice proces decizional, care utilizează oricare dintre dovezile nominalizate, reprezintă o îmbunătățire adusă inerției instituționale (noi tot timpul am făcut așa) [5]. De aceea, identificarea, accesarea, înțelegerea și aplicarea corectă a evidențelor reprezintă condițiile ce asigură trecerea de la procesul decizional tradițional la cel bazat pe evidențe [4, p.7]. Pentru identificarea și utilizarea celor mai potrivite evidențe din multitudinea formelor pe care le îmbracă acestea, personalul implicat în exercițiile decizionale trebuie să țină cont de atributele ce le caracterizează și anume: precizia evidenței; obiectivitatea; credibilitatea; gradul de generalizare; relevanța; disponibilitatea; înrădăcinarea [4, p. 1-2].

Potrivit lui B. Head, pentru fundamentarea politicilor publice există trei tipuri importante de cunoaștere (evidențe). Aceste forme de cunoaștere izvorăsc din know-howul politic, analiza riguroasă științifică și tehnică, precum și din experiența practică și profesională de specialitate. Prin urmare, procesele decizionale care dispun de capacitatea de a combina foarte judicios și armonios elementele politice cu cele tehnocratice, se consideră de succes [7], [9, p. 25].

Potrivit Principiilor oficiale cu privire la consultanța științifică a guvernului din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord este recunoscută valoarea mixtului dintre contribuția politicului și a expertizei

științifice pentru procesele decizionale guvernamentale reușite [7]. Mesajul de bază al principiilor este că miniștrii trebuie să țină cont și să aprecieze libertatea academică, statutul profesional și expertiza consilierilor științifici, dar, în mod egal, consilierii la fel trebuie să respecte mandatul democratic al guvernului de a lua decizii bazate pe o gamă largă de factori, și să recunoască că știința reprezintă doar o parte din dovezile pe care guvernul trebuie să le ia în considerare în procesul de dezvoltare a politicilor. Contribuția științifică adusă de către mediul academic și aspectul politic al subiectelor decizionale trebuie armonizate în așa fel, încât să se obțină o sinergie constructivă și niște decizii raționale [9, p. 26]. Cu toate acestea, considerăm că pe lângă faptul că guvernul trebuie să țină cont și de alte aspecte în procesul de elaborare a politicilor, totuși, evidențele științifice trebuie să ocupe un rol central în fundamentarea acestora. Or evidențele științifice derivă din rezultatele numeroaselor cercetări și investigații sistematice prin intermediul cărora au fost studiate anumite fenomene sociale în dinamica lor.

În același context, este unanim recunoscut că utilizarea extinsă a evidențelor în cadrul proceselor decizionale, semnifică și reducerea politicilor risipitoare și ineficiente. Aceasta se explică prin faptul că atunci când condițiile sociale, economice și politice se modifică, iar programele încetează să mai funcționeze, intervin analizele de performanță, care se desfășoară continuu, emițând semnale de avertizare factorilor decizionali în vederea modificării și ajustării acestora, înainte ca să devină niște poveri pentru guvernare și cetățeni. Cu cât mai devreme sunt incluse evidențele în procesele decizionale, cu atât mai utile sunt acestea pentru factorii decizionali și pentru deciziile rezultate [1].

Totuși, de multe ori, clasa politică dar și conducătorii autorităților publice solicită soluții imediate la problemele sociale apărute în mod imprevizibil, mai ales în cazurile în care acestea sunt amplificate și de către presiunea instituțiilor mass-media. În astfel de situații, factorii decizionali trebuie să identifice soluții în termeni foarte restrânși, ceea ce înseamnă că utilizarea evidențelor nu mai este posibilă. De aceea, se consideră că elaborarea deciziilor bazate pe evidențe nu este potrivită pentru gestionarea situațiilor de criză. Însă, pentru a evita apariția acestor situații, considerăm că se necesită ca fiecare decizie publică adoptată, să fie fundamentată în baza evidențelor și a interesului general al societății. În același asentiment este și L. Staley, care susține că utilizarea dovezilor solide în exercițiul decizional public, reprezintă un bastion puternic împotriva deciziilor ineficiente, cât și împotriva problemelor politico-sociale viitoare [5].

Pentru ca guvernele să dispună de cele mai calitative evidențe decizionale, acestea trebuie să formeze și să instituționalizeze anumite relații cu furnizorii de evidențe. Aceste relații, vor funcționa doar în cazul în care cercetătorii și factorii decizionali vor colabora transparent și continuu în vederea stabilirii categoriilor de evidențe necesare pentru îmbunătățirea proceselor decizionale publice și a actului guvernamental. Astfel, pentru facilitarea interacțiunii susținute între cercetători și utilizatorii de cercetări, se impune crearea unor mecanisme interinstituționale permanente, cu referință la semnarea contractelor de colaborare, utilizarea detașărilor instituționale reciproce, încurajarea implicării timpurii a cercetătorilor în procesele de elaborare a politicilor, instituirea diverselor platforme de discuție etc. [4, p. 7].

Pornind de la faptul că guvernele sunt constrânse să elaboreze și implementeze politici eficiente, acestea trebuie să devină cei mai mari investitori și utilizatori de științe sociale aplicate [7]. Astfel, pentru obținerea unor programe bazate pe performanță și a unor politici bazate pe evidențe, se impun acțiuni de investiție în date și informații, necesare pentru generarea cunoștințelor potrivite în vederea înțelegerii problemelor complexe și crearea soluțiilor viabile. În acest sens, guvernele sunt încurajate să-și revadă modalitatea de executare a cheltuielilor financiare astfel, încât mai multă finanțare, să fie acordată procesului de experimentare și inovare. Subvenționarea procesului de învățare și experimentare, susținerea metodelor de determinare a ceea ce funcționează, utilizarea efectivă a evidențelor deja existente, finanțarea și premierea inovațiilor autentice, creșterea cantității de dovezi funcționale, verificarea continuă a faptului dacă programele existente sunt funcționale și cum acestea ar putea fi îmbunătățite, diseminarea practicilor de succes, precum și încetarea finanțării politicilor inadvertente – reprezintă acțiuni ce contribuie în mod direct la ridicarea nivelului de eficiență al actului guvernamental și, subsecvent, la îmbunătățirea nivelului de trai al cetățenilor [2].

Datorită abordării fundamentarea deciziilor în baza evidențelor, în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord funcționează rețeaua Centrelor „Ce funcționează", organizație independentă de guvernul britanic, care dispune de o preocupare predilectă față de politicile publice. Funcțiile de bază ale Centrelor „Ce funcționează" fac referință la evaluarea sistematică a evidențelor în raport cu bazele globale de evidențe, categorisirea evidențelor în baza principiului cost-eficiență și indicarea relevanței acestora, stabilirea domeniilor de aplicabilitate a evidențelor, prezentarea costului relativ al acestora, precum și acordarea de consiliere intervențiilor inovatoare și proiectelor de cercetare în derulare. În Republica Austria, miniștrii sunt obligați să prezinte evidențele utilizate în procesul de elaborare a politicilor înaintate pentru aprobare [1]. În Regatul Suediei, guvernul a instituit comisia pentru viitor, cu scopul de a identifica provocările țării pentru o perioadă temporală de 40 de ani. Ulterior, toate politicile elaborate trebuie să fie raliate la evidențele prezentate de către investigațiile comisiei [1]. O rețea de departamente guvernamentale a fost înființată în Noua Zeelandă, care a lansat proiectul „Găsirea Direcției", pentru a împărtăși lecțiile însușite. În Olanda, există centre ale viitorului, care au scopul de a facilita și promova schimbul de idei și de cunoștințe acumulate [7].

În ceea ce privește procesul decizional militar considerăm că toate aceste teze expuse și abordate în lucrarea de speță sunt perfect valabile și pentru exercițiul de luare a deciziilor militare. Prima acțiune ce necesită a fi întreprinsă de instituția militară națională constă în consolidarea perpetuă a capacităților instituționale ale Centrului de studii strategice de apărare și securitate din cadrul Academiei militare a Forțelor Armate Alexandru cel Bun, pentru ca acesta să dispună de un rol semnificativ în cadrul procesului decizional militar, în mod predilect în exercițiul decizional strategic prin elaborarea evidențelor științifice. Or conform regulamentului de activitate al centrului, elaborarea de expertize pentru instituțiile politico-militare din Republica Moldova, investigarea schimbărilor ce intervin în evoluția mediului strategic militar cu influență asupra intereselor Republicii Moldova, studierea fenomene-

lor cu impact asupra domeniului militar din interiorul societății moldovenești, dezvoltarea cooperării cu instituții de cercetare militare și civile, alte structuri guvernamentale și neguvernamentale reprezintă unele din obiectivele de bază ale instituției [10, p.2-3].

Un rol important în procesul de elaborare a dovezilor științifice în vederea îmbunătățirii procesului decizional militar îl are și Centrul de cultură și istorie militară - instituție de interes public național de știință și cultură în componența Ministerului Apărării al Republicii Moldova, care potrivit regulamentului de activitate [11] efectuează cercetări în domeniile fundamentale ale științei militare și culturii. Organizarea și efectuarea de cercetări științifice fundamentale, manifestări științifice și culturale naționale și internaționale, inițierea de proiecte de cercetare fundamentală în domeniul istoriei și artei militare în interconexiune cu alte centre științifice din țară și de peste hotare, participarea la elaborarea de proiecte de acte normative din domeniile sale de activitate, elaborarea de studii, analize, recomandări, evaluări și strategii ce țin de domeniul de competență – reprezintă unele din obiectivele de bază ale Centrului de cultură și istorie militară [11]. Instituția mai are drept misiune, alături de cercetarea fundamentală în domeniile istoriei militare și culturii, furnizarea expertizei de specialitate către factorii și organele de decizie politico-militară [11].

O altă acțiune complementară de întreprins în acest sens, care la fel ar contribui la îmbunătățirea procesului decizional militar constă în încheierea unor acorduri de colaborare cu alte instituții de cercetare naționale și internaționale pe domeniile limitrofe activității militare, care nu intră în spectrul de cercetare al entităților militare naționale de cercetare.

Potrivit Strategiei Naționale de Apărare dezvoltarea și consolidarea sistemului național de cercetare științifică din domeniul securității și apărării se vor produce în corelație cu necesitățile de cercetare-dezvoltare ale structurilor de securitate și apărare, promovându-se cercetătorul științific ca reprezentant al instituțiilor de apărare și implicându-se actorii din cadrul mediului academic și al societății civile interesați de domeniul securității și apărării. Experiența obținută din cooperarea cu instituțiile internaționale pe dimensiunea cercetărilor științifice va fi exploatată în interesul formării capacității naționale în domeniul cercetărilor științifice privind securitatea și apărarea [12, art. 57].

De asemenea strategia garantează că în Republica Moldova vor fi stimulate cercetările științifice, în corelare cu sistemul de educație, ca demers esențial pentru studierea și evaluarea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților sectorului de apărare [12, art. 53].

CONCLUZII

Pornind de la axioma că nivelul de prosperitate al cetățenilor depinde de calitatea actului de guvernare, iar acesta este reprezentat de suma deciziilor adoptate și implementate de către administrația publică, se constată astfel, că actul decizional administrativ este determinant pentru buna guvernare și prestarea unor servicii de calitate cetățenilor. Deci, toate speranțele de a construi un stat al bunăstării se gravitează în jurul procesului decizional administrativ, în sensul larg al acestuia (inclusiv cu etapele de implementare și evaluare a deciziilor). Prin urmare, cu cât mai calitativ va fi organizat și desfășurat acesta, cu atât mai eficiente și eficace vor fi deciziile rezultate.

Pentru aceasta însă, se impune ca factorii decizionali să utilizeze cele mai exacte, relevante și actuale evidențe, în vederea documentării multilaterale a procesului decizional. Decidenții publici trebuie să conştientizeze cât mai rapid faptul, că orice decizie administrativă implică utilizarea de resurse, prin urmare, orice decizie nedocumentată, va duce la disiparea resurselor respective, subsecvent, la perpetuarea stării de pauperism a cetățenilor. Doar prin utilizarea evidențelor, deciziile administrative vor obține precizia necesară pentru țintirea exactă a situațiilor-problematice abordate. În acest context, stabilirea și instituționalizarea instrumentelor de obținere și utilizare a evidențelor științifice de către autoritățile administrației publice, reprezintă prima condiție ce necesită a fi considerată.

În ceea ce privește procesul decizional militar considerăm că toate aceste teze expuse și abordate în lucrarea de speță sunt perfect valabile și pentru exercițiul de luare a deciziilor militare.

Procesul de elaborare a deciziilor în baza evidențelor de înaltă calitate extrase din diagnoze precise și cunoștințe derivate din legăturile de cauzalitate reprezintă o trecere de la deciziile elaborate în baza opiniilor și intuiției, la cele pregătite potrivit unei abordări mai raționale, care adună, sistematizează, evaluează critic și utilizează dovezi științifice, pentru a documenta actul decizional în cel mai complet mod posibil.

De aceea, pentru obținerea unor decizii militare eficiente și eficace, rezultatele cercetărilor științifice din domeniul milităriei trebuie să ocupe un rol central în procesul de fundamentare a actelor decizionale. Prin urmare, consolidarea perpetuă a capacităților instituționale ale autorităților militare cu funcții de cercetare, precum și finanțarea serioasă și suficientă a domeniului de cercetare, inclusiv a segmentului de experimentare și inovare, în vederea obținerii evidențelor relevante și exacte necesare procesului decizional militar reprezintă condiția sine-qua-non pentru ridicarea calității actului managerial militar.

Factorii decizionali militari trebuie în mod gradual să renunțe la abordările incrementală, rațional-limitată și echilibrului punctual de elaborare a deciziilor și să transcendă către abordarea rațional-comprehensivă bazată pe utilizarea evidențelor exacte, obiective, credibile și relevante.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Governments for the future. Ministry of finance Finland, 2015, 102 p.

2. Jeffrey B. Liebman. Building on Recent Advances in Evidence-Based Policymaking. Results for America and The Hamilton Project, April 2013. 30 p.

3. J. Christiansen, L. Bunt, Innovation in Policy: Allowing for Creativity, Social Complexity and Uncertainty in Public Governance. MindLab and NESTA, 2012, 38 p.

4. S. Sutcliffe, J. Court, A Toolkit for Progressive Policymakers in Developing Countries. London: Research and Policy in Development Program and Overseas Development Institute, 2006, 52 p.

5. L. Staley, Evidence-based Policy and Public Sector Innovation. Institute of Public Affairs, 2008, 18 p.

6. B. Head, Three Lenses of Evidence-Based Policy. In: Australian Journal of Public Administration, vol. 67(1), 2008, p. 1-11.

7. O. Solomon, Eficientizarea procesului decizional în contextul modernizării admi-

nistrației publice din Republica Moldova. Monografie. Chișinău, S.n., Foxtrot, 2016, 207 p.

8. Nutley S., Huw D., Walter Is. Evidence Based Policy and Practice: Cross Sector Lessons From the UK. ESRC UK Centre for Evidence Based Policy and Practice: Working Paper 9. Research Unit for Research Utilisation, August 2002. 23 p.

9. Hallsworth M., Rutter J. Making Policy Better: Improving Whitehall's Core Business. London: Institute for Government, 2011. 36 p.

10. Regulamentul Centrului de studii strategice de apărare și securitate. https://www.academy.army.md/cercetare/centrul-de-studii-strategice-de-securitate-si-aparare/ (accesat la 14.04.2020).

11. Regulamentul Centrului de cultură și istorie militară aprobat prin ordinul Ministrului Apărării nr. 380 din 01 decembrie 2011.

12. Hotărârea Parlamentului cu privire la aprobarea Strategiei naționale de apărare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de apărare pentru anii 2018–2022. Nr. 134 din 19.07.2019. În: Monitorul Oficial al Republici Moldova, 03.08.2018, nr. 285-294.

ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA
MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

STUDIU ISTORIOGRAFIC AL INSTITUȚIONALIZĂRII SERVICIULUI MILITAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ion COROPCEAN[1]

HISTORIOGRAPHIC STUDY OF THE INSTITUTIONALIZATION OF MILITARY SERVICE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Summary

The necessity of the historiographic study is determined by conceptual-theoretical reasoning, that is, to evaluate the military service as a whole, regimenting the place that belongs to it in the process of assuring national security and defense, the way of organization and exercise, the role in strengthening the society and the conceptual-applicative valences, given that the society is constantly changing, and the military service is to be developed so as to respond to the security interests of the society, especially in the context of the reconfigurations that occur.

Keywords: military service, recruitment, incorporation, national security, military body, institutionalization, military, army, Armed Forces, National Army, Republic of Moldova

Instituționalizarea serviciului militar în Republica Moldova a fost o necesitate obiectivă și parte a proceselor politice de asigurare a suveranității și independenței. În procesul de organizare s-a ținut cont atât de locul și rolul în asigurarea securității naționale, cât și de etapa la care se afla serviciul militar în Europa în perioada anilor ’90. Fiind indispensabil legat de apărarea națională, serviciul militar a fost mereu adaptat la contextele strategice, iar schimbările din cadrul mediului de securitate provocate de implozia Uniunii Sovietice și sfârșitul războiului rece, proliferarea crizelor zonale au determinat caracterul depășit al principiilor de organizare și funcționalitate a serviciului militar, noile condiții de angajare a forțelor armate în operațiunile militare solicitând inevitabila lor profesionalizare. Totodată, din cauza că a fost suspendat în mai multe țări, serviciul militar obligatoriu invocă nostalgia exprimată, spre exemplu în Franța, pe când în altele, cum ar fi în Elveția, acesta asigură interacțiunea, într-o formă reală, a diversității sociale. Este de notat că împrejurările istorice au impus Republicii Moldova propria cale de instituționalizare și, respectiv, de dezvoltare a serviciului militar.

În articolul „Transformările social-politice sub aspectul consecințelor militare: Abordare teoretico-metodologică” am notat că experiența practică a statelor care și-au

[1] *Ion COROPCEAN, doctor în politologie, general de divizie (r), ex-șef al Marelui Stat-Major, ex-comandant al Armatei Naționale.*

definitivat schimbările transformaționale de tranziție ne convinge că acest tip de reforme social-economice și politicenecesită o garanție eficientă, altfel spus, solicită un număr maxim de condiții obiective și subiective care să asigure realizarea scopurilor propuse. Asemenea condiții pot fi atât factori și fenomene de nuanță internă, cât și de natură externă, una din condițiile esențiale ale transformării sociale fiind *asigurarea militară* a procesului perceput ca unitate organică a factorilor interni și celor externi: asigurarea imposibilității de a interveni armat, din afară, în procesul de realizare a schimbărilor și de elaborare a unui concept de organizare militară internă, adecvat caracterului reformelor. Apărarea externă și schimbările militare interne sunt interdependente și urmăresc, de fapt, același scop: garantarea siguranței procesului de transformare în interesul societății, statului și individului [1]. Menționăm că serviciului militar îi revine un loc deosebit ca parte componentă a asigurării militare a proceselor menționate. În acest context de supoziții, referindu-ne detaliat la tematica și conținutul mai multor elaborări științifice relevante, constatăm că prevalează lucrările care pun în lumină transformările produse după încheierea războiului rece în structura sistemului internațional, ale căror consecințe au determinat schimbarea caracterului serviciului militar: de la unul obligatoriu la unul profesionist, care se exercită nu în armată de masă, ci de profesie și căreia îi revin noi sarcini, precum lupta cu terorismul internațional și desfășurarea operațiunilor de menținere a păcii. O particularitate distinctă, deloc neglijabilă, a elaborărilor științifice reliefate rezidă în analiza comparativă a transformărilor care se produc în raport cu perioada precedentă, urmărindu-se validarea concluziilor referitor la locul, rolul și forma de organizare a serviciului militar, cu specificul statului pentru care este efectuată analiza. În unele țări, precum Republica Moldova, problema serviciului național, civil sau militar începe a fi discutată în societate [2, p 12].

Ideea utilizării în manieră autoritară a potențialului uman al unei țări pentru a completa numărul efectivelor unităților militare în funcție de necesități este una veche, dar, realmente, a fost organizată în Europa începând cu sec. al XVIII-lea. În decursul a două secole fundamentul de apărare a țărilor europene era bazat pe conscripție și militari de profesie care serveau cot la cot sub drapelul țării. Atragem atenția: conscripția, o practică foarte veche, a avut întotdeauna ca obiectiv primar de a furniza și de a garanta țărilor efective militare necesare apărării. După cel de-al Doilea Război Mondial, conscripțiile europene trebuiau să fie adaptate la evoluțiile din cadrul sistemului de apărare a fiecărui stat în parte. Punerea în aplicare a tehnicelor performante, pe de o parte, implica scăderea constantă a dimensiunii unităților militare, păstrându-se efective cu o pregătire militară la cel mai bun nivel, pe de alta, adaptarea conscripțiilor la noile realități era determinată și de alți indicatori. Nivelul scutirilor, în special amânarea serviciului militar în termen, dictată de necesitatea continuării studiilor sau de insuficiența oportunităților de angajare pentru persoanele mai calificate din cadrul efectivelor unităților militare. În aceste condiții, serviciul militar practic și-a fundamentat caracterul său național.

P. Duțu în lucrarea sa „Fenomene și procese definitorii pentru evoluția armatei naționale" constată că, de fapt, evoluția organizatorică a serviciului militar este în funcție de transformările fundamentale din cadrul armatei naționale a unui stat. Această transformare este determinată de necesitatea concordanței organizării, încadrării cu personal, înzestrării suficiente

cu mijloace de luptă a armatei cu contextul strategic din perioada respectivă. După 1990, s-au produs schimbări radicale în raportul de forțe pe arena mondială. Mai întâi, prin dizolvarea URSS și a Tratatului de la Varșovia a dispărut rivalitatea între cele două sisteme sociale opuse: capitalist și socialist. Pe toată durata opoziției, armatele s-au dezvoltat în direcția apărării teritoriului național împotriva unui eventual atac armat masiv din partea inamicilor identificați și riguros determinați. Apoi, atât NATO, cât și Uniunea Europeană și-au „deschis porțile" pentru aderarea altor state, printre care se numără și cele ex-socialiste europene. În prezent altele sunt, cel puțin pe continentul european, amenințările și riscurile de securitate cărora trebuie statele să le facă față [3, p.101]. Apariția și manifestarea unor noi riscuri și amenințări în materie de securitate reprezintă factorul central al procesului de transformare a armatei și de desfășurare a serviciului militar. Acești factori, precum și lipsa de resurse, au determinat concentrarea eforturilor bugetare și umane pentru a găsi soluții ambițioase de trecere de la armata bazată pe conscripție la o armată profesională, abordare pe care o susținem.

Pentru efectuarea studiului istoriografic sunt necesare unele precizări terminologice, dat fiind că termenul „serviciu militar" este folosit atât de către specialiști, cât și în vorbirea curentă în strânsă legătură cu mai multe sintagme, precum: *armată, armată de masă, armată de profesie, conscripție, mercenar, militar de carieră, militar în termen, militar angajat pe bază de contract*. În ordinea reliefată de idei, evităm posibilitatea apariției unor confuzii în înțelegerea sensului lor de către cei care îi folosesc și, în același timp, determinăm complexitatea problemei investigate, având la bază abordarea politico-juridică a serviciului militar în Republica Moldova.

Pentru noi este importantă, mai întâi, studierea serviciului militar și a noțiunilor conexe prin prisma elaborărilor științifice ale cercetătorilor străini, care reprezintă țări cu tradiții militare solide, care pot fi aplicate cu referință la reforma Armata Națională.

H. Georgescu în „Dicționarul explicativ militar" formulează definiția că armata „reprezintă totalitatea forțelor militare regulate ale unui stat" [4, p.113-114], J. Sumpf se pronunță în același context de idei, notând în „Dicționarul de sociologie" că armata este „ansamblul forțelor militare ale unei națiuni" [5, p.23]. Altfel spus, armata se dovedește a fi o instituție a statului, care poate folosi, în mod organizat și legal, violența pentru îndeplinirea misiunilor. Fiind organism specializat în vederea purtării războiului, armata se compune din subunități, unități și mari unități de luptă, categorii de forțe și genuri de arme capabile prin organizare, dotare și instruire să pregătească și să poarte acțiuni militare terestre, aeriene și maritime cu caracter tactic, operativ și strategic. În „Lexicon militar" se menționează că armata este o instituție cu un sistem propriu de organizare, conducere și ierarhizare, a cărei activitate se desfășoară în strictă conformitate cu prevederile legilor statului, regulamentelor militare, ordinelor și dispozițiilor comandanților și șefilor [6, p. 41-42].

În acest sens, P. Duțu, C. Moștoflei și A. Sarcinschi în lucrarea „Profesionalizarea Armatei României în contextul integrării în NATO" subliniază că organizarea, caracterul și evoluția armatei sunt determinate de un complex de factori, precum: regimul politic; progresele științei și tehnicii; nivelul de dezvoltare economică a țării; posibilitățile economice, tehnico-științifice și demografice ale fiecărui stat; apartenența la anumită alianță politico-

militară; poziția geografică; dimensiunile și caracteristicile teritoriului național; tradițiile și specificul național al fiecărui popor. Actualmente, această evoluție a armatelor are un ritm tot mai alert, astfel explicându-se clar preocupările statelor de a amplifica, prin reorganizare și profesionalizare, capacitățile armatelor de adaptare flexibilă la necesitățile sociale, politice și militare, interne și internaționale, aflate într-o continuă schimbare [7, p.3].

Vom consemna faptul că misiunea esențială a armatei este apărarea prin mijloace militare a statului. În realizarea acestui scop, armata trebuie să îndeplinească trei sarcini primordiale: să apere, să mobilizeze și să lupte. Lupta armată poate fi considerată ca un mod de acțiune a unui instrument al politicii statului, al Forțelor Armate, în vederea realizării scopurilor pe care politica nu le-a putut realiza folosind arsenalul său de mijloace pașnice. Ea include totalitatea acțiunilor desfășurate de toate categoriile de forțe la nivel strategic, operativ și tactic. Un rol esențial în aceste acțiuni îl joacă cantitatea și calitatea forțelor și mijloacelor participante la luptă, care se reprezintă prin: masa de militari, cadrele de comandă, armamentul și tehnica de luptă, dar și factorii morali care îi leagă într-un tot întreg pe cei dintâi [8].

De fapt, pentru noi este importantă analiza modalităților de organizare a armatei unui stat, pe motivul că determină caracterul de organizare a serviciului militar în Republica Moldova. În continuare vom defini, mai întâi de toate, doi termeni, recrutarea și încorporarea, a căror esență a fost fundamentată în „Regulamentul cu privire la încorporarea cetățenilor în serviciul militar în termen sau în cel cu termen redus". *Recrutarea* este activitatea privind luarea în evidența militară a tinerilor, selectarea recruților apți pentru îndeplinirea serviciului militar și repartizarea lor preliminară pe genuri de arme și componente ale Forțelor Armate [9]. Politicile militare de recrutare determină resursele umane de care armata dispune, reflectă structura instituțională a statului, situația social-politică și chiar diplomatică. Vom preciza că cercetarea practicilor de recrutare nu se limitează numai la studiul istoriei militare, chiar dacă tradițiile de recrutare sunt diferite.

Încorporarea este selectarea recruților pentru îndeplinirea serviciului militar, repartizarea pe genuri de arme și componente ale Forțelor Armate, trimiterea lor în unitățile militare pentru îndeplinirea serviciului militar în termen sau celui cu termen redus, conform deciziei comisiei de recrutare-încorporare. Actul normativ principal în baza căruia este organizat serviciului militar, Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, reglementează organizarea și desfășurarea încorporării cetățenilor Republicii Moldova în serviciul militar în termen sau în cel cu termen redus [10].

În prezent, deosebim următoarele tipuri de armate: *armată de masă*; *armată de profesie* și *armată mixtă*, fiecărui tip (de armată) îi este caracteristică o metodă de organizare a serviciului militar. În opinia noastră, tipul armatei deține primatul, în cadrul căreia ca parte componentă este determinată metoda de organizare a serviciului militar prin criteriul de recrutare a militarilor în termen (soldați și gradați) pentru serviciul militar. Astfel, N. I. Sava în articolul numit „Armata și societatea" menționează că trăsătura generală a *armatei de masă* rezidă în faptul că o parte semnificativă a personalului militar, adică militarii în termen, execută serviciul militar obligatoriu, ajungând în armată împotriva voinței lor, prin așa

numita conscripție. Nu împărtășim această idee, deoarece, atunci când valorile morale de cinste, onoare, demnitate, datorie, credință jurământului, tradiții sunt activ promovate în societate, iar societatea își respectă armata, serviciul militar devine o obligațiune morală, exprimată prin voința tânărului de a se încadra în mod benevol în serviciului militar. Armata populară chineză funcționează pe principiul de conscripție, numărul doritorilor de a se încadra fiind mult mai mare decât numărul necesar pentru recrutate, din care cauză înrolarea tinerilor se efectuează în bază de concurs. Este de menționat și exemplul încadrării voluntarilor în serviciul militar pentru a participa la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova, precum și serviciul militar în Armata Sovietică care lupta în Afganistan și pot fi prezentate multiple exemple când tinerii benevol scriau cereri să fie trimiși pentru a lupta (în Afganistan). Ofițerii și subofițerii vin în mod voluntar, alegând liber, dacă doresc să devină militari de profesie. În prezent, acest tip de armată se află într-un declin. După anii 1990, în mai multe state industriale avansate, îndeosebi în cele care dispun de armament nuclear sau fac parte dintr-o alianță politico-militară, tendințele în formatul organizațional militar au fost canalizate pe forțe militare reduse numeric, complet profesionalizate, gata de luptă permanent sau în timp foarte scurt, cu putere de intervenție și de lovire foarte mare [11, p.12-13].Aceste aspecte nu pot să nu fie luate în calcul, ținând cont de realitățile din Republica Moldova.

Armata de profesie se exprimă prin angajarea benevolă în instituția militată a întregului efectiv de militari, toți având pregătire profesională specifică posturilor și funcțiilor pentru care sunt încadrați. Acceptarea sau respingerea solicitanților se face potrivit unor criterii complexe și, de regulă, prin concurs. Asemenea tip de armată este propriu statelor industriale dezvoltate, care pot să se înzestreze masiv cu tehnică militară modernă. Vom nota că apariția și evoluția armatei de profesie se dovedește a fi un răspuns adecvat la schimbările produse în mediul de securitate atât la nivel național, cât și internațional.

Armata mixtă reprezintă instituția militară în care se întâlnesc atât militari de rând, proveniți din conscripție, cât și din voluntariat, pe lângă militarii de carieră, întrunind ofițeri, maiștri militari și subofițeri. Proporția în care se uzitează de o modalitate de recrutare sau alta depinde de un spectru extins de factori economici, politici, sociali, demografici și militari, de starea și tendințele de evoluție ale mediului de securitate națională, zonală, regională și globală. Un asemenea tip de armată se întâlnește și în state cu un nivel de dezvoltare economică ridicată, care aparțin sau nu unei alianțe politico-militare.

Vom specifica în contextul celor menționate mai sus că la nivelul conducerii Ministerului Apărării al Republicii Moldova, chiar de la formarea sa, nu a fost formulată o singură opțiune cu privire la tipul armatei pe care urma s-o construim. În lipsa unei politici de stat fondată pe calcule fezabile și clarviziune privind securitatea militară a statului, în general, și a modului de organizarea a serviciului militar, în special, fiecare ministru a venit cu propria viziune asupra reformei armatei și modelului de organizare a serviciului militar. Astfel, în ultimii ani aspectele ce vizează forma de completare a Armatei Naționale au cunoscut o oscilație de la o extremă la alta, factor care nu a permis să fie asigurată o platformă clară a serviciului militar. V. Marinuța în interviul

„Colaborarea cu NATO nu este un pericol" de la ziarul „Timpul", pronunțându-se pe marginea politicii ce ține de modelul serviciului militar, menționează că, personal, nu este adeptul ca sută la sută armata să fie prin contract, deoarece pentru Republica Moldova va fi foarte dificil din punct de vedere financiar să mențină o armată exclusiv din ofițeri prin contract. Armata Națională este o instituție care își îndeplinește și rolul educator în domeniul militar-patriotic. În plus, sunt foarte multe funcții care nu necesită cadre pregătite calitativ pe termen lung, acestea ar putea fi îndeplinite de militari în termen [12]. După doi ani, într-o conferința de presă transmisă de „Publika TV", exprimă altă abordare politică, prin care, soldații nu vor mai fi luați cu arcanul la armată, iar serviciul militar prin contract va înlocui serviciul militar în termen. „Ne propunem către 2017 să finalizăm trecerea armatei la serviciul militar prin contract", trecerea la o armată prin contract este privită ca o formă prin care va avea loc diminuarea cazurilor de umilire și de maltratare în rândurile soldaților [13]. V. Troenco a fost un promotor convins al armatei profesionale: astfel, în interviul pentru portalul „Basarabia.md" a vorbit despre conceptul trecerii la armată prin contract că este aproape gata, în scurt timp serviciul militar în Moldova nu va mai fi obligatoriu, se va trece la armata prin contract. „Subofițerii care activează prin contract la număr constituie jumătate din numărul total al Armatei Naționale, acest proces este în realizare deplină" [14]. V. Cibotaru a venit cu altă abordare politică de organizare a serviciului militar, fiind adept al sistemului mixt. În interviul „Armata Națională trebuie să fie gata oricând pentru orice provocare și orice risc" la portalul de știri „Tribuna.md" acesta afirmă că este un adept convins al sistemului mixt: „jumătate din Armată Națională este formată din militari prin contract, care asigură continuarea procesului de instruire și asigură gradul înalt de pregătire de luptă pentru a putea îndeplini sarcinile constituționale de care avem nevoie. Totodată, în lipsa unui sistem de recrutare și fără un serviciul militar în termen, nu vom fi în stare să asigurăm cadre pregătite, care ulterior trec în rezervă și care ar fi capabile să execute misiunile stabilite de conducerea statului în caz de necesitate" [15]. Republica Moldova nu este gata să aibă o armată profesionistă: Franța, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii având resurse financiare, intelectuale, propagandistice și alte resurse, cu mari dificultăți au ajuns la o armată profesionistă. Republica Moldova cu posibilitățile sale limitate pur și simplu nu va putea face acest lucru, o variantă ideală pentru Forțele Armate poate fi considerat modelul mixt [16]. A. Șalaru a reprezentat un partid care pledează pentru armată profesionistă: în interviul pentru postul „TV Moldova-1", liderul liberalilor M. Ghimpu a subliniat că, în scopul modernizării Armatei Naționale, partidul său propune înrolarea tinerilor doar pe bază de contract, deoarece suntem prea săraci să ne putem permite lucruri ieftine și venim cu propunerea să trecem la o armată cu ostași încadrați pe bază de contract, să avem o armată profesionistă [17].

Prin urmare, în ultimii ani la Ministerul Apărării au fost exprimate diferite viziuni politice privind modul de completare a Armatei Naționale și de organizare a serviciului militar, fapt care demonstrează lipsa politicii unice a statului asupra procesului de reformă și dezvoltare a armatei în această perioadă.

Vom menționa că la moment nu s-au întreprins toate acțiunile necesare pentru a

avea o armată mixtă multilateral organizată și asigurată, de la care este ușor de trecut prin voință politică la una profesionistă. Astfel, în organizarea serviciului militar prin contract crește rolul formării tinerilor ofițeri în pregătirea lor de a lucra cu militari profesioniști pe contract, însă actualmente în Armata Națională acest factor practic nu este luat în considerare, Academia Militară „Alexandru cel Bun" continuând procesul de pregătire a ofițerilor prin prisma excluzivă a lucrului cu militarii în termen.

Important se dovedește a fi factorul că absolut în orice tip de armată primul profesionist este ofițerul și deci, până a discuta despre trecerea la o armată profesionistă, trebuie să construim un corp de ofițeri profesioniști. Potrivit opiniei lui S. P. Huntington expusă în „The Soldierand The State", corpul ofițerilor este unul profesional, iar ofițerul modern este un profesionist. În acest sens, profesionalismul este caracteristica ce diferențiază ofițerul de luptătorii epocilor din trecut. Din perspectiva relațiilor civil-militare, profesionalismul ofițerilor reprezintă o garanție a păstrării loialității militarilor față de conducerea politică democratică. Aceștia trebuie să îndeplinească mai multe condiții, precum: să fie experți în acțiunile pe care le fac; să aibă o bună pregătire academică și militară; să fie buni executanți ai ordinelor primite de la conducerea civilă; să aibă sentiment puternic de apartenență la clasa militară, responsabilitatea față de societate alcătuind sursa puterii instituției militare [18, p.7-19]. Un aspect care pune în dificultate pregătirea de luptă a armatei mixte ține de sustragerea efectivului la anumite activități de asigurare a serviciului în interior: nu este posibil să ai militari pe contract profesionist care în loc de instruire sunt menținuți în diferite categorii de serviciu și activități care nu sunt legate cu pregătirea de luptă. Acest factor trebuie să fie luat în calcul pentru schimbarea politicilor în organizarea serviciului militar.

Referindu-ne mai detaliat la tematica și conținutul unor elaborări științifice ale cercetătorilor moldoveni, exprimată prin analiza proceselor de formare a cadrului politico-juridic și de edificare structural-instituțională în domeniul dat, cu precădere a serviciului militar în Republica Moldova, constatăm că se află într-o strânsă legătură cu evoluția independenței statului. Istoria serviciului militar în Republica Moldova se află în interconexiune directă cu modificările social-politice de la sfârșitul secolului XX în spațiul ex-sovietic. Declararea suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova a fost întâmpinată cu rezistență de forțele conservatoare locale, cât de și cele din centrul unional. În aceste condiții, clasa politică trebuia să urgenteze organizarea instituțiilor statale menite să contribuie la edificarea statului și consolidarea independenței, în urma adoptării Declarației de Independență, iar printre aceste obiective se afla și instituția serviciului militar. Necesitatea și oportunitatea creării pentru tinerii din Republica Moldova a mecanismului de îndeplinire a serviciului militar la baștină erau privite în mai multe aspecte, atât politice, ca element de consolidare a propriei securități, cât și ca factor de protecție a tinerilor în fața fărădelegilor, altor ilegalități profund înrădăcinate în Armata Sovietică. Lupta politică pentru dreptul de organizare și desfășurare a serviciului militar pentru cetățenii Republicii Moldova în propria țară a fost o parte a luptei pentru independență. În mâinile oamenilor politici, care luptau pentru dreptul de organizare a serviciului militar în Patrie, se afla soarta a aproximativ 55.000 de

tineri recrutați pentru serviciul în termen și aproximativ 5.000 de ofițeri și plutonieri originari din RSS Moldovenească, care își satisfăceau serviciul militar în perioada dată în Armata Sovietică [19]. Astfel, pentru oamenii politici moldoveni ai anilor`90 secolului XX a fost prioritar de a stabili legalitățile organizării serviciului militar, mai apoi forma structurii militare în care să fie organizat, demonstrând cursul prioritar-strategic absolut pașnic în al cărui limite se dorea dezvoltarea evenimentelor în contextul obținerii independenței.

Lucrarea lui V. Ciobanu „Organizarea Instituției Militare a Republicii Moldova (1990–2011)" este consacrată analizei istoriei evenimentelor din această perioadă cu privire la evoluția constituirii Armatei Naționale. Lucrarea permite să evidențiem procesul de devenire a serviciului militar național. Cercetătorul menționează că schimbările social-politice din acea perioadă au generat criza din Armata Sovietică, iar aceasta a condiționat opțiunea promovării unei politici militare proprii.

Vom consemna că agravarea situației interetnice din acea perioadă motiva, într-un anumit fel, implicarea armatei în soluționarea conflictelor interne. Din cercetarea dată vom spicui că serviciul militar a pus cetățenii din republicile unionale, atât ofițerii, cât și militarii în termen, contrar voinței lor, dar și voinței poporului pe care îl reprezentau, să se lupte unii cu alții. Asupra lor în acea perioadă acționa mașinăria de superioritate a Codului Penal cu privire la încălcările serviciului militar. Vom preciza că rămâne neelucidată soarta militarilor moldoveni care au fost prinși de circumstanțe și trimiși să reprime mișcările naționale în Georgia, Azerbaidjan, Lituania. Autorul menționează că la acea etapă, în anii 1988-1990, în condiții de pace din unitățile Armatei Sovietice fuseseră trimise în Moldova circa 140 de sicrie de zinc. În 1990, în timpul satisfacerii serviciului militar în Armata Sovietică își pierduseră viața 41 de tineri din Republica Moldova; în 47 de zile ale anului următor, încă 10 persoane; numărul dezertorilor depășea o mie de persoane [20, p. 5]. Constatăm, în ordinea reliefată de idei că în acțiunile de luptă din cadrul războiului din Afganistan în anii 1979-1989 au căzut în lupte 301 băştinaşi din Republica Moldova, pe când în doi ani, 1988-1990, din Armata Sovietică au fost aduși peste 150 de sicrie ale tinerilor moldoveni. Evoluția evenimentelor a lăsat fără răspundere penală fosta conducere a Armatei Sovietice pentru aceste crime, dar nici nu au fi fost cerute explicații de la conducerea politică a URSS. Mai mult, armele fostei Armate Sovietice ne-au mai curmat viața a peste 300 de patrioți ai neamului în luptele pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova în perioada anilor 1991-1992.

Lucrarea elaborată de V. Gaiciuc și V. Ciobanu „Construirea Armatei Naționale (cronica evenimentelor 1989–1992)" pune în lumină subiectul urgentării creării unei instituții de forță care să garanteze independența și viața cetățenilor în circumstanțele destrămării URSS și încălcărilor grave din Armata Sovietică. Cercetătorii operează direct cu exemple ale scrisorilor adresate conducerii Republicii Moldova: „Feciorii Moldovei nu mai doresc să apere teritorii străine, să vorbească o limbă străină, să se pătrundă de patriotism și internaționalism fals, băgat cu forță în creier, ei vor să stea de veghe la hotarele Țării Moldovei, să-și apere pământul strămoșilor…"; „Considerăm că cetățenii Moldovei trebuie să-și satisfacă serviciul militar pe teritoriul republicii

noastre. Cerem să fim întorşi la baştină pentru a ne continua serviciul militar, pentru a sta la paza pământurilor lăsate drept moştenire de către străbunii noştri". Tot în această perioadă la mitingurile şi adunările mişcării democratice, care în acei ani luaseră amploare, se scanda din ce în ce mai insistent: "Vrem Armată Națională" [21, p.8]. În baza cercetărilor, determinăm că un alt motiv pentru oamenii politici de a asigura legalitatea serviciului militar în Republica Moldova a fost dorința directă manifestată a băştinaşilor, atât a ofițerilor, cât şi a militarilor în termen, de a reveni acasă. Vom evidenția însă și dorința părinților ca feciorii lor să nu fie trimişi pentru satisfacerea serviciului militar în Armata Sovietică, care la acel moment avea în rândurile cetățenilor percepția întruchipării negativismului şi respingerii. Acest factor s-a dovedit a fi nefast pentru primii ani de funcționare a serviciului militar în cadrul Armatei Naționale a Republicii Moldova, deoarece era percepută ca succesor al Armatei Sovietice. A fost necesar un efort considerabil din partea conducerii Armate Naționale de a obține încrederea de a fi considerată armata poporului. Unitățile militare și centrele militare au înrădăcinat temelia tradiției de organizare a încorporării în serviciul militar pe principiul teritorial (mai aproape de casă), ziua recrutului în centrele raionale, ziua uşilor deschise în unitățile militare, formarea comitetelor părinteşti ale ostaşilor în unitățile militare, susținerea activității organizațiilor neguvernamentale.

Atragem atenția că pentru perioada 1990-1991 problema militară nu putea fi rezolvată de politicienii moldoveni, deoarece depindea, într-o mare măsură, de raporturile cu puterea militară centrală. În contextul primelor etape ale organizării instituției de apărare a Republicii Moldova, trebuie evidențiată activitatea Comisiei parlamentare pentru probleme militare şi securitatea statului şi a Departamentului militar, structuri care au contribuit substanțial la stabilirea bazelor organizării serviciului militar în Republica Moldova.

Suntem plenar de acord cu V. Ciobanu când menționează că, pentru a salva viața tinerilor recrutați, trebuiau întreprinse unele măsuri excepționale care, deseori, nu erau pe placul conducerii Armatei Sovietice. În acest context, se recurgea la tactica informării şi obținerii de informații veridice cu privire la moldovenii încorporați în serviciul militar, scoțându-se în evidență aspectul principial pentru conducerea Republicii Moldova de organizare a serviciului militar în țară – salvarea vieților tinerilor, apoi importanța şi rolul lui în sistemul de securitate. Notăm şi faptul că cercetătorul scoate în lumină rolul primului Parlament în stabilirea platformei serviciului militar național. Luând act de problema militară şi condițiile obiective de recrutare, la 4 septembrie 1990 a fost adoptată Hotărârea cu privire la serviciul militar al cetățenilor RSS Moldoveneşti, care a inclus şi prima formulare clară a ideii militare în republică. Vom preciza că sursele de informare centrale blocau orice informație de acest gen, încercând să protejeze militarii din unitățile sovietice de a lua atitudine față de procesele care se derulau în republicile de baştină. În conformitate cu hotărârea dată, atitudinea negativă a populației față de serviciul militar în armata sovietică reprezenta unul dintre principalii factori de destabilizare a situației social-politice din republică. Antrenarea cetățenilor (militarilor) republicii în acțiunile de aplanare a conflictelor interetnice şi lichidarea consecințelor dezordinilor cu caracter de masă din diferite regiuni ale URSS cauzau moartea multor dintre tinerii încorporați în armată. În acea

perioadă complicată marea majoritate a parlamentarilor considera că șefii de unități și subunități militare, inclusiv conducerea Forțelor Armate ale Uniunii Sovietice, se dovedeau a fi puțin capabili să asigure condiții normale pentru satisfacerea serviciului militar și securitatea personală a celor încorporați. Astfel, conștienți de responsabilitatea pe care o purtau pentru apărarea drepturilor, onoarei și demnității cetățenilor, pentru asigurarea securității, ocrotirea sănătății și vieții acestora, dat fiind că cetățenii republicii trebuie să-și satisfacă serviciul militar pe teritoriul propriului stat, deputații au examinat proiectul privind reglementarea problemei militare.

În hotărâre se menționa că pe viitor cetățenii Republicii Moldova nu-și vor mai satisface serviciul militar activ în cadrul Armatei Sovietice, iar militarii în rezervă nu vor mai fi chemați la cantonamente. În același context de acțiuni preconizate, Guvernul și-a propus să soluționeze și problema cu privire la reîntoarcerea la baștină a persoanelor care-și satisfăceau serviciul militar în cadrul Forțelor Armate ale URSS; satisfacerea serviciului militar pe teritoriul republicii; elaborarea unui program de înființare a formațiunilor militare ale Armatei Naționale și asigurarea condițiilor tehnico-materiale pentru funcționarea lor. Executivul a inițiat acțiuni pentru elaborarea proiectului de lege "Cu privire la serviciul militar al cetățenilor RSS Moldova".

Oamenii politici moldoveni erau conștienți de faptul că, în mare măsură, succesul politicii promovate privind crearea Armatei Naționale depinde de eficiența și coerența relațiilor cu centrul unional. Semnarea Tratatului bilateral cu Federația Rusă în a doua jumătate a anului 1990 a permis obținerea anumitor privilegii pentru satisfacerea serviciului militar pe teritoriul republicii. În temeiul Tratatului au avut loc unele întâlniri cu reprezentanți ai Ministerului Apărării al URSS, însă în cadrul acestora nu s-a abordat problema formării Armatei Naționale, ci doar aspecte privind recrutarea tinerilor din Moldova. În urma negocierilor, 35% din băștinașii recrutați și 20% din noii recruți carabinieri moldoveni urmau să-și satisfacă serviciul militar pe teritoriul republicii. În afara acestor condiții, recrutarea se realiza în baza unei cereri și cu consimțământul părinților celor recrutați, urmând ca noii recruți să nu fie antrenați în conflicte interetnice. Astfel, la 15 ianuarie 1991 din numărul total de 9.192 de tineri încorporați, pe teritoriul RSS Moldova au fost lăsați să-și satisfacă serviciul militar 1.373 (10%), iar în districtul militar Odessa au fost repartizate 4.212 de persoane (45,8%). Soarta dezertorilor și fărădelegile din cadrul armatei au făcut ca la 9 iulie 1991 președintele republicii să semneze Legea nr. 633-XII "Cu privire la serviciul de alternativă", argumentând că, potrivit art. 50 al Constituției, care recunoaște dreptul cetățenilor la libertatea conștiinței, consfințit în Declarația Drepturilor Omului, era necesară adoptarea respectivei legi, care să racordeze legislația republicii la normele de drept internațional. Conform Legii, cetățenilor Republicii Moldova li se oferea dreptul de a se eschiva de la satisfacerea serviciului militar în bază de convingeri religioase și politice. Trebuie precizat că în primăvara anului 1992, în serviciul de alternativă erau încorporate circa 6.000 de persoane, inclusiv 2.000 din rândul celor care au abandonat unitățile fostei armate sovietice [20, p.15].

În studiul intitulat „Politica de construcție militară în Republica Moldova: Repere teoretico-metodologice și valențe

practice" este acreditată aserțiunea că procesele de construcție militară a statului au demarat imediat după proclamarea suveranității și s-au extins pe măsura necesității de a elabora cadrul legislativ-normativ și instituționaliza formațiuni abilitate cu atribuții în domeniul securității și apărării naționale [22, p.5]. Serviciul militar se exprimă în totalitatea de acțiuni care s-au desfășurat pentru asigurarea construcției militare a statului, însă în condițiile lipsei unei argumentări științifice necesare, conducerea politico-militară a Republicii Moldova reducea politica construcției militare și, implicit, serviciul militar, la o sumă mecanică de acțiuni, mai ales când resursele disponibile sunt minimale.

Evenimentele care au urmat actului de independență au fost marcate de un efort reformator care viza consolidarea instituțiilor statale. Pentru ca statul independent să se poată menține pe arena internațională și să poată funcționa eficient, se impunea necesitatea creării unor instituții adecvate. Unul dintre punctele principale pe agenda liderilor moldoveni era constituirea Armatei Naționale. În lucrarea „Geneza organismului militar: Dimensiunea conceptuală" este întreprinsă analiza fenomenului continuității și discontinuității construcției militare, considerându-se ieșirea din sistemul militar sovietic ca una fiind determinantă: la începutul anilor 90 ai secolului XX era incontestabil că organismul militar de sorginte sovietică nu mai corespundea exigenților noi, și-a epuizat potențialul, impunându-se edificarea unei construcții noi, cu alte obiective și cu alte funcții decât cele precedente, problema continuității procesului istoric revenind pe agenda zilei [23]. Vom evidenția că transformările care au avut loc au fost relevante și pentru serviciul militar. În acele circumstanțe nu ne puteam permite continuarea serviciului militar pe principii sovietice, care s-a discreditat în societate dar aveam nevoie de un serviciu militar național.

Decretarea creării Armatei Naționale a avut loc în condițiile în care acțiunile distructive ale separatiștilor luau amploare, iar intenția de a constitui formațiuni militare și institui serviciul militar era în exclusivitate îndreptată pentru asigurarea securității și integrității statului, păstrării regimului constituțional și apărării drepturilor omului.

În Decretul Președintelui Republicii Moldova cu privire la crearea Forțelor Armate și în Declarația Parlamentului privind aspecte ale securității și dezarmării vom evidenția o voință politică conjugată a clasei politice privind crearea unităților militare și, respectiv, organizarea serviciului militar în Republica Moldova. Vom nota că în aceste condiții crearea sistemului de apărare presupunea și edificarea unor structuri eficiente de conducere. La 5 februarie 1992, în baza Decretului nr.19 al Președintelui Republicii Moldova a fost creat organul de conducere al Armatei Naționale – Ministerul Apărării al Republicii Moldova, revenindu-i sarcina de desfășurare a încorporării cetățenilor în serviciul militar în termen și în cel obligatoriu, chemarea rezerviștilor la mobilizare, trecerea lor în rezervă sau demobilizarea.

Voința politică a clasei politice din anii 1989-1992 de a organiza serviciul militar pentru cetățenii țării și în interesul securității statului reprezintă, de fapt, unul dintre modelele în care prin perseverență, insistență, argumente, competență, dialog se soluționează multe sarcini.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Coropcean I. Manolache C. Transformările social-politice sub aspectul consecinţelor militare: Abordare teoretico-metodologică. În: Revista Cohorta. Revistă de istorie militară, 2007, nr. 1, p. 52-59.

2. Albu N.Coropcean I. Serviciul militar: repere conceptuale. În: Revista Militară. Studii de securitate şi apărare, 2011, nr. 2(6), p. 12-20.

3. Duțu P. Fenomene şi procese definitorii pentru evoluția Armatei Naționale. Bucureşti: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008. 272 p.

4. Georgescu H. Dicționar enciclopedic militar. Bucureşti: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1996. 278 p.

5. Sumpf J. Hugues M. Dictionnaire de sociologie. Paris: Librairie Larousse, 1973, 254 p.

6. Lexicon militar. Bucureşti: Editura Saka, 1994. 364 p.

7. Duțu P., Moştoflei C., Sarcinschi A. Profesionalizarea Armatei României în contextul integrării în NATO. Bucureşti: Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, 2003. 54 p.

8. Ostropel V. Considerații privind lupta armată modernă. În: http://www.armyacademy.ro/buletin/articole/bul2ro_2006/a1.pdf (vizitat 12.01.2017).

9. Regulament cu privire la încorporarea cetățenilor în serviciul militar în termen sau cu termen redus. Hotărârea Guvernului Nr. 864 din 17.08.2005. În: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=305203 (vizitat 04.03.2016).

10. Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei Nr.1245-XV din 18.07.2002. În: lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312749 (vizitat 04.03.2016).

11. Sava N.-I. Armata şi societatea: culegere de texte. Bucureşti: Editura Info-Team, 1998. 446 p.

12. Marinuța V. Colaborarea cu NATO nu este un pericol pentru Republica Moldova. În: http://www.timpul.md/articol/-vitalie-marinuta--colaborarea-cu-nato-nu-este-un-pericol-pentru-r--moldova-15047.html (vizitat 02.04.2016).

13. Marinuța V. Soldații nu vor mai fi luați cu arcanul la armată. În: http://www.publika.md/soldatii-nu-vor-mai-fi-luati-cu-arcanul-la-oaste-vor-fi-platiti-pentru-a-servi-patria_1153201. html (vizitat 02.04.2016).

14. Troenco V. Conceptul trecerii la armata prin contract este aproape gata. În: http://www.basarabia.md/conceptul-trecerii-la-armata-prin-contract-este-aproape-gata-sustine-ministrul-apararii/ (vizitat 02.04.2016).

15. Cibotaru V. Armata Națională trebuie să fie gata oricând pentru orice provocare şi orice risc. În:http://tribuna.md/2015/03/21/interviu-viorel-cibotaru-armata-nationala-trebuie-sa-fie-gata-oricind-pentru-orice-provocare-si-orice-risc/ (vizitat 02.04 2016).

16. Cibotaru V. Analitica. Moldova pe care încă nu am construit-o. În: http://politmoldova. com/ moldova-pe-care-inca-nu-am-construit-o.html (vizitat 02.04.2016).

17. Ghimpu M. Partidul liberal îşi doreşte un nou model de armată. În: http://www.trm.md/ ro/politic/pl-isi-doreste-un-nou-model-de-arm (vizitat 02.04.2016).

18. Huntington S. The Soldierand The State. The TeoryandPolitics of Civil-Military Relations, Cambridge, Harvard University Press, 1957. 534 p.

19. Fondul Muzeului Armatei Naționale, fond nr. 1, inv.1, dos.1, f.9.

20. Ciobanu V. Organizarea instituției militare a Republicii Moldova (1990-2011). Chişinău: Ministerul Apărării al Republicii Moldova, 2011. 320 p.

21. Gaiciuc V. Ciobanu V. Constituirea Armatei Naționale (cronica evenimentelor 1989-1992). Chişinău: Editura Civitas, 1999. 108 p.

22. Manolache C. Politica de construcție militară în Republica Moldova. Repere teoretico-metodologice şi valențe practice. Referat ştiințific, Chişinău, 2016. 70 p.

23. Manolache C. Geneza organismului militar : dimensiune conceptuală. În: Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiințe Politice, nr. 3 (166), 2015. p. 30-48.

DRONELE – PRODUS AL INOVAȚIILOR TEHNOLOGICE UTILIZATE ÎN SCOPURI MILITARE

Veaceslav BÂRDAN[1]

Rezumat

Vehicule aeriene fără pilot uman la bord (UAV) devin tot mai solicitate pe zi ce trece, iar despre aceasta o dovedesc prezențele tot mai masive la diferite expoziții internaționale de tehnică aviatică. Aceasta se datorează unei serii de avantaje față de aviația pilotată privind soluționarea unui spectru larg de misiuni. Principalul avantaj constând în absența echipajului și prețurile relativ mici, cheltuielile reduse pentru elaborarea, producerea și exploatarea lor, durata și distanța de zbor. Lucrarea reprezintă o modestă încercare de trecere în revistă a realizărilor tehnologiilor de vârf – a dronelor militare, precum și a situației pe piața mondială a dronelor militare.

Cuvinte-cheie: vehicul aerian fără pilot, drone militare, piața mondială de armament

DRONES – A PRODUCT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION USED FOR MILITARY PURPOSES

Sammary

The unmanned aerial vehicles (UAVs) are becoming more and more popular, which is evidenced by their growing presence at the various international aviation exhibitions. This is due to the series of advantages over the manned aviation in solving of a broad range of missions. The main advantage is the absence of crew and relatively low prices, low costs for their development, production and operation, duration and distance of flight. The paper is a modest attempt to review the achievements of the cutting-edge technologies - military drones, as well as the situation on the world market for military drones.

Keywords: unmanned aerial vehicle, military drones, world arms market

În prezent inovațiile tehnologice, având o evoluție exponențială, au pătruns în toate domeniile vieții. Printre primele domenii unde sunt utilizate pe larg tehnologiile de ultimă oră îl reprezintă domeniul apărării. În prezent statele cu capacități economice modeste își pot dezvolta o forță defensivă fără precedent utilizând potențialul intelectual al țării și tehnologiile avansate.

Particularități și tendințe de dezvoltare a pieții mondiale de armament (PMA) la etapa actuală. În baza analizei situației politice și economice din lume, trecerea de către țările post-industriale la cea de-a patra structură tehnologică, precum și tendințele în schimbarea abordărilor de producție de arme și echipamente militare, se pot evidenția principalele caracteristici și tendințe de dezvoltare ale pieței mondiale de armament.

[1] *Veaceslav BÂRDAN, dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei.*

În primul rând, în prezent, doar șase țări din lume - SUA, Rusia, Franța, Germania, Marea Britanie și China își pot satisface necesitățile forțelor armate naționale cu majoritatea armelor moderne necesare lor.

În al doilea rând, piețele țărilor bogate sunt atractive din punct de vedere financiar. Aceștia sunt, în primul rând, membrii de frunte ai NATO, statele arabe - exportatori de petrol, o serie de țări din Asia de Sud-Est, America Latină și Africa. Pătrunderea pe aceste piețe a noilor furnizori de produse militare este extrem de dificilă.

A treia poziție, și foarte importantă, constă în utilizarea puterii militare pentru rezolvarea sarcinilor geopolitice, căreia neorealiștii îi acordă o atenție deosebită.

În al patrulea rând, lumea tehnologiilor de vârf și a informatizării în era globalizării dictează cerințele sale față de armament și mijloace de apărare. Deja astăzi pe piața mondială a crescut cererea pentru toate tipurile de echipamente de control, informații și comunicații care asigură primirea, transmiterea și procesarea informațiilor. Acestea includ sateliți de recunoaștere electronici și optici, vehicule aeriene fără pilot, aeronave de recunoaștere și echipamente electronice de război. Ca urmare, la etapa actuală cooperarea tehnico-militară se deplasează spre noile nivele tehnologice –al patrulea și al cincilea.

A cincea caracteristică a etapei actuale de dezvoltare a PMA este tendința de monopolizare a acestuia. La începutul anilor 1990, compania de consultanță Booz Allen & Hamilton a făcut o prognoză cu privire la reducerea bruscă a numărului de firme care v-or fabrica arme și echipamente militare la începutul secolului XXI. Doar jucătorii mari sunt capabili să reziste la complexitatea și costurile crescânde ale producției militare. Această prognoză s-a adeverit pe deplin: una dintre tendințele principale ale PMA este monopolizarea principalelor segmente de piață. Astfel, în 1995, compania americană Lockheed a achiziționat Martin-Marietta și subdivisiunea aeronavelor militare a companiei General Dynamics. Ceva mai târziu Lockheed Martin a cumpărat Loral Corp pentru 10 mlrd. dolari. Acum este cea mai mare întreprindere din complexul militar-industrial din lume, cu o cifră de afaceri de peste 47 mlrd. dolari și un profit net de aproape 3 mlrd. dolari, capabilă să producă aproape întreaga gamă de produse de înaltă tehnologie – de la avioane de vânătoare F-16 și F-22 până la rachete și sisteme electronice de apărare pentru marina militară, de la sateliți spațiali până la sisteme informatice. Ca urmare a creșterii concurenței pe piața armamentului și a echipamentelor militare, General Electric a părăsit complet industria de apărare.

Alte exemple concludente: la sfârșitul anilor ’90, ca urmare a preluării de către Boeing a companiilor McDonnel Douglas și Rockwell Aerospace, a apărut o corporație care controlează peste 50% din piața mondială de aeronave și jumătate din piața americană a produselor militaro-spațiale. Northrup a fuzionat cu Grumman pentru a forma gigantul Northrup Grumman Corp, care a absorbit Westinghouse Electronic Systems, Logicon, Wout Aircraft și alte câteva companii mai mici din industria aerospațială. La rândul său, Reytheon a devenit proprietarul E-Systems, Chrysler Technologies, Texas Instruments și alte câteva companii ce se ocupă de dezvoltarea sistemelor electronice.

În Europa de Vest la fel are loc procesul de monopolizare a industriei de apărare. Cel mai elocvent exemplu este procesul de monopolizare a industriei aeronautice și aerospatiale, este exemplul concernului European Aeronautics Defence and Space Company – EADS.

Compania a apărut ca urmare a fuziunii companiei germane Daimler-Benz Aerospace AG, franceze Aerospatiale-Marta și companiei spaniole CASA. Cu aveasta nu s-a încheiat crearea unor structuri militare paneuropene și transnaționale. La 1 iulie 2011 Eurocopter (o filială a EADS) pentru 647 mil. dolari a achiziționat o companie canadiană pentru repararea și întreținerea tehnicii avia Vector Aerospace. O lună mai târziu, a devenit cunoscut faptul că o altă filială EADS, Astrium, a acceptat să achiziționeze Vizida, unul dintre cei mai importanți operatori de comunicații prin satelit din lume, pentru fondul de investiții francez Apax France, contra 960 mil. dolari.

Doi ani mai târziu, la 31 iulie 2013, EADS a anunțat redenumirea și restructurarea grupului Airbus. Drept urmare, gigantul include trei divizii: Airbus (aeronave comerciale), Airbus Defense & Space (aviație militară și producție spațială) și Airbus Helicopters (producția de elicoptere). În prezent, Airbus Group este a doua cea mai mare companie aerospatială din lume (după concernul Boeing), precum și al doilea producător de armament și tehnică militară din Europa (după BAE Systems). Compania dezvoltă, produce și vinde nu numai avioane civile, dar și avioane militare (de vânătoare și de transport militar), elicoptere, lansatoare de rachete și sisteme conexe, precum și sateliți.

Concepte. Termenul dronă provine de la acronimul din limba engleză DRONE – Dynamic Remotely Operated Navigation Equipment (Echipament de Navigație Teleoperat Dinamic de la Distanță).

Conform definiției aprobate de Asambleia ICAO, „un vehicul aerian fără pilot (drone) este o aeronavă fără pilot ... care efectuează zbor fără comandantul aeronavei la bord și este controlat complet de la distanță dintr-o altă locație de la sol, de la bordul unei alte aeronave, din spațiu, sau programat și complet autonom".

Când ne referim la drone vorbim, de fapt, despre vehicule aeriene fără pilot uman la bord. Cel mai frecvent dronele sunt cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de UAV – Unmanned Aerial Vehicle (vehicul aerian fără pilot uman la bord), UAS – Unmanned Aerial System (sistem aerian fără pilot uman la bord), respectiv RPAS – Remotely Piloted Aircraft System (sistem aerian teleoperat de la distanță).

O parte semnificativă a aeronavelor fără echipaj și a tehnologiei spațiale din momentul apariției aveau deja semne de inteligență. Acest pilot automat (chiar și în versiunea analogică mecanică) sau aparatele de zbor capabile să-și schimbe independent traiectoria zborului, să „evalueze" o parte din proprii parametri de la indicatorii de bord, iau „decizii" cu privire la îndeplinirea sau neîndeplinirea sarcinilor în funcție de circumstanțe etc. Totuși, acest lucru nu este încă inteligență în sensul obișnuit pentru o persoană.

Cele mai răspândite – UAV-uri militare dispun de o serie de avantaje, dintre care principala este păstrarea vieții pilotului. Cu acestea au un mare neajuns: probabilitatea de a pierde contactul cu centrul de control al zborului (în continuare CCZ) din cauza lipsei unui algoritm, ce ar garanta succesul acțiunilor sale autonome în situații complexe, și uneori în situații neprevăzute [4, p.12].

Istoricul evoluției. Primul quadcopter din lume a fost creat de frații Jacques și Louis Bréguet în 1907. În 1915, în plin Război Mondial, este dezvoltat avionul cu zbor automat Hewitt-Sperry, ca mai apoi între 1917 și 1918, să fie realizate primele vehicule fără pilot. Aceste modele inițiale erau lansate cu ajutorul unei catapulte sau

Tabelul 1

Clasificarea UAV-lor după diferiți parametri

Grupa	*Masa, kg*	*Altitudinea de lucru, m*	*Viteza (noduri)*	*Exemple*
I	0-9	< 360	45-50	RQ-11 Raven
II	9-25	< 1050	< 250	ScanEagle
III	< 600	< 5400		RQ-7 Shadow
IV	> 600		oricare	MQ-1 Predator
V		> 5400		RQ-4 Global Hawk

Sursa: Tabelul a fost elaborat de autor.

erau operate prin control radio. Ruston Proctor a devenit prima aeronavă fără pilot din istorie și era radiocomandată, capabilă să acționeze ca o bombă zburătoare și putea fi ghidată spre inamic. Armata americană a început producția de torpile aeriene în ianuarie 1918 (torpila Kettering Bug).

În 1935 Marea Britanie a produs un număr mare de aeronave radiocomandate care puteau fi folosite ca ținte pentru instruirea militarilor.

Clasificarea. După modul de ghidare deosebim următoarele tipuri de drone:

- cu autoghidare;
- ghidate de un operator de la punctul de comandă;
- hibride.

După greutatea maximă de decolare:

Agenția Federală a Aviației Civile din SUA solicită înregistrarea UAV-rilor cu masa mai mare de 0,55 funți (250 gr.), deasemenea au stabilit un regulament special de obținere a permisiunilor pentru utilizarea UAV-rilor cu masa mai mare de 55 funți (25 kg).

Ministerul apărării al SUA divizează UAV-rile în cinci grupe, conform parametrilor operativi. (Vezi: Tabelul 1)

După destinație:

- de cercetare;
- de luptă (capabile de a deschide focul asupra inamicului în mod autonom).

Utilizarea în scopuri militare. Prima armă radiocomandată de la distanță care a fost utilizată în operațiuni militare reale a apărut în 1943. Fritz X, pseudonimul dat modelului FX-1400, a fost o armă creată pentru armata germană, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Aceasta era o bombă de o tonă folosită pentru a scufunda navele în timpul luptelor, astfel că nu a fost doar prima dronă militară utilizată într-un conflict, ci și strămoșul rachetelor moderne anti-nave și al altor arme ghidate cu precizie [1].

Pentru operațiunile de recunoaștere, la scară largă, UAV-urile au început să fie utilizate în anii ’60 în războiul din Vietnam. Acestea au început să fie folosite în diverse misiuni: utilizarea ca ținte false în luptă, lansarea de rachete împotriva țintelor fixe și lansarea de pliante pentru operațiuni psihologice.

Utilizarea dronelor moderne a început în 1982, când Israelul a folosit UAV-uri alături de avioane cu echipaj uman la bord pentru a distruge flota Siriei. Forțele aeriene israeliene au folosit drone militare pentru a reconstitui poziția inamicului, pentru a bloca comunicațiile și pentru a acționa ca ținte false care ar fi prevenit pierderea de vieți omenești [1].

CIA a început să utilizeze drone militare echipate cu muniții de război (UCAV –

Unmanned Combat Aerial Vehicles) pe teritoriul Afganistanului, după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, ca parte a războiului împotriva talibanilor.

Tipurile de drone şi domeniile de acţiune. Printre cele mai utilizate tipuri de drone sunt: ***Hermes 900*** este varianta îmbunătăţită a Hermes 450. Caracteristici tehnice: lungime 8,3 m, anvergura 15 m, masa maximă 1100 kg, sarcina utilă 350 kg, viteza max. 112 km/h, plafon 9 100 m, durata de zbor 36 ore, motor 115 CP.

Operatori: Azerbaijan (15), Brazilia, Chile, Columbia, Mexic, Elvetia (15).

Producţia de drone militare în URSS/ Rusia. În timpul razboiului rece, ruşii au produs drone propulsate de motoare reactive. Modelul ***TU 123*** a zburat prima dată în 1960, fiind construite 52 aparate ce au fost în dotare până în 1979. Caracteristici tehnice: lungime 27,84 m, anvergura 8,41 m, masa maxima 35 610 kg, viteza max. 2700 km/h, plafon 22 500 m. Avionul era „consumabil", fiind recuperată prin paraşutare doar încărcătura utilă.

Acest model a fost urmat de ***TU 141***, care a fost produs între 1979-1989 în 172 exemplare fiind folosit pentru misiuni ISR. Caracteristici tehnice: lungime 14,33 m, anvergura 3,88 m, masa maximă 6 215 kg, viteza max. 1 100 km/h, plafon 6 000 m, motor 2 000 kgf, raza 1 000 km.

Modelul ***TU 143*** este o variantă mai mică a lui TU 141. Au fost produse 950 aparate, fiind folosite şi în prezent de Rusia, Ucraina, Siria şi Coreea de Nord. A mai fost utilizat de Bulgaria, Cehoslovacia, Cehia, Irak, Slovacia şi România (până în anul 2000). Caracteristici tehnice: lungime 8,06 m, anvergura 2,24 m, viteza max. 950 km/h, plafon 5 000 m, motor 590 kgf, raza 200 km.

Lansarea se face cu boostere de pe camion, iar recuperarea este prin paraşutare [2].

Caracteristici tehnice. În Armată, dronele sunt apreciate pentru silenţiozitatea lor - de altfel de aici le vine şi numele, drone însemnând bondar în engleză, „porecla" căpătata de la zumzetul discret al acestor aparate în comparaţie cu vuietul asurzitor al avioanelor.

Avantajul principal al folosirii dronelor este faptul că nu au pilot la bord, armatele care deţin aceste aparate reuşind astfel să iasă din acţiuni de luptă cu pierderi omeneşti proprii mai reduse.

Povestea dronelor începe în Israel în iulie 1969, cand un ofiţer a avut ideea de a folosi un aeromodel telecomandat dotat cu o camera având film 8 mm, pentru a cerceta spaţiul egiptean aflat dincolo de frontiera la o distanţă de o milă. Pe baza acestor experimente iniţiale, înţelegând importanţa unor astfel de aparate în culegerea de informaţii, a fost dezvoltată prima dronă modernă, Tadiran Mastiff, ce a zburat în 1973.

Dronele militare au şi cele mai mari performanţe. De exemplu, conceptul Phantom Eye al Boeing se laudă că poate să stea la 20 000 m în aer timp de patru zile, fără realimentare.

Producţia industrială şi preţuri. Descoperirea tehnologiei tranzistorilor a pus la dispoziţia clienţilor, la preţuri rezonabile, componente miniaturizate controlate prin radio. A urmat un boom al popularităţii avioanelor radiocomandate în Statele Unite ale Americii.

Chinezii între 2008 şi 2017, au vândut 68 drone CH/Wing Loong comparativ cu 62 Reaper/Predator americane şi 56 Hermes/ Heron israeliene. În 2017 s-a semnat un contract pentru asamblare şi service în Arabia Saudita pentru CH-4.

Chinezii au vândut în 11 ţări. Anul acesta au semnat un contract de 48 Wing Loong II în Pakistan şi 6 pentru Serbia, cu ceva off set [2].

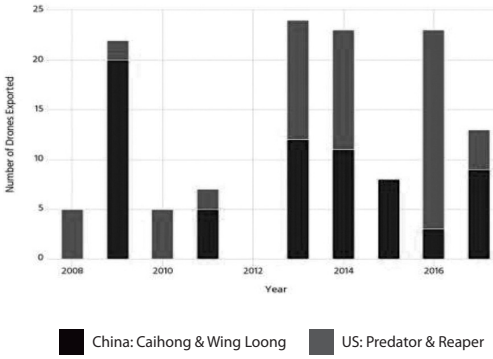

Figura 1. Exporturile de drone SUA versus China pentru perioada anilor 2008-2017
Sursa: SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute)

Chinezii au avantajul prețului, CH-5 costă 8 mil. dolari față de 16 mil. dolari Rape (sau General Atomics MQ-9 Reaper care costă cam 17 mil. dolari fără armament), iar Wing Loong II 1-2 mil. dolari față de 4 mil. dolari Predator. Un alt motiv al exportului chinezesc este faptul că oferă variante înarmate, americanii în general evitând aceste exporturi.

Începând cu 2017, în China pot participa la licitațiile de echipamente militare și firmele private, în acest moment existând foarte multe proiecte de drone militare, de la cele micro, până la stealth sau HALE (High Altitude Long Endurance). Probabil ca această competiție va aduce ceva progres, daca analizăm ce au realizat în domeniul dronelor civile.

În mod sigur, piața dronelor militare va crește rapid în următorii ani, atat pentru recunoaștere și supraveghere cât și pentru atac la sol, cargo, cisternă și probabil vânătoare. Competitorii principali sunt în acest moment SUA, Israel, care au un avans tehnologic și China care face progrese rapide. Europenii sunt producatori mai mult de TD uri (Technological demonstrator) [2].

Piața globală de aparate de zbor fără pilot este de 6,4 miliarde de dolari pe an, potrivit estimărilor companiei de consultanță americane The Teal Group, care susține că până în anul 2024 se va dubla.

Piața este dominată de segmentul militar, care depașește 5 miliarde de dolari pe an, în timp ce dronele civile ocupă o piață de un de miliard de dolari.

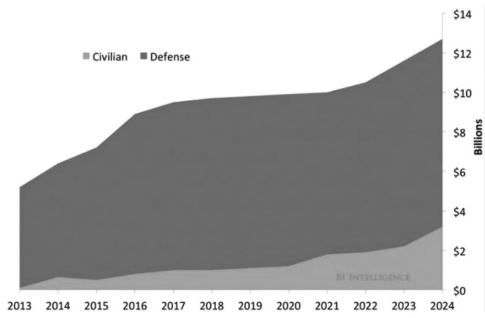

Figura 2. Piața mondială a dronelor aeriene
Sursa: Teal Group, BI Intelligence Estimates, Michael Toscano

Tabelul 1

Topul principalelor 5 branduri de drone distribuite pe piața mondială (în 2017)

Brandul	*Cota de piață*	*Țara producătoare*
DJI	72 %	China
Yuneec	5 %	China
3 D Robotics	4 %	SUA
Parrot	2 %	Franța
Autel	2 %	China

Sursa: Tabelul a fost elaborat de autor

În domeniul dronelor militare, chinezii s-au specializat pe segmentul dronelor MALE (Medium Altitude Long Endurance), având produse asemanatoare cu cele americane sau israeliene.

Aceste aparate au inceput sa fie exportate, pretul fiind de 2-3 ori mai mic. Cele mai cunoscute sunt din seria Cai Hong – CH Rainbow, produse de CASC și Wing Loong, dezvoltate de CAIG.

Programul american CH Rainbow a început în anul 2000 cu CH-1, o dronă cu anvergura de 4,4 m, raza de acțiune 100 km și cu recuperare prin paraşutare. Au urmat dezvoltări succesive, până la CH-7.

Cea mai cunoscută variantă este CH-4, dezvoltat în modelul CH-4A, pentru misiuni de recunoastere și CH-4B care are și armament. Seamănă destul de mult cu MQ-9 Raper. Are o anvergură de 20 m, rază de acțiune 2 500 km, plafon 7 000 m, sarcina utilă 345 kg și durata de zbor 20-30 ore. CH-5 este mai mare, având sarcina utilă de 1 000 kg și raza 5 000 km. În prezent dezvoltă CH-7, varianta stealth. Wing Loon a fost dezvoltat începând cu 2005 în 6 variante: Pterosaur I (fără dirijare prin satelit), Pterodactyl I, Sky Saker – cu radar SAR, WJ-1 varianta înarmată a Pterodactyl I, GJ-1 și Wing Long II ce a intrat anul acesta în dotarea PLAF [2].

În 2017, US Army a interzis folosirea de catre propriile forțe a dronelor comerciale chinezești DJI, explicația constand în riscurile de vulnerabilitate.

Perspective (cheltuielile cu drone ale unor armate). Volumul vânzărilor pentru export al UAV-lor au constituit 10,386 mlrd. dolari sau 1,83% din volumul total de armamenet exportat la scară globală. Cele mai mari livrări, exprimat în prețuri, s-au făcut în anul 2018 și au constituit 1,934 mlrd. dolari, iar cele mai mici – în 2012 și au constituit 530 mil. dolari. Ponderea UAV în balanța comercială mondială de armament a oscilat între 0,91% în 2012 și 2,53% în 2015.

Primul loc în segmentul UAV, după costul livrărilor, le ocupă UAV din clasele MALE și HALE – 6,749 mlrd. dolari pentru perioada anilor 2011-2018 (64,98% din balanța totală a UAV livrate de toate tipurile). Cele mai mari volume de livrări din clasele MALE și HALE, în perioada menționată, a revenit anului 2018 – 1,635 mlrd. dolari, iar minimal – anului 2012 (213 mil. dolari).

Locul doi în segmentul UAV, după costul livrărilor, a revenit UAV tactice – 3,016 mlrd. dolari între 2011-2018 (29,04% din balanța totală a UAV livrate de toate tipurile). Cele mai mari volume de livrări de UAV tactice, în perioada menționată, a revenit anului 2015 – 576,7 mil. dolari, iar minimal – anului 2016 (222,5 mil. dolari).

A treia poziție în segmentul UAV, după costul livrărilor, le-a revenit mini- și micro-UAV-lor 621 mil. dolari între 2011-2018 (5,98% din balanța totală a UAV livrate de toate tipurile). Cele mai mari volume de livrări de UAV tactice, în perioada menționată, a revenit anului 2014 – 119 mil. dolari, iar minimal – anului 2011 (31,3 mil. dolari) [3. p. 977].

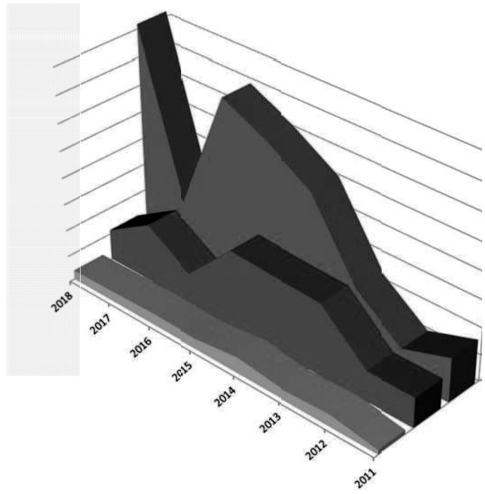

Figura 3. Dinamica modificării structurii livrărilor de UAV între anii 2011-2018
Sursa: [3, pag. 978]

Pentru perioada anilor 2019-2022 cheltuielile cu livrările de UAV, conform contractelor identificate, se estimează la circa 13,657 mlrd. dolari sau 3,26% din totalul cheltuielilor militare [3. p. 985].

Condusă de creșterea cererii din regiunea Asia-Pacific, piața globală a vehiculelor aeriene militare fără pilot (UAV) urmează să crească cu o rată anuală de creștere de 3,14% de la 10,9 miliarde dolari în 2019 până la 14,8 miliarde dolari în 2029. Cheltuielile cumulate în sectorul UAV militar sunt estimate la 136,9 miliarde dolari în perioada prognozată.

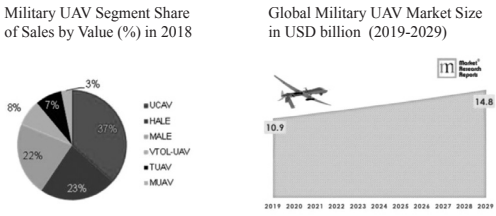

Figura 4. Reprezentarea pieții globale de UAV-uri militare (ponderea dupa tipuri și valoare)
Sursa: [5]

Piața globală a UAV-rilor militare este de așteptat să fie condusă de regiunea Asia-Pacific, care este de așteptat să înregistreze o valoare de 5,6 miliarde dolatri în 2029, urmată de America de Nord și Europa, cu 4 miliarde dolari, respectiv 3,2 miliarde dolari.

Prezența chineză pe piață a determinat relaxarea legislativă a SUA fiind eliminate interdicțiile de export pentru UCAV-urile americane pentru alte țări NATO (Marea Britanie, Franța, Belgia, Italia, etc.), dincolo de opțiunea de compromis anterior de vânzare a UAV, prin care au fost oferite platforme de ameliorare, mai degrabă decât UCAV-uri directe.

Având în vedere avantajele oferite de UAV-uri ca multiplicatori de forță, diverse țări alocă bugete de apărare substanțiale pentru cercetare-dezvoltare și achiziții de UAV-uri avansate. UCAV-urile și UAV-urile HALE au o cerere mai mare de către principalii cheltuitori de apărare, precum SUA, Rusia, Marea Britanie și China, în timp ce UAV-urile MALE și TUAV-urile găsesc piețe în creștere în țările în curs de dezvoltare, cum ar fi: India, Brazilia și Emiratele Arabe Unite.

Cererea pentru UAV este de așteptat să fie determinată de disputele teritoriale, amenințările interne și externe de securitate, cursa regională a armelor din Orientul Mijlociu și regiunea Asia-Pacific, creșterea operațiunilor de combatere a terorismului și inițiativele de modernizare militară întreprinse de forțele armate din întreaga lume.

Figura 5. Piața mondială de UAV-uri militare după valoare pe regiuni geografice
Sursa: [5]

BIBLIOGRAFIE

1. Mihai Alin Stamate, Drone – O nouă eră a sistemelor de navigație aeriană fără pilot, https://intelligence.sri.ro/drone-o-noua-era-sistemelor-de-navigatie-aeriana-fara-pilot/ (accesat: 06.05.2019).

2. Grigore Leoveanu, Avioane de recunoaștere și supraveghere (XII), https://www.rumaniamilitary.ro/avioane-de-recunoastere-si-supraveghere-xii (accesat 06.05.2019).

3. Ежегодник Центра анализа мировой торговли оружием 2019, Москва 2019, стр. 985.

4. С. И. Федоров, А. В. Хаустов, Т. М. Крамаренко, В. С. Долгих, Классификация БПЛА и системы их интеллектуального управления, În: Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии, № 74, 2016, с. 12-21.

5.https://www.marketresearchreports.com/blog/2019/10/31/worlds-top-military-uav-manufacturers-and-global-market-insight (accesat: 01.06.2020).

6. М. Павлушенко, Г. Евстафьев, И. Макаренко, Беспилотные летательные аппараты: история, применение, угроза распространения и перспективы развития, Москва, Издательство «Права человека» 2005, 612 с.

ISTORIE
HISTORY

GAIUS IULIUS VERUS MAXIMINUS THRAX, ÎMPĂRAT ROMAN DE ORIGINE TRACICĂ

Anatolie LEȘCU[1]

GAIUS IULIUS VERUS MAXIMINUS THRAX, ROMAN EMPEROR OF THRACIAN ORIGIN

Sammary

The work presents the biography of the Roman emperor of Trhacic origin, Maximinius. The end of the century III was marked by a sharp structural crisis, which enveloped the Roman Empire. Comprised of a whole series of plots developed during the reigns of the "military" emperors, the empire was in danger of disintegration. During this critical period for Rome, a number of officials of thrac origin came out in the arena of history, including the Gaius Maximinus, who, becoming emperor, through his actions laid the foundations for the return to stability.

Cuvinte-cheie: Roma, împărator, creștinism, legiune, Dacia, Dominat, criza politică, barbari

După ce în sec. al II-lea, practic, toate triburile tracice au intrat sub stăpânirea Romei, provinciile Balcano-Dunărene au căpătat o importanță crucială în destinele imperiului. Conform „Descrierii lumii și popoarelor" unui tratat geografic din sec. al IV (Expositio totius mundi et gentium), Tracia a devenit principalul centru de recrutare în armata imperială, de unde erau înrolați cei mai viteji, puternici și sănătoși ostași [6, p. 215]. Sec. al III-lea a fost marcat de o atât de cuprinzătoare criză structurală, care a pus pe primul plan al scenei politice un lung șir de împărați militari, inclusiv și de origine „barbară". Nu este întâmplător faptul că primul în lungul șir de împărați barbari a fost tracul Maximin, o personalitate cu un destin aventuros și caracter complet.

Viitorul împărat Maximin (Gaius Iulius Verus Maximinus Thrax, 235-238) s-a născut în jurul anilor 172-173 în Tracia.

În baza izvoarelor scrise, în istoriografie s-a iscat o mică polemică științifică privind identificarea etnică a lui Maximin. Majoritatea autorilor antici îl numesc direct

[1] *Anatol LEȘCU, lt. col. (r), dr., conf. univ., Catedra de științe umanistice și limbi moderne, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

pe Maximin trac, fără însă a preciza locul concret de naștere și apartenența tribală din vasta lume tracică. Autoritatea cea mai mare în acest domeniu istoricul grec Herodian, contemporan cu Maximin, ne relatează că când era omorât de către ostași imperatorul Alexandru Sever (222-235)"... era în oaste un oarecare Maximin, provenit dintr-un sat din adâncul Traciei" [3, VI, 8,1]. Bazându-se pe relatările lui Herodian, cercetătorul sovietic O. Kudreavțev a lansat o ipoteză a apartenenței lui Maximin unui element etnic necunoscut, străin celui trac. În susținerea ipotezei sale autorul nu aduce niciun argument plauzibil, referindu-se la Herodian, care ne indică direct originea tracică a imperatorului [5, p. 253]. Numai Iuliu Capitolin în lucrarea sa consacrată celor doi Maximini, tatăl și fiul, indică originea lor goto-alană. După Capitolin, Maximin provenea dintr-o familie mixtă din sat din Tracia, având un tată got cu numele Mikka și mama alană – Gababa [5, p. 253].

Majoritatea cercetătorilor recunosc practic unanim că textul lui Capitolin privind originea lui Maximin este imaginară și falsă. Capitolin, care în lucrarea sa se baza pe autoritatea lui Herodian, completa lacunele rămase după ultimul cu diferite zvonuri și știri neverificate, încurcându-se adesea în datarea evenimentelor și în realitățile etno-demografice ale timpului, căruia nici nu era contemporan. Chiar și așa pasajul relatat de către Capitolin numai confirmă versiunea originii tracice a lui Maximin, mai ales dacă ținem cont de faptul că mulți dintre autorii antici îi confundau pe goți cu geți și viceversa. Mărturie în acest sens este istoricul got Iordan, care atribuie istoria geților - goților. Același autor, descriind biografia lui Maximin, ne relatează că retrăgându-se pe timpul domniei împăratului Macrin din serviciul militar în satul său natal din Tracia, el era "…foarte iubit de către geți, de parcă ar fi fost concetățeanul lor. Totodată, unii din alani, venind spre Dunăre, îl tratau... ca un amic". [3, IV, 4-5]. Sursa citată ne demonstrează, fără drept de apel, originea tracică a lui Maximin, pe care geții îl considerau ca unul de al lor.

Dacă originea tracică a lui Maximin nu poate fi contestată, atunci localizarea locului de naștere era un lucru foarte complicat. Conform informației aceluiași Herodian, Maximin s-a născut într-un sătuc din Tracia, situat undeva în munți. Reieșind din toate cele expuse, putem concluziona că imperatorul Maximin era de origine get, făcând parte din vastul areal al triburilor tracice de nord. Copilăria a petrecut-o în satul natal, păscând animalele părinților. Tot atunci, el s-a evidențiat ca un veritabil lider care, împreună cu tineretul localității a adunat un detașament de autoapărare cu care hărțuia tâlharii, prinzându-i în ambuscade [3, II, 1]. Destinul l-a îndreptat spre cariera militară, fapt care i-a schimbat radical cursul întregii sale vieți. În anul 196 împăratul Romei Septimius Sever (193-211), aflat în Tracia, a organizat niște competiții sportive în cinstea zilei de naștere a fiului său cel mai mic Geta. Fiind în apropiere, la păscut, atras de agitația pregătitoare pentru întreceri, Maximin s-a adresat în limba tracă direct către imperator, să-i permită de a participa la competiții [4, IV, 4-5]. Surprins de obrăznicia barbarului monstruos, înzestrat de o putere supraomenească și înalt de 2,5 m. Sever i-a permis participarea la întreceri de luptă corp la corp cu cei mai buni sportivi din unitățile logistice.

Maximin i-a învins pe 16 atleți, fiind imediat înrolat în armata romană, în arma cavaleriei. A treia zi imperatorul l-a testat la rezistență. Lăsând calul în galop, Septimius Sever i-a ordonat lui Maximin să-l urmeze, exercitând special diferite manevre și cotituri. Obosit de cursă imperatorul s-a oprit, crezând că uriașul barbar a rămas departe în urma sa. S-a uimit nespus de mult când l-a văzut lângă dânsul. Mirat de cele întâmplate, imperatorul l-a întrebat: „Ce tracule, vrei să te mai lupți după fugă?", la care ultimul i-a răspuns: „Cât de mult doriți, imperatore." Sfidând toate regulamentele disciplinare, imperatorul trimite împotriva lui cei mai buni șapte legionari, care toți au fost înfrânți, unul după altul, fără întrerupere. Emoționat, Sever îl decorează cu un lanț masiv de aur și îl transferă în corpul de gardă personală. Din acest moment începe o carieră strălucită, care l-a propulsat în vârful piramidei puterii din Roma [4, III, 3-6].

Curând, despre noua paza de corp a imperatorului au început să circule legende. Maximin se evidenția dintre toți ostași prin înălțimea uriașă, fizicul atletic, ochi mari și albeața pielii. Conform mărturiilor contemporanilor, el era în stare să consume pe zi 26 l. de vin, preferând vinul în loc de apă, însă îl folosea numai în caz de extremă necesitate și de sete. Oponent deschis al dietelor vegetariene, mânca numai bucatele din carne, consumându-le în cantități enorme. Excepțională puterea sa fizică era ilustrată prin exemple, când cu mâinile sale putea să tragă spre sine un car plin înhămat dintr-o trăsură din trenul legionar în locul cailor. Cu o lovitură de pumn zdrobea dinții cailor, cu o lovitură de picior le rupea gambele, pietrele din tuf făcea praf, iar copacii tineri îi despica în două. În locul inelului pe degetul cel mare purta brățara de pe mâna dreaptă a soției sale Paulina.

Protejat de împărat, a început urcarea constantă pe treptele carierei militare. În anii 198-203 își face serviciul militar în Dacia, obținând cetățenia romană. În anul 211 în Britania moare protectorul său, imperatorul Septimius Sever. La cârma imperiului au venit fiii lui Sever – Marc Aureliu Caracalla (211-217) și Geta (211-212), care se urau unul pe altul. În lupta fratricidă a câștigat fratele cel mai mare – Caracalla, care în anul 212 a devenit singurul stăpânitor al Romei, ucigându-l pe Geta. Tragicele evenimente din sânul Augustei familii nicidecum nu a periclitat cariera lui Maximin, avansat de către Caracalla pentru meritele aduse în serviciu Augustului său părinte, la funcția de centurion.

În plină desfășurare a pregătirilor unei expediții împotriva parților, în anul 217 Caracalla a fost ucis de complotiști, în frunte a cărora se afla prefectul pretoriului Opiliu Macrin, devenit imperator (217-218). Conștient de faptul că Maximin poartă în suflet o ură deschisă față de persoana sa pentru omorârea lui Caracalla – fiul cumirului său imperatorul Septimius Sever, Macrin nu a îndrăznit să elimine o persoană atât de populară din trupe, eliberându-l din armată. Înlăturat de la serviciul, Maximin procură un lot de pământ în localitatea natală, transformându-se din militar în agricultor, în cele mai bune tradiții de virtuți romane. Pe lângă agricultură întreținea și unele relații comerciale cu geții și alanii.

Scurta domnie a lui Macrin s-a terminat tragic în anul 218, când a fost ucis în tabăra militară. Legiunile romane din Orient l-au proclamat pe Marc Aureliu Antonin Heliohabal fiul nelegitim al lui

Caracalla, ca împăratul Romei. Primind vestea de instaurare la putere a nepotului lui Sever, Maximin s-a prezentat în fața noului August, care cu bucurie l-a reangajat în serviciul militar, avansându-l la prestigioasa funcție de tribun. Totuși, relațiile personale cu noul împărat erau destul de tensionate. Oștean de modă veche, adeptul unei discipline militare severe și a virtuților romane tradiționale, Maximin cu repulsie privea la modul de viață dus de noul împărat, care își petrecea zile întregi în orgii și petreceri. Sub diferite pretexte el se înlătură de la participarea la aceste orgii, simulând boli care necesitau îngrijiri speciale în provincie, lipsind permanent de la Roma.

În anul 222 imperatorul este ucis și la cârma statului se instalează vărul său Alexandru Sever. Sosind în Cetate, Maximin a fost primit de către împărat cu mare căldură și bucurie. Primind comanda legiunii IV Italica, Maximin a atins culmea ierarhiei militare la care putea visa orice ostaș, trecând toate treptele ierarhice de la ostaș de rând până la cel de general. Imediat după învestirea în funcție, Maximin a început procesul pregătirii de luptă și întăririi disciplinei militare. Fiecare a cincea zi era dedicată pregătirii fizice și tactice, ostașii se antrenau la fugă și imitau ducerea acțiunilor de luptă. Purtând un înalt grad militar, Maximin personal verifica starea echipamentului și armamentului desfășurând reviste de front. Ședințele de luptă corp la corp le desfășura personal, trântind la pământ câte 5, 6, 7 până la 15 oameni.

Fire blândă și pașnică, Alexandru Sever nu se bucura de autoritate în rândurile armatei, care ducea un greu război cu Iranul Sassanid. Pierderea Armeniei era privită cu răceală de către armată. Războiul cu germanii se desfășura lent și anevoios. Implicarea în mersul războiului a mamei imperatorului, adepta găsirii unui compromis cu germanii și încheierii unei păci, îi irita pe militari știrbind din autoritatea imperatorului. Având nevoie de un consilier autoritar, Alexandru îi încredințează lui Maximin comanda tuturor recruților din Gallia. În scurt timp, Maximin a adus unitățile într-o stare înaltă de luptă, prin exemplul propriu demonstrând tineretului devotamentul față de patrie. În scurt timp el a devenit un adevărat cumir pentru tinerii ostași, produs al epocii sale, el le acorda diferite recompense, ne uitând despre latura morală a educației [3, VI, 8,3].

Anume acești legionari tineri, îndeosebi locuitorii Pannoniei și Traciei, au organizat un complot în vederea înlăturării de la putere a lui Alexandru Sever și a mamei sale, urmând să-i ofere destinul imperiului cumirului lor – Maximin. Adunându-se pentru exerciții pe neașteptate, l-au proclamat pe Maximin imperator, îmbrăcându-l în haine regale. Fidel jurământului, Maximin indignat respinge oferta, pe care o acceptă numai după ce este amenințat cu moartea în caz de refuz. Unii contemporani aveau dubii serioase privind sinceritatea refuzului lui Maximin de a prelua puterea și insistând că totul era înscenat din timp. Cert este faptul, că Maximin în sfârșit a acceptat oferta ostașilor, devenind imperatorul Romei (235-238) [3, VI,8,5-6]. Așadar, prima dată în istoria Romei imperator a devenit nu un reprezentant al aristocrației, ci un barbar, militar de carieră, care a parcurs calea de la ostaș la cea de împărat.

Preluând puterea, Maximin a întreprins toate măsurile necesare pentru arestarea lui Alexandru Sever, de care era sincer atașat. Aflând despre toate cele întâmplate, Alexandru, aflat în tabăra militară din

Mogontiacum (Mainz), disperat, l-a învinuit pe fostul său subaltern în trădare și cea mai neagră nerecunoștință. Rolul hotărâtor în soarta lui Alexandru Sever a jucat oastea, care a refuzat să-l apere pe împărat, el intrând în cortul său și așteptând sosirea grupei de execuție trimisă de către Maximin.

Ajungând la vârful piramidei de putere, noul August a întărit disciplina militară, le-a interzis ostașilor în timpul serviciului militar toate ocupațiile ce nu țin de militărie, mărind tot odată solda [2, VIII, 4].

Pentru a-și întări puterea, Maximin îl proclamă ca co-conducător pe fiul său Gaius Iulius Verus Maximus și înlătură din preajma sa servitorii lui Alexandru, care puteau complota împotriva noii puteri, ceea ce s-a și întâmplat. Reprezentanții vechilor familii patriciene din Cetatea eternă îl detestau pe barbarul trac care a devenit imperatorul lor. Numai gândul că ei erau nevoiți să se supună unui parvenit îi irita și enerva. Urmările acestei situații nu s-au lăsat mult de așteptat. Practic, a doua zi după înscăunarea la putere a fost deconspirat un complot îndreptat împotriva lui Maximin, organizat de consularul și patricianul Magn. Ostașii fideli noului împărat i-au raportat că Magn adună un detașament și a corupt paza podului de pe Rin peste care urma să treacă Maximin cu oastea sa, îndreptându-se spre Germania. Planul lui Magn prevedea distrugerea podului după forțarea râului de către oștirea romană, blocarea ei în Germania și capturarea imperatorului de către barbari [3, VII, 1,5-7]. Preîntâmpinat despre pericolul iminent, Maximin i-a arestat pe complotiști executându-i fără milă și judecată.

Prin urmare, cu executarea complotiștilor, șirul uneltirilor îndreptate împotriva lui nu s-a terminat. Arcașii din Osroena au rămas în tabără ca susținătorii cauzei imperatorului ucis Alexandru Sever. Împotriva voinței sale ei l-au proclamat pe imperator pe proconsulul Quartin. Presimțirile rele nu l-au amăgit pe Quartin, fiindcă în aceiași noapte el a fost ucis de către camaradul său Machedon, care se afla în spatele acestui complot. Dorind să îndepărteze suspiciunile lui Maximin, Machedon îi aduce trupul neînsuflețit al lui Quartin. Spre marea sa uimire, Maximin, bucuros de cele întâmplate, ordonă omorârea lui Machedon considerând că el merită pedeapsa, fiindcă "...era animatorul complotului și ca asasin al persoanei pe care a îndemnat-o împotriva voinței sale să preia conducerea complotului și ca o persoană infidelă față de camarad" [3, VII, 1,9-11].

Șirul neîntrerupt al comploatelor a trezit în Maximin ură față de Senat. La suprafață au ieșit așa trăsături de caracter ca ura și răzbunare, care până la un moment dat erau ascunse adânc în subconștient. Brutal din născare, Maximin și-a însușit toate calitățile caracteristice neamului său trac, atât de bine cunoscute în antichitate – cruzimea și ferocitatea, menținând puterea prin represalii, arătându-și dispreț deschis față de senat [3, VII, 1,2]. Oponenții săi politici erau crucificați, băgați în corpurile animalelor ucise, aruncați fiarelor sălbatice, biciuiți până la moarte. În speranța de a ascunde trecutul și originea sa barbară, au fost omorâți prietenii lui din copilărie. Ura sa față de aristocrație era atât de mare, că nu suporta în anturajul său nici o persoană nobilă. Simțind gustul puterii nelimitate, în caracterul său s-a născut o trăsătură nebănuită până atunci – aviditatea în colectarea banilor. Limita între averea statului și cea personală a fost ștearsă. Creșterea impozitelor era urmată de

exploatarea nemiloasă a provinciilor. Banii adunați de municipii pentru desfășurarea jocurilor sportive și reprezentărilor teatrale, donațiile templelor erau confiscate [3, VII, 3]. Toate aceste fărădelegi generau apariția nemulțumirii față de regim.

Terminând cu comploturile și instaurând o liniște relativă în țară, Maximin și-a concentrat toată atenția la rezolvarea problemelor de ordin extern. În primul rând supunerea definitivă a triburilor germanice autorității romane. Concentrând pe Rin o armată uriașă, care includea în rândurile sale pe lângă trupe regulate și lăncieri din Mauritania, arcași osroeni și armeni, inclusiv și detașamente de parți trecuți în serviciul roman, Maximin forțează Rinul și înaintează în Germania. Adâncindu-se la distanța de 60 mile (120 km.), legiunile romane în calea sa ardeau așezările, nimiceau roada agricolă, capturau populația civilă, vânzându-i în sclavie, pustiind teritoriul ocupat, lipsindu-i pe germani de posibilitățile economice de rezistență. Germanii, la rândul său, îi ademeneau pe romani în adâncul teritoriului lor, teren mlăștinos și păduros, unde planificau, profitând de teren, să zdrobească armata romană. Ajungând la o mlaștină, armata romană s-a oprit ezitând continuarea urmăririi inamicului în retragere. Apreciind situația, Maximin fără frică își îndreptă calul înainte, aruncându-se primul în mlaștină, îngropându-se până la glezne în nămol. Deși factorul terenului îi îngreuna acțiunile, el a început să-i răzbească în dreapta și în stânga pe adversari, eliminându-i pe toți din calea sa. Animați de exemplul comandantului său, rușinați de slăbiciunea manifestată, oastea și-a urmat conducătorul aruncându-se în mijlocul bălțoacei. Lupta era atât de sângeroasă, încât în scurt timp întreaga suprafață era acoperită de corpuri neînsuflețite, apa devenind roșie, iar întreaga bătălie semăna mai mult cu una maritimă decât cu cea de pe uscat [3, VII, 2, 3-7].

Întărind hotarele imperiului, în iarna 236 Maximin se întoarce în Sirmius (Mitrovica) din Pannonia, unde începe pregătirile unui nou război cu sarmații. Totuși, planurile sale nu aveau să se realizeze. Ajunși până la disperare, au început să se revolte provinciile, îndeosebi cele îndepărtate. În fruntea mișcării de rezistență se afla Libia, unde localnicii disperați l-au omorât pe procuratorul fiscului imperial, promovându-l la funcția supremă de stat pe octogenarul proconsul Gordian I și fiul acestuia, Gordian al II-lea. Senatul imediat a confirmat alegerea ambelor Gordiani în postura de Auguști. În pofida faptului că în scurt timp guvernatorul Numidiei Capelianus a înăbușit răscoala, iar ambii imperatori au murit, situația a ieșit de sub controlul lui Maximin. În regim de urgență, Senatul i-a proclamat Auguști (imperatori) pe Pupienus Maxim și Balbinus, care au început organizarea apărării Italiei de oastea lui Maximin.

Înfuriat, Maximin adună armata sa și în anul 238 se îndreaptă în Italia pentru a-i pedepsi pe uzurpatori. Susținătorii Senatului, conștienți de slăbiciunea față de oastea lui Maximin, au elaborat planul desfășurării unui război de uzură, evitând confruntări directe cu armata regulată, ascunzându-se sub protecția cetăților și istovind avântul ofensiv al lui Maximin. Ajuns la Hermona (Liubleana), primul oraș italian din calea sa, Maximin l-a găsit părăsit de către întreaga sa populație, fără stocuri de provizie și furaj. Centrul rezistenței a devenit orașul Aquileia, pregătit pentru un asediu îndelungat. În apărarea cetății s-a ridicat întreaga sa populație de la mic la mare. Apărătorii

zidurilor aruncau în atacatori pietre, îi atacau cu o soluție inflamabilă compusă din sulf, gudron de asfalt și ulei de măsline. Mașinile de război erau incendiate cu ajutorul făcliilor îmbibate cu rășină și gumă [3, VIII, 4, 9]. Unul din procedeele de luptă folosit de către asediați era și războiul biologic. Neavând unde să-i îngroape pe cei morți, locuitorii orașului îi aruncau în râul care curgea sub zidurile cetății. Tot acolo aruncau cadavrele și legionarii lui Maximin. În scurt timp, unica sursă de apă potabilă a devenit dăunătoare pentru consum. În culmea disperării, Maximin i-a executat pe generalii săi, pe care i-a învinuit în tărăgănarea premeditată a acțiunilor militare. Acest act de cruzime din partea comandantului său suprem și lipsulire tot mai acute în provizii și furaj a generat apariția în sânul armatei a unei uri față de împărat. O parte din legionari au pus la cale înlăturarea de la putere a comandantului său. Apropiindu-se de cortul imperatorului, ei l-au ucis pe Maximin și fiul său. Gloata înnebunită de sânge, le-au despicat capetele și le-au trimis la Roma, unde ele fost arse pe câmpul lui Marte. Roma a intrat în epoca împăraților „militari".

BIBLIOGRAFIE:

1. Властелины Рима. Биографии Римских Императоров от Адриана до Диоклетиана, М., Издательство Алетейя, 2001.

2. Двое Максиминов, VIII, 4.

3. Геродиан. История императорской власти после Марка. М.: РОССПЭН, 1996. (Herodian).

4. Иордан. О происхождении и деяниях гетов. Getica. СПб.: Алетейя, 1997. (În continuare Iordanus).

5. Жизнеописания августов. Двое Максиминов, I, 5-6, în Властелины Рима. Биографии Римских Императоров от Адриана до Диоклетиана, М., Издательство Алетейя, 2001.

6. О.В. Кудрявцев, Исследования по истории Балкано-Дунайских областей в период Римской Империи и статьи по общим проблемам древней истории, Москва, Издательство Академии Наук, 1957.

NAVIGAȚIA MARITIMĂ AUTOHTONĂ LA TRACO-GEȚII ANTICI

***Ion FRIPTU*[1] ,**
***Veaceslav BÂRDAN*[2]**

Rezumat

În situația actuală, când, urmare a unor evenimente istorice, am pierdut ieșirea la Marea Neagră, cercetarea evoluției marinei autohtone reprezintă un capitol foarte important al istoriei naționale, având un rol esențial în educarea tinerei generații și a societății în ansamblu, în formarea unei imagini mult mai ample asupra științei și culturii naționale din trecut. Studiul reflectă evoluția marinei autohtone din antichitate prin analiza particularităților construcției tehnice a principalelor tipuri de ambarcațiuni. Este descris și analizat modul de exploatare a navelor, precum și unele tactici de luptă pe mare, regăsite în prezent și în tacticile de luptă ale multor flotile militare.

Cuvinte-cheie: luntre cu vâsle, camore, „Lupii mării", liburna, corabia dacilor

AUTOCHTHONOUS MARITIME NAVIGATION OF THE ANCIENT THRACIANS-GETAE

Summary

In the current situation, when, because of some historical events, we have lost the exit to the Black Sea, the research of the local navy evolution represents the very important chapter of the national history, having an essential role in educating of the young generation and society as a whole, in the formation of a much broader image on the national science and culture of the past. The study reflects the native navy evolution in antiquity by analyzing of the particularities of technical construction of the main types of boats. It describes and analyzes the operation of ships, as well as some combat tactics at the sea, currently found in the combat tactics of many military fleets.

Keywords: rowing boats, camore, "Sea wolves", liburnia, Dacian ship

Izvoarele istorice antice relatează faptul că unele popoare de pe malurile Mării Negre navigau folosind hărți în care erau indicate căile maritime, curbiliniile malului mării și locurile periculoase, cu stânci, recife, cu adâncimi mici etc. În multe surse se fac referiri la Apolo de Rodos, care afirma, în epoca elenă, că în

[1] *Ion FRIPTU, maistru (boțman principal) pe corăbii militare și submarin atomic la Flota Militară de Nord a URSS; șchiper superior al radei portului fluvial Bender; comandant grup nave de intervenție și salvarea navelor avariate pe fluviul Nistru; inginer superior pentru protecția muncii a întreprinderilor portului fluvial Bender; inspector pentru securitate și sănătate a muncii în Căpitănia Portului Giurgiulești.*

[2] *Veaceslav BÂRDAN, dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei.*

Colhida se făceau diferite hărți executate cu petroglife pe pietre mari sau pe stânci, de pe care navigatorii executau copii pe scândurele din lemn numite „chibre". Însă nicio chibră și nicio imagine a hărților executate cu petroglife pe stânci sau pe monumente megalitice în Colhida sau în această regiune a Mării Negre (a Geților) nu au fost descoperite. Nu s-a găsit nimic asemănător cu chibrele nici prin tezaurul capturat în Mitridat de către Pompei, care primul a cucerit Colhida.

Tracii și geții din Balcani și din regiunea Nord-Dunăreană cunoșteau metodele întocmirii hărților și a planurilor topografice. Navigatori iscusiți, cu experiență, ei aveau legături comerciale cu țările îndepărtate prin intermediul râurilor și mărilor; executau nu doar plutării comerciale de cabotaj de-a lungul țărmului, dar și traversau Marea Geților în mod direct spre destinație, folosind hărți maritime proprii, executate pe scânduri sau tatuate pe piei de animale.

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, după anexarea unei părți a Țării Moldovei de către Imperiul Țarist, aici a fost trimisă o grupă mare de specialiști din diferite domenii de activitate pentru a valorifica și descrie teritoriul ocupat.

Studiind monumentele megalitice din preajma localității Negureni din județul Hotin (actualmente satul Nagoreanî, Ucraina), cercetătorul rus E. N. Melnik a descris, în lucrarea *Urmele construcțiilor megalitice în unele localități din sudul Rusiei*, complexul din șapte peșteri etajate și monumentele megalitice [1, p. 130]. Despre artefactele descoperite în preajma satului Nagoreanî, E. N. Melnik povestește: „...Pe vârful unui deal aproape abrupt sunt amplasate, în trei rânduri, șapte peșteri. Potrivit unei legende, aceste caverne erau populate de călugări. Pe o piatră mare se observă aproape toate figurile întâlnite aici pe alte pietre. Trei părți ale pietrei sunt acoperite cu desene, cele mai multe pe partea de la răsărit. Desenele sunt amplasate în rânduri destul de drepte, amintind de înscrierile ieroglifice în câteva strofe" [1, p. 123].

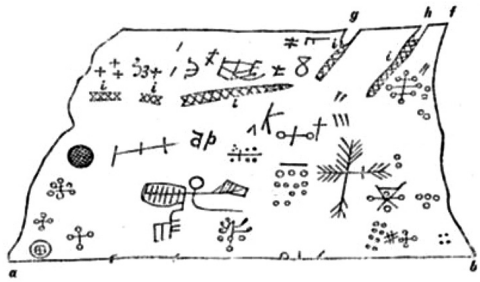

Figura 1. Imagine de pe monumentul megalitic din s. Negureni, jud. Hotin
Sursa: Desenul executat de E. N. Melnik

Imaginea monumentului megalitic cu lungimea a-b=2,45 m, lățimea c-d =1,60 m, înălțimea d-f=1,45 m, din s. Negureni, jud. Hotin, copiat și descris de cercetătorul E. N. Melnik, are o importanță istorică deosebită și reprezintă o hartă străveche și unică a Daciei și a țărmului Mării Geților [1, p. 129].

În rezultatul studiului minuțios, autorul ajunge la următoarea concluzie: „Din desenele noi se evidențiază o figură foarte originală, în care se poate vedea imaginea unei luntri cu velă. Deși această luntre amintește doar puțin de imaginile navelor preistorice, cunoscute din desenele de pe pereți și stânci, diferența dintre ele nu este atât de mare. Lipsesc vâslele și vâslașii, pe care îi vedem de obicei pe imaginile luntrilor străvechi. În contrast cu aceste imagini, desenul nostru indică o lungime redusă a luntrii față de bordurile înalte. Pupa și prova sunt conturate cu câte o linie dreaptă. Se observă o îndoitură dublă doar la o extremitate a luntrii, așa cum vedem

pe desenul bătăliei maritime reproduse pe stâncile Boguslan din Suedia. Același lucru se observă și pe desenul din Nagoreni, la Nistru – pupa dublă cu un mic adaos alături, în care se vede o vâslă sau începutul unei linii arcuite în partea opusă. În plus, aici se intuiește catargul cu o vergă pentru velă și trei linii paralele la pupă, ceea ce pe alte desene nu se vede" [1, p. 130].

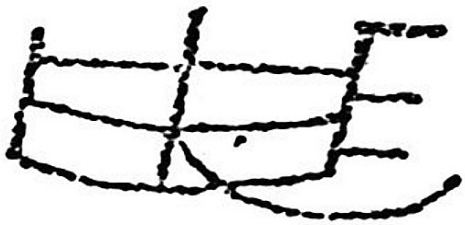

Figura 2. Figură megalitică a „luntrii cu velă" (după E. N. Melnik)
Sursa: [1, p. 130]

Intuind importanța acestei figuri de pe planul general, E. N. Melnik, în lucrarea sa, a executat aparte, încă o dată, mai minuțios, curburile liniilor „luntrii cu velă".

Pe acest monument megalitic, cu multe simboluri terestre și maritime, înaintașii ne-au lăsat mesaje foarte importante, care atestă imaginea locului de baștină, amplasată destul de precis pe segmentul țărmului de Nord-Est al Mării Geților cu gurile celor mai importante fluvii: Dunărea, Nistru și Bug, aflate ulterior în hotarele regatului Dacia de pe timpul Regelui Burebista.

Referitor la „luntrea cu velă, cu un mic adaos alături", în care cercetătorul E. N. Melnik vedea „vâslă sau începutul unei linii arcuite în partea opusă...", cu siguranță putem afirma că imaginea „luntrii cu velă" pe acest monument megalitic reprezintă de fapt două nave: o navă comercială timpurie meridională de tip finician lângă insula Leucea (acum ins. Șerpilor) în Marea Geților, unde în antichitate se afla un post de percepere a dărilor de trecere pentru navele comerciale meridionale, stabilit de administrația traco-geților, iar „linia arcuită în partea opusă" reprezintă silueta unei nave militare traco-gete, ușor manevrabilă și sprintenă, care corespunde perfect arhitecturii navelor maritime din epoca respectivă, asemănătoare navelor reprezentate și pe frescele descoperite la începutul sec. al XX-lea, pe pereții unui palat ruinat din Akrotiri, de pe insula Thera (actualmente Santorini) din Marea Egee (vezi fig. 6).

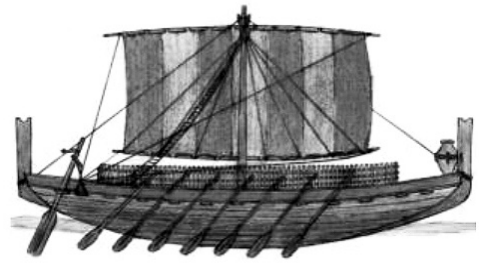

Figura 3. Navă feniciană de comerț din anii 1500-1000 î.e.n.
Sursa: Desen executat de I. Friptu în baza imaginilor din sursa [2]

Nava feniciană de comerț din anii 1500 î.e.n., o uniremă, cu lungimea de până la 20 m, lățimea 4,5-5 m, voluminoasă, puntată, avea un corp trainic, extremele ascuțite cu etrava și etamboul din grinzi solide. Nava era propulsată cu o velă dreaptă pe două vergi, una superioară, principală, pentru susținere și manevrare pe un arbor dintr-o bucată, și o vergă inferioară pentru menținerea velei în poziție necesară și cu până la zece perechi de vâsle. Vâslele serveau pentru deplasare în lipsa vântului, în porturi și pentru a menține la distanță navele dușmanilor în timpul luptelor. Manevrările navei se executau cu două vâsle solide cu manele instalate pe ambele borduri la pupă. Încărcăturile transportate pe punte erau protejate cu parapet din nuiele și cu înveliș din piele contra soarelui

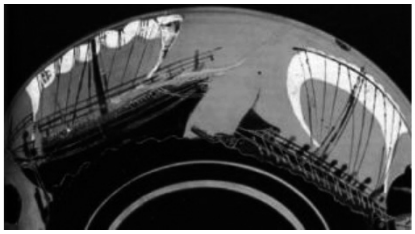

Figura 4. Piraţii atacă o navă comercială.

Figura 5. Imaginea navelor militare.

Imagine de pe o vază greacă din pe o vază din sec. IV î.e.n. Luvru. Franța. Biblioteca națională a Franței. Paris. Sursa: [2]

O imagine cu două nave în poziție asemănătoare, dar cu alte scopuri, la fel și imaginea navelor militare din antichitate, le putem observa și pe vaze din Grecia Antică.

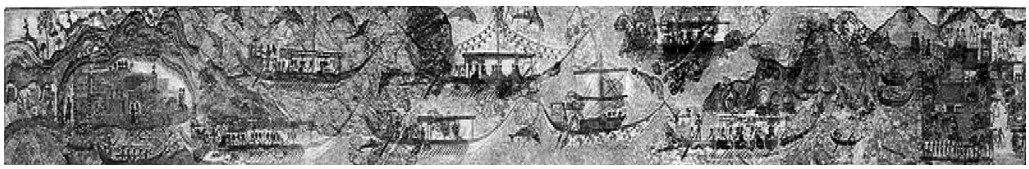

Figura 6. Nave maritime de comerț și luptă din epoca minoică.
Sursa: Frescă pe peretele unui palat ruinat din Akrotiri – insula Thera (act. Santorini), reprezintă două orașe portuare cu multe nave care navigau pe mări în epoca minoică din sec. XV î.e.n.

și precipitațiilor. În timpul deplasărilor îndelungate, de etravă era legată o amforă mare cu apă potabilă.

Originea tracă și legăturile maritime între neamurile traco-geților continentali cu localnicii de pe insulele meridionale s-au demonstrat și în urma investigațiilor arheologice. „…În Cipru au fost descoperite artefacte cu inscripții trace în sila barul cipro-minoic din sec. XVI î.e.n. Sensul de citire a textului este tipic trac (în zig-zag) de la dreapta spre stânga pentru primul rând, apoi invers de la stânga la dreapta pentru rândul 2 și iarăși invers de la dreapta la stânga pentru rândul 3 ș.a.m.d. În Creta, limba tracă s-a păstrat și în textele scrise în sistemul silabic trac tip linear până în sec VII î.e.n. În Cipru numărul de artefacte grecești a crescut treptat până în jurul anului 950 î.e.n. când scriptul cipro-minoic este înlocuit de noul sila bar cipriot, ale cărui inscripții reprezintă în principal limba greacă, existând însă câteva texte scurte, nedescifrate, scrise în limba eteocipriotă" [3].

Datorită legăturilor de rudenie, relațiilor culturale și comerciale dintre regi și triburile neamurilor tracilor și geților, bărcile și navele flotilelor maritime și fluviale care întreţineau navigația comercială între orașele-porturi din Balcani, nord-vestul Pontului, pe Istru și Tiras, aveau o arhitectură navală asemănătoare și erau influențate reciproc de experiența celor mai performante creații ale corăbierilor. Flotilele traco-geților navigau pe ambarcațiuni și nave de tipuri asemănătoare celor feniciene, minoice. Totodată, erau create variante asemănătoare, executate de constructorii navali locali. Ca exemplu ne poate servi imaginea navei de pe monumentul megalitic din s. Nagoreanî, lângă cetatea Hotin.

În antichitatea timpurie, pe pantele țărmului Mării Geților, pe malurile Istrului și ale Tirasului, în locuri potrivite, lângă porturile orașelor și ale cetăților, se amenajau cale de halaj speciale asigurate cu instalații simple de deplasare, tragere sau lansare a navelor, unde navele comerciale locale și cele ale negustorilor-navigatori străini puteau fi scoase pe mal pentru reparații, călăfătuire și smolire. Lângă orașele-porturi maritime mari și cetăți fortificate, se organizau primele șantiere navale simple pentru construcția diferitor ambarcațiuni și nave maritime și fluviale. În apropierea șantierelor se întemeiau diverse întreprinderi meșteșugărești care asigurau neîntrerupt construcția navelor, unde se usca și se prelucra lemnul corăbier, în fierării se confecționau cuie, diferite elemente și detalii din bronz și fier, funierii și otgonarii răsuceau sau împleteau funii, pânzarii țeseau pânze pentru vele de diferite grosimi, lungimi și lățimi, năvodarii împleteau plase pentru pescuit, aici se executau și alte activități auxiliare.

Navele mari de luptă și circulații erau unireme lungi, voluminoase, cu extremitățile ascuțite, înzestrate la pupă cu pinteni de spargere a bordajelor navelor inamice și aveau aceleași capacități ca și navele mari de transport maritim din acea epocă, lungimea până la 25-30 m și lățimea până la 5 m, cu corelația 1/5.

Propulsarea navelor din imagini se executa cu 21 perechi de vâsle trainice, cu penele ascuțite contra abordărilor și cu o velă dreaptă învergată pe două vergi: verga superioară cu balansine pentru ridicare sau lansare și fixare pe arborul navei și verga inferioară pentru menținerea velei desfășurate. În lipsa vântului prielnic, vela uscată se păstra înfășurată pe verga inferioară și ambele vergi se fixau lângă arbor pe cort, între piloni de susținere.

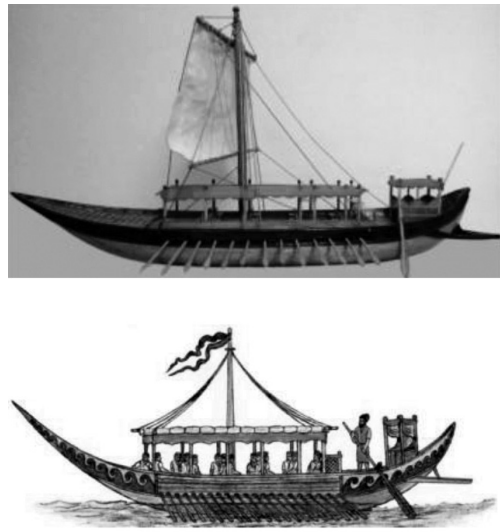

Figura 7. Nave de transport pentru pasageri și încărcături din antichitatea timpurie
Sursa: Desen și navomodel reconstruită de I. Friptu

Longitudinal, pe mijlocul navelor de transport, se afla o platformă cu cort împotriva razelor solare și a precipitațiilor, amenajat cu scaune pentru pasagerii demnitari. Sub platformă erau amenajate locuri pentru pasagerii simpli, oșteni și diferite încărcături.

Manevrarea navelor se efectua cu două vâsle solide, instalate lateral pe ambele borduri la pupă. În caz de necesitate, pentru a schimba direcția plutirii, vâslele de manevră se instalau pe furcheții speciali de lângă provă, care permiteau navelor fără viraje să-și schimbe direcția plutirii la 180º și să folosească pintenul de spargere a bordajelor, fixat la pupă, la nivelul liniei de plutire.

Dacă nava era atacată, brațele vâslelor se fixau în poziție orizontală, perpendicular bordajelor, iar capetele mânerelor se introduceau în cuiburi speciale, decupate în grinzile platformei cortului. În așa poziție, rândul de vâsle cu capetele penelor

ascuțite prezentau un pericol serios pentru navele adversarilor și nu le permiteau să se apropie pentru abordări.

La pupă nava avea un cort mic pentru stăpânul sau comandantul navei. Tradițional, navele erau împodobite cu diferite ornamente, imagini sculptate ale zeităților, ocrotitorii navelor.

Figura 8. Camora traco-geților din antichitatea timpurie
Sursa: reconstruit în navomodel de către I. Friptu

Camora traco-geților din epoca minoică – o ambarcațiune antică, având cămară, un cort acoperit cu o covertă din piei prelucrate, care proteja echipajul de soare și precipitații, lungă, îngustă și ușoară, cu dimensiuni și pescaj reduse; lungimea până la 15 m și lățimea de 2-2,5 metri, osatura dezvoltată cu chilă și coaste din lemn tare, cu bordajele din scânduri de conifere cusute în linie, la pupă avea un pinten folosit pentru spargerea bordajelor navelor inamice, extremitățile ascuțite, parțial puntate, la mijloc longitudinal, între bancurile vâslașilor avea o platformă demontabilă îngustă. Propulsia camorei se executa cu 5-10 perechi de vâsle trainice, cu penele ascuțite și cu o velă dreaptă învergată pe o vergă susținută cu balansine și agățată cu un brâu din parâme pe arborul demontabil al navei.

Vâslașii aranjați pe bancuri dea lungul bordurilor, asigurau echilibrul de plutire a navei. În funcție de necesitate camora era manevrată cu una sau două vâsle fixate pe furcheți la pupă, fiind guvernate de stăpân sau comandantul navei. În timpul luptelor, pentru a schimba brusc direcția plutirii, la 180° pentru utilizarea pintenului de spargere a bordajelor, vâslele de manevră se reinstalau pe furcheți la prova, iar pentru a proteja echipajul contra săgeților și sulițelor inamicilor, pe pilonii arcuiți ai cortului camorei se legau câteva scânduri din lemn tare, bine ajustate, cu găuri decupate pentru vâsle și cu vizoare pentru supravegheri și tragerea cu arcul.

Camorele erau folosite de geto-traci pentru patrularea hotarelor maritime, circulații de-a lungul coastelor mării și pe râuri [1, p. 130].

Fig. 9. Luntre cu chilă propulsată cu o vâslă
Sursa: reconstruit în navomodel de I. Friptu

Luntre antică, propulsată cu o vâslă – o ambarcațiune lungă, îngustă și ușoară cu chilă și osatură, pentru circulații și agrement, cu lungimea de aproximativ până la 6-8 m și lățimea până la 2 m, asigurată cu banchete și un cort ușor demontabil pentru 4-6 persoane. Au fost utilizate până în Evul Mediu. Propulsia luntrii se executa de un barcagiu cu o vâslă lungă pe un furchet deosebit, fixat la pupă tribord (bordul drept), care permitea susținerea vâslei în diferite poziții pentru a mișca ambarcațiunea cu viteză mică sau sporită, diverse viraje, stopări și vâslirea îndărăt. Împingerea cu vâsla prin apă executând mișcări trapezoidale, solicita o experiență deosebită [1, p. 130].

Vestigiile arheologice contemporane atestă numeroase obiecte, artefacte de proveniență autohtonă, dar și obiectele de import din Balcani și din Orient, încă

din epoca neolitului, care au fost găsite în tezaure și ne demonstrează legături economice ale traco-geților cu Caucazul, civilizația micenă, finicienii și cu Egiptul.

Odată cu apariția și dezvoltarea flotelor comerciale a apărut și pirateria, care a generat apariția flotelor militare. Negustorii-navigatori sunt nevoiți să includă pe nave adăugător mai mulți armași, ori să angajeze nave cu armași pentru a escorta caravanele corăbiilor comerciale. Navele militare din acea perioadă nu se deosebeau de cele comerciale, ele aveau doar mai mulți armași. Țările și orașele-state maritime sunt nevoite să construiască flotile militare pentru escortarea navelor comerciale. În anul 1500 î.e.n., Fenicia și Egiptul dispuneau de flote militare puternice.

Accesul navigatorilor străini în Marea Geților era blocat de flotilele traco-geților și ale troianiților, care permiteau să treacă prin strâmtori doar navele navigatorilor locali și ale fenicienilor cu care aveau legături prietenești îndelungate. Renumiții negustorii navigatori fenicieni întrețineau vechi legături comerciale maritime și bilateral profitabile schimburilor pe mărfuri cu piețele localităților și orașelor-porturi ale traco-geților de pe peninsula Balcanică și țărmul Mării Beznei. Pe țărmul mării în locuri prielnice, cu îngăduirea regilor traco-geți, ei întemeiau factorii, porturi și orașe-colonii.

Din cele mai vechi timpuri navigatorii meridionali știau că pe insula Leucea în Marea Beznei, unde dominau traco-geții, se află o intrare în Aid. Toți navigatorii meridionali erau obligați să viziteze această insulă doar ziua, să aducă și să lase aici daruri bogate pentru a naviga mai departe prin Marea Beznei fără primejdii. Noaptea, lângă această insulă miraculoasă și foarte periculoasă, nu trebuia să se afle nicio navă străină, altfel navele împreună cu echipajele dispăreau în Aid.

Urmând practica maritimă a navigatorilor fenicieni, navigatorii-negustori din Grecia, în expedițiile maritime îndelungate și pline de primejdii, angajau pe corăbii armași sau nave militare cu ostași bine înarmați pentru escortare, care erau folosiți nu numai în scopul apărării propriilor nave contra piraților, dar și pentru abordarea navelor străine, cotropirea și jefuirea localităților de pe țărmurile mărilor și ale râurilor.

Pentru navigatorii și negustorii greci Marea Geților era o enigmă necunoscută și periculoasă, unde se pierdeau fără urmă flotile întregi de nave, dar, în același timp, era miraculoasă, bogată și foarte atrăgătoare.

Conform mitologiei grecești, renumita expediție a Argonauților, a celor 50 de eroi greci, exploratori antici din Iolcos, printre care legendarii Heracle, Castor, Orfeu, Telamon, Pollux, conduși de legendarul Iason – comandantul navei „Argo, a fost întreprinsă în sec. al XIII-lea î.e.n., cu scopul de a fura Lâna de aur din țara colhilor (vechia Colhida, azi Republica Georgia), cât și pentru a investiga noi piețe comerciale pe țărmurile Pontului.

Prin sec. al XIII-lea î.e.n., în Marea Geților și-au făcut apariția navigatorii-războinici greci [4, p. 5]. În căutarea noilor parteneri comerciali, navigatorii-negustori din Grecia practicau și pirateria, schimbau sau cumpărau mărfuri doar în localitățile pe care nu le puteau cotropi și jefui. Localitățile traco-geților de pe țărmul mării aveau mult de suferit în urma invaziilor piraților.

Tribalii traco-geți, luptători foarte curajoși, apărau cu îndârjire hotarele, pământul și neamul. Se avântau în luptă bucuroși și mureau cu zâmbetul pe buze, știind că își apără tot ce aveau mai prețios – cinstea, libertatea și vatra.

Figura 10. Simbolul de luptă al geto-tracilor

Conform afirmațiilor lui Strabon, în antichitate traco-geții se numeau „daoi" sau „daos" – cuvânt de origine frigiană, o limbă înrudită cu limba tracilor, care înseamnă „lup", fiind convinși că provin de la lupul fioros al lui Marte, zeul războiului, căruia după orice luptă îi aduceau în jertfă ostași ai dușmanilor. Numele totemic de lup, ne lămurește forma de lup a stindardului de luptă și imaginea lui pe steagul militar la geto-daci [5].

Străvechiul simbol de luptă al geto-dacilor reproducea imaginea unui dragon fantastic, cu capul de lup, având gura căscată cu colți fioroși și un corp de balaur, confecționat din material textil sau din piele care se umfla în bătaia vântului și provocând un zgomot care imita urletul lupilor, îngrozea dușmanul și simboliza rezistența dură pe care o manifestau traco-geto-dacii față de cotropitori.

Comaniții sau cumanii tribali, băștinașii traco-geți de pe țărmul mării, erau numiți astfel din cauza „coamelor", fiindcă aceștia aveau plete lungi, până la umeri. Nu purtau căciuli, iarna își acopereau capul cu glugi, iar în mare legau pe cap basmale din țesături. Practicau pescuitul, ocazional atacau nave și localități străine, însușind repede această breaslă crudă și periculoasă.

Nobilii geto-traci împreună cu tribalii comaniți, navigatori curajoși și iscusiți, pentru a opune rezistență efectivă invaziilor piraților străini, își consolidau forțele și ieșeau în mare la pescuit și patrulare în grupe alcătuite din câteva camore, numite „haite de lupi". În expedițiile maritime, pentru a da de știre navigatorilor străini din depărtare cărui popor aparține nava și că este guvernată de temuții „daos", geto-tracii fixau pe vârfurile catargelor simbolul lor de luptă, dragonul cu cap de lup, din care cauză erau numiți de străini „lupii sau dragonii mării".

Fremătând în bătaia vântului, acest stindard miraculos umplea sufletele navigatorilor străini de o groază ușor de înțeles. Lupii Mării respingeau atacurile piraților contraatacând. În lupta corp la corp, geto-tracii abordau navele dușmanilor cu un curaj deosebit. Doar cei mai curajoși navigatori mediteraneeni, adevărați eroi ai timpului, riscau să navigheze în „Marea Beznei".

Întâmpinați de băștinași cu neîncredere și ostilitate, negustorii meridionali numeau Marea Geților „Marea Beznei" sau mare „axeines" – neospitalieră [4, p. 53].

Nava „Argo" reconstruită în anul 1984, de renumitul scriitor, cercetător și istoric englez Tim Severin, după cercetarea minuțioasă a diverselor surse istorice și literare antice, a imaginii navei de pe vaze, gravuri și desene istorice vechi, s-a determinat că nava reconstruită va avea lungimea de 15 m, lățimea maximă 3 m, pescajul 0,3 m și câte 10 vâsle, cu lungimea de 4,24 m la fiecare bord, avea un arbor dintr-o bucată cu o velă dreptunghiulară, cu suprafața de 37 m^2. Tachelajul fix și cel zburător au fost concepuți din funii de cânepă, iar scripeții (macaralele) executați manual din lemn [6].

Savantul istoric R. Hening, cercetând miraculoasa călătorie a lui Iason și a eroilor-navigatori greci pe legendara corabie „Argo", menționează expediția argonauților ca un simbol al cercetării și descoperirii bogățiilor Pontului cu enor-

me posibilități comerciale, care a adus mai târziu la izbucnirea războiului între Grecia și Troia.

Periodic, între marile puteri, izbucneau războaie și conflicte militare îndelungate pentru extindere și dominație asupra comerțului maritim regional. Unul din astfel de conflicte a fost războiul troian.

Troia era un oraș-stat înfloritor, renumit prin bogățiile sale datorită comerțului maritim profitabil cu țările din Occident și Orient. Deținea controlul comerțului maritim pe coastele Asiei Mici, era aliată cu geto-tracii din Balcani și, împreună, stăpâneau intrarea în Pont.

Războiul între aheni și troianiți datează cu sec. XIII – XII î.e.n., sau, după Eratostene (1194-1184 î.e.n.), a durat 10 ani, în care adversarii au pierdut mulți eroi și s-a sfârșit cu înfrângerea troianiților.

Celebrul poet grec Homer, în poemul Iliada, descriind războiul grecilor cu troianii, aprecia tracii din Balcani, aliații troianiților, conduși de Rhesos, care au venit cu armurile lor bogate „grozave de aur", cu „caii fără seamă de mari și de mândri, albi ca zăpada, la fugă repezi ca vântul și care ferecate cu aur și argint..." [7, Cânt. X, vers. 420-427].

Aici trebuie să menționăm că pentru a transporta armata și convoaiele cu toate încărcăturile necesare unui război îndelungat și „caii lor mari, mândri, repezi ca vântul" pe țărmul Asiei Mici, tracogeții aveau nevoie de o flotă maritimă puternică, cu multe nave maritime militare mari și voluminoase, inclusiv nava regelui și nave destinate nobilimii și alaiului regal.

Prin sec. VIII-VII î.e.n., în relațiile dintre traco-geți și negustorii greci s-a instaurat încrederea și intensificarea legăturilor comerciale profitabile. În rezultat, în lexiconul negustorilor-navigatori greci, noțiunea de „axeines" este înlocuită cu „euxeinos", ce însemna că Marea Beznei pentru greci a devenit Mare ospitalieră – Pontul Euxin.

Din această perioadă, cu bunăvoința regilor traci și geți, negustorii greci întemeiau pe litoralul geto-tracic al Pontului Euxin factorii și colonii, sporind activitățile comerciale, schimburile de mărfuri și vânzările.

Cea mai veche colonie a grecilor se consideră Histria, înființată în anul 657 î.e.n., la sud de gurile Dunării, pe malul golfului Sinoe (acum lacul Sinoe), de către negustorii din Milet.

La începutul sec. VI î.e.n., în semn de recunoștință, negustorii-navigatori grecii au construit pe insula Leucea un templu mare cu nouă altare în cinstea lui Ahiles, unde negustorii își lăsau dările bogate. Rămășițele acestui templu au fost descoperite la sfârșitul sec. al XIX-lea.

În a doua jumătate a secolului VI î.e.n., grecii au apărut în localitatea Tomis (grec. „tăietură"), după unele izvoare istorice Tomis a fost întemeiată de către Regina Tomires, azi jud. Constanța, România.

În același secol (VI î.e.n.), negustorii milesieni s-au stabilit pe malul de est al limanului râului Tiras (Nistru), o veche localitate geto-tracă unde se afla și o colonie feniciană cu numele preluat de la denumirea fluviului.

Istoricul Herodot menționa colonia Tira amplasată pe gura râului Tiras (numele vechi al Nistrului) care aproviziona cu produse alimentare locale Grecia Antică. În decursul veacurilor, colonia Tiras s-a transformat într-o puternică cetate-port, important centru comercial, supranumită Aspron de negustorii bizantini, Mauro castro de cei genovezi, Akkerman de tătari, Cetatea Albă de moldoveni și Belgorod-Dnestrovski de slavi.

Odată cu înființarea coloniilor, în orașele de pe țărmul Pontului Euxin, în Dobrogea, pe Dunăre și Nistru, în locuri favorabile se intensifică activitatea întreprinderilor navale specializate, unde lucrau mulți angajați localnici la reparația, călăfătuirea și smolirea navelor, la răsucitul și împletitul funiilor (parâmelor), țesutul pânzelor pentru vele, în fierării la confecționarea elementelor din metale. Pe șantierele locale corăbierii construiesc la comandă bărci și nave de diferite tipuri, mai mari și mai voluminoase pentru negustorii locali, destinate transportării mărfurilor de pe coastele Pontului în porturile Mării Mediterane, contribuind tot mai mult la dezvoltarea relațiilor comerciale bilaterale directe și la perfecționarea mijloacelor de navigație maritime și fluviale locale [4, p. 29-31].

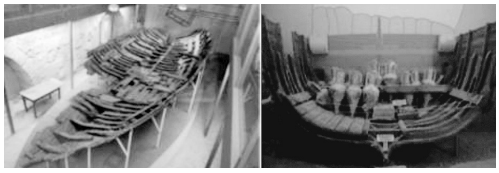

Figura 11. Magazia, osatura și bordajele navei comerciale grecești de 2300 ani descoperite în acuatoria portului Kyrenia și modul de amplasare a amforelor în magazia (cala) navelor antice
Sursa: foto I. Friptu, Muzeul cetății Kyrenia

În sec. IV-I î.e.n., navele flotei maritime ale traco-geților aveau destinație dublă, de comerț și de luptă, și erau formate din unireme și bireme de tip fenician sau grec și din variantele lor, construite și perfecționate pe șantierele locale.

Navele flotelor maritime ale traco-geților, în antichitate nu se decorau, grație culturii și religiei zamolxiene, în care se accepta stilul clasic și modest de viață; aici navele și corăbiile flotelor nu se împodobeau exagerat.

În situații critice, în flota militară a traco-geților erau incluse toate navele, unireme și bireme locale. Echipajele navelor de cabotaj ale traco-geților din caravanele care întreținеau legături comerciale cu piețele orașelor din Pont și din Marea Mediterană în plutării îndelungate se ajutau reciproc și nu se escortau cu nave militare.

Pentru a asigura securitatea hotarelor maritime, a porturilor și a traficului comercial naval, pe Dunăre și în Pont, regii geto-tracii aveau o flotă puternică, guvernată de un amiral localnic cu drepturi depline. Flota era alcătuită din flotile de nave militare proprii bine organizate, cu echipaje formate din marinari și armași, comandate de căpitani locali, dislocate în orașele porturi mari și în cetăți [4, p. 29-31].

În sec. III î.e.n. regele get Dromichaites, urmat în sec. II î.e.n. de predecesorii săi, Zalmodegicos și Rhemaxos, aveau legături comerciale intense și profitabile cu coloniile grecilor, fiind și „protectorii" portului Histria.

Negustorii greci din factoriile și orașele-porturi amplasate în apropiere pe țărmul mării formau alianțe cu orașele-colonii mari pentru protejarea propriilor localități și a traficului comercial, participau la întreținerea flotilei militare și a oștenilor. Asigurarea securității orașelor-colonii ale grecilor, a localităților, porturilor și a traficului comercial pe râuri și în mare era încredințată administrației acestor orașe-colonii, care organizau și întrețineau flotile militare proprii [4, p. 29].

În sec. II î.e.n. navele comerciale proprii ale demnitarilor și ale negustorilor traco-geți locali comercializau pe piețele orașelor Pontului și a Mării Mediterane, concurând cu navele coloniilor grecești.

Pentru a mări capacitatea de îmbarcare a încărcăturilor pe nave, pentru merinde și apa potabilă pentru echipaje, trebuia mai

mult spațiu care, în mare parte, era ocupat de vâslași și marinari. Perfecționând greementul (arborada și velatura), navigatorii încep să folosească în timpul expedițiilor mai mult velele, propulsia navelor devine mai efectivă și nu trebuiau numeroși vâslași.

Navele flotilelor militare asigurate cu mașini de luptă, cu echipaje din marinari și oșteni bine instruiți, dislocate în orașe-porturi și cetăți, asigurau securitatea hotarelor maritime și escortau navele comerciale străine.

Pentru patrularea efectivă a coastelor mării, corăbierii traco-geți au perfecționat camora, redând ambelor extremități, etravei provei ca și etamboului pupei, forme arcuite cu capete superioare îndoite în interior.

Camorele, ușor manevrabile și sprintene, solicitate și de Lupii Mării și piraţii locali, în scurt timp s-au răspândit și la popoarele de pe țărmul de Nord al Pontului Euxin.

Geograful, scriitorul și istoricul grec Strabon în opera sa Geografia, descriind activitățile băștinașilor de pe țărmul Pontului, menționează camorele: „Aceste popoare practică și pirateria, pentru care la ei sunt luntrii nu mari, înguste și ușoare, cu capacitatea aproximativ până la 25 oameni, mai rar până la 30; grecii le numesc „camore". Echipând flotile de așa „camore", atacând corăbii comerciale, o țară sau oraș, ei dominau în mare. Uneori lor le ajută până și locuitorii Bosforului, oferindu-le locurile sale de staționare a navelor și piețe de realizare a dobânzilor. „...Regiunile care se află sub dominația romană, sunt mult mai neputincioase contra acestei răutăți, din neglijența conducătorilor numiți acolo" [8, vol. XI, citat 2.12].

În secolul I era noastră, istoricul roman Cornelius Tacitus în lucrarea Istorii, descrie mai amănunțit această navă: „barbarii uimitor de repede își construiau corăbii și brăzdau cu ele marea. Corăbiile acestea la ei se numesc camore, părțile superioare ale abordajelor sunt aproape unul de altul, iar mai jos de borduri corpul se lărgește; barbarii nu folosesc în construcția acestor nave nici scoabe din bronz, nici din fier; când marea e agitată cu valuri înalte, pe borduri, deasupra, montau un cort din scânduri, care forma un fel de acoperiș, protejând astfel bărcile care se manevrau ușor. Vâslirea pe ele se poate efectua în orice direcție, corpul acestor nave se termină cu prova și pupa ascuțite, așa că pot să acosteze în deplină siguranță la mal și cu un capăt și cu altul" [9, p. 47].

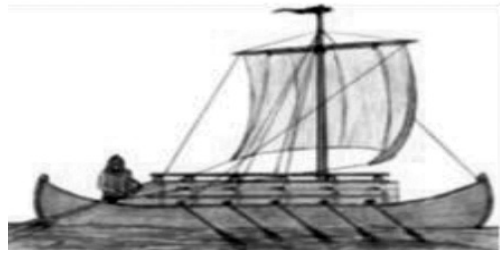

Figura 12. Camora geto-dacilor din sec. I î.e.n. Sursa: desen executat de I. Friptu după sursele [8] și [9].

Camora geto-dacilor din sec. I î.e.n. – ambarcațiune autohtonă, o modificație perfecționată a camorei traco-geților locali, trainică, lungă și îngustă, avea ambele extremități ascuțite și ridicate cu curburi arcuite spre interior. Cămara, actual compartimentul navei, era acoperită cu un cort demontabil. Camora avea osatura din chilă și coaste cu cusătura bordajelor executată în lung, parțial puntată la provă și pupă, avea lungimea 10-15 m și lățimea 2-2,3 m, fiind propulsată cu 5-10 perechi de vâsle și cu o velă dreaptă, sau latină, pe un arbor demontabil dintr-o bucată.

Manevrarea se executa cu una sau două vâsle cu brațele lungi fixate la pupa de borduri sau legată de etambou. Camora transporta de la 25 până la 30 oameni sau cantități impresionante de încărcături.

Cămara camorelor exploatate în mare și pe râuri, unde vâslașii, echipajul și încărcăturile transportate se aflau timp îndelungat, erau protejați de razele solare, vânt și precipitații prin instalarea unui cort demontabil din 4-6 grinzi arcuite, ușoare și trainice de suport, executate din crengi fețuite instalate transversal, cu capetele inferioare pătrate fixate în cuiburi speciale în interior pe ambele borduri. Pe grinzile de suport, în decupări, se fixau longitudinal cu cavile sau legături câteva plăci sau nuiele și cortul se acoperea cu piei de bovine prelucrate.

Traco-geții foloseau camorele în diferite scopuri gospodărești, pentru circulații, transportări, cât și în scopuri militare pe fluvii și mare. În timpul luptelor, arborul se lega pe bord și se folosea ca pinten pentru spargerea bordajelor navelor inamice. Pentru a proteja echipajul de săgețile și sulițele inamicului, pe grinzile de suport se fixau scânduri de protecție din lemn tare cu vizoare pentru arcași. Scândura inferioară avea decupări, găuri pentru brațele vâslelor. În timpul navigației aceste scânduri se păstrau legate pe cort.

Camora, datorită capacităților sale raționale și perfecte a rămas utilă în navigația locală până în zilele noastre (vezi fig. 13).

În anul 55 î.e.n., Regele Burebista începe o companie militară de anexare a cetăților și orașelor-porturi ale grecilor de pe țărmul Pontului Euxin cu care geto-dacii aveau relațiile prietenești și datorită situației în care se aflau, fără protecție și ajutor din partea vreunei puteri politice străine reale. În rezultatul acestor anexări toate cetățile, orașele-porturi, coloniile, factoriile, navele maritime-comerciale, flotilele militare și mașinile militare de luptă din cetăți și de pe navele grecilor de pe Dunăre și de pe țărmul Pontului Euxin, care au nimerit sub stăpânirea regelui Burebista și au fost alăturate regatului și flotelor Daciei.

Figura 13. Tactica de luptă a Lupilor Mării, care atacă o navă comercială romană.
Sursa: Pictor necunoscut

În sec. I î.e.n., Dacia, neamurile traco-geto-dacilor de pe coastele Pontului și popoarele Asiei Mici, simțind pericolul expansiunii romane, nedorind o confruntare deschisă, susțineau activitățile piraților locali, le ajutau și participau cu camorele lor ușoare și sprintene, care dominau în mările din regiune, destabilizând traficul comercial naval roman.

În timpul luptelor, flota militară romană compusă mai mult din galere unireme și bireme greoaie nu puteau înfrunta camorele Lupilor Mării, bărci lungi, înguste, cu extremele ascuțite și ușor manevrabile, care puteau schimba brusc viteza și direcția plutirii la 180°. Acumulând o experiență tristă, în luptele maritime cu Lupii Mării și piratii locali, romanii, în baza camorei geto-dacilor, construiesc un nou tip de navă militară, pe care o numesc liburna. Apariția liburnelor în flota militară romană – nave asemănătoare camorelor, unireme relativ ușoare și manevrabile, cu extremitățile ascuțite, cu un rând de vâsle pe ambele borduri, puteau dezvolta o viteză sporită și au creat condiții practice favorabile în lupta cu piratii și lupii mării.

După anexarea unei părți a Daciei de către Imperiul Roman, navele comerciale ale dacilor reîncep navigația pe râuri și mare, însă volumul navelor locale de transport lungi, înguste și ușor manevrabile nu satisfac cerințelor imperiale. În locul navelor lungi, înguste și

sprintene, administrația romană cere nave de transport mult mai voluminoase și mai late, care aveau o deplasare mai lentă și erau greoaie la manevrare.

Pentru a căra (transporta) un volum mai mare de diferite încărcături, corăbierii geto-daci, în baza camorei antice, au creat o navă uniremă cu punte continua, propulsată cu vâsle și o velă dreaptă pe un arbor fixat în centru, manevrată cu două vâsle, pe care romanii o numeau „corabia dacilor".

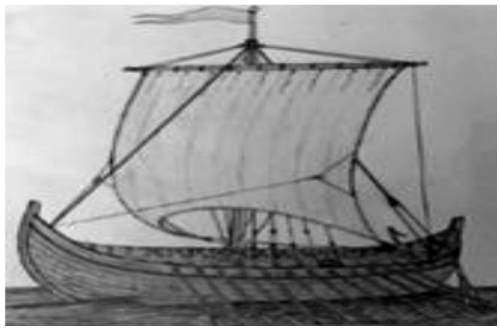

Figura 14. „Corabia dacilor", sec. I e.n.
Sursa: Desen executat de I. Friptu

Corabia dacilor – o uniremă comercială lungă și voluminoasă, era o variantă a camorei geto-dacilor. Constructorii navali locali, mărindu-i dimensiunile, au creat o navă autohtonă de transport care satisfăcea dorințele romanilor, cu lungimea până la 20 m, lățimea 4,5 m, propulsată cu 12-18 perechi de vâsle și cu o velă dreaptă pe un arbor fix.

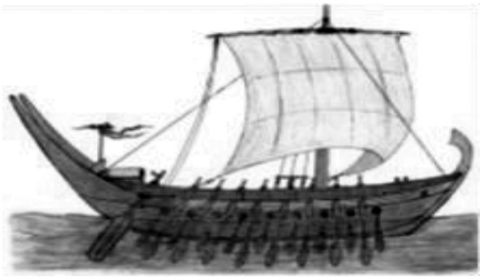

Figura 15. Birema geto-dacilor antici, navă autohtonă de transport și luptă cu vâslirea „stând-șezând" din sec. I-II e.n.
Sursa: Desen executat de I. Friptu după [10]

Birema geto-dacilor antici, din sec. I e.n. – o creație rațională și foarte reușită a corăbierilor locali, navă autohtonă de transport și luptă cu vâslirea „stând-șezând". Birema geto-dacilor era o navă trainică, îngustă și lungă, până la 25 m, ușor manevrabilă. Pe lângă elementele tradiționale autohtone, scară de abordaj (cu fargele lungi și încovoiate în sus), se observă influența corăbierilor meridionali, etrava înaltă avea o curbură în interior, iar în loc de camoră avea un cort ușor la pupă. Birema avea un arbor dintr-o bucată din lemn tare, cu capetele ferecate, pe care purta o vergă cu o velă dreaptă.

Figura 16. Lupii Mării-comaniții geto-daci

Figura 17. Galerele grecilor lângă Constantinopol

Sursa: [10]

În timp de pace, birema era utilizată pentru transportarea mărfurilor comerciale, fiind propulsată cu vela și un rând de vâsle analogic uniremelor. În situații critice, sau în caz de război echipajul era mărit cu vâslași și oșteni, din care se forma al doilea rând de vâsle pe fiecare bord, ca pe bireme.

Pentru a mări brusc viteza în anumite condiții, între bancurile pe care ședeau vâslașii, din marinari și oșteni formau al doilea rând de vâslași stând în picioare și vâslind cu vâsle mai lungi, cu o amplitudine mai mare. Înainte de luptă arborul se demonta și se fixa în poziție orizontală pe bordul navei, fiind folosit ca pinten de spargere a bordajelor navelor inamice. Acest tip de nave rapide cu unele perfecționări au fost folosite de navigatorii locali din Moldova și Dobrogea încă multe secole.

În scopul economiei spațiului pe navele comerciale, negustorii întrebuințau mai mult vela. Vâslele erau folosite doar în lipsa vântului prielnic, pentru manevrări pe râuri, în porturi, golfuri și în timpul luptelor.

În zilele noastre, camore se mai construiesc în România și în localitățile dunărene Chilia, Vâlcovo și pe litoralul Mării Negre în Cetatea Albă, unde sunt numite de localnici „lotcă" sau „caiuc".

Figura 18. Camore autohtone, în județul Tulcea, la Inaugurarea „Canalului Carol" (Dunaveț), anul 1906.
Sursa: Fotografie din arhiva regală

Legendara camoră, acest tip de navă autohtonă rațională, concepută de corăbierii autohtoni în antichitate, trainică, ușor manevrabilă, verificată și perfecționată practic în diferite activități și condiții de-a lungul veacurilor, a rămas utilă până și în zilele noastre în diferite dimensiuni fără cămară, în deosebi în Delta Dunări (România), unde obiceiul vechi de a agăța arborul de bord a rămas util și în prezent. De la începutul erei noastre camora a rămas un model de navă perfectă în practica construcțiilor navale a corăbierilor autohtoni, creatorii multor tipuri noi de nave și corăbii celebre, care au servit modele de inspirație și multor constructori navali europeni.

BIBLIOGRAFIE:

1. E. N. Melnic, Urmele construcțiilor megalitice în unele localități din sudul Rusiei, 1884: În: Lucrările Congresului VI al arheologilor din Odessa, vol. 1, 1886.

2. В. Дыгало, Н. Нарбеков, История корабля, Выпуск I, Москва, Изд. „Изобразительное искуство", 1982.

3. Văcaru, Silviu Marius, Limba tracă protoromână, 01.10.2016.

4. N. Bîrdeanu, D. Nicolaescu, Contribuții la istoria Marinei Române, Vol. I, București, Editura stiințifică și enciclopedică, 1997.

5. Dorina Stoica, Sub semnul lupului dacic, 2016. [http:/arhivaneamulromanesc.wordpress.com].

6. Ю. Жвиташвили, Аргонавты XX века, În: Катера и яхты. № 6/112, Ленинград, Изд. „Судостроение", 1984 г.

7. Silviu N. Dragomir, Iliada ca sursă a protoistoriei poporului român, Editura Societatea culturală „Getica".

8. Страбон, География, Книга XI. „История древнего Рима". Репринтное воспроизведение текста издания 1964 г., Москва, Изд. „Ладомир", 1994.

9. Корнелий Тацит, История, Книга III. Ioan Skilița, Scrittura e civilta", 1158.

APORTUL CORĂBIERILOR MOLDOVENI ÎN ARHITECTURA NAVALĂ UNIVERSALĂ: CELEBRUL PÂNZAR MOLDOVENESC

Ion FRIPTU[1] ,
Veaceslav BÂRDAN[2]

CONTRIBUTION OF MOLDOVAN SHIPBUILDERS INTO THE UNIVERSAL NAVAL ARCHITECTURE: THE FAMOUS MOLDOVAN PANZAR

Summary

Every historical ship represents for us the symbol of the power of the national cultural sciences of the respective period, and all the native ships created by the shipbuilders over the millennia obviously show us the successive evolution of the national cultural sciences of ancient times. The paper describes the famous Moldovan ship - the panzar (commercial and military), both in terms of construction and functionality. The most well-known modifications are also described –xebec, foveta, felucca, tartane, tartan, polacre and carrack.

Keywords: Dacian Sword, Commercial Panzar, Military Panzar, Xebec, Foveta, Felucca, Tartane, Tartan, Polacre, Carrack

Rezumat

Orice navă istorică ne prezintă simbolul puterii științelor culturii naționale din perioada respectivă, iar totalitatea navelor autohtone create de constructorii navali pe parcursul mileniilor, ne demonstrează evident și evoluția succesivă a științelor culturii naționale din cele mai vechi timpuri. În lucrare este descrisă renumita navă moldovenească – pânzarul (cel comercial și cel militar), atât din punct de vedere al construcției, cât și a funcționalității. Sunt descrise și cele mai cunoscute modificații – cebecul, foveta, feluca, tartana, tartanul, polacra și caraca.

Cuvinte cheie: Corabia dacilor, Pânzarul comercial, Pânzarul militar, Cebec, Foveta, Feluca, Feluca grecească, Tartana, Tartan, Cebecul Venețian, Polacra, Caraca moldovenească

În „Leptuariul românesc", Aron Pumnul apreciind relațiile comerciale a marinei autohtone, remarcă faptul că înaintașii noștri au avut o marină dezvoltată până la întemeierea statului în secolul XIV. „Moldovenii, îndată de la înființarea statului lor, uniți cu genovezii, se apucară cu toate puterile de formarea unei marine

[1] *Ion FRIPTU, maistru (boțman principal) pe corăbii militare și submarin atomic la Flota Militară de Nord a URSS; șchiper superior al radei portului fluvial Bender; comandant grup nave de intervenție și salvarea navelor avariate pe fluviul Nistru; inginer superior pentru protecția muncii a întreprinderilor portului fluvial Bender; inspector pentru securitate și sănătate a muncii în Căpitănia Portului Giurgiulești.*

[2] *Veaceslav BÂRDAN, dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei.*

comerciale. Puternică prin comerțul și marina sa, mai mult decât alte state mari, precum Ungaria, (Moldova) se putu ține contra giganticelor năvăliri ale osmanilor" [1, Vol. IV/ II. p. 279] și [2, p. 52].

Întreprinderile industriei construcțiilor navale locale în sec. XIV

În Evul Mediu majoritatea negustorilor moldoveni navigau pe ambarcațiuni fluviale, nave și corăbii maritime autohtone – creații practice a corăbierilor locali.

Constructorii navali din leagănul flotei moldovenești de pe Dunăre portul Galați, pe șantierele navale din Cetatea Chilia, Cetatea Albă și în marele orașe porturi construiau și perfecționau ambarcațiunile și navele moștenite de la strămoșii săi antici, creau nave și corăbii noi, voluminoase și ușor manevrabile asigurând navigatorii locali.

Arta construcției navelor și a corăbiilor în acele vremuri se păstra și se tansmitea individual din tată în fiu, la fel ca și arta navigației.

Construcția și exploatarea navelor de tipuri noi solicita și noi tehnologii de executare a lucrărilor cu cunoștințe fundamentale în matematică, geometrie, fizică, biologie, chimie, în arta navigației erau necesare cunoștințe în astronomie și cartografie.

Intensificarea comerțului maritim solicita numeroase nave și corăbii rapide de cabotaj, voluminoase și ușoare la manevrare, pentru a satisface cerințele negustorilor și a navigatorilor pentru transportarea mărfurilor la destinații.

Întreprinderile meșteșugărești mici, nu mai satisfăceau cerințele majore către cantitatea, calitatea și timpul executării producției solicitate fiind nevoite să-și mărească numărul cpecialiștilor angajați.

Pe lîngă șantierele navale sau în apropiere, se întameiau întreprinderi specializate în diferite domenii dotate cu mijloace tehnice de producere corespunzătoare timpului respectiv, unde erau angajați muncitori iscusiți de diferite specialități, care asigurau neîntrerupt construcțiile navelor și a corăbiilor, adăugător produceau și diferite bunuri materiale calitative pentru economia și apărarea țării.

În pădurile secolare ale țării o mulțime de țărani erau angajați la alegerea, tăierea, uscarea și transportarea lemnului corăbier de diferite specii. Zeci de dulghieri și tâmplari angajați zilnic prelucrau sute de m3 de lemn din care produceau scânduri, grinzi, coloane, arbori, arboreți și vergi pentru arbori și catarge, diferite elemente și detalii pentru osătură, bordajele și compartimentele navelor.

În întreprinderile de fierărie muncitorii produceau de mii de cuie din fier și bronză, diferite detalii și elemente din metale.

Aparte, la întreprinderile metalurgice specialiștii turnau din diferite metale tunuri, ancore, clopote etc.

Mulți țărani și țărance erau angajați la creșrerea, colectarea, uscarea și pregătirea fibrelor din in și cânepă, din care cea mai fină și calitativă producție se separa pentru întreprinderile de producere a materialelor textile, iar din producția rămasă sute de țărance angajate torceau sfilațele de diferite grosimi pentru șuvițele funiilor și parâmelor.

Funari și otgonari din această materie primă în încăperi speciale spațioase răsuceau, sau împleteau parâme (funii), lanțane, garline, de diferite grosimi și lungimi pentru diferite tipuri de nave și corabii.

În apropiere se organizau și activau întreprinderi specializate în confecționarea materiarelor textile, unde erau angajate

țesătoare și producerea a sute de metri de pânză specială de diferite grosimi, lungimi și lățimi pentru vele, tenturi, saci, uniforme și alte necesități.

Pentru împletirea și confecționarea năvoadelor, plaselor și mrejilor de pescuit erau angajați specialiști din localități.

Datorită faimei profesionale a renumiților meșteri și constructori navali unele localități până în zilele noastre le poartă denumirea, ca exemplu în Moldova – Dubăsarii Vechi, unde se construiau renumitele „dubase", folosite ca nave pentru transportul fluvial, pontoane pentru poduri de trecere, mori și ferestraie de apă, iar în România orașul Năvodari renumit prin calitatea năvoadelor și a plaselor. Amprenta profesională a înaintașilor navigatori ne-a rămas și în numele de fanilie a urmașilor, care poartă și acum faimoasele nume Barcaru, Pânzaru, Șeicaru, Bolozanu, Bulinaru etc.

Multe din aceste activități se executau și în atelierele meșteșugărești din țară, însă cantitatea și calitatea producției trebuiea să satisfacă unor cerințe deosebite. Producția acestor ateliere și întreprinderi mici de obicei era predestinată populației pentru utilizare în scopuri gospodărești.

Crearea celebrului Pânzar moldovenesc

În sec. XIV, renumiții corăbieri moldoveni din Galați în baza camorei mari, numită de romani „corabia dacilor", au creat un nou tip de navă maritimă moldovenească, cu capacități navigabile deosebite, ușor manevrabilă și elegantă, tradițional, cu destinație dublă pentru comerț și luptă - celebrul Pânzar moldovenesc.

Corăbierii gălățeni au unificat în această navă cele mai reușite creații realizate în construcțiile navale autohtone, verificate practic și perfecționate de înaintași secole la rând, cu cele mai moderne realizări proprii în arta navigației.

Împodobind pânzarul la pupa cu scara de abordaj, elementele constructive tradiționale pe navele autohtone, destinată accesului pe corăbii și maluri înalte, i-au redat o formă unicală și elegantă.

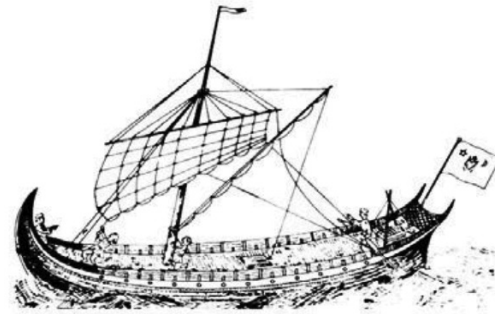

Figura 1. Pânzarul comercial moldovenesc cu rame și vele de pe timpul lui Ștefan cel Mare. *Sursa*: [3]

Pânzarul moldovenesc avea extremitățile înalte cu o selatura moderată, prova ascuțită, etrava înaltă cu „ghibră, o curbură arcuită care se termina cu capul îndoiat în interior, avea pupa executată drept (cu tablou) cu o punte continua cu tambuchiuri [2, p. 54].

Propulsia navei se exectua cu velele și cu 10-14 perechi de vâsle. Greementul, inițial era format dintr-un arbor, cu o velă mare dreaptă învergată cu legături pe verga mare și cu o velă latină învergată prin firuială pe o vergă oblică (riu) prinsă cu furca (mustățile) pe arbor.

Inițial pânzarele erau manevrate cu două vâsle solide cu manele fixate la pupă pe ambele borduri. În sec. XV fiind perfecționate, pânzarele aveau la pupă o cârmă cu manelă lungă (turc. eche), fixată cu balamale și țiține pe etambou, însă navigatorii au mai păstrat un timp ca alternativă și vâslele de manevrare agățate la pupă.

Calitățile maritime excelente ale acestui tip de navă, au fost înzestrate cu unele inovații constructive, specifice vremurilor neliniștite.

Printre particularitățile deosebite ale pânzarelor comerciale, prin care se deosebeau evident de cele militare erau hublourile, executate prima data pe navele comerciale autohtone. Prin brâiele late de protecție a bordajelor (priviți atent imaginea), longitudinal, la intervale egale între coaste, erau decupate găuri rotunde pentru iluminarea și aerisirea încăperilor și a magazielor interioare, prototipul iluminatoarelor contemporane.

Când marea era agitată, găurile hublourilor se astupau din interior cu dopuri din lemn cu manjete din piele, bătute strâns și susținute din interior cu scânduri late, fixate provizoriu între coastele navei.

Pânzarele pentru comerț și luptă, au fost înalt apreciate secole la rând nu doar de navigatorii moldoveni, dar și în multe țări maritime din spațiul Euroasiatic.

Negustorii europeni și cei răsăriteni erau bineveniți în porturile moldovenești, unde își dau întâlnire căile comerciale de pe râuri și mare cu cele de pe uscat. Aici se vindeau mărfuri și se realizau schimburi comerciale cu negustorii navigatori din Austria, Grecia, Siria, Genova, Veneția, Turcia, Franța, Catalonia, Spania, Egipt, Polonia și țările slave.

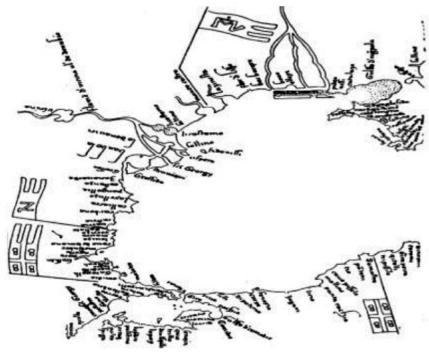

Figura 2. Țărmul Dobrogei și al Moldovei după portolanul lui Marino Sanudo din anul 1320. Reprodus, Stockholm, 1897
Sursa: [4, Vol. 2]

Cele mai importante porturi comerciale de pe țărmul Mării Negre pot fi apreciate și după portolanul (harta porturilor) executată de Marino Sanudo în anul 1320.

Paralel cu flota comercială, Moldova avea și o flotă militară maritimă puternică, compusă din flotile, pentru protejarea traficului comercial și paza hotarelor maritime.

Vechile cronici moldovenești ne amintesc despre flotilele militare de pe timpul lui Petru Muşatinul (1375-1391), Iuga (1341-1400) și Alexandru cel Bun (1400-1431).

Pentru a folosi mai efectiv puterea distrugătoare a artileriei navelor, corăbierii gălățeni pentru prima data au amplasat bombardele pe afeți în linie pe puntea continua, iar pentru țevile bombardelor, în parapetele ambelor borduri, între coaste, au decupat saboarde patrate deschise.

Figura 3. Pânzar militar moldovenesc de pe o stampă europeană din sec. XV.
Sursa: [5]

Figura 4. Pânzar militar moldovenesc (Reconstruit în, navomodel de autor)

Navele și corăbiile militare în timpul expedițiilor militare aveau echipajele asigurate cu armași înarmați și bine instruiți pentru abordarea navelor inamice și lupte terestre. În sec. XIV, flotă militară a Moldovei era condusă de comandantul

flotei, numit Duce Campestru (capul cestorilor, oficianți peste armașii vaselor) [1, Vol. III, p. 6] și [2, Vol. I, p. 65].

În aceeași sursă aflăm că printre comandanții flotei militare a Moldovei se numără Moise Dungă, în funcție de Duce Campestru și Pilat Flondor, Avram Pojoga, Coman Ciocan și Claudiu Bălușiu, în posturi de comandori ai flotilelor militare staționate în principalele cetăți și porturi maritime ale țării. [2, Vol. I, p. 65].

Din acele vremuri în memoria poporului moldovenesc a rămas o legendă tristă, învăluită de farmecul romantic al vântului ce umfla velele corăbiilor, de stropii sărați ai valurilor mării, de șuieratul săgeților și zgomotul loviturilor de săbii în timpul abordajelor în care se avântau lupii mării, conduși de fiul unui nobil sărăcit, împreună și sub protecția celei mai frumoase și atrăgătoare prințese războinice a timpului. Având o educație aleasă, domnița Tamara, o fiică a domnitorului Moldovei Alexandru cel Bun, din copilărie a însușit, odată cu manierele nobile, arta de a mânui cu dibăcie armele de luptă. Frumoasa fecioară, înflăcărată de o dragoste nemărginită față de comandantul corsarilor, demonstra un curaj exemplar și o rară iscusință în luptă. Negustorii greci, turci și genovezi o numeau, cu spaimă și venerație „Prințesa corsarilor". Această legendă de iubire a ajuns până la noi ca un simbol al devotamentului și credinței cu desfășurarea romanticului subiect pe apele învolburate ale mărilor [6, p. 31].

Conform informațiilor oferite de regretatul Cristian Crăciunoiu, renumit jurnalist, inginer, scriitor, istoric și cercetător al marinei și aviației române, în cartea sa „Corăbii străbune", a reconstituit cea mai răspândită variantă a pânzarului comercial care avea următoarele caracteristici principale: lungimea - 17,6 m; lățimea - 4 m; pescajul - 1,8 m; deplasamentul - 60 t; echipajul - 5-6 marinari. Corelația, raportul între lungimea și lățimea pânzarelor era de 4,5:1 [7].

Pânzarul moldovenesc avea extremitățile înalte, o selatură moderată, prova ascuțită, etrava înaltă cu „ghibra, o curbură arcuită care se termina cu capul îndoiat în interior, avea pupa executată drept (cu tablou) și o punte continuă, cu tambuchiuri.

Corăbierii moldoveni construiau la comandă pânzare de diferite dimensiuni, cu cusătura scândurilor bordajelor alăturate în linie sau prin suprapunerea lor.

Cele mai solicitate și răspândite erau pânzarele pentru comerț și luptă, ușoare și manevrabile, întrebuințate atât în mare, cât și pe râuri în diferite scopuri cu lungimea de 10-17 metri și lățimea de 2,5 - 4 metri.

La începutul secolului XV cea mai populară și solicitată navă moldovenească era pânzarul [2, p. 55].

Corăbierii în Galați construiau și pânzare comerciale mari, destinate transportării încărcăturilor voluminoase, care aveau lungimea până la 25 m, cu greementul (arborada și velatura) din doi-trei arbori cu vele drepte, mixte sau latine, care nu erau răspândite fiindcă trebuiea un echipaj mai numeros din marinari angajați sau din sclavi însă, în Moldova sclavagismul nu se practica.

Astfel de nave reușite, cu un rafinament naval unical și practic, în decursul veacurilor nu suportă schimbări radicale și rămân urmașilor creații clasice, elegante, practicate nu doar în istoria flotelor autohtone dar și a marinei universale.

Varianta mare a pânzarului moldovenesc a fost „împrumutată" de negustorii navigatori catalani, după care în sec. XVI constructorii navali catalani și spanioli, au construit o modificație proprie, asemănătoare Pânzarului pe care au numit-o „Cebec".

Modificațiile celebrului Pânzar moldovenesc

Începând din sec. XVI, constructorii navali spanioli în baza Pânzarului moldovenesc din sec. XIV-XV, au construit o modificație proprie sprintenă și elegantă pe care o numesc „Cebec".

Pe etravă cebecul avea un galion lung și îngust care se termina cu o figură sculptată, iar la pupă pe scara de abordaj au extins puntea principală cu o suprastructură, o dunetă lungă ieșită din linie.

Propulsia se executa cu 10-20 vâsle și cu 1-3 arbori cu vergi oblice pe care purtau vele latine. Damele vâslelor rămân lângă saboarde, decupate pe parapet în linie, ca pe pânzarul moldovenesc originar.

Datorită calităților maritime excelente ale acestui nou tip de navă, în scurt timp modificațiile „Cebecului" au apărut în majoritatea flotelor țărilor maritime meridionale și euroasiatice unde erau folosite în diverse scopuri printre care foveta, felucca, tartana, polacra etc.

În sec. XVII, cebecul a devenit cea mai populară corabie militară și de cabotaj în flota Spaniei și a Franței. În scurt timp apar modificații a cebecului în majoritatea țărilor Mării Mediterane. Din nave de tip Cebec și modificațiile lui erau formate majoritatea flotilelor piraților din Maroco, Algeria și Tunis. Corăbierii francezi și meridionali au creat foveta, tartana, feluca, nave de cabotaj, folosite și ca nave militare, răspândite în Marea Mediterană cu unu, doi și trei arbori pe care purtau vele latine, drepte sau mixte. În Italia apare Polacra, îar în Rusia Tartan și Acata.

Până în zilele noastre renumiții corăbieri Europeni din propria modestie și neglijența noastră, trec sub tăcere originea acestei creații celebre a corăbierilor moldoveni.

Corăbierii meridionali se străduiau să redee acestor modificații diferențe naționale clare. Apar tartane franceze, spaniole, albaneze, genoveze, grecești, rusești, cu unele abateri constructive, dar toate aveau în comun lungimea medie, 18 metri și lățimea până la 4-5 metri, cu raportul dintre lungime și lățime de 4,5:1.

Pentru aprecierea reală a aportului corăbierilor moldoveni în dezvoltarea marinei internaționale vom demonstra doar câteva modificații ale faimoaselor veliere medievale europene propulsate cu vâsle și cu vele, reproduse de corăbierii meridionali în baza pânzarului moldovenesc și a Cebecului spaniol.

Foveta

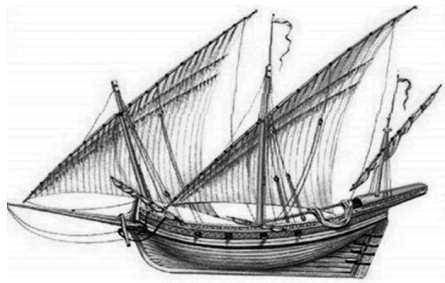

Figura 5. Foveta
Sursa: [7]

Foveta, (Tartana), a fost una dintre primele variante a Cebecului spaniol care a apărut în secolul al XVI-lea și a devenit foarte populară în Marea Mediterană [8].

Feluca

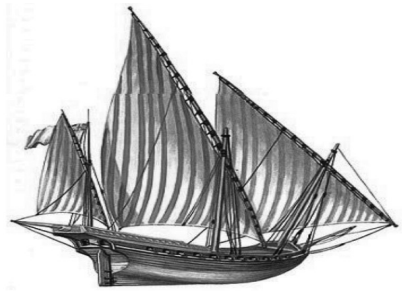

Figura 6. Feluca.
Sursa: [9]

Feluca era o modificație asemănătoare cebecului, cu dimensiuni mai mici, îngustă, ușoară, foarte sprintenă, și ușor manevrabilă. Pescajul navei era până la un metru, care permitea navigația pe lângă coastele mărilor cu adâncimi reduse. Propulsia se executa cu unu sau doi arbori înalți cu vele latine mari și cu vâslele. Feluca cu un arbor avea de la 5 până la 8 perechi de vâsle.

Figura 7.
Feluca grecească lângă Messolonghi.
Sursa: [10]

Felucă cu doi arbori avea 10 perechi de vâsle și la fel ca pe pânzar, vâslașii nu ședeau pe bănci, dar pe punte, unde aveau locuri speciale.

Pe feluca cu doi arbori, arborul mare era fixat vertical pe mijlocul navei, avansat spre provă, iar arborul trinchet era fixat la provă, înclinat înainte. Pe ambii arbori feluca purta vele latine și avea în mediu 2-4 tunuri de calibru mic.

Cu apariția corăbiilor militare, velierelor mari de linie, pe unele din ele, pe puntea principală se instalau feluci mici pentru circulații și legături între corăbii. Feluce modernizate și în zilele noastre navighează în Spania de-a lungul coastelor Mării Mediterane.

Tartana

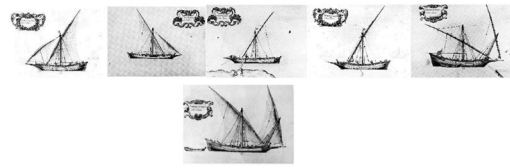

Figura 8. Tartane, modificații meridionale.
Sursa: [11]

Tartana (it. *tartana*; span. *tardante*; ru. *tartan*) ca și feluca a fost una din primele modificații construite în baza Cebecului în sec. XVI de corăbierii meridionali. Inițial tartana era o navă nu prea mare, destul de lată, puntea avea o selatură moderată. Primele tartane aveau un arbor, ulterior apar tartane cu doi și trei arbori pe care purtau vele latine, drepte sau mixte. Corpul tartanei era mai scurt, cu prova și pupa ridicate, avea o lungimea până la 20 m și lățimea 6 m.

Jean Jouve în albumul său „Desseins de tous les Bâtiments qui Naviguent sur la la Méditerranée". 1769, („Desenele tuturor ambarcațiunilor care navighează în Marea Mediterană") ne demonstrează imaginile a 4 tartane cu un arbor și 2-uă cu doi arbori [11] și [12].

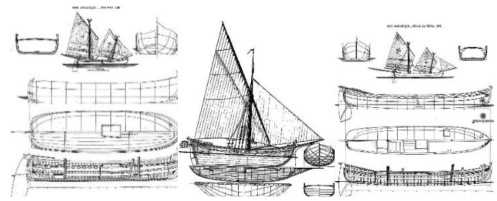

Figura 9. Tartane meridionale, modificațiile cebecului, după Francois-Edmond Pâris
Sursa: [12]

Francois-Edmond Pâris în albumul său „Souvenirs de marine conservés, ou Collection de plans de navires de guerre et de commerce et de bateaux divers de tous les pays tracés par les constructeurs ou marins", în 1879, („Memorii navale

conservate sau colecții de planuri de nave de război și de comerț și diferite nave ale tuturor țărilor create de constructori sau marinari"), ne mai oferă imaginile unei modalități a tartenei cu un arbor și două modificații cu doi arbori [12].

Figura 10. Tartană rusească din sec. XVIII.
Sursa: [12]

Tartana (ru. *tartan*) rusească pe gravura lui Piter Picart „Formațiunile de luptă ale flotei ruse pe drumul către Vâborg în mai 1710", unde vedem o tartană cu doi arbori pe care poartă vele latine, a flotei militare a Rusiei din Marea Baltică, construită în Selițcii Readoc, pentru a înlocui galerele. Tartana rusească avea lungimea 19,81 m, lățimea 5,18 m și era înarmată cu câte 7 tunuri la fiecare bord. Ulterior Tartana rusească va avea lungimea până la 35 m, propulsia se executa cu vâsle care ajungeau până la 20 perechi, trei arbori cu vele latine și va fi înarmată cu 32-50 tunuri de diferit calibru [12].

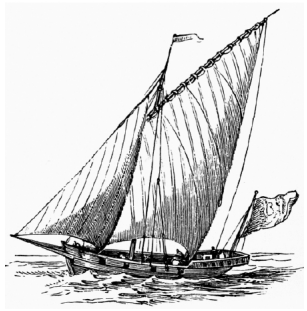

Figura 11. Tartan,
imagine pe o gravură din sec. XIX.
Sursa: [12] și [13].

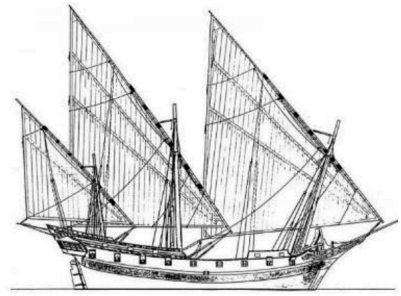

Figura 12. Cebecul Venețian.
Sursa: [14]

Cebecul venețian, o navă de origine mediteraneană cu deplasamentul de maximum 150 de tone, cu forme remarcabilitate de lux, excelente calități marine, cu o singură punte și un bolzon pronunțat [14].

Dimensiunile Cebecului Venețian variază de la o regiune la alta, dar care în comun au trei arbori cu o velatură clasică, formată din trei vele latine și echipat cu cele mai variate sisteme de navigație și cu posibilitatea de a folosi vâsle. Cebecul Venețian era armat cu 20 tunuri de calibru mic. În acest aspect nava este prezentată în cele trei tabele disponibile, elaborate pe desene originale ale colecției Forlati, cu: plan de construcție, vedere laterală, vedere de sus, secțiune longitudinale și diferite secțiuni transversale. Planurile sunt concepute și publicate de Imm. Gay [14].

Dimensiunile Cebecului Venețian variază de la o regiune la alta, dar care în comun au trei arbori cu o velatură clasică, formată din trei vele latine și echipat cu cele mai variate sisteme de navigație și cu posibilitatea de a folosi vâsle. Cebecul Venețian era armat cu 20 tunuri de calibru mic. În acest aspect nava este prezentată în cele trei tabele disponibile, elaborate pe desene originale ale colecției Forlati, cu: plan de construcție, vedere laterală, vedere de sus, secțiune longitudinale și diferite secțiuni transversale. Planurile sunt concepute și publicate de Imm. Gay [14].

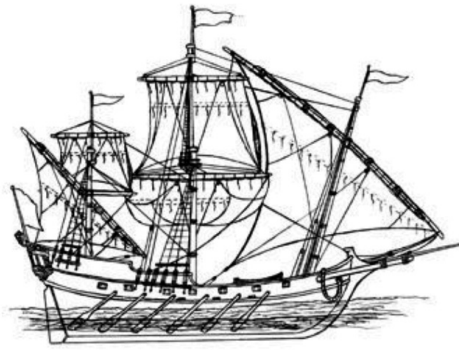

Figura 13. Polacra
Sursa: [15, p. 140].

Polacra (it. *polacca*), navă maritimă comercială meridională, considerată drept o modificație care provine de la Cebecul spaniol, era destinată transportării diferitor încărcături și mărfuri prin Marea Mediterană și Marea Neagră. Polacrele aveau trei catarge cu velatura diferită. Spre deosebire de alte nave polacra de obicei purta pe arborul trinchet o velă latină mare, iar pe arborul mare vele drepte [15, p. 140].

În lucrarea „Arhitectura navelor maritime" (1629), I. Furttenbach remarcă: „După nave, italienii se servesc și de altă vasselo, pe care o numesc polacca, ce se aseamănă cu o navă, pe care se pot transporta mari cantități de mărfuri, îndeosebi vin, grâu, sare și lemn".

Cu referire la acest subiect, în anul 1629, I. Furttenbach scria următoarele: „Tartana e puțin mai mică decât polacca, încât dacă vasselo (nava) are lungimea de la 60 până la 70 de pălmi , atunci așa navă mai mult nu se numește polacca, ci tartana" [15, p. 140].

Din trecutul istoric marinarii locali care munceau pe diferite tipuri de nave ale marinei autohtone erau porecliți: pânzari, șeicari, bolozani și multe altele, care le-au rămas familii până în zilele noastre: Pânzaru, Șeicaru; Bolozanu, etc. (Din „Evoluția marinei autohtone", I. Friptu.)

BIBLIOGRAFIE:

1. Aron Pumnu, „Leptuariul românesc", V. IV, partea II, Viena 1865.
2. N. Bîrdeanu, D. Nicolaescu, Contribuții la istoria Marinei Române. București, Editura științifică și enciclopedică. Vol. I, 1979.
3. A. Lupășteanu, Ștefan cel Mare glorios comandant de oști, 1475-1504, București, Editura „Știința", 1957.
4. M. Holban, Călători străini despre Țările Române, Vol. 2, București, Editura „Știința", 1968.
5. A. Berciu-Drăghicescu, Tricolorul României, București, Editura Sigma, 1995.
6. M. Șlapac, Cetăți: mica enciclopedie ilustrată, Chișinău, Editura ARC, 2008.
7. Cristian Crăciunoiu, Corăbii străbune, București, Editura Sport-turism, 1983.
8. http://www.museum.ru, „Парусники Средиземного моря. Фоветта и Тартана" (vizitat: 11.06.2020).
9. http://www.museum.ru, „Парусники Средиземного моря. Шебека и Фелука" (vizitat: 11.06.2020).
10. http:www.hellenicaworld.com, Greek History Images. „Greek Felucca near Messolonghi" (vizitat: 12.06.2020).
11. Jean Jouve, din albumul „Desseins de tous les Bâtiments qui Naviguent sur la la Méditerranée", 1769.
12. https:ru.wikipedia.org, „Tartana" (vizitat: 11.06.2020).
13. http:sea-wave.ru, „Парусные корабли. Фоветта и тартана" (vizitat: 12.06.2020);.
14. http://www.culturanavale.it, „SCIABECCO VENEZIANO" (vizitat: 12.06.2020).
15. К. Х. Марквардт, Рангоут, такелаж и паруса судов XVIII века, Л., Издательство Судостроение, 1991.

REÎNTOARCEREA DIN INFERN[1]

Ecaterina COREȚCAIA[2]

Rezumat

Războiul din Afghanistan a fost unul din cele mai acerbe evenimente din a doua jumătate a sec. al XX-lea, care a lăsat în urma sa, nu numai pierderi umane și economice dar și amintiri, despre care mulți participanți, până în ziua de azi cu greu relatează, iar alții preferă să nu povestească în detalii. Pe baza unui interviu realizat cu veteranul Ion Preașca, participant la războiul sovieto-afghan se reconstituie file inedite din acest conflict militar.

Keywords: război, Afghanistan, Uniunea Sovietică, combatant, interviu

RETURN FROM HELL

Summary

The war in Afghanistan was one of the worst events of the second half of the XXth century, which left behind not only the human and economic losses but also the memories, about which many participants, to this day, hardly relate, and the others prefer not to tell in detail. Based on an interview with veteran Ion Preașca, a participant in the Soviet-Afghan war, the new pages from this military conflict are reconstructed.

Keywords: war, Afghanistan, Soviet Union, combatant, interview

Războiul din Afghanistan a fost unul din cele acerbe evenimente din a doua jumătate a sec. al XX-lea, care a lăsat în urma sa, nu doar multe pierderi umane și economice dar și amintiri, despre care mulți participanți, până în ziua de azi cu greu relatează, iar alții preferă să nu le povestească în detalii.

Afghanistan

Afghanistanul este o țară startegică din regiunea Asiei Centrale. Un ținut arid și muntos, fără ieșire la mare, și care împarte hotarele cu Iranul; Pakistanul; Turkmenistanul; Uzbekistanul; Tadjikistanul și China. De-a lungul istoriei, pământurile afghane erau puse în pericol de către marile imperii a tuturor vremurilor, datorită poziției sale fizico-geografice și bogățiilor precum resurse minerale, rezerve de fier, cupru, cobalt, aur și litiu. Printre cei care doreau să ocupe acest teritoriu se numără perșii, apoi macedonenii în frunte cu Alexandru cel Mare (329 î.Hr.). A fost ocupat de monarhia Kușana (sec. I î.Hr. – V d.Hr.), iar mai târziu controlul a fost preluat de arabi care au impus cu

[1]Lucrare prezentată la Concursul republican „Descoperim eroi în localitate la noi", organizat de DVV International Moldova, ANTIM și sustinut financiar de Guvernul Germaniei și Fundația Koeber.

[2]*Ecaterina COREȚCAIA, IP Centrul de Excelență în Construcții din mun. Chișinău.*

forța islamul. În sec. XII–XIII, țara suferă de invazia mongolă condusă de Ginghis Han (1222), apoi în august 1398, armata conducătorului Samarkand-Tamerlan, care pornise într-o campanie împotriva Indiei, cu lozinca „Război sfânt împotriva infidelilor", astfel teritoriul ajunge să fie împărțit între Iran și Imperiul Mongol. Doar în 1747 afghanii paștuni și-au format un stat, la conducerea căruia au pus un rege formal. Din sec. al XIX-lea, încercarea de a cuceri Afghanistanul vine din partea Imperiului Britanic (1839–1842), pornind din India, însă nereușind să supună triburile afghane, se întorc. A doua tentativă a Coroanei Britanice (1878–1880) se încheie cu succes.

În 1919 s-au declanșat revoltele triburilor din provincie, astfel încât Marea Britanie este nevoita să se retragă, iar monarhiei afghane îi este recunoscută independența. De atunci, Afghanistanul cunoaște o perioadă în care un rege îl detrona pe altul, până ce la putere a venit Zahir Shah (1933–1973), care temporar a reușit să pună capăt conflictelor interetnice, a implementat constituția ce pentru prima oară oferea drepturi politice femeilor afghane. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Afghanistanul își menține neutralitatea declarată în 1939.

Geneza războiului soviet-afghan

Începutul conflictului trebuie luat în considerare în 1973, atunci când regele Zahir a fost răsturnat, puterea trecînd la regimul lui Muhammad Daoud, iar în aprilie 1978 a avut loc Revoluția din Saur, care a adus la instaurarea în țară a unui guvern socialist prosovietic. Pe 17 aprilie 1978, un important activist al PDPA (Partidul Democrat Popular din Afghanistan), membru al fracțiunii Parcham Mir Akbar Haibar, fost redactor-șef al autorităților de opoziție din ziarul parchamist, a fost împușcat. La 19 aprilie, înmormântarea lui s-a dovedit a fi o demonstrație împotriva regimului președintelui Mohammed Daoud (conform unor rapoarte, aproximativ 20 de mii de oameni au luat parte la ea), deoarece existau zvonuri de implicare în uciderea poliției secrete a lui Daoud care a dus la o ciocnire de manifestanți cu poliția. După ce toți liderii PDPA au fost arestați, susținătorii partidului în mediul forțelor armate, au desfășurat o acțiune armată de schimbare a guvernului. La 27 aprilie 1978, în jurul orei 10:00, pe străzile din Kabul au apărut tancuri, care au înconjurat palatul prezidențial. Acțiunea a durat toată noaptea. Palatul bombardat a căzut în dimineața următoare. În clădirea în care se afla șeful statului a intrat un grup de militari, iar președintele și întreaga sa familie au fost uciși. În seara aceleiași zile, la radio au anunțat „Revoluția Saur". Liderii PDPA au fost eliberați, iar Afghanistanul a fost declarat Republica Democrată Afghanistan. Șeful statului și prim-ministru a devenit Noor Mohammad Taraki. URSS privea țările afghane ca fiind foarte promițătoare în ceia ce privește alăturarea în rândul statelor cu orientare socialistă.

În sec. al XX-lea, Afghanistanul era o țară agrară săracă, fără industrie, la nivelul macroeconomic, domeniul industrial în anii 1980, era și mai deplorabil decât în anii 1970. Cea mai mare parte a populației era săracă și analfabetă. Reacționar la orice tentativă de reforme, Afghanistanul ocupa locul 127 în lume, în privința alfabetizării, doar 4 la sută din populația afghană putea citi și scrie, analfabetismul fiind total în rândul femeilor. Nivelul de trai și speranța la viață erau printre cele mai precare din lume. La sfârșitul anilor 1970, Afghanistanul ocupa în acest sens, poziția 108 din cele 129 de țări în curs de dezvoltare. Pentru o mare parte a populației afghane, lucrarea

pământului constituia principala ramură de întreținere a familiei, erau pământuri unde se putea semăna ceva iar în unele zone se adunau câte trei roade pe an. De la o un ar de teren agricol se hrăneau familii de 10-15 copii. Cultivau roșii, ridichi sau orez, iar pe timpul iernii adunau doar orezul. Măgarul era principala forță de tracțiune, se lucra cu sapa sau cu plugul de lemn.

După încheierea loviturii de stat din aprilie, ofițerii PDPA au adus partidul la putere (în acel moment se numărau cca 18 000 de membri). Însă politica promovată de acesta, și erorile în implementarea reformelor socio-economice, au adus numeroase nemulțumiri printre rândurile islamiștilor (Mujahedini, cuvânt arab ce se referă pentru orice persoană care este implicată în apărarea islamului) și la creșterea rezistenței armate. Cu toate acestea, prin sprijinul din partea URSS, regimul lor a durat încă 14 ani înainte ca țara să se scufunde definitiv în abisul războiului civil (1978). Conflictul a luat amploare într-un timp foarte scurt, și deja la începutul lunii decembrie 1979, autoritățile sovietice au decis să trimită trupe militare, bazându-se pe presupunerile unei prietenii strânse și sprijinul reciproc, iar motivul oficial fiind dorința de a ajuta poporul prietenos al Afghanistanului, însă mai pe urmă vom vedea că nu a fost în tocmai cum a era scris în înțelegerea contractuală. În realitate, conducerea sovietică s-a temut că ascensiunea la putere a radicalilor-islamici cu atitudine anti-sovietică, ar duce la o pierdere completă a influenței asupra frontierelor de sud.

Teritoriul Afghanistanului a servit drept punte între imperiul sovietic și Pakistan, iar în cazul pierderii controlului asupra acestei regiuni s-ar fi provocat o pierdere serioasă a frontierelor de stat. Asistența reciprocă prietenoasă a fost doar o iluzie, o acoperire a adevăratelor motive și acțiuni sub care se ascundea guvernul sovietic. Inițial sprijinul era constituit din mici unități militare, s-a sperat ca operația militară să se petreacă în doar câteva luni, apoi URSS să-și retragă trupele, a fost diferit, nimeni nu a bănuit că ostilitățile vor dura un întreg deceniu. Pe lângă ajutorul armat, conducerea avea ca obiectiv eliminarea lui Amin (liderul de atunci al PDPA), și înlocuirea lui cu Karmal, care era mai convenabil regimului sovietic. Expansiunea trupelor sovietice în Afghanistan a avut loc pe 25 decembrie, iar în ziua de 27 decembrie, poporul afghan a aflat că avea un nou lider – Babrak Karmal. Și având în vedere că această persoană a urcat pe tron sub sunetul tancurilor sovietice, care întrau în Kabul, numele noului lider în Occident a fost de obicei folosit într-o combinație ofensivă, cu prefixul „marioneta Kremlinului" Principiile din secolele vechi, nu sau prăbușit nici în interiorul partidului. Clanul a dus la refacerea puterii, populația a fost sărăcită, în timp ce oficialii de partid și-au întărit bunăstarea prin asistența economică zonelor nevoiașe. Iar schimbările care au avut loc în Uniunea Sovietică, în legătură cu venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, nu au contribuit deloc la intensificarea partidului nepopular. În 1986, Babrak Karmal a fost retras din toate funcțiile, mai întâi din funcția de secretar general al Comitetului Central , iar în curând din funcția de președinte al consiliului „Revsovietului". Ulterior a fost forțat să emigreze cu familia la Moscova. Ajuns la putere, Mohammad Najibullah, încearcă să extindă sprijinul guvernamental în rândul populației din Afghanistan, inițiind o politică de „Reconciliere națională", declarându-și disponibilitatea de a crea un guvern de coaliție cu reprezentanții mujahedini și abandonarea monopolului puterii de către PDPA. Constituția adoptată în 1987, a proclamat islamul religia de stat, a permis utilizarea Sharia, și nu mai

conținea nici o mențiune despre socialism sau comunism. Aceste măsuri au avut un succes limitat, iar guvernul Afghanistanului continua să fie perceput de populație, ca fiind impus din afară, în timp ce Mujahedinii au respins propunerea de negocieri de pace. Conștient de situația sa precară, Najibullah s-a opus retragerii trupelor sovietice din țară, care însă a fost finalizată în 1989, iar războiul a continuat cu o intensitate și mai mare. În general, sprijinul armat a URSS în Afghanistan sa dovedit a fi eficient inițial. Au reușit să oprească fundamentaliștii islamici și să restabilească puterea guvernului legitim, practic pe întreg teritoriul țării. Problemele din Afghanistan s-au început abia după dezmembrarea Uniunii Sovietice. Rusia a încetat să mai ajute Afghanistanul, iar fundamentaliștii religioși locali, au format organizația talibanior. La un an de la prăbușirea URSS, după ce a pierdut sprijinul extern și a ajuns în izolare internațională, guvernul Afghanistanului a fost răsturnat de către mujahedini.

Amintirile unui participantla războiul sovieto-afghan

Războiul din Afghanistan a fost pentru URSS o cale de expansiune a zonei sale de influență, iar din raționamente ideologice și politice ale acesteia, la război au fost trimiși mii de oameni de pe teritoriul RSS Moldovenești. Mulți dintre ei nu s-au mai întors acasă, murind într-un război care de facto, care unul intrus. Cei care stăteau în capul statului, nu au dat moldovenilor nicio valoare, folosindu-i drept „carne de tun" și infiltrând ideile printr-o propagandă de scară largă, menită să zombeze cetățenii meniți să creadă în puterea sovietică. Unii autori (de exemplu, Ion Valer Xenofontov) consideră că războiul din Afghanistan a constituit una dintre principalele cauză ale descompunerii Uniunii Sovietice și, implicit, a comunismului. Participarea sovieticilor la acest război a constituit 60 mld. de ruble, ceea ce a intensificat și mai mult criza economică a sovieticilor, care a marcat, în final, colapsul Uniunii Sovietice.

Materialul nostru prezintă o reflectare și o microcercetare asupra episodului istoric – „reîntoarcerea din calvar", scopul căreia este demonstrarea realității, relatarea și analiza memoriilor unui veteran de război, în situația căruia, presupunem, s-au regăsit foarte mulți „eterni combatanați". În vederea realizării dezideratului propus am folosit ca metoda de cercetare interviul semistructurat și analiza bibliografică.

În prima jumătate a anilor 1980, în acest război a luat parte și o persoană importantă pentru familia mea – Ion Preașca, originar din satul Horodca, raionul Ialoveni, născut la data de 30 aprilie 1965, într-o familie cu patru copii. În 1984, avea numai 19 ani când își făcea studiile la Tehnicumul Politehnic din Chișinău, la specialitatea de automobilist. Într-o zi îi vine o scrisoare, care i-a schimbat cursul vieții. Misiva conținea o citație cu rugămintea de a se prezenta la Comisariatul Militar, unde a trecut un lung control medical, iar investigațiile au stabilit rezultate pozitive privind sănătatea lui. De asemenea la Comisariatul Militar se ținea cont și de exteriorul fizic al recruților, ca să aibă o configurație cât mai asemănătoare cu cea asiatică. Ion Preașca spunea că „Mereu alegeau numai băieții mai smoliți, aproape că nici nu erau blonzi, la fel mai solicitați în ultimii ani, erau cei de statură joasă". Deoarece starea lui fizică era excelentă, a fost trimis inițial să facă armata în Ucraina, orașul Odesa. Atunci în Ucraina, ca și în întreaga Uniune Sovietică, nu se știa aproape nimic despre războiul din Afghanistan, așa că el cunoștea despre acest război numai din zvonuri. Recrutarea era urmată de instrucția militară din unitățile specializate ale armatei sovietice – poligon,

cantoane auxiliare, serviciu de carantină etc. Acolo a trecut prin cursuri de trei luni «Курс молодого бойца» („Îndrumarul tânărului luptător"). Recruții au studiat partea tehnică a mașinilor, precum și teoria și practica „marșurilor" într-o zonă pustie și montană. E de menționat că unul dintre cele mai puternice instrumente ale regimului totalitar comunist era propaganda, care a fost folosită intens în vederea pregătirii tinerilor sovietici, inclusiv și a moldovenilor – viitori combatanți pentru intervenția militară. Astfel, în anii 1980, la indicația Kremlinului, ca și în celelalte republici unionale, s-a amplificat activitatea de propagandă în rândurile tineretului, ținându-se lecții la Chișinău de către 195 de lectori, care promovau teoria marxist-leninistă și politica externă a CC; educația patriotică și internațională; propaganda modului de viață socialist, critica ideologiei moralei burgheze; chestiunea activității internaționale a tineretului ș.a. De aici reiese că pentru mulți combatanți, cauza războiului sovieto-afghan a constituit apărarea exclusivă a URSS, în mod deosebit se opta pentru motive patriotice. Meseria de șofer-militar era una periculoasă în anii războiului afghan Mai mult de 50% din diversiunile mujahedine erau înfăptuite asupra auto coloanelor. E adevărat că viața normală a mii de oamenii, depindea de șoferi în multe privințe. Războiul afghan a avut specificul său. Uniunea Sovietică nu numai că a luptat, ci și s-a angajat în amenajarea acestei țări. Nu a existat nici un transport feroviar în Afghanistan. Atât livrarea de mărfuri militare și civile cât și comunicarea a fost efectuată prin transportul rutier. A fost o afacere foarte importantă și a căzut pe umerii șoferilor-militari. Pe parcursul instrucției militare soldații aveau un regim alimentar de calitate inferioară, de asemenea erau antrenați să reziste la sete „Eram puși sa alergăm zilnic câte 10–15 km și fiind însetați nu ne dădeau nici o picătură de apă, mai mult ne dădeau ceai, ca să fim pregătiți pentru condițiile de desert". După încheierea cursurilor toți soldații erau repartizați în diferite regiuni. La întrebarea unde ar fi trebuit să plece, nimeni nu primea niciun răspuns, toate informațiile erau strict secrete. Tentativa de evadare și refuzul de a sluji erau pedepsite cu termen de închisoare în cel mai bun caz, însă cum afirmă Ion Preașca „Era o mare rușine să fugi deoarece toți te considerau un laș". Astfel, timp de o zi cu avionul, a fost transportat în orașul Simferopol, apoi cu trenul a ajuns în orașul Termez din Uzbekistan, timp de șapte zile. Erau opriri foarte scurte de 10–15 minute, iar peste tot era semaforul verde de urgență. Acolo au trecut cursul de «переподготовка в автомобилисты», adică de recalificarea în domeniul autmobilisticii Când au ajuns la batalion, acolo erau barăci amenajate, case, iar teritoriul a fost împrejmuit cu un gard de cărămidă. Cu mediul înconjurător s-a obișnuit cu timpul, însă clima locală a devenit o adevărată încercare. Le-a fost greu să se obișnuiască cu clima din Afghanistan care era una specifică. În timpul după amiezii era o căldură aridă, astfel încât, puteai să te arzi de la metalul fierbinte al mașinii, iar noaptea era relativ rece. „Mergi pe deșert – căldură, te urci puțin mai sus – se răcește". Băieții care nu au văzut niciodată piețele orientale, au privit cu perplexitate fructele exotice și mărfurile care nu se vindeau în magazinele noastre, iar pe fonul acestui paradis de marfă, se afla poporul afghan sărac. „Toți eram îngrijorați, poate că confundasem frica cu entuziasmul. Imediat m-a impresionat frumusețea incredibilă a munților, iar curiozitatea noastră nu ne-a lăsat pe deplin să conștientizăm pericolul iminent care se apropia". Această țară în viziunea lor era diferită, pe alocuri, în partea de sus,

erau stânci goale, acoperite cu zăpadă, era un vânt puternic și era frig. Există locuri frumoase mai aproape de Pakistan și India, acolo cresc palmierii și e o mulțime de verdeață. În deșert puteai observa zidul imens de stânci, care-ți surprindeau spiritul. „Dacă scoteai tot ce se referă la război din Afghanistan, e o țară destul de frumoasă". Aici fiecare avea principii morale, nicidecum nu veți găsi un bărbat sau o femeie, cu mâinile și picioarele goale.

Toată lumea este îmbrăcată și se scaldă îmbrăcați. În cazul în care se spălau, se spălau prin halat. Calendarul local, actualmente datează anul 1381, și într-adevăr, uneori există un sentiment că te-ai întors în Evul Mediu, cu excepția faptului că armele erau moderne, iar în munți casele erau realizate din lut și aminteau o structură vâscoasă, deoarece lutul constituie un produs rezistent atât la intemperii, cât și la ofensivele militare. Gardurile erau făcute din lut clădit și uscat. Aceste încăperi fără ferestre, altele nici nu aveau uși, soldații le numeau adesea „cocioabe". Nu era vorba de un mobilier cum se cade, nici nu aveau paturi și dormeau pe jos. Au învățat să distingă prin mulțimea populației indigene oamenii săi, „Era ușor să diferențiezi un turist de un aborigen, un turist umblă și bate ochii prin lături, iar un locuitor nativ, mereu se uită sub picioare". În Afghanistan trebuia să să te uiți mereu pe unde calci, deoarece chiar și pe teritoriul garnizoanei, în ciuda pazei, puteai să dai de o întindere (construcție manuală a capcanelor din sârmă și grenade, atunci când sârma se agață din greșeală de picior, de îndată se trage firul și grenada explodează), cu atât mai mult ești expus pericolului, înafara garnizoanei, „Eram avertizați că chiar și atunci când mergem la toaletă, trebuie să fim foarte precauți". Barăcile modulare, stăteau chiar pe pământ, iar toaleta era așezată oarecum în lateral, și pe întuneric trebuia să parcurgi 30 m până la dependențe. Operațiile importante pe care trebuiau să le realizeze ofițerii au constat din transportarea mărfurilor (armament, rachete, grenade, combustibil de la Bagran etc.) cu ajutorul mașinilor militare la bază, care se afla în Pakistan. Înainte de a-și începe misiunea, toți erau înzestrați cu o formă ușoară cu o mulțime de buzunare, în mod obligatoriu îmbrăcămintea era croită după același model și culoare, modelată conform tradițiilor și modei ale timpului respectiv, cizme, care nu erau potrivite pentru clima cald și regiunile montane, vestă antiglonț, pistol-mitralieră (armă automată de calibru mic, ușor transportabilă, cu care se poate trage într-un timp scurt, un număr mare de proiectile asemănătoare cu gloanțele de pușcă), care avea denumirea „Zenitka", cască și mască de gaz pe care o purtau în timp ce treceau prin tunelurile montane, „Era o povară mare să târâi vesta antiglonț, care avea aproximativ 18 kg, automatul, mitraliera sau arma de lunetist, casca, grenadele, o lopată, câteva ploști cu apă, care avea gust oribil, rezerva de alimente, trusa cu medicamente și anti gazul". Lungimea totală a drumurilor afghane este de 18 000 km și doar 15% dintre acestea au fost acoperite solid. Drumul trecea prin Salang Pass – o trecere strategică în Afghanistan, în munții Hindu Kush, care face legătura între nordul și centrul țării. Ion Preașca afirmă că „În timpul iernii, drumul spre Salang se transformă într-un patinoar, iar camioanele prin trecere sunt conduse numai de oameni disperați, care nu se tem să zboare în prăpastie". Cele mai multe galerii (tuneluri) sunt făcute în Salang, pentru a proteja trecătorii de căderea pietrelor sau de fluxurile de noroi, care se întâmplau destul de des. Principalul tunel imens multi – kilometral al Salangului, este o evocare a curajului războinicilor sovietici, care au murit aici de sufocare. Urcarea lungă până la tunelul principal este de aproximativ 60 km.

Camioanele se deplasau la o viteză de patru până la cinci kilometri pe oră, atât în sus, cât și în jos, și formau coloane din 50-60 de mașini și mai mult. Uneori, dacă se întâmplau ambuscade asupra coloanelor, șoferul militar era dator să posede un autocontrol uimitor, să fie un șofer iscusit și să aibă un curaj personal. „Aceasta a fost o experiență, a fost o muncă incredibil de grea și periculoasă. Nu ne luptam direct, dar trebuia să asigurăm încărcăturile, în timp ce eram sub o țintă constantă. Ne uitam mereu pe drumuri, deoarece puteam fi în orice moment împușcați sau puteam fi bombardați cu grenade, și aveam un singur ordin – sa livram mărfurile". Ieșirea din tunel – o bucată rotundă de cer în depărtare, a fost percepută de toată lumea drept o salvare din această capcană. „Imediat după ce mașina a ieșit din tuneluri, n-am oprit și am decis să luăm o gustare, și în același timp să luăm o gură de aer proaspăt". Dacă o mașină era atacată, toate celelalte trebuiau să o înconjoare și să meargă în continuare până la punct. Diferențele de altitudine erau foarte mari. Nicio frână nu ar fi putut ține camionul încărcat, dacă s-ar fi rostogolit brusc în jos, iar dacă motorul nu trage în ascensiune, atunci camionul se va rostogoli în jos și va arunca în prăpastie camioanele care-l urmează. Aceste drumuri dificile și periculoase prin lanțurile muntoase, Ion Preașca nu le va uita niciodată. Coborâșurile prelungite, urcările, serpentinele, a trebuit să aibă o abilitate extraordinară de a conduce o mașină. Cel mai periculos drum era «Зелёнка» („Verde"), fiindcă așa-numitul teren a fost acoperit cu verdeață, copaci, și arbuști. Prin ea, totul se vedea foarte slab, și uneori a fost imposibil să se determine ambuscadele. Cele mai amenințătoare zone erau «Чареикарская зелёнка» și „Grădinile Jelalabad". Aveau o mașină de ajutor tehnic, mai multe mașini cu instalații antiaeriene, care au asigurat acoperirea focului. Șoferul-militar Ion Preașca a trebuit să stea la volan timp de câteva zile și să doarmă acolo unde-l va prinde noaptea. Pentru un șofer militar, cabina mașinii a devenit noua casă, „A fost foarte periculos să ne deplasăm noaptea, puteam fi – 100% atacați, când mergeam în întuneric, farurile nu se aprindeau. Dacă întârziam și nu reușeam să ajungem la timp spre punctul de oprire, ne colectau întreaga coloană și ne lăsau în eșaloane în munți, sau la o parcare bine păzită". Mine pe drumuri erau o mulțime și de o mare varietate. De aceia, înainte geniștii inspectau și verificau drumul cu ajutorul câinilor sau cu ajutorul detectoarelor de mine. Însărcinarea lor principală era să demorseze minele care erau camuflate sub frunze, altele erau ascunse într-o cutiuță mică de plastic, de mărimea palmei, în interiorul căreia se aflau două substanțe separate de un perete despărțitor. În cazul în care se călca această cutie, peretele izbucnea și se crea o reacție chimică și o mică explozie, astfel încât, o persoană putea fi grav rănită sau moartă pe loc. Minau chiar și cadavrele, dacă se găsea un trup de-a unui luptător, ridicându-l acesta exploda. Erau minate și casetofoane, ceasuri electronice, care au fost apreciate în acea perioadă și serveau drept momeală pentru ofițeri. Mare necaz era cu mediul epidemiologic. Cel mai mult se temeau de hepatită. În unele părți ale dislocării constante, apa era tratată, dar pe drum a existat un risc ridicat de infecție. Ebuliția nu a ajutat, deoarece în zonele muntoase apa fierbea prea repede. Luam provizii mari de apă cu noi, au existat de asemenea pastile speciale pentru curățare, dar după ele, apa dobândea un gust dezgustător și era aproape imposibil de băut". Regimul alimentar nu a fost unul dintre cele mai bune, de obicei serveau terci, în special conserve, crupe, mai rar, carne congelată, „Aproape în fiecare zi aveam acela-și asortiment, desigur de foame nu muream, însă nu prindea bine pentru

starea noastră fizică, deja într-o oarecare măsură, te săturai de acea mâncare, dar n-aveai încotro, ori mâncai ori rămâneai flămând". Atât pâinea și pesmeții, cât și alte produse alimentare aveau termenul de valabilitate depășit, „Serveam pâine păstrată prin depozite de cinci ani, cine știe ce adăugau ei pe acolo, însă era proaspătă și avea un miros specific de spirt". Armata sovietică din Afghanistan, era aprovizionată cu alimente din RSS Moldovenească. De exemplu, la finele anului 1986, prin filiera ULCM, în Afghanistan au fost transportate 25 t de fructe, miere, plante medicinale, nuci și dulceață făcută în condiții de casă. Pentru militarii moldoveni, era o adevărată nostalgie, când mâncau produse din locurile natale, astfel amintindu-le de baștină și de casele părintești, întruchipând momente surprinzătoare, însă toate acestea s-au petrecut pentru o scurtă perioadă de timp, întorcându-se la regimul lor alimentar regular. Hrana combatanților sovietici, de calitate inferioară nu era atât de periculoasă precum cea oferită de la adversari erau cazuri în care servind din fructele primate de la dușmani, combatanții mureau în aceiași zi, cel mai probabil fiind otrăviți. În barăci nu aveau des seri distractive, de aceia, deseori soldații sub formă de distracție, interpretau cântece rusești și moldovenești. Astfel folclorul militar, se baza pe retrăiri și emoții, care le fortifica speranța de supraviețuire în război, „Pentru a ne înveseli serile, noi ne adunam împrejurul focului, și cântam la acordeon sau la ghitară, iar unii băieți mai ingenioși, făceau niște tobe din cutii de carton, și ne umpleam de râs când îi vedeam cum cântă"", își amintea Ion Preașca.

În loc de epilog

Producția mondială de heroină a crescut cu 65% în ultimii ani, potrivit raportului mondial privind drogurile, publicat în 2018 de către ONU, și aceasta este cea mai mare rată de la începutul monitorizării situației. Potrivit acestuia, nouă din zece mii de tone de opiu cade în țara care astăzi este numită „New Mexico" – Afghanistan. Ponderea acestei republici islamice în producția globală de droguri a crescut de la 20% în 1980 , la 90% astăzi. Într-o țară adaptată climatic și geografic la cultivarea cânepei și a macului, în anii 1970, drogurile ușoare din specia hașiș și charas au fost vândute în mod liber. Astăzi, Afghanistanul, Iranul și Pakistanul, sunt principalii furnizori de opiu, și găzduiesc cele mai mari plantații de mac și laboratoare de heroină și opiacee ilegale. Creșterea producției de heroină afghană este adesea asociată cu retragerea soldaților sovietici din Afghanistan și cu influența ostilităților asupra situației economice din țară. În timpul războiului de zece ani, câmpurile utilizate anterior în producția de culturi, au fost arse de focuri de artilerie. Programul de susținere a țăranilor locali, care cultiva produse agricole a fost suspendat. Iar cultivarea plantațiilor de mac a necesitat mai puțin timp și a generat venituri mai mari decât cultivarea bumbacului, a migdalelor și a altor culturi specifice regiunii. Prin urmare, aproape întreaga populație a fost implicatăîn cultivarea macului. Actualmente, se continuă un mare studiu privind heroina și se urmărește influența războiului afghan asupra formării primilor traficanți și curieri de droguri în URSS. Raportul departamentului de stat al SUA din 1986 arată următoarele: „Nu există poliție în zonele tribale, nu există nave, nu există impozitare. Orice armă este permisă ...există hașiș și opiu". În scurt timp, zona de-a lungul frontierei afghano-pakistaniană, a devenit cel mai mare producător de heroină din lume. În 1984, a livrat aproximativ 60% de heroină în SUA și aproximativ 80% în Europa. În 1979, numărul dependenților de heroină din Pakistan a fost de aproximativ

zero, pe când în 1980 cifra se estima la circa 5 000 de persoane, iar în 1985 cifra a fost de 1,3 mil. Nivelul dependenței a fost atât de ridicat încât ONU l-a numit „ocant". Potrivit Departamentului de Stat din 1986, opiul „sursa ideală de profit pentru o țară care este chinuită de război, nu necesită investiții uriașe și capital, germinează rapid, ușor de transportat și vândut", în plus fermierii afghani au început să crească opiu din disperare, deoarece profiturile mari care i le aduceau, acopereau creșterea prețurilor la alimente. Ion Preașca văzând toată mizeria asta spunea „unii combatanți cumpărau ilegal cantități mari de heroină și o vindeau, iar pentru a nu fi depistată, îi schimbau des ascunzișul. Așa spune că 10% din ofițeri erau narcomani, pentru dependenți, achiziționarea de heroină pură, este o prioritate mai mare decât achiziționarea de alimente". De-a lungul anilor, guvernarea țării și-a arătat insolvabilitatea totală. În Afghanistan se dezvoltă corupția, traficul de droguri, domnește distrugerea și sărăcia.

Revenirea din calvar

În luna decembrie 1986, combatantul sovietic Ion Preașca a fost demobilizat, abia aștepta să se întoarcă acasă, să-și vadă părinții, rudele și prietenii, să afle de toate noutățile de prin sat pe care le-a pierdut, petrecându-și doi ani din viață pe drumurile afghane într-o atmosferă stresantă. Îi era dor de mâncarea de casă, proaspătă, gustoasă cum numai la mama sa se avea. Când a ajuns, a plecat la Comisariatul Militar Raional, pentru a-i fi înmânată legitimația de veteran de război. Nici Uniunea Sovietică, ulterior nici Republica Moldova, nu a oferit vreo însemnătate majoră, celor care și-au riscat viețile în acest război sau celor care au acumulat traume pentru tot parcursul vieții. Cât despre Ion Preașca, acesta a primit de la stat un apartament minuscul în Chișinău cu suprafața totală de 16 m2, iar pentru achitarea serviciilor comunale i s-au adăugat la pensie o sumă în valoarea de o 100 de lei, care în zilele noastre nu reprezintă o sumă considerabilă. De asemenea, o dată în trei ani are o foaie de odihnă în diferite sanatorii atât în Republica Moldova cât și în Ucraina, unde trece cursuri de reabilitare gratuite.

Sumând toate pagubele umane, Kremlinul, potrivit unor date oficiale, a implicat în război cca 90 000 de oameni, numărul total al militarilor sovietici care au efectuat stagiul militar în zonă, cifrându-se la 620000, numărul morților reprezentând 15051, iar cel al handicapurilor fizice, evaluându-se la 469 685. Din componența moldovenilor la războiului din Afghanistan au participat 12500, au decedat 301, 4 au dispărut. Kremlinul, din considerente de „amor propriu", va recunoaște abia în ultimele momente eșecul său indiscutabil, „Cea mai mare greșeală pe care Moscova a comis-o în politica externă, în timpul întregii epoci sovietice". Anual, pe data de 15 februarie, sunt comemorați ostașii, ce și-au pierdut viața în războiul din Afghanistan. De fiecare dată, politicienii și demnitarii pozează alături de foștii combatanți, participând la multe ceremonii, și ducând discursuri emoționale, pentru așa crea o imagine pozitivă din contul lor. Nimeni din ei nu-și imaginează în realitate, calvarul prin care au trecut acești 12 000 de veterani, care acum se chinuie din cauza bolilor, au o pensie mizerabilă cu care nu sunt în stare să-și asigure existența.

În concluzie am putea sublinia, că în perioada sovietică, pentru a-și atinge scopurile expansioniste, URSS trimitea ostași în diferite state ale lumii. Intervenția Uniunii Sovietice în Afghanistan se înscrie în logica Războiului Rece, când actorii majori sub forma de supraputerii

sau sateliții lor încercau să-și consolideze pozițiile globale pe orice segment. Tragic este faptul că acești ostași nu cunoșteau unde se duc, pentru ce luptă, și desigur erau îndoctrinați cu ideea, că URSS e cel mai măreț, puternic și pacificator stat din lume. Iar cel mai tragic, că zeci de mii dintre acești ostași nevinovați se întorceau acasă în sicrie de metal. Prin urmare, cu mândrie în suflet, pot să-l numesc pe veteranul Ion Preașca adevărat erou din localitatea mea, deoarece a supraviețuit acestui război străin, expansionist dus de URSS în mai multe colțuri ale lumii.

SURSE BIBLIOGRAFICE:

Izvoare orale

1. Interviu audio realizat de către Coreţcaia Ecaterina cu Ion Preașca, la data de 15.12.2019.

Memorii de război

2. Vasile Efros, Afghanistanul – pământ promis mujahedinilor. Editura Opera Magna 2004, 125 p.

3. Alexandru Vakulovski, Afganii / Cu o notă introductivă de Ion Xenofontov /Memoria eternilor combatanți sau despre intrarea celor mici în marea istorie/. București, Tracus Arte, 2016, 241 p.

4. Ion Valer Xenofontov, Războiul sovieto-afghan (1979–1989). Studiu de istorie orală. Percepții. Documente. Ediția a II-a revăzută și adăugită / Red. șt. C. Manolache; Resp. de ed.: Liliana Rotaru, Larisa Noroc, Inst. Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Ed. a 2-a, revăzută și adăugită. Iași, Lumen, 2020, 512 p.

Monografie

5. Ion Valer Xenofontov, Războiul din Afghanistan (1979–1989) în memoria participanților din RSS Moldovenească. Ediția a II-a revăzută și adăugită / Red. șt. C. Manolache; Resp. de ed.: Liliana Rotaru, Larisa Noroc, Inst. Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Ed. a 2-a, revăzută și adăugită. Iași, Lumen, 2020, 532 p.

Surse WEB

6. https://www.google.com/search?q=Afghanistan+razboi&oq=Afghanistan&aqs=chrome.2.

7. 69i57j0l7.7273j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-(vizitat: 23.01.2020).

8.https://date.gov.md/ckan/ro/dataset/13238-numarul-militarilor-originari-din-republica-moldova-decedati-in-razboiul-din-Afghanistan(vizitat:23.01.20).

9. https://www.elenarobu.md/despre-razboiul-din-Afghanistan-un-razboi-inutil-care-nufost-al-nostru/vizitat: 22.01.20).

10. https://sputnik.md/radio_podcasturi/20190213/24692234/Politologul-Victor-Jucspune-ce-a-insemnat-de-fapt-razboiul-din-Afghanistan.html(vizitat: 24.01.20).

11. http://oldenciclopedia.asm.md/blog/php/Ion%20Xenofontov%20Razboiul%20din%20Afghanistan.pdf(vizitat:25.01.20).

12. https://forum.softpedia.com/topic/1007777-secretele-razboiului-din-Afghanistan1979-1989/(vizitat: 26.01.2020).

RĂZBOIUL DE LA NISTRU: DOI EROI CU DESTINE DIFERITE[1]

Nicoleta CERNEI[2],
Viorel BOLDUMA[3]

Rezumat

Războiul de pe Nistru din anul 1992 reprezintă un capitol tragic din istoria poporului nostru. În articol se relatează despre povestea a doi participanţi la acţiunile militare din războiului de secesiune, care s-au soldat cu moartea unuia dintre ei şi altul rămas în viaţă, marcat pentru tot restul vieţii, care fără îndoială pot fi numiţi atât eroi ai localităţii cât şi eroi ai întregii Republicii Moldova!

Cuvinte cheie: război, combatant, interviu, Nistru, Republica Moldova

THE DNIESTER WAR: TWO HEROES WITH DIFFERENT DESTINIES

Summary

The 1992 War on Dniester is a tragic chapter in the history of our people. The article tells the story of two participants in the military actions of the war of secession, which resulted in the death of one of them and another was a survivor, marked for the rest of his life. Both of them undoubtedly can be called heroes of their locality and heroes of the entire Republic of Moldova!

Keywords: war, combatant, interview, Dniester, Republic of Moldova

Războiul de la Nistru din 2 martie 1992 – 21 iulie 1992 este un capitol tragic din istoria recentă a Republicii Moldova. Trebuie să păstrăm vie memoria și onoarea celor care și-au jertfit viața pentru realizarea intergrității teritoriale a statului.

În cele ce urmează, vom aborda subiectul referitoar la destinul a doi consăteni, care au participat la acțiunile militare din timpul Războiului de la Nistru, soldat cu moartea unuia dintre ei și altul rămas în viață, marcat pentru tot restul vieții, care fără îndoială pot fi numiți atât eroi ai localității mele cât și eroi ai întregii țări!

Pentru a pătrunde în esența celor petrecute, voi încerca să relatez pe scurt despre acest eveniment tragic din istoria țării noastre. Adesea în viața cotidiană ne ciocnim cu termenul „război" Dar care este totuși explicația acestuia? Războiul este un conflict armat, de durată, între grupuri, clase sociale sau, mai ales, între state, pentru realizarea unor interese economice și politice. Cu alte cuvinte, războiul este cel mai crunt fenomen al umanității care cauzează numeroase pagube și pierderi omenești, care lasă în urma lor familii îndurerate.

---

[1]Lucrare distinsă cu Diplomă de performanţă la Concursul republican „Descoperim eroi în localitate la noi", organizat de DVV International Moldova, ANTIM şi sustinut financiar de Guvernul Germaniei şi Fundaţia Koeber.

[2] *Nicoleta CERNEI, IP Centrul de Excelenţă în Construcţii din mun. Chişinău.*

[3] *Viorel BOLDUMA, lector universitar, UPS „Ion Creangă"; profesor de istorie, GD II, IP Centrul de Excelenţă în Construcţii din mun. Chişinău.*

Cu părere de rău și Republica Moldova a trecut prin numeroase suferințe cauzat de Războiul de pla Nistru, dus între Republica Moldova și Federația Rusă. Acest conflict militar s-a soldat cu moartea a 286 bravi eroi decedați și alte 284 au rămas invalizi de gradele I, II și III, din partea Republicii Moldova. Cu siguranță, psihologic au primit traume mult mai mulți, inclusiv locuitorii satelor din apropierea teatrului operațiunilor militare.

Principalele cauze ale declanșării acestui război, recunoscute de istoriografia națională, sunt:

I) *Teritorial-statal*. Declanșarea conflictului având ca obiectiv principal acapararea unei părți a Republicii Moldova cu scopul de a crea condiții favorabile pentru desemnarea acestei regiuni ca fiind un stat independent.

II) *Geopolitic*. Crearea platformei de presiuni politic având ca scop menținerea Republicii Moldova în sfera de influență a Rusiei și pentru a preveni unirea cu România.

III) *Cultural-lingvistic*. Nemulțumirea vorbitorilor de limbă rusă de introducerea limbii române în calitate de limba de stat și necesitatea adaptării la situații noi.

IV) *Socio-economic*. Amenințarea de redistribuire a puterii și a resurselor economice în regiunea transnistreană.

V) *Socio-ideologic*. Opunerea de rezistență a statului sovietic față de democratizarea și încercarea de a menține statul în cadrul vechiului sistem pe teritoriul regiunii.

După referendumul din 12 august 1990 privind crearea așa-numitei „republici moldovenești nistrene" sau Transnistria, a fost planificată o operație de eliminare din Dubăsari a autorităților legale. La 1 noiembrie, pe drumuri au fost instalate puncte de control, s-a blocat podul de peste Nistru, iar la 2 noiembrie au fost scoase cu forța mulțimii dirijată de separatiști, organele locale ale puterii (instanța de judecată, procuratura, executivul) din sediile administrative. Pentru restabilirea ordinii în oraș, au fost trimise subunități ale Ministerului Afacerilor Interne ale Republicii Sovietice Socialiste Moldova, deja suverane. Pe drumul de acces spre Dubăsari au avut loc ciocniri cu populația civilă, în timpul cărora s-au înregistrat victime.

La 13 decembrie 1991 au fost înregistrate primele victime în conflictul transnistrean. Patru polițiști moldoveni au fost omorâți la Dubăsari de către gardiști separatiști, aflați în subordinea Tiraspolului. În dimineața acelei zile, la ora 5:30, Secția de Poliție din orașul Dubăsari, controlată de Chișinău, a fost anunțată că se pregătește un atac împotriva ei. În apropierea Secției a fost văzut un vehicul blindat, iar gardiștii transnistreni se pregăteau de asalt. În ajutorul persoanelor aflate în interiorul clădirii au fost trimiși polițiștii din batalionul Serviciu de Pază și Patrulare al Ministerului de Interne de la Chișinău. Cei șase gardiști aflați la intrarea de pe podul pe Nistru au fost dezarmați, fără să se tragă vreun foc de armă. În apropiere de postul de Poliție Rutieră, situat la intersecția traseelor Dubăsari-Râbnița-Grigoriopol, un alt grup de gardiști înarmați au deschis focul din pistoale-automat și mitraliere asupra detașamentului de poliție moldoveană. În acest schimb de focuri au decedat trei polițiști – Ghenadie Iablocichin, Mihail Arnăut și Valentin Mereniuc, care au fost uciși pe loc (în Chișinău, o străduță din sectorul Buiucani poartă numele lui Ghenadie Iablocichin, n.a.). Un al patrulea polițiști, Gheorghe Cașu, a decedat la scurt timp în spital, din cauza rănilor mortale. Alți nouă polițiști au fost răniți, dar au supraviețuit. A doua zi, la 14 decembrie 1991, gardiștii separatiști au deschis focul, din direcția orașului Dubăsari, atacând masiv forțele poliției moldovene. În timpul acestor confruntări au fost reținuți 34 de gardiști, fiind confiscate două mitraliere, 20 de pistoale-automat Kalașnikov, alt echipament militar etc.; 28 dintre cei reținuți erau locuitori ai orașului Râbnița. La mai puțin de trei luni după primele ciocniri

între poliția moldoveană și formațiunile paramilitare transnistrene, detașamente ale cazacilor au atacat repetat, în noaptea de 1 spre 2 martie 1992, Comisariatul de Poliție de la Dubăsari și au luat ostatici 34 de persoane care se aflau în interiorul clădirii. Polițiștii și autoritățile din Dubăsari și localitățile vecine care au reușit să scape s-au retras retrag la Cocieri, localitate care devine un centru de rezistență în lupa contra separatiștilor de la Tiraspol. În esență, anume cu aceste evenimente a început confruntarea armată între poliția moldovenească și formațiunile separatiste înarmate.

Se mai consideră că motivul izbucnirii conflictului a fost că raioanale din partea stângă a Nistrului a cărei populație este formată în proporție de 60% din ucraineni și ruși, a insistat să se divizeze de Moldova înainte de destrămarea Uniunii Sovietice din teamă că sporirea spiritelor naționaliste va duce la unirea Republicii Moldova cu România. În 1992, Chișinăul pierde controlul asupra regiunii transnistriene după tentativele nereușite de a o menține sub influența sa prin putere. Aceasta este versiunea promovată de media rusească. În cele 4 luni de ostilități, cele mai grele lupte s-au dat pe platourile de la Cocieri, Coșnița și la Tighina. La 19–24 iunie 1992, la Tighina (Bender) s-a dat marea bătălie împotriva separatismului și ocupantului rus. În această bătălie decisive, Federația Rusă, contrar deciziilor SUA și Uniunii Europene, au invadat Tighina, acționând cu unități militare ale Armatei a 14-a ruse, folosind tancuri, artilerie și trupe motorizate. În luptele pentru independența Republicii Moldova au căzut sute de militarii, combatant și civili, dar orașul Tighina și alte poziții de luptă de la Cocieri-Dubăsari, Coșnița-Doroțcaia nu au fost cedate inamicului. La 21 iulie 1992 Republica Moldova și Federația Rusă au semnată o Convenție cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova.

Povestea unor eroi

Mulți dintre cei ce și-au apărat Patria și au luptat pentru independența și prosperitatea statului au rămas ascunși într-un con de umbră. Fiecare dintre ei merită să fie cunoscut și respectat de toată țara! Unul dintre acești eroi a fost și Nicolae Vrabie, originar din satul Grinăuți-Moldova, raionul Ocnița. El a participat la luptele din 2 martie – 20 iunie 1992, în războiul de la Nistru în urma căruia, luptând ca un brav apărător al patriei, a căzut cu moarte de erou la data de 20 iunie 1992.

Născut la data de 25 noiembrie 1966, în satul Grinăuți-Moldova, raionul Ocnița a adus o mare bucurie în familia Anicăi și a lui Mihail Vrabie. A absolvit Școala Medie din satul Grinăuți-Moldova, apoi urmându-și visul de a deveni polițist a plecat să-și continue studiile la Academia de Poliție din Chișinău. După finalizarea studiilor a activat în calitate de polițist la Comisariatul de Poliție din sectorul Centru al orașului Chișinău.

Despre eroismul lui Nicolae Vrabie am aflat în urma interviului acordat de către prietenul și camaradul de luptă Iurie Gherman, care ne-a relatat despre ultimele clipe de viață a eroului nostru.

După cum relatează Iurie Gherman, în timpul conflictului, prin ordinul ministrului, practic toată poliția inclusiv Mihai Vrabie, a fost mobilizată, fiind împărțită în grupe și trimisă în punctele fierbinți din Dubăsari, unde aveau nevoie urgentă de ajutor. Fiecare grupă era alcătuită din 50 de bărbați. Aceștia mergeau două săptămâni la război și pentru următoarele două reveneau acasă. Trimiterile au început la 2 martie și au continuat până în iulie, atunci când a ieșit ordinul că luptele încetează. În unele zile nu se întâmpla nicio acțiune violentă iar în altele din potrivă aveau loc numeroase pagube care aveau nevoi de mai multe persoane pentru a menține situația sub control. Ajunși la destinație fiecare membru al grupei primea armă și

număr. Spre locul destinat se deplasau pe jos deoarece cu mașina oricând puteau fi supuși pericolului de a fi împușcați. Echipamentele militare pe care le primeau erau: automate, grenate, este antiglonț, bazucă și altele. Pe lângă cele enumerate mai sus mai erau mașini și tancuri însă trupele de poliție nu aveau acces la ele. Atacul se petrecea în tranșee astfel grupa era împărțită în jumătate, prima jumătate păzea, iar a doua împușca. Uneori erau noaptea în tranșee și ziua se odihneau alteori din contra ziua luptau iar noaptea se odihneau. Fiecare dintre ostași înțelegea ce rol mare joacă acțiunile lui pentru pacea libertatea și independența patriei sale. Fiecare avea o seriozitate maximală în ceea ce privește lupta pentru viitorul țării lor! Colectivul era unul unit căci toți erau polițiști și se înțelegeau de minune între ei. Grupele nu se întorceau acasă așa cum au venit ci pierdeau camarazi, iar unii erau răniți în urma exploziilor de bombe. Protagonistul istoriei mele de asemenea a făcut parte din una dintre aceste grupe. A mers la luptă cu inima deschisă, fiind sigur în forțele proprii și mereu gata să își apere țara și neamul.

După cum menționează în continuare, bunul său prieten și camarad de luptă Iurie Gherman: „Nicolae a fost o persoană foarte bună și cu un suflet mare, mereu mă susținea și mă încuraja când aveam nevoie. Mult timp nu m-am putut obișnui cu ideea că nu mai este printre noi. Și astăzi parcă îmi trece prin fața ochilor momentul când acel glonte la străpuns luându-i viața. S-a sfârșit din viață la data de 20 iunie. Nu avea soție și nici copii dar acasă îl aștepta mama, care atunci când a aflat că fiul ei a murit pe câmpul de luptă a fost pătrunsă de o durere neînchipuită. Sunt mândru că am luptat alături de un asemenea erou!", subliniază fostul camarad de luptă Iurie Gherman. Fiecare ostaș a trecut prin multe încercări grele cum ari fi frigul, ploaia care însă i-au făcut mai puternici și le-au insuflat și mai mult dragostea față de țară. Anume cunoscând prin ce au trecut aceste persoane pentru a ne salva și apăra țara putem să prețuim la justa valoare adevărata noastră comoară-Patria!

Fiodor Rusu spune despre consăteanul său Nicolae Vrabie următoarele: „Nu am cunoscut om mai săritor la nevoie decât Nicolae. A fost trist să aflu că a murit, am ajutat-o după acestea pe mama lui cu ce am putut. Consider că acest băiat care la o vârstă atât de tânără și-a dat viața pentru viitorul țării trebuie să fie cunoscut de cât mai multă lume", subliniază Fiodor Rusu.

Un aport major la susținerea familiei răposatului a avut preotul din satul Grinăuți-Moldova, Rostislav Gadâmba. Toți cetățenii comunei noastre poartă un respect și o stimă mare față de acest erou în deplin sens al cuvântului. La intrarea în Gimnaziul Grinăuți-Moldova este amplasată o plăcuță comemorativă dedicată bravului apărător al patriei, Nicolae Vrabie. A fost decorat post-mortem cu Ordinul „Ștefan cel Mare". Constatăm cu regret că în prezent nicio stradă din sat, nici Gimnaziul din localitate nu-i poartă numele eroului. Cel puțin, există un panou în incinta gimnaziului Grinăuți-Moldova dedicat eroilor războiului de la Nistru. La fel, a fost instalată, la intrare în școală și o placă comemorativă în memoria lui Nicolae Vrabie. Un alt regret este că după moartea mamei lui Mihai Vrabie, casa părintească a acestuia, a rămas neîngrijită.

Un alt erou care merită aprecieri este și Andrei Culeac, care s-a oferit să povestească despre ororile războiului pentru apărarea Patriei, la care a participat. Andrei Culeac, născut la data de 14 aprilie 1968 în satul Grinăuți-Moldova, raionul Ocnița a absolvit școala medie din satul de baștină și a continuat studiile la Tehnicumul Agroindustrial „Gheorghe Răducan" din satul Grinăuți, în perioada 1981–1984. În urma intervievării am aflat multe lucruri valoroase și interesante privind viața sa și experiența din cadrul conflictului de la Nistru pe care le voi reda în continuare. „Ecoul acelui război a rămas și

acum în mintea mea ca o perioadă care mi-a creat un caracter puternic și m-a învățat să prețuiesc cu adevărat țara unde m-am născut și am crescut. Am fost luat la război în anul 1992 la data de 26 aprilie ca șofer fiindcă am fiindcă aveam studii în domeniu. Au mai fost luați și alți băieți de seama mea, cu toții eram tineri și nu înțelegeam unde mergem și cu ce ne vom confrunta. Am mers din propria inițiativă. Ajunși la fața locului și anume la Dubăsari am fost echipați cu arme și tot ce era necesar pentru eventualele lupte. Am locuit în case provizorii, iar așa zisele „lupte" decurgeau în două faze: ziua luptam, iar noaptea ne odihneam sau viceversa. Stăteam în tranșee, uneori uzi de la ploil care nu conteneau iar în urechi mereu răsunau focuri de arme. Fiecare ostaș avea poziția sa adesea eram la un pas de moarte. Aveam și timp liber în care mâncam, discutam cu camarazii sau comandanții și pregăteam armele. Tancuri, pușți, bombe toate au rămas în mintea mea ca imagini ale unui coșmar.A colo mi-am făcut mulți prieteni, unii i-am pierdut, cum ar fi Nicolae Vrabie. Împreună ne motivam și ne insuflam ideea că luptăm pentru a crea copiilor noștri un viitor mai bun în pofida faptului că nu toți erau căsătoriți. Cu toate că am ajuns la Dubăsari cu misiunea de a fi șofer, autovehiculele nu ne erau predestinate nouă, astfel am luptat cot la cot cu ceilalți bărbați. Plecam pentru două săptămâni și pentru altele două veneam acasă. Ca să fiu sincer la fiecare plecare mă porneam cu gândul că pot să nu mă mai întorc, dar credința, răbdarea și dragostea pentru plaiul natal mi-au dat încredere și putere să depășesc orice obstacol care îmi apărea în cale. Vestea că conflictul s-a sfârșit am primit-o cu cea mai mare bucurie, m-am întors acasă cu gândul că de acum totul va fi diferit, vom trăi în pace și bună înțelegere. Mereu am luptat cu gândul că ceea ce fac va duce la prosperarea țării dar, cu toate acestea nici astăzi acest conflict nu a ajuns la un final pașnic. Ar fi păcat ca cei care și-au jertfit viața pentru stabilitatea țării să fie uitați iar scopurile și aspirațiile acestora să nu fie împlinite. După război toți am primit recompense bănești, cei care activau în domeniul poliției au fost ridicați în grad cum ar fi ordine cum ar fi ofițeri, ofițeri superiori, agenți, șefi, inspectori și au primit ordine din partea statului ca luptători pentru apărarea patriei și independenței. „Nu cred că viața mea s-a schimbat radical după terminarea războiului, am avut unele probleme de sănătate dar nu grave. Pentru a întreține familia am fost nevoit să plec peste hotare, deoarece la noi în țară nu se ia în considerație faptul că ești apărător al patriei. Republica Moldova este PATRIA MEA și încă cred în viitorul ei prosper și luminos!" a relatat eroul și apărătorul Patriei Andrei Culeac.

Am decis să vă vorbesc despre acești doi eroi pentru a denota faptul că chiar dacă domnii Andrei și Nicolae au anumite aspecte comune, soarta acestora este diferită. Nu e nimic mai tragic decât pierderea unui suflet nevinovat însă acesta trăiește atâta timp cât amintirea despre el este vie!

În concluzie, pot spune că din păcate, nici până astăzi problema transnistreană nu a fost soluționată. Remarcăm faptul că în cadrul consultărilor dintre reprezentanții părților conflictului transnistrean și cei ai mediatorilor din partea OSCE, Federației Ruse și Ucrainei, consultări ce au avut loc la 26–27 septembrie 2005 la Odessa, Uniunea Europeană și SUA au fost invitate să participe la procesul de negocieri în calitate de observatori. Statutul de observator al UE și SUA a fost stabilit în baza unui protocol al OSCE cu privire la drepturile și obligațiile observatorilor în procesul de negocieri. Potrivit acestuia, observatorii au dreptul să participe la ședințele oficiale, au dreptul să i-a cuvântul în timpul acestora, mai pot să intervină cu întrebări. Observatorii însă nu pot semna documentele adoptate în cadrul procesului de negocieri și nu participă la luarea deciziilor. Astfel, noul format al negocierilor a fost din start unul asimetric, fiind denumit „5+2".

Dar, cu regret constat, că părțile antrenate în procesul de negocieri, nu au obținut progrese semnificative prin care să revină partea stângă a Nistrului sub controlul constituțional al Republicii Moldova. Ba, dimpotrivă, au fost (memorandumul Kozak–2003) și mai sunt tentative de federalizare a Republicii Moldova, din partea Federației Ruse, inclusiv cu susținerea unor politicieni de rang înalt de la Chișinău.

Acest lucru reflectă disprețul si indiferența față de jertfele și eforturile ostașilor pentru patrie. Acest război a răpit viața la sute de ostași, a lăsat văduve și copii orfani care nu purtau nici o vină. Trebuie să prețuim și să respectăm tot ceea ce s-a dobândit cu greu. Persoanele care au participat la aceste acțiuni militare nu trebuie date uitării, ci scoase la lumină pentru ca cât mai mulți oameni să se mândrească cu eroii aceste țări!

Prin acest material aducem un omagiu celor care au luptat pentru țara noastră în războiul de la Nistru în 1992, celor care și-au jertfit viața pentru viitorul Republicii Molsova. Din păcate însă sacrificiul lor este tergiversat de factorii de decizie. Sperăm ca guvernarea actuală și viitoare va face totul pentru ca sacrificiul celor care au luptat și și-au dat viața pentru acest pământ să nu fi fost zadarnic. Ambele maluri ale Nistrului trebuie eliberate de corupție și sărăcie. Doar o țară care respectă sacrificiul propriilor cetățeni și învață din lecțiile trecutului poate avea un viitor european și demn.

Eu cred că, ziua de 2 martie ar trebui să fie numită Ziua Comemorării eroilor căzuți în Războiul ruso-moldav, ci nu numai Ziua Comemorării, cum a fost proclamată de către Legislativul moldovean în anul 2011. E timpul ca autoritățile Republicii Moldova să ia atitudine legală față de regimul de la Tiraspol, dar nu să comemoreze timid victimele pentru a nu deranja Federația Rus.

Prin urmare, aș vrea să închei prin concluzia la care am ajuns, în urmă elaborării acestui material: eroii nu mor niciodată doar sunt dați uitării de societatea în care au trăit și de țara pentru care sau jertfit.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare inedite

1. Interviu audio realizat de Nicoleta Cernei cu Iurie Gherman, 10 februarie 2020.
2. Interviu audio cu realizat de Nicoleta Cernei cu Andrei Culeac, 15 ianuarie 2020.

Izvoare editie

3. Ion Costaș, Transnistria 1989–1992. Cronica unui război nedeclarat, gen., București: Editura RAO, 2012.
4. Vlad Grecu, O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2005.
5. Anatol Muntean, Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova, (1990-1992), București, 2005.

Studiu

6. Ion Valer Xenofontov, Istoria recentă a Republicii Moldova, În: Revista Militară. Studii de securitate și apărare, Chișinău, 2018, nr. 2 (20), pp. 69-109.

Surse WEB

7. https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_din_Transnistria (accesat: 20.01.2020)
8. http://promemoria.md/publicatii/razboiul-din-transnistria/ (accesat: 21.01.2020).
9. https://moldova.europalibera.org/a/26912949.html (accesat: 2.01.2020).
10. https://www.timpul.md/articol/razboiul-de-pe-nistru--pentru-ei-noi-eram-romani-iar-pentru-noi-ei-erau-separatiti-73610.html (accesat: 2.01.2020).
11. https://radiochisinau.md/scurta-cronologie-a-razboiului-de-pe-nistru-83274.html (accesat: 2.01.2020).
12. https://radiochisinau.md/conflictul-transnistrean-trecut-prezent-viitor-comentariu-de-octavian-tacu---46681.html (accesat: 8.01.2020).

ANEXE. IMAGINI

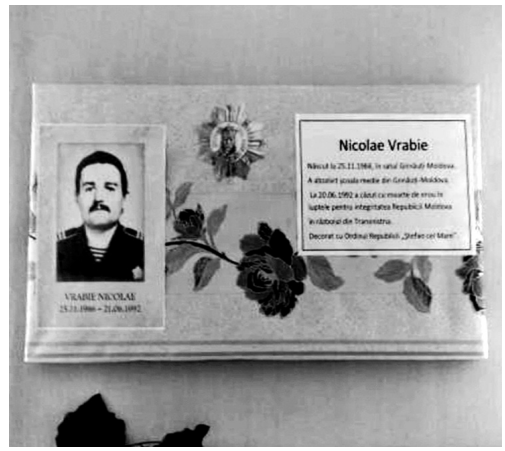

Panou din incinta Gimnaziului Grinăuți-Moldova dedicat eroilor conflictului militar de la Nistru

Placa comemorativă instalată în memoria lui Nicolae Vrabie. Gimnaziu-Grinăuți-Moldova. Foto: Nicoleta Cernei

Ordinul „Ștefan cel Mare”, acordat post-mortem lui Nicolae Vrabie. Arhiva Gimnaziului Grinăuți

Camarazii de lupta. Arhiva Gimnaziului Grinăuți

Casa părintească a lui Nicolae Vrabie, actualmente părăsită. Foto: Nicoleta Cernei

Andrei Culeac cu familia sa. Arhiva familiei Culeac

LECȚII DE ISTORIE
HISTORY LESSONS

VIAȚA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Ion Valer XENOFONTOV[1]

Rezumat
În articolul de față se abordează evoluția regimului politic din România, care a parcurs treapta de la democrație la dictatură. Se analizează sistemul partidelor politice din România după 1918; cadrul instituțional de dezvoltare al României; ativitatea parlamentară și guvernamentală; evoluția monarhiei; extinderea mișcării de extremă dreapta în anii 1930. O atenție aparte a fost acordată regimul politic în România în anii 1938–1940.
Cuvinte cheie: partide politice, Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, doctrine politice, mișcări extremiste, dinastia Brătianu, Iuliu Maniu, anii 1918–1940

POLITICAL LIFE IN THE INTERBELLIC ROMANIA

Summary
This article addresses the evolution of the Romanian political regime, which has gradually evolved from the democracy to dictatorship. The system of political parties in Romania after 1918 is analyzed; institutional framework development in Romania; parliamentary and governmental activity; evolution of the monarchy; extension of the far-right movement in the 1930s. A special attention is given to the political regime in Romania in 1938–1940.
Keywords: political parties, National Liberal Party, National Peasant Party, political doctrines, extremist movements, Brătianu dynasty, Iuliu Maniu, 1918–1940

Sistemul partidelor politice din România după 1918

Primele partide politice, conturate în jurul bipartidismului (conservator și liberal) au fost constituite în România în a doua jumătate a sec. al XIX-lea [22, p. 253-254]. Perioada intebelică a fost o efervescență a vieții democratice manifestată prin dinamismul partidelor politice și a vieții parlamentare. Partidele politice înființate potrivit principiului regional treptat s-au integrat la scara întregii țări. Reforma electorală și Constituția din 1923 au creat un cadru favorabil pluripartidismului. Toate acestea au durat până la sfârșitul

[1]*Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

deceniului patru, atunci când regimul politic democratic a intrat într-un con de umbră, finalizat prin instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea.

Eșichierul politic românesc interbelic a fost unul complex, activând partide politice de dreapta (Partidul Conservator Democrat, Partidul Conservator Progresist), de centru (Partidul Național Liberal, Partidul Poporului), de centru-stânga (Partidul Țărănesc, Partidul Național Țărănesc), de stânga (Partidul Socialist, Partidul Social-Democrat), de extreme stânga (Partidul Comunist din România), de extrema drepta (Liga Apărării Național Creștine, Legiunea Arhanghelul Mihail/ Garda de Fier) etc. [42, p. 25-112].

Principalele partide care s-au manifestat în viața politică au fost Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc. A existat o alternanță la putere; niciun partid n-a fost la guvernare peste limita de 4 ani a organului legislativ pe care se sprijinea.

Partidul Național Liberal (PNL) a fost constituit la 24 mai 1875, fiind condus de personalități politice notorii ca I.C. Brătianu, C.A. Roseti, D. Sturza. A fost cel mai bine organizat partid în perioada interbelică, având și viziunea cea mai clară asupra evoluției statului românesc. L-a avut ca lider incontestabil pe omul politic și diplomatul Ion I.C. Brăteanu (1908–1927), „Regelui neîncoronat al României", crescut alături de renumitul său părinte și aflat la cele mai înalte demnități de la o vârstă timpurie, unul dintre „principalii bărbați politici" ai Europei [13, p. 229-230], proprietarul uneia dintre cele mai valoroase biblioteci din România. A fost urmat în funcția de președinte de partid de fratele său, Vintilă Brăteanu (1927–1930), apoi de I.G. Duca (1930–1933) și Gh. Tătărescu (1934–1937). Ca urmare fuziunii din ianuarie 1923 a PNL cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina a devenit primul partid politic cu adepți din întreaga România.

Conceptul economic al partidului era „prin noi înșine", punându-se astfel accentul pe industrializarea țării și pe promovarea capitalului autohton. Programul PNL din ianuarie 1922 viza consituirea unei politici naționale de ordine și de înfrățire social; consolidărea unității naționale; aplicarea reformei agrare; sporirea producției și înlesnirea exportul; restabilirea prestigiul României în afară [34, p. 56-57]. În contextul unei forțe materiale și organizatorice superioare celorlalte partide [7, p. 64-66], liberalii s-au aflat la guvernare cca 10 ani din cei 20 ai perioadei interbelice: în anii 1922–1928 (decada brătienistă, cu o mică întrerupere între martie 1926 și iunie 1927) și 1933–1937.

PNL a obținut 6,8% din voturi în anul 1920, apoi 60,3% în 1922, a scăzut la 7,3% în 1926, pentru a urca la 61,7% în 1927 și ajunge la 6,5% în 1928. În perioada guvernării liberale s-au realizat reforme economice, politice, a fost adoptată Consituția din 1923 (una dintre cele mai avansate din Europa pentru acele vremuri) și o serie de legi care au generat procesul de unificare a țării (administrativă, judecătorească, monetară, electorală, a învățământului, cultelor etc.) etc. Potrivit lui Ștefan Zeletin „Documentul oficial de naștere a neoliberalismului românesc este Constituția votată în anul 1923" [53, p. 96].

În concurență cu PNL, cei care aveau să-i substituie pe conservatori din viața politică a fost *Partidul Național Țărănesc (PNȚ)* format cu ocazia Congresului extraordinar desfășurat la București, la 10 octombrie 1926, în urma fuziunii Partidului Național Român, având-l ca președinte pe Iuliu Maniu, și Partidul Țărănesc (înființat la (5/18 decembrie 1918), condus de Ion Mihalache [34, p. 48-49, 53-55]. La 23 august 1918 la Chișinău a fost creat Partidul Țărănesc din Basarabia, având-l ca președinte pe

Pantelimon Halippa (1918–1921), înlocuit de Ion Inculeț. Acest partid a constituit principala forță politică din Basarabia în anii 1918–1921. Ca urmare a unor tensiuni interne partidul s-a descompus: gruparea condusă de Sergiu Niță a fuzionat cu Liga Poporului (aprilie 1920), gruparea Pantelimon Halippa s-a alipit la Partidul Țărănesc (iulie 1921), iar gruparea Ion Inculeț s-a unit cu PNL (ianuarie 1923).

Doctrina economică a țărăniștilor era politica „porților deschise", ce viza accesul liber al capitatului strain în economie. Programul PNȚ din octombrie 1926 prevedea dezvoltarea agriculturii, organizarea de credite rurale pentru țărani, încurajarea producției agricole și îndeosebi cea a grâului, prin libertatea exportului, înființarea fermelor model, a stațiunilor agricole, înființarea de școli practice și teoretice de agricultură, dezvoltarea industriei țărănești, a industriei mijlocii și mici, îndeosebi a aceleia în legătură cu valorificarea produselor agricole; organizarea piețelor de desfacere cu concursul autorităților comunale și județene; export liber etc. [34, p. 59-62]. PNȚ a obținut 22,1% din voturi în alegerile din 1926, a urcat la 77,7% în 1928, pentru ca în 1931 să obțină doar 14,9%. În perioada crizei economice a existat o fluctuație mare de guvernări. Astfel, în perioada 1928 – noiembrie 1933 s-au succedat nouă guverne, dintre care opt a PNȚ, inclusiv au avut loc trei alegeri parlamentare, deși, conform Constituției din 1923, durata unei legislaturi era de patru ani [41, p. 120].

În 1930, o grupare condusă de Constantin Stere și dr. Nicolae Lupu, considerându-se marginalizată de liderii țărăniști s-a desprins de partid constituind Partidul Țărănesc Democrat, ulterior C. Stere și-a încheiat activitatea politică în cadrul Partidului Radical Țărănesc format împreună cu Grigore Iunian [3, p. 8].

Partidul Conservator, constituit la 3 februarie 1880, principalul rival politic al PNL, a început să se fragmenteze încă înainte de 1918, iar după Marea Unire, fiind partidul cel mai lovit de reforme a intrat în declin. Conservatorii erau asociați cu mari proprietari de pământ ce nu erau dispuși la progres, respingând reformele agrară și cea electorală. Mai mult, erau indentificați cu cei care încurajaseră intrarea României în război alături de Puterile Centrale, iar liderul acestora, Alexandru Marghiloman, era cel care a semnat pacea de la București din 1918. Toate aceste percepții erau alimentate și de adversarii politici, în mod special de liberali. Moartea celor doi lideri, Take Ionescu (1922) și Alexandru Marghiloman (1925), a generat dispariția definitivă a celor două formațiuni conservatoire. Partidul Conservator Progresist și Partidul Conservator Democrat în 1922 nu au obținut niciun loc în Parlament. Partidul Conservator Democrat a fuzionat cu Partidul Național Român, care în 1926 a fuzionat, la rândul său, cu Partidul Țărănesc, constituindu-se astfel PNȚ. La 28 mai 1925, la scurt timp după moartea lui Al. Marghiloman, Partidul Conservator Progresist a fuzionat cu Partidul Poporului. O parte din conservatorii s-au înscris în alte partide, inclusiv partidul rival, PNL, iar unii, centrați de Grigore Filipescu au încercat de mai multe ori să reconstruiască vechiul Partid Conservator, înființând în 1929 Liga „Vlad Țepeș", transformat în 1932 în Partidul Conservator. În noua formulă, formațiunea politică punea accent pe monarhie, instituție care urma să asigure continuitate și stabilitate [25, p. 363; 31, p. 17-46; 32, p. 136-139].

În urma cooperării lui Nicolae Iorga cu A.C. Cuza, în anul 1910, a fost înființat Partidul Național (din anul 1932, Partidul Național Democrat), „considerat primul partid antisemit din Romania" [12, p. 81]. După scindarea politică de A.C. Cuza,

în 1922, N. Iorga a evitat să ia atitudini tranșante împotriva comunității evreiești [12, p. 81].

Liga Poporului (din 16 aprilie 1920, Partidul Poporului) a fost instituită la 3 aprilie 1918 la Iași, avându-l drept conducător pe generalul basarabean Alexandru Averescu (1859–1938) [26, p. 133-134]. Această formațiune politică a avut o activitate intensă și în Basarabia. În august 1918 a fost fondată Liga Poporului Basarabean, care l-a scurt timp s-a scindat, iar membrii acesteia au aderat la Partidul Țărănesc din Basarabia. Programul politic al acestei formațiuni viza reforma agrară; reforma electorală, prin vot universal, direct, secret și obligatoriu, cu reprezentarea minorităților; descentralizarea administrativă [34, p. 47]. Partidul Poporului a obținut de la 42,4% în 1920, la 6,5% în 1922 și 52% în 1926, pentru ca în 1927, cu doar 1,9%, să nu atingă pragul electoral de 2%. După 1927, partidul a intrat într-un con de umbră, obținând rezultate modeste în scrutinele electorale. În 1932 Octavian Goga a părăsit formațiunea și a constituit o nouă organizație politică – Partidul Național Agrar.

Mișcările de extrema dreaptă

Caracteristic pentru perioada interbelică, fără rădăcini în tradiția politică a *secolului naționalităților* [20, p. 208], este apariția unor forțe politice atât de extrema dreaptă, cât și de extrema stângă, care pe lângă abordarea rasistă, șovinistă, antisemită au promovat și aplicat forme de violență.

Printre factorii care au generat apariția extremei drepte pe eșichierul politic menționăm apariția noilor elemente sociale, ca rezultat al votului universal și a reformei agrare, ce au adus în avanscena politică mica burghezie și totodată știrbirea prestigiului social și economic al vechilor proprietari funciari. Alături de factorii interni trebuie enunțați și cei internaționali veniți din direcția Italiei fascită și Germaniei nazistă. Politicienii de extrema dreaptă considerau că o alianță cu Germania și Italia ar fi asigurat o alternativă orientării antantofile pentru menținerea integrității teritoriale a României.

Liga Apărării Național Creștine (LANC) a fost creată la 4 martie 1923, fiind condusă de A.C. Cuza, profesor de economie politică la Universitatea din Iași. În septembrie 1925 alte partide de dreapta ca Acțiunea Românească, Partidul Social Creștin și Fascia Națională s-au alăturat LANC. Profesorul A.C. Cuza, nepotul domnitorului Unirii din 1859, a realizat o sinteză teoretică a doctrinei antisemite. A raportat națiunea evreiească în antiteză cu națiunea română. Naționalismul cuzist tindea să păstreze „neatinsă ființa poporului românesc, cu sângele lui, cu caracterul lui, cu credința strămoșească" [12, p. 75]. Potrivit lui A.C. Cuza, statul român urma să se sprijine pe trei clase: starea rurală, cea care cultivă pământul și dă hrană tuturor; cea de mijloc, formată din comercianți și meseriași și clasa dirigentă, alcătuită din cei care conduc țara. Se urmărea eliminarea evreilor din sferile școlară, cele profesionale, armată și funcții administrative, obligarea Băncii Naționale a României de a acorda credite clienților români și în fine expropierea urbană [12, p. 77]. Politica cuzistă era animată de apărarea poporului și a statului roman, iar singura soluție pentru menținerea rasei și salvarea statului român potrivit acestora o constituia eliminarea tuturor evreilor din sfera publică și private [12, p. 81]. LANC a reprezentat structura politică care a asigurat legătura între vechea și noua generație.

Liderul noii generații de protestatari a devenit „tânărul ciudat" [35, p. 37-88], Corneliu Zelea ((Zelinsky) Codreanu, botezat de profesorul A.C. Cuza. Codreanu

provenea dintr-o familie ce promova antisemitismul, cu origini din zona Bucovinei habsburgice multietnice, mutată la Suceava, apoi în micul oraș moldav Huși. Pentru realizarea unei ligi antisemite a activat împreună cu Ionel Moța, fiul unui preot ardelean naționalist. Programul acestei organizații era direcționat împotriva dușmanului intern și extern și desfășura acțiuni de violență împotriva comunității evreiești, de organizare a atentatelor îndreptate împotriva personalităților din viața publică. Au fost descoperiți și arestați de autorități. În închisoare I. Moța l-a asasinat pe studentul bănuit de trădare, iar puțin timp toți cei arestații au fost eliberați. Această grupare politică, numită *văcărășteni* (de la fosta mănăstire Văcărești, transformată în închisoare), a aplicat, în exclusivitate pentru România interbelică metode teroriste [51, p. 74-79; 35, p. 226-237]. La 25 octombrie 1924 la Iași a fost asasinat prefectul Constantin Manciu, răpus de un glonte tras de Corneliu Zelea Codreanu, aceasta fiind considerată cea mai gravă crimă politică înregistrată în România de la moartea, în anul 1862, a premierului Barbu Catargiu. În final, liderul Ligii a fost achitat estimându-se că a acționat în legitimă apărare la provocările repetate ale prefectului C. Manciu. Această grupare radicală s-a detașat de LANC. Corneliu Zelea Codreanu, care se autodefinea Căpitanul (denumire care se referă atât la un grad militar, cât și la conducătorul haiducilor sau al trupelor neregulate), a format o nouă mișcare politică la 24 iunie 1927 numită *Legiunea Arhanghelului Mihail*. În relatarea lui Corneliu Zelea Codreanu privind întemeierea Legiunii se notează: „Am convocat la Iași pentru vineri 24 iunie 1927, ora zece seara, în camera mea din str. Florilor nr. 20, pe Văcărești și pe puținii studenți care mai rămăseseră legați de noi. Într-o condică, cu câteva minute înainte, scrisesem următorul ordin de zi, numerotat cu nr. 1: «Astăzi, vineri 24 iunie 1927 (Sf. Ion Botezătorul), ora zece seara, se înființează: LEGIUNEA ARHANGHELULUI MIHAI, sub conducerea mea. Să vină în aceste rânduri cel ce crede nelimitat. Să rămână în afară cel ce are îndoieli. Fixez ca șef al gărzii de la Icoană pe Radu Mironovici, Corneliu Zelea Codreanu». Această primă ședință a durat un minut, adică atât cât am citit ordinul de mai sus, după care cei prezenți s-au retras, rămânând ca să cugete dacă se simt destul de hotărâți, și tari sufletește, pentru a păși într-o asemenea organizație unde nu era nici un program, singurul program fiind viața mea de lupte de până atunci și a camarazilor mei de închisoare" [10, p. 51].

Inițial legionarii au tatonat terenul în Moldova meridională, o zonă pe care o cunoșteau bine, județul Covurlui, învecinat cu Basarabia [51, p. 112]. De menționat că extrema dreaptă în Basarabia a fost prezentă prin Liga Creștinilor Basarabeni (1920), care în anul 1923 s-a încadrat în Liga Apărării Naționale, iar în 1927 în mișcarea legionară [27, 112 p.].

Viziunea politică a lui Corneliu Zelea Codreanu se baza pe ideologia mesianică, viziune antidemocratică și militanță anticomunistă, concepție rasistă deoarece evreii erau considerați ca factorul distrugerii României și milita pentru alungarea acestora din stat. Una din publicație care înserau scrierile legionarilor se numea *Buna Vestire*, pe paginile căreia Codreanu era prezentat ca noul Mesia [37, p. 15]. În tendința de a forma o bază de mase Legiunea s-a lovit de activismul altor mișcări de extreme dreaptă. Deseori au existat scene de altercație verbală și scene de violență stradală între legionari și lăncieri.

La 13 aprilie 1930, din considerente electorale Codreanu a fondat *Garda de Fier*, dorind să atragă mai multe partide la noua

structură politică, la care a aderat doar Legiunea Arhanghelul Mihail. O expresie politică a mișcării legionare a fost și noul partid „Totul pentru Țară" fondat la inițiativa lui Codereanu și înregistrat la 20 martie 1935. Noul partid a fost condus de generalul excentric Gheorghe (Zizi) Cantacuzino-Grănicierul, descendent din vechii voievozi, și din împărații bizantini, care ieșise din Partidul Conservator. Totodată, după cum apreciază unii cercetători Gruparea „Corneliu Zelea Codreanu" și Partidul „Totul pentru Țară" au avut același „filon doctrinar și organizatoric, iar diversele titulaturi trebuiesc explicate prin desele dizolvări aplicate de guvernele vremii" [6, p. 9].

Luând în deliberare referatele prezentate de basarabeanul Ion Inculeț, ministrul de interne, și Victor Antonescu, ministrul de justiție, în ședința Consiliul de Miniștri din 9 decembrie 1933, s-a decis dizolvarea Gărzii de Fier. S-a considerat „că prin programul și acțiunea sa din ultimul timp această grupare urmărește pe de o parte schimbarea pe cale revoluționară a ordinei legale în stat și pe de altă parte întronarea unui regim social și politic contrar celui statornicit atât prin Constituție, cât și prin tratatele de pace" [34, p. 108]. Ca ripostă a scoaterei Gărzii de Fier în afara legii a avut loc asasinarea de către un grup de legionari a prim-ministrului liberal I.G. Duca (29 decembrie 1933, la orele 22) pe peronul gării din Sinaia, fiind generată, astfel, o criză a vechilor organizații.

Referitor la politica externă a Gărzii de Fier, în noiembrie 1937, Corneliu Zelea Codreanu afirma: „Eu sunt contra marilor democrații ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înțelegeri, eu sunt contra Înțelegerii Balcanice și n-am nici un respect pentru Societatea Națiunilor în care nu cred. Eu sunt pentru o politică externă alăturea de Roma și Berlin. Alături de statele revoluțiilor naționale. În contra bolșevismului. O spune un om care n-a călătorit și n-a cerșit nimic, nici de la Roma, nici de la Berlin. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel pe linia misiunii sale istorice în lume: apărarea crucii, a culturii și a civilizației creștine" [34, p. 119].

Mișcarea legionară este inclusă într-o serie de scene de violență. În noaptea de 29–30 noiembrie 1938, ca urmare a transferului de condamnați de la închisoarea Râmnicul Sărat la București-Jilava, Corneliu Zelea Codreanu a fost asasinat împreună cu alți 13 legionari. La șefia partidului a urmat Horia Sima. La alegerile din 1937, Partidul „Totul pentru Țară" a obținut 15,5% din sufragii, poziționându-se pe locul al treilea după PNL și PNȚ. La 21 septembrie 1939, ora 14, în apropiere de locuința sa a fost asasinat Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, de către foștii membri ai Gărzi de Fier.

În anul 1932, poetul ardelean Octavian Goga a fondat *Partidul Național Agrar*. Noua formațiune politică avea un caracter monarhist, conservator, cu un accent antisemit și naționalist. La 16 iulie 1935 avea loc fuziunea Partidului Național Agrar și LANC formându-se *Partidul Național Creștin (PNC)*. În fruntea acestui partid s-au aflat „șeful suprem" A.C. Cuza, Octavian Goga, președinte executiv, și Nichifor Crainic (Ioan Dobre), secretar general. „Țara noastră" era organul de presă al noului partid. Forța paramilitară era constituită din „lăncierii" proveniți din LANC, iar simbolul oficial a fost svastica.

La alegerile din 20 decembrie 1937, PNC au obținut doar 9,15% din voturi, însă pe fundalul unui vacuum de putere Carol al II-lea l-a numit pe Octavian Goga în funcția de prim-ministru.

În perimetrul de existență a extremelor politice de stânga a fost *Partidul Comunist*

din România, fondat la 8 mai 1921, prin transformarea Partidului Social, afiliat Internaționalei Comuniste de la Moscova. Din perspectivă ideologică comuniștii români erau în unison cu percepțiile sovieticilor, fiind adepții instaurării „dictaturii proletariatului", considerând România un „stat imperialist" alcătuit prin „ocuparea mai multor popoare", care aveau dreptul să iasă din componența statului. Se consideră că primul atentat terorist din istoria României a fost realizat de trei comuniști, care au detonat o bombă cu ceas în sala Senatului României la 8 decembrie 1920. În urma deflagrației au fost omorâți politicieni români [47, p. 15; 19, p. 365]. În 1922, organizația comunistă din Basarabia, puțin numeroasă (în 1919 avea 800 de membri, 1931 – 321; 1940 – 375), a intrat în componența Partidului Comunist Român. Legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii (numită și „Legea Mârzescu") adoptată în decembrie 1924 a constituit temeiul juridic al măsurii de scoatere în ilegalitate a Partidului Comunist din România.

Pe arena politică românească au activat și partide ale minorităților naționale: Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreiesc ș.a. De exemplu, Partidul Maghiar din România a fost creat în 1922 sub conducerea baronului Ioszika Samuel. Adepții acestui partid negau ideea de stat unitar românesc, prin cererea dreptului minorităților la autodeterminare până la ruperea de România Întregită, idee rapid speculată de Cominterm și afirmată prin intermediul Partidului Comunist din Roman.

Partidul Socialist din România (constituit la 9/22 decembrie 1918) se considera „un partid de clasă, care, inspirându-se de la ideile socialismului științific, urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă" [11, p. 123]. În zilele de 7–9 mai 1927 la București a avut loc Congresul Federației Partidelor Socialiste din România, care a decis formarea în urma unificării partidelor componente ale Federației a *Partidului Social-Democrat din România*. Programul de activitate al acestui partid prevedea: drept de vot pentru toți cetățenii de la 20 de ani în sus, fără deosebire de neam, religie sau sex; libertatea deplină a presei, întrunirii și asociație; suprimarea sistemului bătăii, praticat de autorități, și sancțiuni severe împotriva funcționarilor bătăuși; desființarea stării de asediu și a regimului excepțional în toată țara; legislație muncitorească unică cu respectarea drepturilor castigate; legiferarea zilei de muncă de maximum 8 ore etc. [29, p. 3-17].

Activitatea electorală

Legislația electorală a trecut prin modificări substanțiale generând o democratizare a vieții politice în România. La 19 iulie 1917, Ferdinand a promulgat art. 57 din Constituție, care prevedea că Adunarea Deputaților se formează din deputați aleși prin vot universal, egal, direct, obligatoriu și secret, un deputat reprezentând 30 000 de locuitori. Potrivit art. 67 Senatul se compunea din senatori aleși și senatori de drept. Un senator reprezenta 70 000 de locuitori [1, p. 237]. Ulterior o lege generală electorală referitoare la procedura votării și compunerea corpurilor legiuitoare au fost fixate prin trei decrete-legi: Decretul-lege nr. 3102 din 14 noiembrie 1918 pentru Vechiul Regat și Basarabia; Decretul-lege nr. 3620 din 24 august 1919 pentru Bucovina și Decretul-lege nr. 3621 tot din 24 august 1919 pentru Transilvania, Banat, Crișana, Satu-Mare și Maramureș. Pe baza acestei legislații în noiembrie 1919 au fost organizate primele alegeri parlamentare din România bazate pe votul universal [28, p. 112-113].

Noua Constituție din 29 martie 1923 proclama votul universal, egal, direct,

obligatoriu și secret, cu excepția femeilor și militarilor.

Prin Lege electorală pentru Adunarea Deputaților și Senat din 27 martie 1926 se reducea într-o oarecare măsura efectele sufragiului universal asupra unei reprezentări proporționale a națiunii în Parlament. Se promovau interesele marilor partide politice, asigurându-le o majoritate în instituția legislativă, fiind înlăturate de pe scena vieții politice grupările politice mici [15, p. 89].

Prin lege s-a constituit un cadru unitar de desfășurare a alegerilor la scara întregii României.

Liderii partidelor politice efectuau turnee electorale în provincii pentru a convinge alegătorii că-i reprezintă pe toți românii. Pe parcursul campaniei electorale, localitățile erau împânzite de materiale de propagandă. Nu erau eclipsate nici atacurile la adresa adversarilor politici, ce urmăreau obiective egoiste, de fraudare a statului în defavoarea cetățenilor (alegătorilor) [44, p. 55].

În anii 1919–1937, în România s-au desfășurat zece alegeri pentru Adunarea Deputaților și pentru Senat (în 1919, 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1931, 1932, 1933, 1937).

Pentru a estompa tensiunile electorale deseori erau semnate diferite acorduri de „conciliere" între partidele politice. De exemplu, la 25 noiembrie 1937 „cu scopul de a apăra libertatea și a asigura corectitudinea alegerilor" a fost semnat un Pact de neagresiune electorală între Mișcarea Legionară, PNȚ și PNL (Gheorghe Brăteanu). Documentul „înseamnă înconjurarea actelor și limbajului de violență și de denigrare, dar nu împiedică afirmarea ideologiei proprii și discuția de bună credință" [34, p. 119-120].

Activitatea electorală a fost modificată radical în timpul instaurării monarhiei autoritare a lui Carol al II-lea. Prin Constituția din 27 februarie 1938 drepturile electorale au fost restrânse [46, p. 379].

La 9 mai 1939 a fost adoptată reforma electorală potrivit căreia aveau drept de vot pentru alegerea deputaților cetățenii români, bărbați și femei, care întrunea următoarele condiții: au vârsta de 30 ani împliniți; sunt ştiutori de carte; practică efectiv o îndeletnicire intrând în vreuna din următoarele trei categorii (agricultură și muncă manuală; comerț și industrie; ocupații intelectuale).

Pentru a fi eligibili în Senat, bărbații și femeile trebuie să întrunească următoarele condiții: să fie cetățeni români; să aibă vârsta de 40 de ani împliniți; să aibă exercițiul drepturilor civile și să fie înscrişi în lista electorală pentru categoria de îndeletnicire pe care trebuie s-o reprezinte; să aibă domiciliul în România. Aveau dreptul de vot pentru alegerea senatorilor, cetățenii români, bărbați și femei, care aveau vârsta de 30 de ani împliniți, fiind ştiutori de carte.

Constituția din 1923

Elaborarea unei legi fundamentală, în noile condiții de unificare teritorială și legislativă a constituit una dintre problemele esențiale ale României Întregite. Din considerente interne și externe, adoptarea unei constituții avută în vizor de mai mult timp de liberali [15, p. 87] a fost tergiversată până la venirea PNL la putere, la începutul anului 1922. În urma unei lungi dezbateri, noua Constituție a fost votată, la 26 martie 1923, în Adunarea Deputaților, iar la 27 martie – în Senat. A fost promulgată printr-un decret la 28 martie 1923 și publicată în „Monitorul oficial" la 29 martie 1923 [9].

Formal, era o Constituție nouă; în fond însă era Constituția veche, amplu revizuită. Au fost preluate prevederile Constituției din 1866 și s-a respectat structura acesteia, având 10 articole în plus față de Constituția din 1866, au fost modificate 20 de articole, 7 având un conținut nou [15, p. 60]. Caracterul național și unitar, temei al Marii Uniri a

fost fixat în art.1 al Constituției din 1923, „Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil", iar „limba românească este limba oficială a statului român" (art. 126). Constituția a consacrat forme moderne ale parlamentarismului european, iar un element de noutate îl reprezinta controlul constituționalității legilor, fixat în competența Curții de Casație.

Constituind operă liberalilor, Constituția a suscitat proteste din partea partidelor din opoziție. La 29 martie 1923 Partidului Național și a Partidului Țărănesc au făcut o Declarație cu prilejul adoptării Constituției României. În document se specifica că se „consideră aceasta Constituție fără putere de a lega voința cetățenilor, fără putere de lege și de drept nulă. Ceea ce s-a născut la adăpostul baionetelor nu va putea trăi decât prin baionete" [34, p. 77].

Constituția din 1923 a fost „abrogată" prin Constituția din 1938, fiind repusă în vigoare, parțial, la 31 august 1944.

Activitatea parlamentară și guvernamentală

Conform Contituției din 1923, puterea legislativă aleasă pe patru ani se exercită colectiv de rege și reprezentanța națională. Reprezentanța națională era formată din două Adunări: Senatul și Adunarea Deputaților (art. 34). Adunarea deputatilor se compunea din deputați aleși de cetățenii români majori, prin vot universal, egal, direct, obligator și secret pe baza reprezentării minorității. Pentru a fi eligibil în Adunarea deputaților se cerea cetățănie română, exercițiul drepturilor civile și politice, vârsta de 25 de ani împliniți, domiciliul în Romania. Senatul se compune din senatori aleși și din senatori de drept. Membrii aleși în consiliile județene și membrii aleși în consiliile comunale urbane și rurale, întruniți într-un singur colegiu, alegeau, prin vot obligator egal, direct și secret, câte un senator de fiecare județ. Membrii camerelor de comerț, de industrie, de muncă și de agricultură, întruniți în colegii separate, alegeau din rândul lor câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscripție electorală, numărul lor neputand fi mai mare de șase. Fiecare universitate alegea, din componența sa, prin votul profesorilor săi, câte un senator. Erau de drept membri ai Senatului: moștenitorul tronului de la vârsta de 18 ani împliniți, el însa nu va avea vot deliberativ decât la vârsta de 25 de ani împliniți; mitropoliții; episcopii eparhi ai Bisericilor ortodoxe romane și greco-catolice; capii confesiunilor recunoscute de stat, câte unul de fiecare confesiune, reprezintând un numar de peste 200 000 de credincioși, precum și reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat; președintele Academiei Române. Mandatul acestor senatori înceta odata cu calitatea sau demnitatea care le atribuia dreptul; foștii presedinți de Consiliu cu o vechime de patru ani ca președinți de Consiliu titular; foștii miniștri având o vechime de cel puțin șase ani într-una sau mai multe guvernări; foștii președinți ai Corpurilor Legiuitoare care vor exercita această demnitate cel puțin în cursul a opt sesiuni ordinare; foști senatori și deputați aleși în cel puțin zece legislaturi independente de durata lor; foștii primi-președinți ai Înaltei Curți de Casație și Justiție care au ocupat acea funcție cinci ani; generalii de rezervă și în retragere (care au exercitat comanda unei armate în fața inamicului, ca titulari, cel putin 3 luni; care au îndeplinit funcția de șef al Marelui Stat-Major sau de inspector general de armată (comandant de armată), în timp de pace, cel puțin patru ani)), numărul celor din categoria a doua nu va fi mai mare de patru, luați în ordinea vechimei, la vacante existente; foști președinți ai Adunărilor Naționale din Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, care au declarat Unirea. Spre a fi eligibil la Senat se cerea cetațenie română, de a avea

exercițiul drepturilor civile și politice; a avea vârsta de 40 ani împliniți, a avea domiciliul în România.

În perioada 1919–1937 durata medie de existență a unui Parlament a fost de doi ani, existând și situații în care acesta a fost dizolvat după patru luni (în 1920) și un an (în 1927). În perioada dintre cele două conflagrații mondiale s-au perindat nu mai puțin de zece adunări legiuitoare.

În instituția legislativă s-au dezbătut și adoptat legi fundamentale pentru țară: Constituția din 1923, legile pentru reforma agrară din 1921, legile pentru organizarea administrativă din 1925, 1929, 1936, legile economice din 1924 și 1929, legile privind învățământul din 1924, 1928, 1932 etc.

În anii 1919–1939, Camerei Deputaților i s-au prezentat 3 245 de proiecte de legi din inițiativa Guvernului, iar Senatului – 2 592 de proiecte de legi. Parlamentarii au avut inițiativă la 1 329 de proiecte de legi. Prin urmare, intervenția guvernamentală a fost în proporție de cca ¾ în materie legislativă [4, p. 32-33].

Din perspectivă financiară, membrii Parlamentului nu erau o categorie social favorizată. De exemplu, în 1926 un deputat sau senator câștiga până la 17 000 lei pe lună. În 1939, parlamentarilor li s-a atribuit o indemnizație fixă de 15 000 lei pe lună. Pentru comparație, un profesor universitar avea un salariu de 17 000 lei, iar un profesor de liceu cu gradul I primea 8 500 lei.

O particularitate a vieții parlamentare românești a fost creșterea rolului puterii executive în detrimentul celei legislative. Aceast fapt rezidă din următoarele: guvernul destituia Consiliul de Miniștri și numea altul, apoi dizolva Parlamentul și anunța noi alegeri. Guvernul destituia vechile autorități locale (prefecți, primari) și numea oameni loiali partidului de la putere, asigurându-și astfel victoria electorală. În felul acesta, deputații și senatorii își datorau în cea mai mare parte mandatul acțiunii puterii executive. De exemplu, după alegerile din iulie 1927, PNL au obținut 61,69% de voturi (318 deputați și 92 de senatori), iar în decembrie 1928, aflat în opoziție, avea o cotă de doar 6,55% (13 deputați și niciun senator).

A existat o fluctuație majoră a puterii executive. În primul deceniu de după Marea Unire s-au perindat 11 guverne, iar în cel de-al doilea – 14 executive – în total 25 de guverne în 20 de ani. Au existat doar două guverne care s-au menținut la putere pe parcursul a patru ani (1922–1926 și 1934–1937), dar și șase guverne care au durat câteva săptămâni, iar altele opt s-au aflat la administrare între o lună și două luni. Această situație, evident a afectat coerența politicii de stat. În perioada interbelică a existat doar un singur caz de cădere a guvernului în urma unui vot de neîncredere [44, p. 58-61].

Monarhia

La 28 septembrie/ 11 octombrie 1914, Ferdinand Întregitorul a preluat domnia de la Carol I, unchiul său, din familia Hohenzollern-Sigmaringen [45].

La 15 octombrie 1922 a avut loc încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia, oraș-simbol al unificării naționale. Cu ocazia încoronării a fost pusă în circulație timbre, compusă din șapte valori, imprimate în Germania, cu următoarele subiecte: 5 bani – Catedrala Încoronării; 25 bani – regale Ferdinand; 50 bani – Stema României Mari; 1 leu – regina Maria; 2 lei – efigia regelui Ferdinand și a lui Mihai Viteazul; 3 lei – albastru și 6 lei violet – efigia regelui Ferdinand și a reginei Maria. Au fost realizate portretele suveranilor într-un tiraj de 60 000 de exemplare, au fost bătute medalii, plachete și medalioane etc. [14, p. 112].

În proclamația sa de la Catedrala din Alba Iulia, regele Ferdinand avea să specifice: „Vreau ca românii din toate straturile

sociale, însufleţiţi de năzuinţa unei înfrăţiri naţionale, să se folosească toţi de legitima ocrotire a statului" [34, p. 9].

Un rol important în viaţa politică românească a avut-o regina Maria[2], nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Regina Maria a fost una dintre cele mai frumoase suverane de epocă, cu conexiuni de căsătorii princiare în Balcani, de aici şi supranumele de „Soacra Balcanilor", considerat de unii autori drept un „proiect diplomatico-matrimonial" [17, p. 130-131, 256-325; 52, 82 p.]. Memoriile reginei redă şi episoade din profilul de personalitate al monarhului român: „Regele Ferdinand avea o fire sfioasă; nu-i plăcea să se impună şi arăta oarecare încetineală când trebuia să ia o hotărâre. În firea mea, dimpotrivă, nu încăpea şovăire; greutăţile păreau că nu-mi îndoiesc energia; era în mine o vioiciune sănătoasă ce se rezema pe un nedomolit simţ al umorului, care avea darul să uşureze clipele cele mai încordate" [33, p. 14-15].

Ferdinand, primul suveran al României Mari, a fost numit „regele tuturor românilor" [30, p. 2], dar şi „regele ţăranilor" deoarce a susţinut reforma agrară.

În Capitolul II, Secţiunea I Despre rege din Constituţia României din 1923 erau prevăzute puterile constituţionale ale regelui ca fiind ereditare în linie coborâtoare directă şi legitimă a regelui Carol I de Hohenzollern Sigmaringen, din bărbat în bărbat prin ordinul primogenitură şi cu exclusiunea perpetuă a femeilor şi coborâtorilor lor. Descendenţii monarhiei urmau să fie educaţi în spiritul religiei ortodoxe a Răsăritului. Regele era considerat major la vârsta de 18 ani împliniţi. La suirea sa pe tron, regele depunea în Parlament următorul jurământ: „Jur a păzi Constituţiunea şi legile poporului român, a menţine drepturile lui naţionale şi integritatea teritoriului". Persoana regelui este inviolabilă. Regele numea şi revoca miniştrii. El sancţiona şi promulga legile. Totodata, legea fundamental statua monahia constituţională: „Regele nu are alte puteri decât acele date lui prin Constituţiune" (art. 91).

Spre deosebire de Carol I şi Ferdinand Întregitorul, principele Carol, născut la 15 octombrie 1893, nu a avut sentimentul datoriei faţă de Ţară, prioritar fiind interesul personal. A renunţat de trei ori (1918, 1919, 1925) la calitatea de principe moştenitor al Coroanei României [48, p. 9]. Odată cu periclitarea sănătăţii regelui Ferdinand I şi renunţarea de la tronul României a prinţul moştenitor Carol s-a creat o criză dinastică. Criza a debutat la 28 decembrie 1925, atunci când Carol a anunţat renunţarea sa la dreptul de a moşteni Tronul şi s-a finalizat în iunie 1930 prin „restauraţia" acestuia [38, 298 p.].

La 4 ianuarie 1926 au fost votate de Adunarea Naţională Constituantă legile referitoare la renunţarea principelui Carol la succesiunea tronului şi instituirea Regenţei. Parlamentul a acceptat renunţarea principelui Carol la succesiunea tronului şi la toate drepturile, titlurile şi prerogativele sale. Succesiunea tronului României i-a revenit principelui Mihai. A fost instituită Regenţa instituită din principele Nicolae, Miron Cristea, patriarhul României şi Gheorghe Buzdugan, prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie [34, p. 89-90]. Potrivit unei aprecieri „Fuga prinţului moştenitor Carol a produs un şoc cât se poate de neplăcut întregii ţări, întrucât, fiind prinţ, îşi renegase patria, sfidând atât autoritatea

[2] Principele Ferdinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii, la 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893. Împreună su avut şase copii: Carol al II-lea (1893–1953), Elisabeta (1894 –?), Mărioara (Mignon) (1900–1961), Nicolae (1903–1977), Ileana (1909–1990) şi Mircea (1913–1916).

Casei Regale, cât și respectul pe care il purta poporul, iar ca bărbat, se purtase urât cu soția și copilul său" [24, p. 131].

În noaptea de 6/7 iunie 1930, prințul Carol de Hohenzollern Sigmaringen s-a reîntors în România, iar a doua zi, printr-o lege, i s-a reconfirmat dreptul de succesiune la Tronul României. Ahtiat de putere, Carol al II-lea, la 14 iunie 1930, și-a atribuit, în calitatea de comandant al armatei române, rangul de mareșal. Or aceasta s-a întâmplat înaintea acordării demnității de mareșal la 25 octombrie 1930, la Sighișoara, generalilor Alexandru Averescu și Constantin Prezan, veterani ai Marelui Război [18, p. 23].

Dacă în prima perioadă a domniei (1930–1934), Carol al II-lea a acționat pentru a impune guverne de „uniune națională", atunci în cea de-a doua parte (mai 1934 – decembrie 1937) a pregătit terenul de schimbare a monarhiei constituționale cu regimul unei monarhii autorare [25], instituită în anii 1938–1940.

Regimul politic în România în anii 1938–1940

La sfârșitul anilor 1930, regele Carol al II-a, a luat o serie de decizi de a elimina regimul democratic și de a instaura dictatura . O influență asupra regelui a avut-o grupul de favoriți din anturajul suveranului, care ghidați de propriile interese au intervenit în decizile monarhului și treburile statului, fapt ce i-a determinat pe unii autori să considere că în anii 1930–1940 „România a fost sub stăpânirea Camarilei Regale" [48, p. 97-320].

Alegerile din 1937 demonstrase criza prin care treceau partidele istorice. Rezultatele alegerilor din 20 decembrie 1937 erau următoarele: Blocul guvernamental (Partidul Liberal) – 35,92%, 152 de locuri; PNȚ – 20,40%, 86 de locuri; Garda de Fier – 15,58%, 66 de locuri; PNC – 9,15%, 39 de locuri; Partidul Maghiar – 4,43%, 19 locuri; PNL (Gheorghe Brătianu) – 3,89%, 16 locuri; Partidul Radical Țărănesc (G. Iunian) – 2,25%, 9 locuri. Astfel, niciun partid nu obținuse 40% pentru a forma majoritatea. La 28 decembrie 1937, liberalul Gheorghe Tătărescu și-a prezentat demisia, fiind înlocuit de Octavian Goga, șeful Partidului Național Creștin. La 10 februarie 1938, Carol al II-lea îl înlocuiește pe Goga cu un „guvern consultativ" condus de Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe, incluzând câțiva foști prim-miniștri și pe Ion Antonescu în calitate de ministru al Apărării.

A doua zi după lovitura de stat a lui Carol al II-lea s-a introdus starea de asediu pe tot cuprinsul României. Toate puterile atribuite de legi și regulamente în tot ce se referea la menținerea ordinei publice și siguranța statului au trecut în mâinile autorităților militare. Atribuțiile de poliție și siguranța generală a statului se exercitau de ministerul de Interne. Autoritățile militare aveau dreptul: să facă percheziții oriunde și oricând va cere trebuința însă până la sesizarea autorităților militare, parchetele civile, judecătorii de instrucție, judecătorii de ocol, și orice ofițer de poliție judecătorească, vor instrumenta chiar în afacerile care sunt de competența tribunalelor militare; de a ordona depunerea armelor și munițiilor și de a proceda la căutarea și ridicarea lor; de a cenzura presa și orice publicațe, având dreptul de a împiedica apariția oricărui ziar sau publicații, sau numai apariția unor anumite știri sau articole; de a opri sau dizolva orice adunări, oricare ar fi numărul participanților și în orice loc s-ar întruni [34, p. 120-121].

La 24 februarie 1938 printr-un plebiscit de 4 297 581 de voturi pentru și doar 5 483 împotrivă o nouă Constituție era „supusă Națiunii Române spre bună știință și bună învoire" [50, p. 5].

Nouă Constituție, creată de juristul Istrate Micescu, a fost promulgată la 27 februarie 1938 și a consolidat regimul de autoritate monarhică, de aici și denu-

mirea de „Constituția carlistă". Legea fundamentală ignora regimul de separație a puteri în stat, regele fiind „capul statului". Se acorda prioritate puterii executive – respectiv suveranului – în detrimentul puterii legislative. Consiliul de Miniștri era numit de rege și răspundea în fața acestuia, nu și în fața organului legislativ, lipsit astfel de principalele sale atribuții. Puterea legislativă se exercită de rege prin intermediul Parlamentului. Inițiativa legilor era dată regelui [8]. În pofida faptului că erau proclamate principalele drepturi și libertăți cetățenești, în realitate acestea erau eludate.

La 30 martie 1938 a fost publicat Decretul-lege referitor la dizolvarea tuturor asociațiilor, grupurilor și partidelor politice. Documentul prevedea că „nicio nouă organizațiune politică nu va putea lua ființă în viitor și nu va putea activa decât în condițiunile și cu formele prevăzute printr-o lege specială, ce se va întocmi în acest scop" (art. II) [39, p. 97]. (Primul protest față de desființarea partidelor istorice a venit din partea lui Iuliu Maniu [50, p. 13]). În aceiași zi s-a constituit Consiliul de Coroană a căror membri erau desemnați de rege. Membrii Consiliului de Coroană purtau titlul de consilieri regali și aveau rang de miniștri de stat. Regele putea întruni Consiliul de Coroană ori de câte ori considera util să-i ceară părerea, cu titlu consultativ, asupra problemelor de stat de însemnătate excepțională. Consiliul se adună în reședința regală și era prezidat de rege. La 13 februarie 1940, Nicolae Iorga vorbea espre Consiuliul de Coroană ca o instituție compromisă: „Consiuliul a primit adausuri de incompetență și indiscreție care-i scad valoarea" [23, p. 256].

La 15 decembrie 1938 a fost înființat Frontul Renașterii Naționale, ca unică organizație politică în stat. Acest „partid-minister" l-a avut drept șef suprem pe Carol a II-lea, care și-a asumat întreaga responsabilitate politică din țară [21, 274 p.]. Orice altă activitate politică decât aceea a Frontului era considerată clandestină, iar autorii ei pedepsiți cu degradarea civică pe termen de 2 până la 5 ani. Scopul enunțat era ca această organizație politică să mobilizese conștiința națională în vederea întreprinderii unei acțiuni solidare și unitare românești de apărare și propășire a patriei și de consolidare a statului. Consilierii regali erau membri de drept ai Frontului Renașterii Naționale. Toți românii care au împlinit 21 de ani, cu excepția militarilor activi și a membrilor ordinului judecătoresc, aveau dreptul să ceară înscrierea în Front. Frontul avea dreptul de a fixa și de a depune candidaturile pentru alegerile parlamentare, administrative și profesionale. Chiar în prima zi după apariția în presă a anunțului constituirii partidului unic, la 17 decembrie 1938, au fost trimise la Ministerul de Interne și la Ministerul de Justiție 5 000 de cereri de înregistrare, Ernest Urdăreanu (1897–1985), ministru al Casei Regale, unul din membrii camarilei, Eugen Titeanu, subsecretar de stat, Nichifor Crainic ș.a. [21, p. 34-35].

La 22 iunie 1940 are loc transformarea Frontului Renașterii Naționale în Partidul Națiunii, ca partid unic și totalitar, condus de Carol al II-lea. Conducătorul suprem numea forurile superioare ale partidului. Partidul Națiunii, instituție de drept public, „îndrumează viața morală și materială a națiunii și statului roman" [39, p. 139-140]. În aceeași zi a fost adoptat Decretul-lege pentru apărarea ordinei politice unice și totalitare a statului roman. Se considera delict de uneltire contra odinei publice a țării și se pedepsea cu închisoarea corecțională de la 3 la 5 ani și amendă de la 10 000 la 100 000 lei, interdicție corecțională de la 1 la 5 ani: de a propovădui prin viu grai sau prin scris schimbarea organizării politice a țării astfel cum era stabilit prin Decretul-lege de înființare a Partidului Națiunii; de a constitui sau organiza asociații secrete; de a reconstitui asociații dizolvate sau de a continua activitatea lor. Nu puteau fi funcționari publici acei care nu erau membri în Partidul

Națiunii. Nimeni nu putea candida și nimeni nu putea fi ales în consiliul sau comitetul de conducere al vreuneia dintre profesiile libere organizate prin legi dacă nu era membru al Partidului Națiunii.

Unul dintre cei mai aprigi adversari ai dictaturii lui Carol al II-lea a fost Nicolae Iorga, care spunea în acest sens: „Am luptat contra dictaturii și n-am făcut cârdășie cu ea. Voi lupta și de azi înainte contra ei. Sunt ferm convins că viitorul Statului roman nu este nici dictatura, nici comunismul. Sunt alte forme specific adecvate Statului român. Le poate imprima cine cunoaște profund istoria acestui neam nenorocit" [49, p. 197].

Potrivit cercetătorului Petre Țurlea „Dictatura regală cu partidul său unic a prefațat dictatura comunistă cu partidul său unic. Aceasta din urmă a preluat: cultul personalității; cenzura extremă; propaganda triumfalistă deșănțată; interzicerea oricărei opoziții, persecutarea adversarilor politici, ajungându-se până la lichidarea lor fizică; venerarea uniformelor, dar redusă la tineret (pionieri, șoimi ai Patriei), nu și la membrii de partid" [50, p. 295].

Viciile din viața social-politică

Din perspectiva moralității, societatea românească s-a confruntat cu anumite vicii, care au fost aspru criticate în epocă. Încercând să justifice noul regim instaurat de Carol al II-lea, Armand Călinescu descria abuzurile sistemului administrativ: „Numai la Primăria Municipiului București s-au făcut suprimări de diurne, de sinecure în sumă de peste 120 mil. lei. În vreme ce Bucureștii nu-și puteau îndeplini angajamentele și nu puteau achita prețul exproprierilor, peste 2 000 de persoane primeau indemnizații însemnate fără să presteze un serviciu util. Căci, în această direcțiune, abuzul depășise orice decență. Și ce ar putea ilustra mai bine acest sistem decât cazul de la Buzău, unde primăria orașului însărcinase o întreagă comisie să cumpere timbre în valoare de 40 000 lei și îi plătise pentru această osteneală diurne de 36 000 lei?!" [5, p. 3].

Starea morală, cu bătalie lungă asupra percepției românilor în interiorul și exteriorul țării a fost sesizată și de Mircea Eliade: „Toamna trecută, într-un vagon în trecere prin Polonia, se vorbea despre România ca: „Țara lui bacșiș-bacșiș". Expresia, cât ar fi fost ea de umilitoare, nu mi s-a părut prea aspră. [...] Văzută de departe, politica noastră culturală și propaganda noastră înstrăinătate se dovedește o creație de inconștienți sau de demenți. Nici nu vom ști pe cine să tragem la răspundere. Se fac greșeli atât de grave și întreaga noastră «propagandă» este atât de ridicolă – încât generațiile viitoare ne vor taxa, pe toți, drept inconștienți, tâlhari sau demenți. Încercați și vă imaginați ce ar fi Țara Românească după ce Liviu Rebreanu și Papadat-Bengescu ar fi traduși și lansați în toată lumea; după ce universitățile noastre ar fi încăpute în mâini tinere; după ce atașații de presă din străinătate ar fi înlocuiți cu oameni harnici și pricepuți – imaginați-vă toate acestea și veți înțelege ce vor crede generațiile următoare despre noi. Ar fi atât de simplu ca roumain, rumenian, rumane și rumenosă nu se mai lege – în memoria europenilor – numai de Skoda, de „bacșiș-bacșiș", de incapacitate politică și de conștiință ieftin de cumpărat – ci și de opera unui Rebreanu, Blaga, Brâncuși sau Enescu. Ar fi atât de simplu... Un ministru inteligent ar înțelege că, în starea de lucruri de astăzi, singura ofensivă ieftină și eficace împotriva insultelor legate automat de numele neamului nostru – ar fi ofensiva valorilor maxime și specifice. Dar nimeni nu înțelege. Și pe fiecare zi noroiul ne stropește mai direct și numele de român e mai compromis" [16, p. 92-94].

În perioada interbelică, potrivit unor documente de arhivă, Guvernul român „a trimis în Basarabia tot ce era mai corupt și mai necinstit în Vechiul Regat. Sunt cazuri când, pentru un permis de circulație, oameni cinstiți au fost nevoiți să plătească cu miile de ruble. De la ultimul agent fiscal

și până la cel mai înalt funcționar toți fură…" [2, F. 680, I. 1, D. 3194, f. 172].

Tot în Basarabia dintre cele două războaie mondiale se vorbea despre faptul că atât de mare era corupția încât „toți grănicerii și-au pus dinți de aur" [2, F. 680, I. 1, D. 3194, f. 627]. Acest factor, de promovare a unor persoane imorale în administrare, a adus un mare deserviciu politicilor de edificare a statului național unitar.

Considerații finale

Viața politică în România interbelică include o evoluție a regimului politic ancorat de la democrație la dictatură. Este perioada în care s-au definit și aplicat în practică doctrine politice. Eșichierul politic a fost unul complex, fiind profund marcat de partide moderate și constructive, dar și de mișcări extremiste. Scena politică a fost marcată de personalități care au marcat profund arena politică românească. Constituțiile de la 1923 și 1938 au fost o expresie în oglindă a întregii epoci.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. George Alexianu, Regimul electoral în România, În: Enciclopedia României. Vol. I. Statul, București, Imprimeria Națională, 1938.
2. Arhiva Națională a Republicii Moldova. F. 680, I. 1, D. 3194, f. 172.
3. Dan Berindei, Constantin Stere, exponent al națiunii române, În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2 (102), 2015.
4. Gh. Buzatu, Discursuri si dezbateri parlamentare (1864–2004), București, Editura Mica Vlahie, 2011.
5. Armand Călinescu, Noul Regim. Cuvântări, 1938–1939, București, 1939.
6. Corneliu Ciucanu, Dreapta politică românească. Politică și ideologie: 1919–1941, București, Editura Mica Valahie, 2009.
7. I. Ciupercă, Opoziție și putere în România anilor 1922–1928, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1994.
8. Constituția din 27 februarie 1938, În: Monitorul Oficial, nr. 48, 27 februarie 1938.
9. Constituția României, În: Monitorul Oficial, nr. 282, 29 martie 1923.
10. Din luptele tineretului român, 1919–1939. Culegere de texte, București, Editura Fundației Buna Vestire, 1993.
11. Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916–1921, București, Editura Politică, 1966.
12. Sabin Daniel Drăgulin, Antisemitismul românesc în secolul modernizării statului român 1848–1948, În: Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir" Seria Științe Politice, București, 2008.
13. Ion Gh. Duca, Amintiri politice, vol. III, Munchen, 1980.
14. Familia regală și Marea Unire /Coord.: Ion Dorin Narcis, Sinaia, Muzeul Național Peleș Sinaia, 2018.
15. Eleodor Focsaneanu, Istoria constituțională a României (1859–1991), București, Humanitas, 1998.
16. Mircea Eliade, Profetism românesc. Vol. II. România în eternitate, București, Editura Roza Vânturilor, 1990.
17. Gauthier Guy, Missy, Regina României. Traducere din franceză de Andreea Popescu, București, Editura Humanitas, 2000.
18. Ion Giurcă, Disputa generalilor, În: Străjer în calea furtunilor. Magazin al Fundației „Mareșal Alexandru Averescu", Anul III, nr. 5, 9 martie 2009.
19. Dinu C. Giurescu, Istoria României în date, București, Editura Enciclopedică, 2007.
20. Vlad Georgescu, Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre, București, Editura Humanitas, 1992.
21. Florin Grecu, Constucția unui partid unic: Frontul Renasterii Nationale, București, Editura Enciclopedica, 2012.
22. N.N. Hêrjeu, Istoria Partidului Național-Liberal. De la origini până în zilele noastre. Vol. I, București, Institutul de Arte Grafice „Speranța", 1915.

23. N. Iorga, Jurnalul ultimilor ani: 1938–1940. Inedit / Ediție îngrijită, introducere și note de Andrei Pippidi, București, Humanitas, 2019.

24. Arthur Gould Lee, Elena. Regina-Mamă a României, Prințesă de Grecia și Danemarca. O biografie autorizată. Traducere din engleză de Liana Alecu, București, Editura Humanitas, 2000.

25. Ion Mamina, Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866–1938, București, Editura Enciclopedică, 2000.

26. Ion Mamina, Ioan Scurtu, Guverne și guvernanți (1916–1938), București, Silex, 1996.

27. Viorica Nicolenco, Extrema dreaptă în Basarabia (1923–1940), Chișinău, Civitas, 1999.

28. Răzvan Victor Pantelimon, Evoluția legislației electorale românești (1864–1938), În: Analele Universității „Ovidius". Seria Istorie, Volumul 6, 2009.

29. Partidul Social-Democrat din România. Programul și statutul, București, 1927.

30. Tudor Petcu, Regele Ferdinand al României. Scurtă biografie, București, 2016.

31. Andrei Popescu, Grigore N. Filipescu (1886–1938): repere biografice, În: Annals of the University of Bucharest. Political Science Series, 14 (2), 2012.

32. Andrei Popescu, Partidul Conservator din România interbelică, În: Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai", Tîrgu Mureș, XVIII, 2015.

33. Regina Maria, Povestea vieții mele. Vol. I, București, Editura Eminescu, 1991.

34. România între anii 1918–1940. Documente și materiale /Coord.: Ioan Scurtu, București, Editura Universității București, 2001.

35. Mihai Stelian Rusu, Viața lui C. Z. Codreanu: o istorie parafactuală, În: Saeculum, 14(1), 2017.

36. Cristian Sandache, Istorie și Biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu, București, Mica Vlahie, 2011.

37. Traian Sandu, Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc. Traducere din franceză de Simona Modreanu, Chișinău, Cartier, 2019.

38. Ioan Scurtu, Criza dinastică din România: 1925–1930, București, Editura Enciclopedică, 1996, 298 p.

39. Ioan Scurtu, Culegere de documente și materiale privind istoria României (februarie 1938 – septembrie 1940), București, Tipografia Universității, 1974.

40. Ioan Scurtu, Culegere de documente și materiale privind istoria României (februarie 1938 – septembrie 1940), București, Tipografia Universității, 1974.

41. I. Scurtu, Istoria României în anii 1918–1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

42. I. Scurtu, I. Alexăndrescu, I. Bulei, I.Mamina, S. Stoica, Enciclopedia partidelor politice din România 1859–2003, București, Editura Meronia, 2003, pp. 25-112.

43. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Istoria românilor în secolul XX (1918–1948), București, Paideia, 1999.

44. Constantin Solomon, Alina Piroșca, Evoluția parlamentarismului în România, În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 3, 2016.

45. C.I. Stan, Regele Ferdinand I Întregitorul (1914–1927), București, Editura Paideia, 2003.

46. Ioan Stanomir, Geneza unui regim autoritar: Constituția din 1938, În: Studia Politica. 47. Romanian Political Science Review, vol. I, no. 2, 2001.

47. Totalitarism de Dreapta în România, origini și manifestări 1919–1927, București, Institutul Național Pentru Studierea Totalitarismului 1996.

48. Petre Țurlea, Carol al II-lea și Camarila Regală, București, Semne, 2010.

49. Petre Țurlea, Nicolae Iorga între dictatura regală și dictatura legionară, București, Editura Enciclopedică, 2001.

50. Petre Țurlea, Partidul unui Rege: Frontul Renașterii Naționale, București, Editura Enciclopedică, 2006.

51. Francisco Veiga, Istoria Gărzii de Fier 1919-1941, Mistica ultranaționalismului, București, Editura Humanitas, 1995.

52. Carmen Zamfirescu, Regina Maria „soacra Balcanilor": aspecte privind soarta unui proiect diplomatico-matrimonial, Drobeta Turnu-Severin, Dandes Press, 2014.

ANEXĂ. IMAGINI

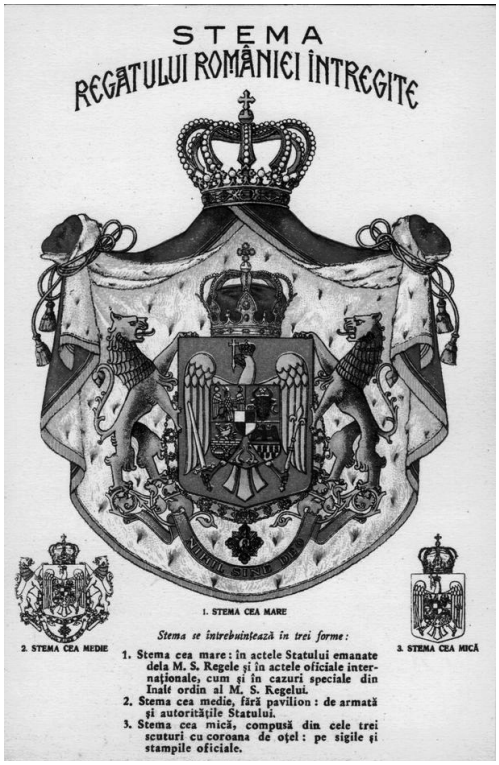

Stema cea Mare a Regatului României Întregite.

Sursă: https://www.romaniaregala.ro/atitudini/schimbarea-schimbarii/ (accesat: 14.05.2020)

Regina Maria, „cunoscutî în toatî lumea ca o femeie cum nu mai este alta de bunî, de deșteaptî și de frumoasă".

Sursă: „Cuvânt Moldovenesc", 1 noiembrie 1926.
Fotoreproducere: Pavel Munteanu

Noul rege al României Mihai I.

Sursă: „Cuvânt Moldovenesc", nr. 29 (31), 24 iulie 1927, p. 3.

Fotoreproducere: Pavel Munteanu

Iuliu Maniu pe coperta revistei „Life”, 1938.
Sursă: http://www.istorie-pe-scurt.ro/iuliu-maniu-in-1938-pe-coperta-revistei-life/ (accesat: 10.05.2020).

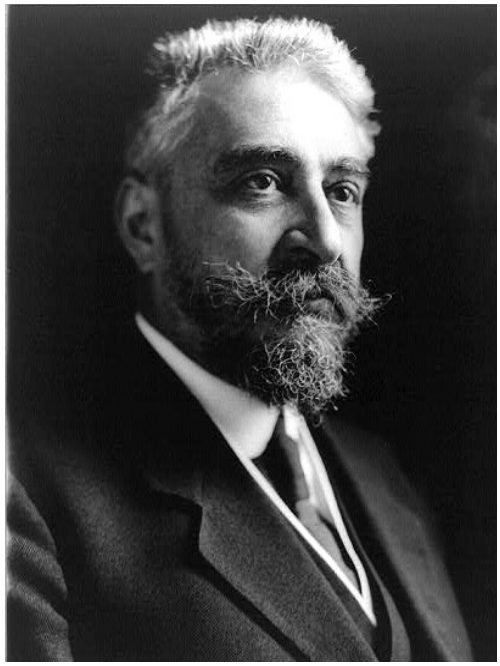

Ion I.C. Brăteanu (1908–1927), „Regelui neîncoronat al României”, liderul Partidului Național Liberal.
Sursă: Muzeul Național Brătianu

Nicolae Iorga, tribun.
Sursă: Muzeul Memorial „Nicolae Iorga”

PERSONALIA
PERSONALITIES

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA GENERALULUI CONSTANTIN BRĂESCU

Anatolie LEȘCU[1]

LIFE AND ACTIVITY OF GENERAL CONSTANTIN BRĂESCU

Summary

In the context of the First World War, of the Revolution from 1917, the new constituted Republic of Moldova was forced, first of all, to form its own armed units. The formation of the national army was carried out by military personnel, including Constantin Braescu, Minister of War and Marine, the first general of Moldavian Democratic Republic.

Keywords: Constantin Braescu, Minister, General, Sfatul Tarii, Bessarabia, First World War

53. Ștefan Zeletin, Neoliberalismul, București, Editura Scripta, 1992.

În numărul 1 (13) ai Revistei Militare din 2015, a apărut lucrarea doctorului în istorie Dinu Poștarencu dedicată vieții și activității generalului Constanit Brăescu. Din păcate, în acel articol autorul nu a prezentat pe deplin biografia sa, în special momente ce țin de activitatea sa militară. Articolul de față complimentează goluri din biografia generalului. Constantin Brăescu s-a născut la 21 ianuarie 1873 în localitatea Corbu, ținutul Sorocii, și reprezenta un vechi neam de boieri moldoveni, originea cărora din nobilul Vasile Brăescu, este atestat din secolul al XVII-lea [1]. Primii ani de viață a petrecut în satul Corbu, moșia tatălui său, Petru Brăescu, mareșalul nobilimii din ținutul Soroca. Cu trecerea timpului, situația materială a familiei s-a înrăutățit (Petru Brăescu era vestit prin generazitate și binefacerile sale care l-au ruinat) și ca să facă față celorlalți copii ai săi, două fete și un băiat, îl trimite pe micul Constantin, la vârsta de numai 11 ani, la studii în orașul Oriol, în Corpul de cadeți (Liceul militar) în numele lui col. Bahtin, una dintre cele mai bune instituții de învățământ de acest

[1] *Anatolie LEȘCU, lt.col. (r), conf. univ., dr., Catedra de științe umanistice și limbi moderne, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Republica Moldova.*

gen din Imperiul Rus. După terminare, în anul 1890, a cursului integralde studii [2, p. 40], este automat înscris în listele armatei și îndreptat la studii la Școala de cavalerie în numele Marelui Duce Nicolae (viitorul împărat Nicolae I) din St. Petersburg. Din cauza înțelegerii greșite a sintagmei ruse „Николаевское кавалерийское училище", în istoriografia română s-a creat o confuzie, susținută de Mihai D. Sturdza și D. Poștarencu, precum că viitorul general „a urmat cursurile Școlii de Cavalerie din orașul Nikolaev (Ucraina) [...] și este greșită afirmația că [...] C. Brăescu a absolvit Școala Militară de Cavalerie din Sankt-Petersburg" [3, p. 92]. La drept vorbind, în orașul Nikolaev niciodată nu a existat nicio școală militară, fie ea de cavalerie, infanterie sau artilerie. Școala de cavalerie din capitala Imperiului era o instituție priveligiată de învățământ militar, în care erau admiși la studii numai nobili sau absolvenții eminenți ale corpurilor de cadeți.

Elev din 3 septembrie 1890, ale școlii militare de cavalerie, la 3 august este înaintat în grad de sergent-inferior (unter-ofițer), iar la 3 decembrie 1891, pentru meritele demonstrate în procesul de studii, numit șef promoție-elev superior (portupei-iuncher). Finisând cu brio studiile militare, îi este acordat, la 4 august 1892, grad de cornet (locotenent) cu detașarea sa cu serviciul militar în Regimentul 22 Astrahan de Dragoni (din 1907 – regimentul 8 Astrahan de Dragoni), cantonat în localitatea Tiraspol. Sosit în unitate, este numit la funcția de adjutant regiment. La 15 martie 1896, este avansat în grad de porucic. În anul 1898 este detașat din partea regimentului la Școala de Cavalerie din or. Tver, îndeplinind funcția de Șef gospodărie și, totodată, predând orele de specialitate [4]. Aflându-se în deplasare în or. Tver, a fost înaintat, la 15 martie 1898, la grad de știab-rotmistru.

Cu începerea războiului ruso-japonez (1904-1905), se oferă voluntar să fie trimis pe teatrul de operațiuni din Extremul Orient. Sosind în China, este numit, cu începere din 16 noiembrie 1904, la funcție de comendant a statului-major Armatei 3 Manciuria [5]. Pentru sârguință și pricepere, demonstrate în condițiile grele ale războiului, este avansat în grad de rotmistru [6]. Odată cu preluarea comandei Armatei 3 Manciuria de către generalul de infanterie, moldoveanul Mihail Botean, rotmistrul Constantin Brăescu este numit la funcția de ofițer superior cu însărcinări speciale, Direcția personal (secția decorări) a statului-major Armatei 3 Manciuria. Pentru curajul demonstrat în timpul îndeplinirii misiunilor de luptă împotriva japonezilor, la 6 ianuarie 1906, este decorat cu ordinul Sf. Stanislaw clasa a 2-a cu spade [7].

Odată terminat războiul, se întoarce, în 1906, în regimentul său din Tiraspol, primind comanda unui escadron de cavalerie. Succesele escadronului, sub comanda sa, în pregătire de luptă au fost apreciate la justa lor valoare, el fiind decorat, la 2 aprilie 1907, cu ordinul Sf. Ana clasa a 2-a [8]. Pentru rezultatele excelente, demonstrate în conducerea subunității, la 18 septembrie 1909, este avansat, excepțional, în grad de locotenent-colonel, cu transferarea sa în Regimentul 8 Lubensk Husari, cu dispunere în Chișinău [9], îndeplinind funcția de ajutor comandant regiment pe gospodărie. La 6 mai 1914 îi este conferit grad de colonel [10].

Cu declanșarea Primului Război Mondial, Regimentul 8 Lubensk Husari este completat cu efectiv conform statelor de război și trimis, în componența Diviziei 8 Cavalerie, la teatrul de acțiuni militare de pe Frontul de Nord-vest, care a fost inclusă în Corpul de Cavalerie sub comanda generalului A. Novicov. Acest Corp de Cavalerie, compus din 3 divizii, acționa pe malul stâng a

Vistulei, acoperind flancul stâng al Frontului, care se retrăgea, sub presiunea inamicului spre cetățile Ivangorod (Deblin) și Varșovia. Acțiunile Corpului au împotmolit ofensiva inamicului, care a început să se retragă spre sud și vest. Înaintând în direcția Kalisz, la 28 octombrie 1914, lângă localitatea Zelazkow, divizia a fost oprită de forțele superioare ale inamicului. Regimentele diviziei au fost impuse să se retragă spre localitatea Przedzev, acoperirea retragerii fiind încredințată colonelului Brăescu. Datorită luptelor de ariergardă, purtate de către col. Brăescu, regimentul s-a retras în localitățile Szadek și Zakrzyn. În timpul retragerii a fost pierdut un tun cu tot cu muniții [11]. După o scurtă odihnă, regimentul ea parte la luptele sângeroase de lângă Lodz. La 20 octombrie 1914, comandamentul german a executat o lovitură de flanc, între Armatele 1 și 2 ruse, în direcția generală Lodz. Armata rusă se retrăgea către acest oraș. Pentru a acoperi retragerea și refacerea armatei și a opri înaintarea germană din sud, a fost creat un detașament special, compus din patru escadroane, comanda căruia i-a fost încredințatăcolonelului C. Brăescu, care a subordonat detașamentului său și un pluton de artilerie aflat, ocazional, în acel loc. În pofida focului intens a artileriei inamice, husarii, în frunte cu C. Brăescu au respins toate atacurile inamice, germanii fiind opriți în acest segment al frontului pe aliniamentul localității Rzgow. În urma bombordamentului asupra pozițiilor ocupat, colonelul Brăescu a fost rănit, însă nu a ambandonat comanda, continuând să conducă detașamentul său. Seara, în detașament a venit un ordin strict de a „rezista până la ultimul om", dar de a nu a părăsi pozițiile apărate până la venirea întăririlor, care au apărut abia spre dimineața zilei de 8 noiembrie [11, f. 14]. Astfel, patru escadroane, în frunte cu colonelul Constantin Brăescu, au intrat în analele regimentulu, dar și ai armatei ruse, salvând orașul și implicându-se hotărâtor în soarta întregii operațiuni. Meritele sale au fost apreciate, poate nu la justa lor valoare, el fiind decorat cu spade pentri ordinul Sf. Ana clasa a 2-a.

Aceleași aptitudini a demonstrat colonelul C. Brăescu și pe timpul desfășurării operațiunii Lodz, datorită căreia rușii au menținut în posesia sa o mare parte din Polonia cu orașele Varșovia și Lodz. Pentru curaj, conducerea fermă cu subunitățile din subordine pe timpul operațiunii, la 26 iunie 1915, este decorat cu înaltă distincție militară, ordinul Sf. Vladimir clasa a 4-a cu spade și fundă [12]. S-a evidențiat în luptele defensive din anii 1915-1916 din Polonia și Belorusia, preluând comanda, în lipsa comandantului, a regimentului, sau a detașamentelor tactice independente. Pentru priceperea în conducerea subunităților în timpul acestor lupte, la 16 ianuarie 1917, este decorat cu spade și funfă al ordinului Sf. Ana clasa a 3-a.

La 17 septembrie 1916, Divizia 8 cavalerie este în regim de urgență transferată din or. Dvinsk (Daugavpils) în România. La 28 septembrie, Regimentul 8 Lubensk Husari sosește în Medjidia și începe activitatea sa pe Frontul Românesc, unde ea parte la apărarea Bucureștiului și tetragerea în Moldova. După campania istovitoare din anul 1916 regimentul este trecut la refacere în localșitatea Chirsova din Bugeac, unde efectivul este anunțat despre abdicarea lui Nicolae II. Evenimentele revoluționare au adus schimbări radicale în cadrul armatei, fiind înființate comitete ale ostașilor și ofițerilor. La 13 martie 1917, colonelul Constantin Brăescu este ales președinte Comitetului regimentar al ostașilor și ofițerilor [13]. La 6 mai 1917, este numit în funcție de comandant regiment 8 Voznesensk Ulani [14], cu care participă la istoricile lupte din vara anului 1917 de pe

Frontul Românesc. Ca omagiu adus alianței româno-ruse, în aprilie 1917, este decorat cu înaltă distincție militară, Ordinul „Sf. Vladimir" clasa a 3-a cu spade. Era printre primii militari activi de rang înalt care a îmbrățișat ideea formării unităților militare moldovenești, iar la 19 (31) ianuarie 1918, este numit la funcția de Ministru de Război și Marină. Prin Ordinul din 6 martie 1918 a Președintelui Republicii Democratice Moldovenești, Ion Inculeț, pentru merite deosebite aduse armatei, colonelului Constantin brăescu îi este acordat gradul militar de general-maior [15]. Conform datelor cercetătorului Gh. Bezviconi, după făurirea României Mari, pentru scurt timp a ocupat funcția de Șef al Cercului de Recrutare din Basarabia. A murit subit la 15 martie 1928.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (infra: ANRM), F. 88, inv. 2, dosar 339.

2. Д. Шумаков, Орловский Бахтина кадетский корпус. 1843–1918. Орел, Издательские решения.2017,

3. D. Poștarencu, Constantin Brăescu (21.I.1873-15.III.1928), Ministru de Război și Marină al Republicii Democraticii Moldovenești. În: Revista Militară, nr. 1(13), 2015, p. 92.

4. Sfatul Țării, nr. 27 din 6 februarie 1918.

5. Разведчик. Журнал военный и литературный. Спб. 1904, nr. 736, Ordin din 16 noiembrie 1904, p. 1243.

6. Разведчик. Журнал военный и литературный. Спб. 1904, nr. 736, Ordin din 16 noiembrie 1904, p. 1243.

7. Разведчик. Журнал военный и литературный. Спб. 1906, nr. 798, Ordin din 6 ianuarie 1906, p. 105.

8. Разведчик. Журнал военный и литературный. Спб. 1907, nr. 861, Ordin din 2 aprilie 1907, p. 172.

9. Sfatul Țării, nr. 27 din 6 februarie 1918.

10. AIMFR, F. 408, inv. 1, d. 11813, f. 2.

11. Arhiva Istorică Militară a Federației Ruse (infra: AIMFR), F. 408, inv. 1, d. 11813, f. 2.

12. AIMFR, F. 2864, inv. 1, d. 11, f. 6 verso.

13. Разведчик. Журнал военный и литературный. Спб. 1915, nr. 1296, Ordin din 8 iulie 1915, p. 961.

14. AIMFR, F.3600, inv. 1, d. 202, f. 1 verso.

15. AIMFR, F.3600, inv. 1, d. 203, f. 1.

16. ANRM, F. 727, inv. 2, dosar 108, f. 59.

DICȚIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY

ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE" A MINISTERULUI AFACERILOR INTERNE

"ŞTEFAN CEL MARE" ACADEMY OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

– instituție paramilitară de învățământ superior, cu autonomie universitară, subordonată Ministerului Afacerilor Interne și Ministerului Educației Republicii Moldova. A fost constituită la 27 mai 1995 din efectivul și patrimoniul Academiei Naționale de Poliție „Ștefan cel Mare" și al Școlii medii speciale de poliție din or. Chișinău. Pregătește ofițeri de înaltă calificare pentru Ministerul Afacerilor Interne și contribuie la perfecționarea cadrelor juridice, a altor specialiști din domeniu. În cadrul acestea activează: Facultatea de Drept; Centrul de reciclare și perfecționare continuă a cadrelor de conducere pentru organele afacerilor interne. Academia dispune de bază tehnico-materială: trei blocuri cu peste 100 săli de studii, cinci biblioteci, trei săli sportive, două baze sportive cu terenuri de fotbal, volei, baschet, piste de atletism, două poligoane de trageri, poligon pentru instrucțiuni speciale și un poligon auto.

Lidia PRISAC,
Ion Valer XENOFONTOV

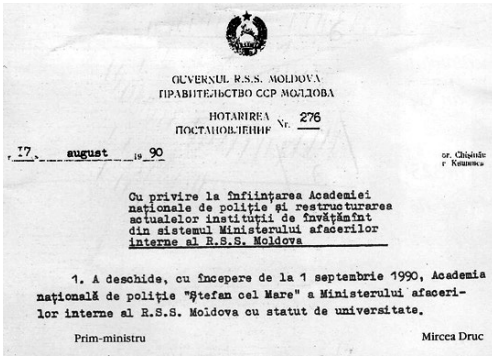

GUVERNUL R.S.S. MOLDOVA
ПРАВИТЕЛЬСТВО ССР МОЛДОВА

HOTĂRÎREA
ПОСТАНОВЛЕНИЕ Nr. 276

27 august 1990 or. Chișinău
г. Кишинев

Cu privire la înființarea Academiei naționale de poliție și restructurarea actualelor instituții de învățămînt din sistemul Ministerului afacerilor interne al R.S.S. Moldova

1. A deschide, cu începere de la 1 septembrie 1990, Academia națională de poliție "Ștefan cel Mare" a Ministerului afacerilor interne al R.S.S. Moldova cu statut de universitate.

Prim-ministru Mircea Druc

Hotărârea de înființare a Academiei Naționale de Poliție.

Ștefan cel Mare și Sfânt (1457–1504) – patronul spiritual al Academiei de Poliție (str. Gheorghe Asachi nr. 21).
Foto: Simion Xenofontov, 13 decembrie 2015

ACADEMIA MILITARĂ A FORȚELOR ARMATE „ALEXANDRU CEL BUN”

"ALEXANDRU CEL BUN" MILITARY ACADEMY OF ARMED FORCES

– instituție de învățământ superior cu caracter militar. Organizată la 14 mai 2002, prin Hotărârea Guvernului nr. 589 de transformare a Colegiului Militar „Alexandru cel Bun” în Institutul Militar al Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, cu durata de instruire de patru ani. Pregătea specialiști în infanterie, artilerie, grăniceri, carabinieri. În 2010, instituția a fost reorganizată în Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” și asigură forțele armate ale Republicii Moldova cu cadre militare cu studii superioare. Instituția dispune de un Centru de Studii Strategice de Securitate și Apărare, care susține relații de colaborare cu instituții similare din țară și de peste hotare (România, Ucraina, SUA, Germania, Turcia, Grecia, Federația Rusă). Prin Programul Internațional de Studii Militare, Academia și-a extins relațiile de colaborare cu partenerii occidentali, detașând militari și premilitari la studii în peste 25 de state.

Ion Valer XENOFONTOV,
Lidia PRISAC

Secvență de la Ziua Ușilor Deschise a Academiei Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 30 aprilie 2016.

FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA

TUDOR LUPAȘCU, OFIȚER ÎN ARMATA SOVIETICĂ DISLOCATĂ ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

Ion Valer XENOFONTOV [1]

TUDOR LUPASCU, OFFICER IN THE SOVIET ARMY DISPLACED IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

Secvențe din albumul militar (1972–1974) al lui Tudor Lupașcu, ofițer în Armata Sovietică dislocată în Republica Democrată Germană. De menționat faptul că tânărul militar Tudor Lupașcu a slujit în Republica Democrată Germană, împreună cu Nicolae Timofte, viitorul președinte al Republicii Moldova (2012–2016).

Notă biografică: Academicianul (2017) Tudor Lupașcu, doctor habilitat în chimie (2000), este autor a circa 800 de lucrări științifice, inclusiv 9 monografii, compendii și ghiduri, ediții de popularizare a științei publicate în țară și peste hotare, 64 de lucrări publicate în reviste cu Factor de Impact, peste 200 de articole științifice în reviste și culegeri internaționale recenzate, au fost protejate cu 77 brevete de invenție. Este conducător științific a 3 teze de doctor habilitat și 8 teze de doctor în chimie. Este laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova în domeniul științei, tehnicii și producerii (1996), laureat al Premiului Președinților Academiilor de Științe din Ucraina, Belarus și Moldova (1997), laureat al Premiului Prezidiului AȘM (2000); Premiul „Cel mai dotat inventator al anului" (2015); Savantul Anului (2016); Cavaler al „Ordinului Republicii" (2019), deținător al titlului onorific „Om Emerit al Republicii Moldova" (2000).

Foto din arhiva personală a academicianului Tudor Lupașcu.

Sursă bibliografică: Academician Tudor Lupașcu: Biobibliografie / Bibl. Șt. (Inst.) „Andrei Lupan", Inst. de Chimie; ed., red. șt.: Constantin Manolache; resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov ; bibliogr.: Lidia Zasavițchi, Janna Nikolaeva, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2020, 492 p.

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

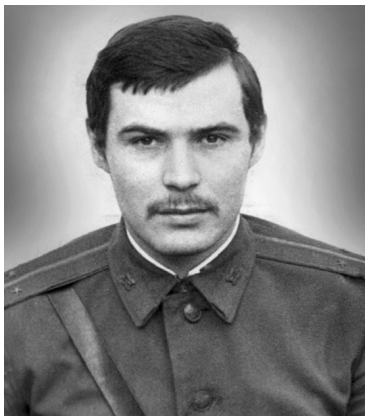

Ofițer sovietic în Republica Democrată Germană, 1972

La datorie, cu un grup de ofițeri din Moldova sovietică în Republica Democrată Germană, 1972

La Porțile Brandenburg, Berlin, 1973

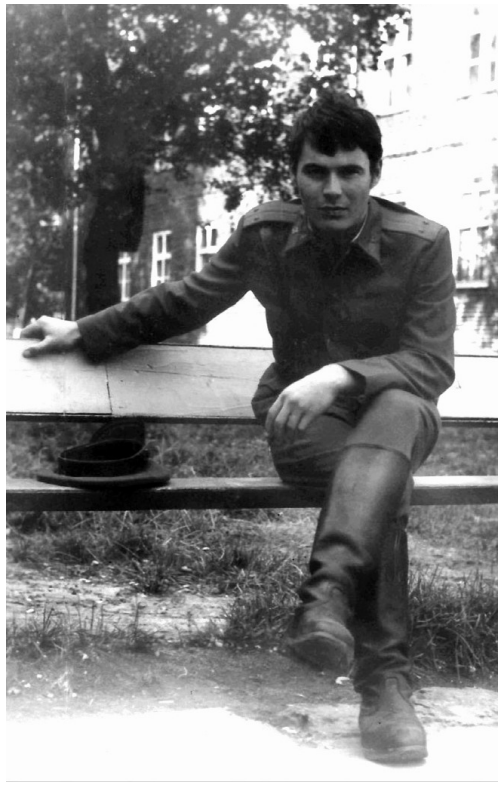

Ofițer în Armata sovietică dislocată în Republica Democrată Germană, 1974

APARIȚII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING

MICROISTORII ALE DESTINELOR INDIVIDUALE

Ion Valer XENOFONTOV[1]

MICROHISTORIES OF INDIVIDUAL DESTINIES

Asea M. Timuș. **Istorii scrise despre deportații din Bravicea**. Chișinău, Editura „Lexon-Prim", 2020, 207 p. ISBN 978-9975-3274-2-8.

Parte componentă a istoriei noastre, subiectul deportărilor este unul recurent în istoriografie. A fost abordat de martori direcți, publiciști și cercetători. Optica interpretativă diferă de la caz la caz, sunt istorii comune, dar se desprind și destine individuale. Oricare ar fi discursul fixat pentru crearea tabloului memoriei colective se constată nuanțe puternic individualizate, fenomen „închegat", în mare parte, de abilitățile și probitatea profesională a celui care reușește să transmită mesajul.

Volumul de față, elaborat de doamna conferențiar universitar Asea M. Timuș, doctor în agricultură, este unul al observatorului atent și empatic, care a suprins „șoapte" și fenomene tabuizate ale istoriei încă din fragedă copilărie. Discuțiile maturilor despre *chiaburi*, așa-zișii marginali ai societății sovietice, au creată o lume a nebuloaselor și a întrebărilor, conservată la nivelul unei memorii a întrebărilor vine ca o răbufnire cognitivă, dar și de reevaluare a discursului oficial: *cine au fost ei totuși cu adevărat?*

Fire sociabilă, doamna Asea M. Timuș a reușit să intre în universul abscons al sătenilor, a bravicenilor, celor căror le-a dedicat zeci de studii din perimetrul mai multor interese: socioistorice, antropologice, al mentalităților etc. De data aceasta, a cercetat fenomenul deportărilor sătenilor la nivelul afectivităților, sensibilităților, istoriilor nespuse de mult timp, transpunând

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

[2] Vezi Anton Moraru, Nadia Pruteanu, *Istoria satului Bravicea*, Chișinău, Editura „Cartier", 1997, pp. 123-156.

aceste mesaje, de justiție istorică, prin intermediul mărturiilor provocate, selectate prin martorii direcți sau al celor indirecți.

La o lectură atentă a cărții, constatăm microistorii ale destinelor individuale conectate la macroistorie, al destinelor colective, a schimbării axelor de valori, a surpării sistemului și conduitei tradiționale în mediul rural postbelic.

În pofida apariției editoriale a istoriei localității cu materiale statistice, utilizarea surselor inedite s-a constatat totuși lipsa unor informații complexe despre fenomenul deportărilor, de aceea lucrarea elaborată de Asea M. Timuș acoperă golul istoriografic cu noi informații științifice, actualizate, personalizate, îmbogățite de resurse iconografice.

Lecturând cartea am putut surprinde mai multe niveluri ale discursului istoric enunțat de autoare: unul *antropologic* (condiția umană în coabitare cu mediul sociocultural), unul al *sociopoliticului* (ingerința factorului politic în crearea de mecanisme și inginerii sociale hibride), unul al *geografiei existenței* (polarități ale spațiului existențial), unul al *supraviețuirii* (forme de agresiune fizică, morală și psihologică asupra comunităților), cel al *mentalităților colective* (fluctuații de paradigme generate de coabitări intruse) și, nu în ultimul rând, un dosar al *demnității* (a conservării elementului uman, esențial în viața fiecărui popor). Unele istorioare se apropie de miezul unor *scenarii hollywoodiene*.

Ca și *fond* textul este unul eminamente științific, bazat pe faptul veridic, documentat, comparat, argumentat, ca și *formă*, textul este unul elaborat în *stilul timușirean*, suav și plastic, ușor publicistic, mai mult artistic.

Fragmente din materialul prezentat în volum au trecut „testul" democratizării discursului istoric în mediul online prin faptul că au fost plasate pe rețele de socializare și au suscitat amintiri, evocări, completări, pe alocuri și precizări despre faptele și evenimentele abordate. Sătenii, rudele celor prezenți între coperțile cărții au fost cei care în exclusivitate s-au pronunțat pe marginea subiectului enunțat.

Actualmente, lucrarea este accesibilă unui public larg, care au posibilitate să cunoască un volum de memorie istorică a unei ***cercetătoare pasionate de Istorie, care trăiește Istorie***.

O RADIOGRAFIE A RĂNILOR SUFERITE DE POPOR

Constantin TCACI [1]

A RADIOGRAPHY OF THE WOUNDS SUFFERED BY THE PEOPLE

Arhivele memoriei: ***recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească***. *Memorii. Documente. Studii de caz.* Vol. 3, Tom 3: cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova. / Ed.: Constantin Manolache; dir. progr., consultant, red. șt.: Anatol Petrencu; coord.: Ion Valer Xenofontov; resp. de ed.: dr. Lidia Prisac, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2019. 336 p. ISBN 978-9975-3283-9-5. 94(478)

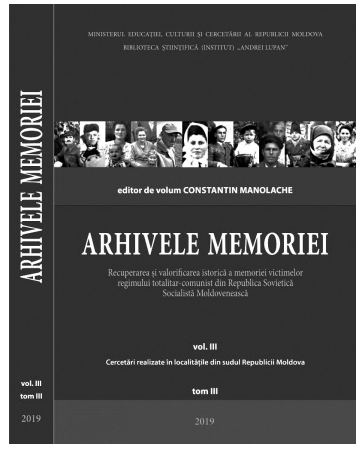

Volumul de față reprezintă cea mai recentă apariție editorială din colecția Arhivele Memoriei publicată în cadrul Programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940-1941, 1944-1953", al cărui director este prof. univ., dr. hab. Anatol Petrencu. Scopul principal al acestui program a fost recuperarea și cercetarea istorică a memoriei colective privind următoarele evenimente cuprinse în arealul geografic și diapazonul cronologic menționat mai sus: deportări, colectivizare, război, foamete, muncă forțată, represiuni politice. Astfel, pentru prima dată s-a reușit înregistrarea și publicarea în Republica Moldova a unui material memorialistic atât de vast, completat și de o bogată arhivă fotografică și documentară. Acest rezultat este rodul unei prodigioase munci de echipă și individuale realizată de mai mulți cercetători autohtoni.

Volumul 3 din cadrul colecției Arhivele Memoriei conține trei capitole care cuprind 18 mărturii ale supraviețuitorilor deportărilor din regiunea de sud a Republicii Moldova, preponderent din raionul Ștefan-Vodă. Dintre aceste mărturii, 12 aparțin femeilor și 6 bărbaților și doar un singur caz se înscrie în primul val de deportări (1941), restul se referă la cel de-al doilea val, din 5-6 iunie 1949.

În „Notă asupra ediției" (pp. 6-7), dr. hab. Constantin Manolache și dr. Ion Valer Xenofontov, prezintă obiectivele lucrării, importanța și specificul istoriografic, organizațiile și persoanele care au colaborat

[1] *Constantin TCACI, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

la scrierea acesteia, dar și importanța socială a lucrării în contexul comemorării victimelor regimului stalinist.

Studiul introductiv este intitulat „Revizuirea memoriei. O altfel de abordare a deportărilor din RSS Moldovenească" (p. 8-23). Autorii acestuia, dr. Lidia Prisac și dr. Ion Valer Xenofontov, precum reiese și din titlu, încearcă o revizuire metodologică a cercetării deportărilor din RSS Moldovenească, propunând o nouă abordare a acesteia și anume cea a istoriei orale prin intermediul interviurilor de tip povestea vieții care permit transformarea omului din simple cifre și date statistice, în persoane vii cu emoții, trăiri, amintiri, bucurii și suferințe. De asemenea, o astfel de abordare permite cercetătorului să sondeze experiențe umane trăite în timpul tragicelor evenimente ale anului 1941, 1949 și nu doar. Totuși, autorii remarcă existența și a unor dificultăți în procesul de realizare a unor astfel de interviuri, cum ar fi: neîncrederea celor intervievați, reacția de apărare și dezvinovățire din partea supraviețuitorilor, neînțelegerea scopurilor interviurilor. Totodată, este remarcat și rolul deosebit al cercetătorului care realizează interviul, a cărui capacitate de a provoca la rememorare și discuție este esențială pentru obținerea unui material cât mai bogat, detaliat, veridic și personal.

În continuare, în introducere, sunt prezentate momente esențiale ale deportării din 1949 care au fost cel mai des și cel mai emoțional rememorate de către supraviețuitori. În lista unor astfel de momente sunt: momentul „ridicării" violente, drumul parcurs spre localitățile de reglementare specială din zonele nordice ale Uniunii Sovietice, viața propriu-zisă în noile localități de trai cu toate detaliile ce țin de aceasta: alimentație, muncă, condiții climaterice, convețuirea populației locale cu nou-veniții, viața spirituală, corespondența privată cu cei rămași acasă și deja ultimul aspect – revenirea acasă, reabilitarea și reintegrarea în circuitul social local.

Capitolul I, „Memorii, interviuri, studii de caz" (pp. 23-275), conține propriu-zis mărturiile celor 16 supraviețuitori, fiecare relatare fiind intitulată cu un titlu formal extras din interviu, care în viziunea editorului reflectă cel mai bine anumite aspecte ale poveștii de viață relatate. Fiecare mărturie începe cu o notă introductivă și un studiu de caz care ne face cunoscut cu eroul povestirii, familia acestuia, liniile de subiect ce vor fi abordate, istoria pe scurt a deportării sale și câteva momente legate de desfășurarea interviului.

În principal, memoriile urmaresc trei mari linii de subiect: deportarea, traiul în Siberia și întoarcerea acasă. De la aceste teme pornesc adiacent, în funcție de caz, și alte istorii, cum ar fi viața de până la deportare și alte aspecte particulare legate de diverse momente cotidiene ale traiului. Toate aceste relatări sunt amănunțite, complexe și permit conturarea unui tablou extrem de divers, dureros, personal, detaliat al crimelor regimului totalitar-comunist din RSSM. Extrem de importante în acest sens sunt anexele care însoțesc fiecare mărturie și în care cititorul poate vedea poze de familie de până la deportare, din timpul acesteia și după întoarcerea acasă. De asemenea, sunt prezentate documente personale și documente din arhive, toate acestea contribuind direct la familiarizarea cititorului cu povestitorul, sensibilizându-l și apropiindu-l spiritual de acesta. În acest mod, cartea comemorează victimele regimului stalinist, păstrează vie memoria atrocităților regimului comunist și educă cititorul în spiritul valorilor democratice.

Capitolul II, „Istoria în monogramele memoriilor" (pp. 275-311), prezintă aparițiile editoriale recente ale istoriografiei crimelor regimului comunist din RSSM.

Astfel, dr. Ion Valer Xenofontov prezintă două lucrări cu referire la subiectul atrocităților bolșevice comise împotriva clerului ortodox: „Vrednici ostenitori ai bisericii. Dicționar istorico-biografic", editată de preoții Octavian Moșin și Mihail Bortă, și „Clerici ortodocși din Basarabia și Bucovina de Nord în închisorile comuniste", editată de protoiereul Ioan Lisnic. Sunt apreciate la justa valoare aceste două lucrări, considerându-le valoroase pentru studiul clerului ortodox din RSSM. În continuarea acestor prezentări, același cercetător realizează un vast studiu de caz dedicat deportărilor fețelor bisericești din RASSM și ulterior RSSM, demonstrând caracterul violent al acțiunilor întreprinse de puterea sovietică împotriva oricăror forme de religiozitate încă de la începuturile existenței sale.

O a treia prezentare de carte în cadrul acestui capitol a fost realizată de prof. univ., dr. hab. Elena Prus și este dedicată lucrării autobiografice „20 de ani în Siberia. Amintiri din viață" scrisă de Anița Nandriș-Cudla. Cartea reprezintă jurnalul de pribegie a unei bucovinence deportată cu toată familia în anul 1941 dincolo de Cercul Polar, loc în care va trăi 20 de ani. La întoarcere a scris povestea acestei supraviețuiri, dar care a putut fi publicată abia peste două decenii. Jurnalul este apreciat drept o lectură de referință, emoționantă, a cărei morală ne spune că ființa umană este capabilă să supraviețuiască chiar și în cele mai tragice condiții.

Capitolul trei, „Deportările în spații ale comemorării: secvențe foto" (pp. 311-327), conține poze realizate de dr. Ion Valer Xenofontov cu referire la subiectul lucrării date. Astfel, putem privi imagini cu monumente din sudul republicii ce comemorează victimele regimului comunist, secvențe din exponatele mai multor muzee din raionul Cahul dedicate deportărilor, secvențe de la evenimentul „Memoriile deportărilor" aflat la a doua ediție în anul 2016 și la final, poze cu tineri cercetători, studenți de la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, aflați la început de cale a studiului deportărilor din RSSM.

La finalul lucrării găsim Abrevierile, Indicii de nume și de toponime, care facilitează studiul lucrării date.

În concluzie, întreaga colecție Arhivele Memoriei și în particular vol. 3, tom. 3, reprezintă o valoroasă reuniune de mărturii ale supraviețuitorilor atrocităților regimului totalitar comunist din RSSM, fapt realizat printr-o muncă migăloasă, de durată și complexă a mai multor cercetători din Republica Moldova. Volumele editate în cadrul acestei colecții contribuie direct la păstrarea și comemorarea memoriei victimelor acestui regim odios, conținutul acestora reprezentând o adevărată radiografie a rănilor suferite de poporul nostru și a capacității regenerative a acestuia.

Revista MILITARĂ

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 1 (25)/2021
Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Redactor: Mihai ADAUGE
Coperta: Vitalie POGOLȘA
Procesare computerizată: Mihai ADAUGE
Redactor tehnic: Valeriu OPREA